

**ИСТОРИЯ
КАЗАХСТАНА
В ПЕРСИДСКИХ
ИСТОЧНИКАХ**

**I
ТОМ**

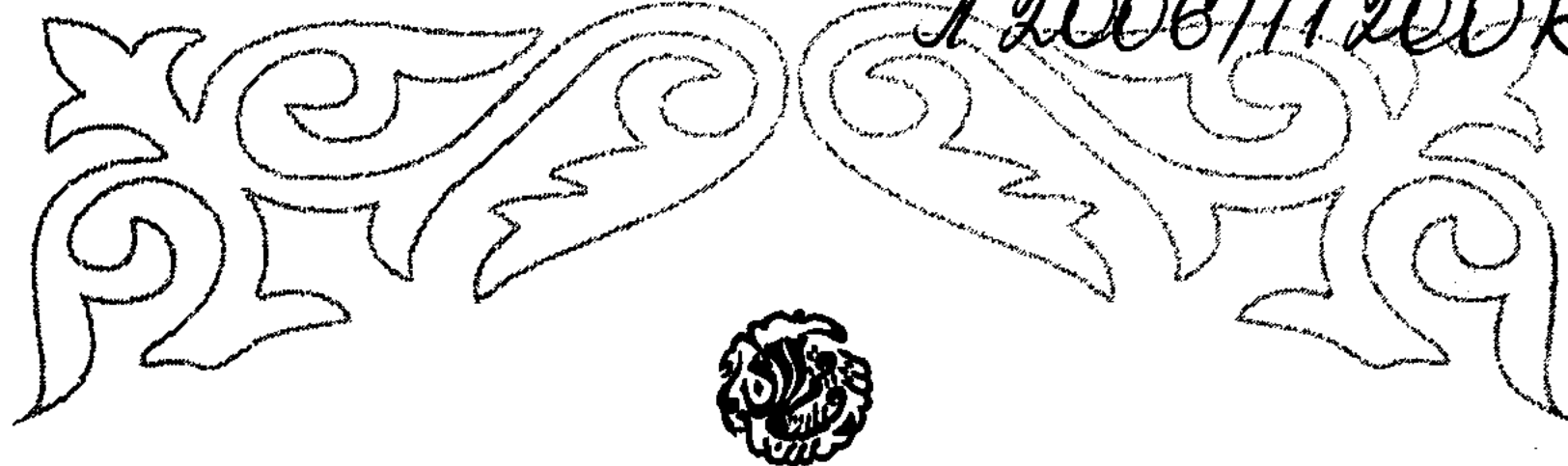

**ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПРОГРАММА
“КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ”
РАЗРАБОТАНА ПО ИНИЦИАТИВЕ ПРЕЗИДЕНТА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
НУРСУЛТАНА АБИШЕВИЧА НАЗАРБАЕВА**

**РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
КНИЖНЫХ СЕРИЙ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПРОГРАММЫ
“КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ”**

И. Н. Тасмагамбетов (главный редактор)
М. М. Тажин (зам главного редактора)
С. Т. Таукел (ответственный секретарь)
Ж. М. Абдильдин
М. Х. Абусейтова
М. М. Ауэзов
К. М. Байпаков
С. Э. Зиманов
Д. А. Калетаев
А. Кекильбаев
М. Б. Кенжегузин
С. А. Каскабасов
М. К. Койгелдиев
Е. М. Косубаев
М. А. Кул-Мухаммед
М. М. Магауин
С. А. Мамбеев
А. К. Нурпеисов
А. Н. Нысанбаев
Е. Р. Рахмадиев
К. С. Султанов
О. О. Сулейменов
К. Ш. Хусаинов

Л 2006/11200К

**ИНСТИТУТ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
ИМ. Р. Б. СУЛЕЙМЕНОВА МИНИСТЕРСТВА
ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ

**ИСТОРИЯ КАЗАХСТАНА
В ПЕРСИДСКИХ
ИСТОЧНИКАХ**

**ДЖАМĀЛ ал-ҚАРШІ
ал-МУЛХАҚĀТ
би-с-сураҳ**

**I
СОМ**

Алматы
“Дайк-Пресс” 2005

ББК 63.3
Д 40

**СЕКЦИЯ “ВОСТОКОВЕДЕНИЕ”
ГОСУДАРСТВЕННОЙ
ПРОГРАММЫ “КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ”**

М. Х. Абусейтова (председатель)
А. К. Муминов (зам. председателя)
Д. Е. Медерова (ответственный секретарь)
Б. Еженханулы, Н. Базылхан, А. Ш. Нурманова

**Введение, перевод с арабско-персидского, комментарии,
текст, факсимиле**

Ш. Х. Вохидова, Б. Б. Аминова

Составление указателей:

*К. Т. Кусаинова, Н. Д. Макатова,
Ж. Ж. Несипбаева, Е. И. Руденко*

Ответственный редактор

А. К. Муминов

**Д 0503000000
00(05)-05**

ББК 63.3

ISBN 9965-699-80-1

© Ш. Х. Вохидов, Б. Б. Аминов,
перевод, 2005
© Издательство “Дайк-Пресс”,
оформление, 2005

ПРЕДИСЛОВИЕ

К основным источникам по истории Казахстана относятся сочинения, написанные на персидском языке в Средней Азии и сопредельных с нею странах. Многие важные проблемы истории Казахстана еще ждут своего глубокого и всестороннего изучения, значительно большего накопления разнообразного фактологического материала, его обобщения и анализа.

Персоязычные исторические сочинения по истории Казахстана представлены в основном в виде хроник. Под этим названием обычно объединяют довольно разные по характеру и содержанию сочинения — от простых списков правителей до трудов, которые можно назвать развернутыми историческими трактатами.

В персидских рукописях, найденных археографами во время экспедиций во Франции, Узбекистане, России, содержится много уникальных сведений по истории, культуре Казахстана и его связям с соседними странами, народами в средние века и новое время.

В рамках Государственной программы «Культурное наследие» в серии «История Казахстана в персидских источниках» выходят следующие издания:

Том I. Джамāl ал-Қаршӣ. «ал-Мулҳақāt би-с-сурāх». Это сочинение содержит ценный фактологический материал по истории и культуре казахов. До сих пор не было полного издания текста этого произведения. В среднеазиатской историографии труд ал-Қаршӣ занимает особое место как единственное произведение исторического содержания, составленное на территории Чағатайского улӯса в монгольский период.

Перевод с арабско-персидского языка снабжен научным аппаратом — введением к изданию, комментариями и подробными указателями. В книге даны сведения по арабской грамматике, арабско-персидской лексикографии, истории раннего ислама, о мусульманских династиях, включая собственно центральноазиатские династии, а также мемуары автора, описания таких региональных центров мусульманской науки, как Джанд, Бәрчканд, Алмāлиғ и другие.

Том II. ‘Абд ал-Қāдир ибн Муҳаммад-Амйн. «Маджма’ ал-ансāб вал-ашджār». Введение, факсимиле автографа, перевод с арабско-персидско-тюркского, комментарии и указатели.

По своему жанру и содержанию представленное сочинение является книгой по генеалогии разных тарйқатов (цепь-силсила *муршид*→*мурйид*), ученых (силсила *устāз*→*шāгирд*), генеалогии пророка Муҳаммада, членов его семьи и его рода, саййидов, х^вādжи; *силсилы* имāмов, муҳаддисов, қарй Қур’āна (чтецов Корана), правящих династий государств (отец→сын или наместник; *халйфа*, *султāн*, *шāх*, *пāдишāх*, *хāн*, *хāким*, *вāли*, *хукмрāн*), представлены имена греческих философов, легендарных личностей, мусульманских историков и ученых, также другие материалы по генеалогиям аристократии Средней Азии

и исламского мира с древнейших времен до времени составления, т. е. конца XIX столетия. Сочинение энциклопедического характера, в оригинале и переводе на русский язык издается впервые.

Том III. «Му‘изз ал-ансāб». Предисловие, факсимильный текст, перевод с персидского, примечания и указатели.

«Му‘изз ал-ансāб» является уникальным сочинением, хранящимся в рукописном фонде Национальной библиотеки Франции. Оно содержит ценные сведения по истории и культуре Казахстана и Центральной Азии. В сочинении представлены сведения об исторических личностях, эмирах и чиновниках эпохи правителей из рода Чингиз-хāна и Тīmūra. В данном источнике содержится много информации о культурной жизни и ее носителях: писателях, летописцах, историках, секретарях и других. Сведения автора(ов) и составителей поздних списков в середине XIX века дополнены генеалогией последних бāбуридов Индии.

Том IV. Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды. Извлечения из персидских сочинений, собранные В. Г. Тизенгаузенем и обработанные А. А. Ромаскевичем и С. Л. Волиным (СМИЗО). В данный том вошли все переводы В. Г. Тизенгаузена из второго тома СМИЗО, представлены предисловие к новому изданию, дополнения, исправления и указатели. Приведенные в томе извлечения из персоязычных сочинений полно представляют различные аспекты истории Золотой Орды, которые окажут помощь при изучении политической истории стран, входивших в Улūs Джўчӣ.

Том V. Сборник извлечений из персидских источников по истории и культуре Казахстана XIII–XIX веков. Данный сборник представляет собой источниковедческую базу для изучения истории казахского народа XIII–XIX веков. В него вошли переводы извлечений и их научные комментарии из персидских рукописных и изданных сочинений – как введенных в научный оборот, так и не введенных. Материалы сборника знакомят с политической, этнической, социально-экономической и культурной историей Казахстана.

В целом предлагаемая серия значима для развития исторической науки суверенного Казахстана на более широкой и надежной фактологической основе. Издания помогут ученым, преподавателям, студентам и другим заинтересованным читателям разобраться в многообразиях персидских письменных источников, проливающих свет на историко-культурное прошлое Казахстана и сопредельных стран Центральной Азии.

*М. Х. Абусеитова, д. и. н., профессор,
председатель секции «Востоковедение»
Государственной программы «Культурное наследие»*

ВВЕДЕНИЕ

Сочинение Джамāла ал-Қаршӣ (ум. в начале VIII/XIV в.) «ал-Мулҳақāt би-с-сӯрāх» является единственным мусульманским трудом исторического содержания, составленным на территории улӯса Чағатāйа (1227–1370) в эпоху правления Чапара, сына Қайдӯ. Именно поэтому оно имеет важное значение для освещения истории и культурной жизни Средней Азии, Казахстана и Восточного Туркестана в монгольский период (1218–1370). По своему содержанию «ал-Мулҳақāt би-с-сӯрāх» – разножанровое сочинение, написанное на арабском языке. Лишь некоторые его части составлены на персидском языке. В нем мы находим историко-географические сведения, разделы по истории ислама, мусульманских династий в Мавараннахре (Мā варā' ан-нахр, Трансоксиана) и Кāшғаре, коранистике, истории древних пророков, автобиографические заметки, воспоминания автора о своих современниках, а также краткий очерк по грамматике арабского языка (по части лексикографии, двойственного и множественного числа имен существительных). Несмотря на свое значение для специалистов в разных отраслях науки, этот памятник до сих пор не издан в полном объеме. Всего на сегодняшний день известны три его списка.

Списки «ал-Мулҳақāt би-с-сӯрāх»

Первое упоминание об этом источнике мы находим в «Та'рїх-и Рашїдї» Муҳаммад-Хайдара (905–958/1499–1551)¹. Из исследователей впервые на источник обратил внимание Н. Ф. Петровский², который узнал о нем у местных ученых мусульман и дал ему произвольное название «Прибавления к словарю «ас-Сӯрāх мин ас-сїхāх». Как известно, Джамāl ал-Қаршӣ создал свое первое произведение – арабско-персидский словарь «ас-Сӯрāх мин ас-сїхāх» на базе знаменитого арабского словаря «ас-Сїхāх», составленного в 398/1008 году среднеазиатским ученым из Фāрāба Абӯ Насром Исма'їлом ибн Хаммāдом ал-Джаухарї. Ал-Қаршӣ ознакомился с этим сочинением в Кāшғаре при посещении библиотеки своего учителя Бурхāн ад-дїна.

¹ О нем и его сочинении см.: Бартольд В. В. Хайдер-мирза // Бартольд В. В. Соч. Т. VIII. М.: Наука, 1973, С. 598–599.

² Петровский Н. Ф. Башня «Бурана» близ Токмака // Записки Восточного отделения Российского археологического общества. Т. VIII. СПб., 1894. С. 353.

Он решил переделать его в двуязычный толковый арабско-персидский словарь, назвав его «аҫ-Сурāх мин аҫ-сихāх». Этот труд, по свидетельству самого автора, был завершен во вторник, 10 дня месяца *сафар* 681/27 мая 1282 г. в Кāшҫаре. Списки данного сочинения многочисленны, существует также несколько литографических изданий, осуществленных в Индии и Иране. В дальнейшем к словарю Джамāl ал-Қаршӣ «аҫ-Сурāх мин аҫ-сихāх» был составлен ряд дополнений и комментариев³.

Несколько позднее сам автор – Джамāl ал-Қаршӣ – решил приложить к своему первому труду «аҫ-Сурāх мин аҫ-сихāх» примечания (мулҳақāt), которые помогли бы читателю адекватно понять соответствующие места словаря. Они носили разнообразный характер и, получив отдельное название «ал-Мулҳақāt би-с-сурāх», со временем превратились в самостоятельное сочинение. Как свидетельствуют списки «ал-Мулҳақāt би-с-сурāх», данное сочинение часто переписывалось и в отдельном томе получило широкое распространение.

Наличие в названии сочинения слова «примечания» (мулҳақāt) сперва навело исследователей истории Средней Азии на мысль о том, что этот важный источник следует искать на полях списков первого сочинения автора – «аҫ-Сурāх мин аҫ-сихāх». Несколько лет спустя после появления заметки Н. Ф. Петровского другой русский востоковед барон В. Р. Розен (в примечании к статье Петровского) указал по каталогу Эте на оксфордский список «аҫ-Сурāх», который имел какие-то глоссы на полях⁴. В 1895 году по указанию барона В. Р. Розена В. В. Бартольд, находясь в Оксфорде, осмотрел эту рукопись. Однако,

³ См.: *Brockelmann C. Geschichte der arabischen Litteratur. Band I. Weimar, Berlin, 1898. № 31. С. 128; Supplementband I. Leiden, 1937. № A, 1. С. 196; Supplementband III. Leiden, 1943. С. 133–134.*

В частном собрании Ш. Вохидова хранится рукописный список сочинения ал-Джаухарӣ, переписанный красивым почерком *насхӣ* в XIV веке, без указания места переписки и имени переписчика. Здесь же имеются два литографических издания словаря «аҫ-Сурāх», выпущенных соответственно в 1281/1864 году в литографии «Нувал Кашӯр» и в 1310/1892 году в литографии «Аҳмадийа» в Канпӯре. Они воспроизводят калькуттское издание 1249/1829 года с внесенными в них исправлениями и отдельным произведением, посвященным комментированию «аҫ-Сурāх», под названием «ал-Қирāх», принадлежавшим перу ‘Абд ал-Маджд-хāна. Они могут дать дополнительные сведения для детального изучения биографий ал-Джаухарӣ и Джамāла ал-Қаршӣ.

⁴ *Catalogue of the Persian, Turkish, Hindustani and Pushtu Manuscripts in the Bodleian Library, Begun by Ed. Sachau, Continued, Completed and Edited by H. Ethé. Part I: the Persian Manuscripts. Oxford, 1889. № 1645.*

как позднее отметил В. В. Бартольд, глоссы на полях этой рукописной книги не имели ничего общего с теми «Прибавлениями», о которых упоминалось в «Та'рих-и Рашиди». Тот же барон В. Р. Розен также высказал надежду, что со временем найдется другая копия «аҫ-Ҫураҳ» с искомыми прибавлениями, может быть, в Средней Азии⁵.

Наконец в 1897 году в Азиатский музей Императорской Академии наук (ныне Санкт-Петербургский филиал Института востоковедения Российской Академии наук – СПб Ф ИВ РАН) поступил **первый список «ал-Мулҳақāt би-ҫ-ҫураҳ»**. Он был передан туда М. С. Андреевым через В. П. Наливкина⁶. Рукопись была приобретена в Самарканде в 1897 году⁷. Данный список, получивший шифр **В-514**, был переписан Шараф ад-дīном ибн муллā Нūr ад-дīн Фархāдом Андиджāни в начале *джумāдā* I 1066/феврале-марте 1656 года⁸. Он был активно и плодотворно использован В. В. Бартольдом при написании

⁵ Бартольд В. В. Мулҳақāt аҫ-Ҫураҳ // Бартольд В. В. Соч. Т. VIII. М.: Наука, 1973. С. 100.

⁶ Известия Императорской Академии наук. Сер. V. Т. VIII. 1898. С. V. По замечанию В. В. Бартольда, В. П. Наливкину список поступил от М. С. Андреева.

⁷ Об этом списке упомянуто в следующих публикациях: Известия Императорской Академии наук. Сер. V. Т. VIII. 1898. С. V. № 26; Азиатский музей / Краткая памятка. Петроград, 1920. С. 25; Бартольд В. В. Туркестан в эпоху монгольского нашествия. Часть II. СПб., 1900. С. 52 (переиздано: Бартольд В. В. Соч. Т. I. М.: Наука, 1963. С. 467–470); Беляев В. И. Арабские рукописи в собрании ИВ АН СССР // Ученые записки ИВ АН СССР. Т. VI. М.–Л., 1959. С. 97.

⁸ Список имеет дефекты: в начале недостает семи листов, содержащих предисловие автора и два первых раздела (см. ниже). По мнению В. В. Бартольда, рукопись переписана с другого, более раннего списка, имевшего, в свою очередь, неполный текст сочинения, в котором не доставало нескольких разделов, в том числе глав о Балāсағūне и Самарқанде. Между тем сведения о них присутствовали в другом списке, которым располагал, например, историк Рашид ад-дīн. Хотя в оригинале лист 19^a оставлен пустым, однако по логике текста не должно быть пропуска. Этот список сочинения изобилует грамматическими ошибками и искажениями, что говорит об уровне образованности его переписчика.

Размеры бумаги – 20x12,5 сантиметра. Размеры текста – 15x8,5 сантиметра. Рукопись состоит из 55 листов. Пагинация восточная, на каждом листе от 15 до 17 строк. Бумага восточная, сильно пожелтевшая от времени. Чернила черные, заглавия выделены подчеркиванием красной линией или киноварью. Почерк – профессиональный *наста'лиқ*. Переплет – восточный, картонный, позднего изготовления. Видны следы поздней восточной реставрации. Описание списка см.: Михайлова А. И. Каталог арабских рукописей ИНА АН СССР. Вып. 3. История. М.: Наука, 1965. С. 55–58, описание № 30.

своего классического труда «Туркестан в эпоху монгольского нашествия»⁹.

В своей специальной статье «Мулҳақāt ас-Сурāх» В. В. Бартольд дает краткое описание данного списка и некоторые скудные данные из биографии автора «Прибавлений». Он смог идентифицировать автора, указав при этом лишь на его прозвище – «ал-Қаршӣ». Проанализировав «ал-Мулҳақāt би-с-сурāх» на основе единственного списка, имеющего множество дефектов, В. В. Бартольд установил его важное значение для изучения истории Центральной Азии и ценность приводимых в нем историко-географических сведений. В конце своей публикации он высказал надежду, что «было бы очень желательно со временем отыскать еще другую, более полную рукопись «Прибавлений»¹⁰.

Фрагменты «ал-Мулҳақāt би-с-сурāх», содержащие сведения по истории и географии Центральной Азии (около 30% от всего объема произведения), были изданы В. В. Бартольдом в составе его вышеупомянутой монографии (Туркестан в эпоху монгольского нашествия. Часть первая. Тексты. СПб., 1898. С. 128–153), на основе одного единственного в то время списка. В этой связи В. В. Бартольдом были допущены отдельные пробелы и неточности. Например, издатель не обратил внимания на те части сочинения, которые требовали более детального и внимательного подхода. Видно, что главной задачей исследователя было извлечение из источника данных историко-географического характера по его теме. При этом огромный пласт материалов историко-культуроведческого, религиозного и библиографического характера остался невостребованным. По нашему мнению, в этом ему помешало дефектное состояние рукописи. Также остался вне внимания исследователя важный пласт – словарная часть «Прибавлений». Она содержит в себе живую лексику, употреблявшуюся народами Мавараннахра и Хурāsāна в XIII–XIV веках, которая до сих пор не потеряла своего значения для исследователей. Видимо, он не осмелился приступить к такому сложному лексикографическому исследованию. Сложность этой части сочинения состоит также в том, что большинство представленных слов имели иранские корни и перешли в арабский язык в видоизмененной форме. Для

⁹ Бартольд В. В. Туркестан в эпоху монгольского нашествия. Часть II. СПб., 1900. С. 52 (переиздано: Бартольд В. В. Соч. Т. I. М.: Наука, 1963. С. 467–470).

¹⁰ Бартольд В. В. Мулҳақāt ас-Сурāх // Бартольд В. В. Соч. Т. VIII. М.: Наука, 1973. С. 98–102; Данный список в дальнейшем был описан А. И. Михайловой. См.: Михайлова А. И. Каталог. С. 55–58. № 30.

осуществления издания этой части «Прибавлений» требовалось бы хорошее знание особенностей местных языков и диалектов. Нужно заметить, что на материале этого словаря можно проследить историческую эволюцию многих слов, словосочетаний, имен нарицательных и терминов.

В. В. Бартольд не обратил внимания на те части сочинения, где речь шла о древних пророках, генеалогии пророка Мухаммада (ум. в 632 г.), истории ислама до периода правления Карахъанидов. Осталась неизданной грамматическая часть. Эта часть «ал-Мулхақат би-с-суреах» имеет значение не только для филологов, но и для историков, востоковедов.

В 1902 году во время научной командировки В. В. Бартольду в ферганском городе Марғилане удается приобрести для Азиатского музея (ныне СПб Ф ИВ РАН) второй список «ал-Мулхақат би-с-суреах» (год переписки – 1831) у переводчика Ферганского областного управления Ю. К. Казбекова¹¹. На основе второго списка исследователь дополняет свои прежние наблюдения¹². Важно отметить, что этот список содержит в себе полный текст сочинения. Несмотря на представившуюся возможность, В. В. Бартольд, по неизвестным нам причинам, не осуществил издания полного текста «ал-Мулхақат би-с-суреах». Данный список под шифром С-286 ныне хранится в фондах Санкт-Петербургского филиала Института востоковедения РАН (СПб Ф ИВ РАН) в составе сборной рукописи¹³. Можно предположить, что позднее обнаружение второго, более полного списка «ал-Мулхақат би-с-суреах» не позволило ученому выполнить научное издание текста.

Критический текст оставался неосуществленным и в дальнейшем. Когда ленинградская исследовательница Р. Ш. Шарафутдинова приступила к переводу «ал-Мулхақат би-с-суреах» на русский язык, она, к

¹¹ Бартольд В. В. Отчет о командировке в Туркестан // Бартольд В. В. Соч. Т. VIII. М.: Наука, 1973. С. 205–206.

¹² Михайлова А. И. Каталог № 31; см. также: Абу-л-Фадл ибн Мухаммад Джамал ад-Дин Карши. Мулхақат ас-сурах (пер. с персидского Р. Ш. Шарафутдиновой) // Материалы по истории Средней и Центральной Азии X–XIX вв. Ташкент: Фан, 1989. С. 100–131, наст. цит. С. 101.

¹³ Размеры бумаги 26x15,5 сантиметра. Размеры текста 17x8 сантиметров. Сочинение занимает листы 6^а–73^б в составе сборной рукописи. На каждом листе по 17 строк. Бумага восточная, тонкая, глянцевая. Чернила черные, заголовки выделены красными красками. Почерк – *наста'лиқ*. Переплет среднеазиатской работы, из плотного картона, темно-зеленого цвета, с накладным тиснением, корешок из кожи. Более подробно см.: Михайлова А. И. Каталог № 31.

сожалению, в качестве опорного текста выбрала изданные В. В. Бартольдом извлечения. Хотя у нее были прекрасные шансы составить критический текст с привлечением двух петербургских списков. Она опубликовала переводы извлечений в 1989 году в Ташкенте с коротким введением и примечаниями¹⁴. К сожалению, исследовательница, во-первых, воспроизвела уже допущенные прежде ошибки, во-вторых, многие места текста, специальные понятия и религиозные термины, иносказания и региональная специфика лексики, вычурный, витиеватый стиль изложения автора до конца не осознаны переводчиком.

Некоторое время спустя появились статья и кандидатская диссертация А. Саидова, написанные исключительно на основе известных нам извлечений из «ал-Мулҳақāt би-с-сурāх», опубликованных В. В. Бартольдом¹⁵. Они носят вторичный характер и, к сожалению, не заключают в себе новой информации ни об источнике, ни о его авторе.

Наманганский список «ал-Мулҳақāt би-с-сурāх»

Представляемый впервые в этой книге третий список «ал-Мулҳақāt би-с-сурāх» был обнаружен в городе Кāсāнсāй Наманганской области Республики Узбекистан неким продавцом рукописных книг и антиквариата по имени Ра'нā. Вместе с этой книгой у неизвестного лица ею были приобретены остальные 50 томов арабографичных рукописей. Не знакомая с арабографичной письменностью, Ра'нā предполагала, что передает нам очередную копию известного труда по мусульманскому праву (*фиқх*) 'Убайдаллāха ибн Мас'уда ибн Тāдж аш-Шарӣ'а ал-Маҳбӯбӣ ал-Буҳārӣ (ум. в 747/1346 г.) «Муҳтасар ал-виқāйа». В Ташкенте, с большим интересом рассматривая наше новое приобретение, мы заметили, что данный список вложен в переплет другого сочинения. В целом состояние рукописи довольно плохое. В результате тщательного осмотра было установлено, что перед нами неизвестный доселе науке новый список сочинения «ал-Мулҳақāt би-с-сурāх» Абӯ-л-Фадла Муҳаммада ибн 'Умара ибн Хāлида, по прозвищу Джамāl ал-Қаршӣ.

¹⁴ Абу-л-Фадл ... Карши. Мулхакат ас-сурах (пер. с персидского Р. Ш. Шарифудиновой). С. 101.

¹⁵ Саидов А. Сведения Джамала Карши о Фергане и Шаше / Позднефеодальный город Средней Азии. Ташкент: Фан, 1990. С. 28–34. Этим же ученым защищена диссертация: Саидов А. Мулхакот ал-Сурох Джамола Карши как исторический источник. Дисс. ... к. и. н. Душанбе, 1988. 254 с.

Данный список по месту обнаружения был нами назван «Наманганским». Рукописная книга обладает следующими кодикологическими данными: без переплета, сильно потрепанная, ее объем — 39 листов (лл. 1^а–39^б). Размеры бумаги 28x18 см; размеры исписанного пространства 18,5x14 сантиметров. Чернила черные. Заглавные слова и названия глав записаны киноварью. Начало списка (всего 13 листов) переписано (или восстановлено), скорее всего, в XIX веке, на шелковой лощеной бумаге почерком *наста'лиқ*. Последующие листы до самого колофона сочинения переписаны почерком *наسخи*. Переписчиком назван Мухаммад... 'Али (Балхи?). Кто-то из читателей, по неизвестным нам причинам, стер имя отца переписчика. Далее сохранилась запись, гласящая, что книга переписана в медресе (мадраса) Азйзән¹⁶ в 1043/1633–1634 году. В конце рукописи мы находим еще одну благопожелательную сентенцию в адрес автора «Прибавлений». Благопожелания принадлежат перу Хашима ибн Шафи'а ибн Хурда ибн Ибн-Йамйна ал-Қадй аш-Шаци. Дата и место составления стихов — 1038/1628–1629 год, г. Самарқанд. Переписчик сопровождает собственное имя эпитетом «самый ничтожный из студентов» (ад'аф ат-туллаб). На л. 37^б записаны несколько *хадисов* и задач по *фиқху*, и на лл. 38^а–39^б приводится начало рассказа о Шайхе Сан'ане, ученике Шайха Мафтӯха, современнике Фарид ад-дина 'Аттара. Все эти части (лл. 37^б–39^б) были записаны в более позднее время.

Таким образом, различные части нашего сочинения были переписаны в разное время. Окончательно текст был восстановлен в XIX веке. Первый лист в верхней части имеет дефекты: крупное отверстие на листе сделало нечитаемыми начальные шесть строк. Здесь же имеется два темных пятна, образовавшихся под влиянием влаги.

На полях некоторых листов имеются дополнения и комментарии переписчика/переписчиков, которые мы при издании решили сохранить в сносках под основным оригинальным текстом.

Отличительными чертами наманганского списка «ал-Мулҳақāt би-с-сурāх» является то, что он в начале имеет алфавитный указатель персидских слов, вошедших в арабский язык. В дальнейшем тексты

¹⁶ 'Азйзән — название медресе, построенного Амйн шайх-и 'азйзāном в местности 'Али'абād на территории района Шйрāз в окрестностях Самарқанда. Известен 'Алим шайх-и 'азйзāн ибн Му'мин-'азйзāн ибн Дарвиш шайх-и 'азйзāн, действовавший в этой местности. Его цепь (силсила) восходит к братству Йасавийа. В этой местности также находятся соборная мечеть, хāнақāх и вышеупомянутое медресе. См.: *Абу Тāхирх'āжа*. Самарийа / Бухārā тарихи. Тāшкент: Камалак, 1991. С. 50.

трех списков почти совпадают. В конце Наманганский список, в отличие от двух других, содержит подробную информацию об истории составления дополнений к основному сочинению. После нее следует заключение – благопожелание автора к своему словарю, отсутствующее в других списках. Колофон включает еще две *қасиды*: первая – Хусайна ибн Муҳаммада ибн ‘Абд ал-Малика ал-Марāғӣ и вторая – Абӯ-л-Маҳāмида ибн Мас‘ӯда ал-Қудсӣ. Обе они посвящены автору и его словарю. Примечательно, что они отсутствуют в остальных известных списках и изданиях «ас-Сурāх».

Автор сочинения

Его полное имя мы узнаем из вступительной части издаваемого сочинения – Абӯ-л-Фадл Муҳаммад ибн ‘Умар ибн Хāлид. Однако в научной литературе он более известен под своим прозвищем Джамāl ал-Қаршӣ («украшение дворца»; «қаршӣ» от монгольского слова «дворец»; здесь имеется в виду «человек, приближенный ко двору»). Он родился в Алмāлиқе в 628/1230–1231 году. Это было время правления местного владетеля Сигнақ-текинa, сына Бӯзāра, умершего в 648/1250–1251 году. По сведениям автора «Та’рих-и Рашидӣ», его отец был одним из *хāфизов* (‘*āлим*, знающий наизусть Коран и более 20 тысяч преданий-хадисов) города Балāсāғӯна, а его мать происходила из Мерва и принадлежала к потомкам шайха Абӯ ‘Алӣ-шāха. В своем сочинении Джамāl ал-Қаршӣ пытается выпячивать факты покровительства, оказанные ему правителями его времени. Ему доверяли воспитание царевича Йл-Бӯтāра, сына Сигнақ-текинa, и монгольской принцессы Билғāн-Бикӣ (потомка Джӯчӣ/Гӯшӣ). Именно близостью к правящей династии наш автор обязан своим прозвищем ал-Қаршӣ.

Сам автор в своем сочинении, упоминая Бӯзāр-хāна ал-Алмāлиқӣ, перечисляет его сыновей, отдельно выделяя Сигнақ-текинa.

Джамāl ал-Қаршӣ получил начальное образование в Алмāлиқе у Хабаша ‘Амӣда ал-Кармйнӣ ал-Бухārӣ ал-Йлāргӯрӣ. Последним он был рекомендован новым наставникам в лицах Аҳмада ибн Аййӯба ибн Аҳмада ал-Балāсāғӯнӣ и автору сочинений «ал-Мунйа» и «ал-Арба‘ун» Рашид ад-дйн Абӯ-л-Фадā’ил Муҳаммад ибн Абӣ Бакр ар-Рашидӣ ал-Абйвардӣ (ум. в 646/1247–1248 г.), известному под прозвищем ал-‘Ақраб (Скорпион). С его помощью он поступил на службу к султāну Маҳмӯду аз-Зāвулӣ, правителю Газны и Герата.

Джамāлу ал-Қаршӣ не было еще и 12 лет, когда он начал обучаться у Ашрафа ибн Наджйба ибн Муҳаммада ал-Кāсāнӣ (ум. в Кāшғаре в *муҳарраме* 659/декабре 1260 – январе 1261 г.). В течение нескольких месяцев 646/1248–1249 года Джамāl ал-Қаршӣ обучался у Бадр ад-дйна Муҳаммада ал-Фарāхӣ. Затем наш автор, после своего переселения в Алмāлиқ из Балҳа, учился у Шамс ад-дйна Абӯ Джа‘фара Тāхира ибн Абй-л-Ма‘ālй ал-Хусайнӣ ал-Балхӣ.

Покровителями ал-Қаршӣ в разное время были Зарбахш ал-Бāхарзӣ (вместе с которым он совершил паломничество в Мекку), шайх ал-ислām Бадй‘ ад-дйн, умерший после того, как наш автор покинул Алмāлиқ, Амйр Хайдар ал-Муғаййаб – известный в те времена ученый и лекарь (табйб). Кроме них нашему автору покровительствовал сaдр Худжанда и его окрестностей ас-саййид Бурхāн ад-дйн ал-Муқри’ ал-Худжандӣ, которого ал-Қаршӣ впервые встретил в Алмāлиқе и обучался у него в течение нескольких месяцев 670/1271–1272 года.

При содействии сaдр Бурхāн ад-дйна он получает место в государственной канцелярии (дйвāн ал-иншā’ ва-л-китāба). Но в конце 662/1264 года, как это установил В. В. Бартольд, Джамāl ал-Қаршӣ переехал в Кāшғар. На следующий год за ним последовал и сам сaдр Бурхāн ад-дйн.

В Кāшғаре Джамāла ал-Қаршӣ встретили два шайха – Шамс ал-Афāдил ал-Му‘иззй и Бурхāн ад-дйн ‘Алим ал-Бухārй, которые привели его к кāшғарскому сaдру Камāl ад-дйну Абӯ ‘Абдаллāху ал-Хусайну ибн ал-Музаффару ал-Баладй аш-Шайбāнӣ. Сын последнего – Са‘д ад-дйн – побудил Джамāла ал-Қаршӣ написать «Прибавления к «ас-Сурāх»».

Джамāl ал-Қаршӣ вспоминает о своих встречах с наместником Бурхāн ад-дйном ал-‘Алā’, с ученым ал-Муқрй, Джалйл ал-Мулком Джамāl ад-дйном – правителем Худжанда, шайх ал-ислāмом Наджм ад-дйном ас-Сaдрй ас-Сāхйбй и его братом амйром Маджд ад-дйном, сыновьями вазйра Сaдр ад-дйна ас-Сāхйба. Во время своей второй поездки в Худжанд в месяце *муҳаррам* 688/январе-феврале 1289 года он встретился с Дихқāном Гāзй, автором глосс к *тафсйру* известного ученого Хусām ад-дйна ал-‘Алй’āбādй. В этой же его поездке через Худжанд он навещает своего покровителя, шайха Фахр ад-дйна ал-Джавāлйқй.

Круг собеседников Джамāла ал-Қаршӣ составляли такие ученые, как Муҳаммад ибн Муҳаммад ибн Муҳаммад ал-Қубавӣ, Джамāl ад-дйн ал-Харавӣ ал-Илāмишӣ, Тāдж ад-дйн ар-Радӣ ас-Сарвӣ аш-Шаристāнӣ [Шахристāнӣ], шайх ал-ислām Хусām ад-дйн Абӯ-л-Маҳāmид Хāmид ибн ‘Асим ал-‘Асимӣ ал-Бārчинлиғӣ, шайх Камāl ад-дйн ал-Х̣āразмӣ ас-Сигнāқӣ, Шайх Бāбā, ученик Наджм ад-дйна ал-Кубрā (впоследствии Джамāl ал-Қаршӣ сочинил стихи для написания на его надгробной эпитафии), Абӯ Хафс ‘Абдаллāх ибн ‘Алӣ ал-Кāшғарӣ ал-Хāнақāхӣ, Хасан ибн Муҳаммад ибн ‘Абд ал-Малик ал-Марāғӣ (который родился в Мерве и стал известным под прозвищем Хусām ал-Марāғӣ), Саййид Рушнāйӣ ал-Марвазӣ и другие.

Из сообщений ал-Қаршӣ мы узнаем, что в 671/1272–1273 году правителем Ташкента был Қадӣр-Малик, и наш автор знал его супругу и сыновей, в том числе будущего наместника Шāша ‘Алā’ ад-дйна. В 693/1293–1294 году уже правил в Шāше Нусрат ад-дунйā Пахлавāн-Маҳмӯд ибн ‘Алā’ ад-дйн, известный под прозвищем Саййид Кунда-Пāз/Бāз ас-Самарқандӣ, затем ал-Алмāлиғӣ. Этот правитель был родственником Джамāла ал-Қаршӣ.

Во второй половине VII/XIII века он много путешествовал как в частных целях, так и по торговым делам. В 668/1269–1270 году он уже побывал в ал-Лāмише¹⁷, в 671/1272–1273 году – в Шāше, в 672/1273–1274 году – в Бārчканте (Бārчинлиғ, находится в низовьях Сирдарьи) и в Дженде. Шāш он посетил вторично в 693/1293–1294 году. И потом еще раз по делам своего сына, по нашему мнению, жившего здесь, он бывал в этом городе. Он неоднократно посещал и Худжанд.

О мировоззрении автора свидетельствует его занятие *тазкӣр*¹⁸ – проповедью, которая практиковалась в суфийских братствах того времени – Йасавийа¹⁹, Х̣āджаган²⁰ и Кубравийа²¹, среди последовате-

¹⁷ Местность Лāмиш находилась между Андиджāном и Талāсом.

¹⁸ Об этом виде зикра (радений) и дискуссиях вокруг вопроса о его соответствии духу исламского учения подробно см.: Бабаджанов Б. М. Зикр джахр и сама’: сакрализация профанного или профанация сакрального? // Подвижники ислама. Культ святых и суфизм в Средней Азии и на Кавказе / Под ред. С. Н. Абашина и В. О. Бобровникова. М.: Восточная литература, 2003. С. 237–250; его же. Зикр-и джахр // Ислам на территории бывшей Российской империи. Энциклопедический словарь. Вып. 4. М.: Восточная литература, 2003. С. 30–31. См. там же литературу.

¹⁹ Об этом братстве см.: ДиУис Д. Йасавийа // Ислам. Вып. 4. С. 35–38. Там же литература.

²⁰ Хисматулин А. А. Х̣āджаган // Ислам. Вып. 3. М., 2001.

²¹ Акимушкин О. Ф. Кубравийа // Ислам. Вып. 1. М., 1998.

лей известных шайхов. Но Джамāl ал-Қаршӣ не приводит подробных сведений о лидерах этих братств и их последователях, признавая, однако, их в качестве шайхов.

Структура и содержание «ал-Мулҳақāt би-с-сурāх»

По своему содержанию «ал-Мулҳақāt би-с-сурāх» включает в себя разнородный материал и состоит из 41 главы (зикр). Самыми важными частями являются, без сомнения, его исторические главы.

Глава «Упоминание о монгольских правителях и их истории» включает в себе очень важные и ценные исторические сведения о монгольских правителях, истории Чингиз-хāна, его потомков и историю Улӯса Чағатайя до времени царствования Чапара ибн Қайдӯ. Эпоха монгольского владычества в то время, когда творил Джамāl ал-Қаршӣ, характеризуется тем, что в руководстве монгольских племен, влиявших на политическую, экономическую и социальную жизнь страны, сложилось два направления в отношениях с местными социумами и политическими группировками. Первое – сформированное еще при Чингиз-хāне и исходившее из военно-кочевого образа жизни монголов, делало акцент исключительно на милитаристскую политику. Такая политика Чингиз-хāна и его последователей привела к разрушению городов и селений.

Однако среди монгольских правителей сложилось и другое направление, связанное со стремлением осесть в земледельческих регионах, перенять местные формы управления, не исключая этнокультурные заимствования и трансформацию религиозных верований. В этом смысле уже на ранних стадиях постчингизовского времени обозначился конфликт между этими двумя способами отношений монголов с местными социумами. Яркий пример этому – распад в XIV веке кочевого населения Чағатайского улӯса на две части: *қара ун-нāс* – чернь (кочевники, переселившиеся в Мавараннахр и принявшие оседлый образ жизни) и *джете* (оставшиеся в Семиречье и сохранившие свои кочевнические традиции). По-видимому, этот процесс фактического разделения ускорился после принятия ислама чағатайскими хāнами Мубāрак-шāхом (1266 г.) и Барāқ-хāном²². Сторонники второ-

²² История народов Узбекистана. Т. I. С древнейших времен до нач. XVI в. Ташкент, 1959. С. 336–337; см. также: Бартольд В. В. Туркестан... С. 467–470.

го направления, приверженцы сотрудничества с представителями верхних слоев населения центральных районов Средней Азии, Ирана, старались, прежде всего, сблизиться со знаменитыми в местной среде мусульманскими деятелями. Это в конце концов привело к исламизации части монголов. Такой подход способствовал тому, что местное население поддерживало и сочувствовало таким правителям. В свою очередь, улемы, литераторы и другие деятели искусства и культуры в лице некоторых правителей приобретали покровителей. Джамāl ал-Қаршӣ в своей информации о Барāқ-хāне не скрывает симпатий к нему, называя его – «опора веры и мира». Интересно его замечание о поиске поддержки правителя у бухārского шайха ал-Бāхарзӣ. Следует заметить, что один из первых подставных монгольских хāнов Буйāн-Қулӣ-хāн, приняв ислам, пожелал даже быть погребенным подле этого шайха²³.

О своем современнике – правителе Улӯса Чағатāйя Қайдӯ ибн Қистāй – Джамāl ал-Қаршӣ дал ценную информацию: «Он сел [на трон] в конце муҳаррама 670/сентябре 1271 года в Тарāзе. Он был хāном справедливым, щедрым, непорочным, мягкого нрава, понимающим интересы [страны], знающим, благосклонным к мусульманам [подчеркнуто нами. – Ш. В., Б. А.], милосердным, да сделает Аллāх легкой (его участь)». Автор два раза был на приеме у этого хāна и удостоился подарков. Ал-Қаршӣ, упоминая о нем, не говорит напрямую о приверженности хāна к исламу, но отмечает его благосклонность к мусульманам и знатность. Из воспоминаний ал-Қаршӣ становится ясно, что многие чағатāйские правители покровительствовали мусульманским деятелям и служителям культа. Наследник Қайдӯ – Чапар/Чабар тоже заслужил положительной оценки автора после его вступления на трон в мае 1303 года в местности Или (Имил).

Можно утверждать, что среди монголов всегда был высокий спрос на мусульманских интеллектуалов и авторитетную политическую элиту Средней Азии, особенно когда дело касалось управления государственно-административной системой. Еще Чингиз-хāн пользовался советами Джаббār-х^вādжи, мусульманина Исмā‘йла в важных го-

²³ См. об этом подробнее: Babajanov B. Monuments épigraphiques de l'ensemble de Fathâbâd à Boukhara // Patrimoine manuscrit et vie intellectuelle de l'Asie centrale islamique (Cahiers d'Asie centrale, N° 7, Tashkent - Aix-en-Provence, 1999). P. 195–210.

сударственных делах. В одно и то же время с Мас'ūd-хāном во дворе Қубилāй-хāна (1260–1294 гг.) финансовой системой империи управлял «сильный и могущественный человек», мусульманин Ахмад, выходец из Средней Азии²⁴.

Служба во дворце монгольских правителей принесла огромный авторитет и уважение нашему автору как представителю местного населения и религиозному деятелю, мусульманскому ученому.

В самом сочинении последняя дата относится к 701/1301–1302 году. Однако оно могло быть продолжено. По нашему мнению, Наманганский список далеко не последний и не самый полный, как и две других копии. По предположению В. В. Бартольда, авторский вариант включал и главы о Балāсāг'уне и Самарқанде. Надо полагать, что такие же сведения мы могли найти и о Бухаре.

В среднеазиатской историографии труд ал-Қаршӣ занимает особое место как произведение, принадлежавшее перу мусульманского ученого, не профессионального историка, но выдающегося литератора, филолога и лингвиста. Его «Прибавления» можно считать самостоятельным сочинением энциклопедического характера, освещающим историю, культуру Улуса Чағатайя и правителей Кāшғара. Сочинение дает много информации о религиозной и интеллектуальной жизни периода монгольского правления, центрах исламской науки, представителях ученых кругов в городах Средней Азии с указанием их произведений и трудов по различным отраслям исламской науки. Здесь же мы находим много сведений автобиографического характера. С другой стороны, книга ал-Қаршӣ отражает историографическое восприятие мира и культуры ислама глазами ханафитского автора.

Современники Джамāла ал-Қаршӣ высоко оценили его труды: особо подчеркивали словарь, который еще при жизни автора имел огромный успех среди образованных людей. В Наманганский список либо самим Джамāлом ал-Қаршӣ, либо переписчиками включены письмо автору от имени Абӯ Хафса 'Абдаллаха ибн 'Али ал-Кāшғарӣ ал-Хāнақāхӣ и две қасиды-оды в честь словаря ал-Қаршӣ где их составители высоко отзываются об авторе.

На л. 34^{а-б} Наманганского списка приводится письмо, которое написал «выдающийся и славный имām, обладатель разума и преданий (сāхиб ал-ма'қул ва-л-манқул), вместилище методов и правил (мазхар

²⁴ Книга Марко Поло о разнообразии мира, записанная пизанцем Рустикано в 1298 г. от Р. Х. А.-А., 1990. С. 108–109.

ал-фурӯ‘ ва-л-усӯл), автор произведений по многим отраслям науки и литературы, солнце общины и веры» Абӯ Ҳафс ‘Абдаллāх ибн ‘Алӣ ал-Кāшғарӣ ал-Ҳāнақāхӣ в 692/1292 году, и послал ее автору вместе с автографом сочинения ал-Қаршӣ. Фактически данная запись, как и две упомянутые оды, – оценка и своеобразная рецензия современников на труды нашего автора. Эта характеристика, при всей ее высокопарности (характерный стиль эпохи), помогает нам понять и оценить место и значение деятельности ал-Қаршӣ в сфере языкознания и в целом культурной жизни эпохи. Вот еще один отрывок с оценкой Абӯ Ҳафс ‘Абдаллāх ибн ‘Алӣ ал-Кāшғарӣ ал-Ҳāнақāхӣ трудов ал-Қаршӣ, где дается отзыв о научной деятельности ал-Джаухарӣ с указанием недостатков его словаря и признанием заслуг ал-Қаршӣ: «...перечисляя ученых нашего времени, можно назвать человека, знаменитого изысканностью своей натуры, ясностью ума, превосходством таланта, отличающегося своим значительным научным приоритетом и выдающимися заслугами среди ученых. А он – блестящий имām, превосходный ученый, первый, дошедший до цели, испивший из самого прекрасного бокала всех отраслей наук, король словесности, признанный поэт и писатель, красота нации и веры, опора ислама и мусульман, одобряемый правителями и султāнами Абӯ-л-Фадл Муҳаммад ибн ‘Умар ибн Ҳāлид, известный по имени Джамāl ал-Қаршӣ – дай Бог, чтобы он достиг всего, чего желал в делах веры и мирских делах. Первым делом он сократил книгу [Джаухарӣ], во-вторых, отредактировал сочинение «ас-Сихāх» и довел его до совершенной лаконичности, до такой степени, что книга «ас-Сурāх» превратилась почти в половину объема оригинала. Вдобавок к этому в ней содержатся те полезные данные, которых нет в «ас-Сихāхе». Она легко читается, нет в ней труднопонимаемых предложений. В итоге текст [книги Джамāла ал-Қаршӣ] стал до того доступным каждому, что любой читатель может отличить начало и конец предложения. В-третьих, автор этой книги не принуждает читателя обращаться к другим книгам. Действительно, автор «ас-Сихāх» объясняет слово с такой лексикой, которая нуждается в разъяснении, но в этой книге [Джамāла ал-Қаршӣ] этого нет. Ты можешь найти в ней много полезного, если прочтешь внимательно, не блуждая глазами. Спешите к общению с учеными-мужами и тогда ты узнаешь истинную [цену] этой книги, правду о ее первенстве и престиже среди различных наук. Достаньте один экземпляр «ас-Сурāх» и глубоко рассуждайте над ним, и прикажите [вашим] людям, чтобы они брали самый лучший

список. Я клянусь своей жизнью, что эта книга есть легкая добыча, разве вы не воспользуетесь этим случаем?! Пренебрегать благодеянием, благами и даром с точки зрения шарй'ата и разума не одобряемо и порицаемо. Так избегайте этого греха. Мое доброе наставление искренне, ибо тот, который неблагодарен по отношению к благам, станет на путь развращения и преступления. Да отблагодарит Аллāх семикратно того, кто усердно аннотировал эту книгу и предоставил ее в легкодоступной форме читателям. Поистине Аллāх вознаграждает верующих!».

Кроме этого, Наманганский список содержит в себе стихи: а) қасйда, написанная доблестным имамом... Хасан ибн Мухаммад ибн 'Абд ал-Малик ал-Марāғй., (который), описывая книгу «ас-Сурāх», восхвалял ее и упоминал автора; б) қасйда, которую сочинил ...уважаемый в наше время маулāнā... Абӯ-л-Махāмид Мухаммад ибн Мас'уд ал-Қудсй (оба – современники автора) в одобрении книги «ас-Сурāх» и ради восхваления автора, оценивая и почитая его. Они отсутствуют в других списках, о существовании которых до сих пор не было известно. Эти қасйды также отражают оценку современниками Джамāла ал-Қаршй его трудов для языкознания и литературоведения. Мы думаем, что вышеупомянутые три приложения к нашему списку внесены в книгу по инициативе переписчика, который, может быть, пользовался автографом «ал-Мулҳақāt би-с-сурāх» или списком, близким к автографу. Но, как показывают содержания этих двух од, они посвящены словарю «ас-Сурāх» Джамāла ал-Қаршй. Там не упоминается о существовании «Прибавлений» к этому словарю. Таким образом, можно говорить, что эти қасйды были написаны еще до составления «ал-Мулҳақāt би-с-сурāх».

Значение «ал-Мулҳақāt би-с-сурāх» для историографии Казахстана

Труд Джамāла ал-Қаршй пока остается редким источником, составленным местным автором в эпоху монголов в Казахстане. Он охватывает историю Средней Азии, Казахстана и Восточного Туркестана. Этот первоисточник содержит важные сведения, отсутствующие в других источниках. Автор, судья по содержанию, духу его словаря и прибавлений к нему, вырос в среде местной персидско-тюркской, мусульманской культуры. В нем можно увидеть выдающегося ученого ('āлим) и литератора, владеющего в совершенстве арабским и пер-

сидским языками. Примечательно то, что «ал-Мулҳақāt би-с-сӯрāх» написан в эпоху, когда в Монгольском Иране появилось огромное историческое произведение «Джāми‘ ат-тавāрӣх» (Сборник летописей) Рашид ад-дйна Фадлаллāха ал-Хамадāнӣ (1247–1318), посвященное истории монголов и покоренных ими стран. До этого была написана книга «Та’рӣх-и джахāнкушāй» (История миропокорителя) Шамс ад-дйна Муҳаммада ал-Джувайнӣ, знаменитого *вазӣря* Хӯлагӯ-хāна и Абақа-хāна, который закончил ее в 1260 году²⁵. Естественно, автор «Джāми‘ ат-тавāрӣх» использовал книгу ал-Джувайнӣ при составлении своего труда, равно как и другие источники по истории монголов и жанра «всемирной истории». Можно предполагать, что Джамāl ал-Қаршӣ завершил свое произведение приблизительно в это же время либо даже раньше. Как известно, составление труда Рашид ад-дйна было начато в 700/1301 году, черновик завершен в 703/1304 году, а само произведение закончено в 706/1305–1306 году²⁶. Так как все трое авторов представляли монгольский двор, они к своим покровителям, то есть к монгольским хāнам, относятся положительно, восхваляют и не скрывают своих симпатий к ним. Хотя между строк и в подтексте произведений чувствуется критика в адрес монгольских правителей, их завоеваний и последствий политики, проводимой ими в завоеванных странах.

С другой стороны, эпоха, в которую жил Джамāl ал-Қаршӣ, отличалась тем, что большинство монгольских хāнов стали относиться к местному мусульманскому духовенству более лояльно. Следовательно, в этом контексте политической и религиозной ситуаций симпатии и попытка исламской легитимации монгольских правителей у Джамāl ал-Қаршӣ не выглядят такими уж необычными. Кроме того, автор «ал-Мулҳақāt би-с-сӯрāх» открыто выражает свою принадлежность к ханафитскому мазхабу, благосклонно относится к шӣ’итам, умеренно отрицательно его отношение к шафи’итской школе²⁷.

²⁵ Петрушевский И. П. Рашид ад-Дин и его исторический труд // Рашид ад-Дин. Сборник летописей. Т. I. Кн. 1 / Пер. с перс. Л. А. Хетагурова, ред. и примеч. проф. А. А. Семенова. М.–Л., 1952. С. 25.

²⁶ Подробно см.: Миклухо-Маклай Н. Д. Описание персидских и таджикских рукописей Института востоковедения. Вып. 3. М.: Наука, 1975. С. 46–54.

²⁷ О ханафитской школе Мавараннахра в указанный период см.: Муминов А. К. Роль и место ханафитских ‘уламā’ в жизни городов Центрального Мавараннахра (II–VII/VIII–XIII вв.): автореф. дисс. ... д. и. н. по специальности 24.00.02 – история и источниковедение ислама. Ташкент: Ташкентский исламский университет, 2003. 44 с.

Перечисленные в источнике отдельные города и селения, где происходили важные события, в наши дни находятся на территории современного Казахстана, Кыргызстана и Восточного Туркестана. Эти местности являются исторически важными регионами для большинства тюркских племен и народностей, местом, откуда началось их движение на территории Мавараннахра, Ирана, Ирака и других стран Востока, Восточной Европы. О событиях, происходивших на территории средневекового Казахстана, говорится начиная с главы «Упоминание о тюркских хаканах в Мавараннахре и в других местах в эпоху ислама». Здесь, например, речь идет о Караханидах и провинциальных представителях этой династии в городе Испиджабе, одном из центров культуры Южного Казахстана, о вступлении в этот город ами́ра Нұха ар-Радй ас-Саманй, воевавшего против Билге-Бйхур Кадр-хана. Как известно, Караханиды прибыли на земли современного Кыргызстана и Казахстана из Восточного Туркестана (до завоевания Мавараннахра). Автор отдельно останавливается на описании городов Джанда и Бйрчканда (Бйрчинлиг). События, происходившие в Семиречье, представляют большой интерес для всестороннего изучения истории Казахстана. Вслед за этой главой дальнейшие описания автора неразрывно связаны с историей казахов и территорией их обитания.

В другой главе о знаменитых правителях Салджукидов также упоминаются области Бйрчканд и Джанд, известные исторические города, расположенные в низовьях Сирдарьи. До переселения сыновей Салджука, предводителей огузских племен, в Нур-атй (к северо-востоку от Бухары) они жили и кочевали в этих областях. Огузские племена вынуждены были уйти в земли Саманидов с их разрешения из-за конфликта с мусульманским населением Джанда. После этих событий они навсегда покинули эти территории, переехав в Малую Азию²⁸.

В «ал-Мулхақат би-с-сурах» вошли исторические сведения о самых различных этапах истории ислама в регионе. Следуя космогоническим представлениям мусульманских историков, наш автор ведет эту историю, начиная с самого Адама, называя его праотцом всего человечества, первым пророком, и доводит эту историю до монголов. Сведения о потомках Адама, генеалогические данные о некоторых знаменитых

²⁸ Бартольд В. В. Султан Санджар и гузы (по поводу статьи К. А. Иностранцева) / Бартольд В. В. Соч. Т. II. Ч. 2. М.: Наука, 1964. С. 414–416.

пророках и т. д. у нашего автора, естественно, носят компилятивный характер и отражают представления людей тех времен.

«Ал-Мулҳақāt би-с-сурāх» можно рассматривать в качестве серьезного дополнения к локальной истории ислама, культурной жизни той эпохи. Автор, как мы видели, сам был, по описанию современников, видным мусульманским ученым. Отдельные сведения, приведенные в книге, представляют интерес и в том отношении, что из них мы узнаем об интеллектуальных запросах представителей двора чингизидов или вкусах в кругу интеллигенции и грамотных слоев населения.

В репертуаре имен исторических лиц, представленных в книге Джамāла ал-Қаршӣ, мы обнаруживаем *лақабы*, *нисбы*, *кунӣи* и эпитеты, которые представляют безусловный интерес с точки зрения антропонимики. С другой стороны, такие сведения могут служить незаменимым подспорьем эпиграфистам и нумизматам²⁹. К тому же некоторые имена, титулы, эпитеты и т. п. крайне редко встречаются в других источниках. В качестве примера мы можем привести передачу имени Тīmūчйн, известного как Чингиз-хāн. В нашем источнике в составе его имени присутствует компонент Бакалрāн (?). Старший сын Чингиз-хāна – Джūчӣ назван Тūбӣнӣ (исправленный нами в Тūшӣ/ Джūчӣ). Такие же примеры можно привести и в передаче имен тюркских владетелей.

В «ал-Мулҳақāt би-с-сурāх» есть некоторые исторические факты, которые могут показаться дискуссионными и в дальнейшем требуют всестороннего изучения путем их сопоставления с другими произведениями такого рода.

Историческая близость народов Средней Азии и Казахстана выражается не только в общности их истории, культуры, языков, но и в общем духовном и письменном наследии, которые оставлены нашими общими предками.

Особое место в возрождении общего духовного наследия имеет совместное сотрудничество исследователей различных направлений стран Центральной Азии. Информационная и коммуникативная роль науки во взаимоотношениях народов региона в XXI веке должна возрасти еще больше, особенно в свете необходимости насущной исторической, экономической и политической интеграции всех народов Центральной Азии.

²⁹ Гафуров А. Имя и история. Об именах арабов, персов, таджиков и тюрков / Словарь. М., 1987. С. 5, 63, 221.

Принципы издания

Главной целью настоящего издания является введение в научный оборот полного текста «ал-Мулхақат би-с-сураҳ» Джамāла ал-Қаршӣ на основе его Наманганского списка. Мы нашли целесообразным дать факсимильную копию Наманганского списка из частного собрания издателей, где он имеет инвентарный номер 91. Следует иметь в виду тот факт, что два других списка сочинения хранятся в одном из старейших и надежных фондов рукописей мира – СПб Ф ИВ РАН.

При наборе арабографического текста мы главным образом опирались на Наманганский список. Некоторые лакуны, пропуски и тексты на поврежденных местах нашего списка (кроме «Введения» в двух местах) были восстановлены на основе издания В. В. Бартольда (первый список № В-514 из фонда СПб Ф ИВ РАН). Начало нашего текста («Введение») восстановлено на основе копии со списка С-286 (из фондов СПб Ф ИВ РАН). Места, не поддающиеся чтению, отмечены многоточием. Текст, введенный в состав сочинения на основе выписок, сделанных на глоссах Наманганского списка, отмечен звездочкой с двух сторон вводимых в текст слова или предложения. Пятиконечной звездой с двух сторон текста мы отметили места, опущенные в издании В. В. Бартольда, начиная с главы «Упомянутое имен нарицательных имāмов-толкователей Корана и знатоков эзотерического толкования из числа последователей и их последователей, да помилует их Аллāх». Следует отметить, что извлечения фрагментов, изданных В. В. Бартольдом, составляют одну третью часть всего сочинения. Фрагменты его издания начинаются с упоминания Абӯ Бакра Қаффāла аш-Шāшӣ, и далее с некоторыми пропусками охватывают сведения Джамāла ал-Қаршӣ о Средней Азии и Восточном Туркестане.

При переводе сочинения с арабско-персидского на русский язык географические названия, имена собственные, термины и непереверенные слова даются в транслитерации по системе Крачковского/Ромаскевича. В сносках показаны расхождения нашего текста с переводом Р. Ш. Шарафутдиновой³⁰, осуществленным на основе издания В. В. Бартольда. Мы постарались прокомментировать разночтения в именах собственных, датах и географических названиях. Указатели составлены к введению, русскому переводу и комментариям.

³⁰ См.: *Абу-л-Фадл ... Карши. Мулхақат ас-сурах* (пер. с персидского Р. Ш. Шарафутдиновой), С. 100–131.

Издатели благодарят Ф.-М. Махмудова, Б. М. Бабаджанова, Д. Рахимджанова, Т. Вохидову за их помощь и информационную поддержку при издании данной книги. В составлении указателей неоценимую помощь оказали сотрудники Института востоковедения им. Р. Б. Сулейменова К. Т. Кусаинова, Н. Д. Макатова, Ж. Ж. Несипбаева, Е. И. Руденко. Мы выражаем признательность совместному французско-узбекскому научному Проекту «Пакт Тимур» (Pact Timur) за техническую поддержку, французскому фонду Дени Дидро, предоставившему нам возможность поработать в библиотеках и научных учреждениях Западной Европы. Особенно выражаем признательность научному редактору издания д. и. н., профессору А. К. Муминову, руководству Института востоковедения им. Р. Б. Сулейменова Министерства образования и науки Республики Казахстан в лице его директора д. и. н., профессора М. Х. Абусеитовой и издательству «Дайк-Пресс».

*Ш. Вохидов
Б. Аминов*

↓1^a Во имя Аллаха Милостивого, Милосердного!

Хвала Аллаху, только Ему Одному, и благословения тому, кто был Его посланником и Его рабом – Мухаммаду, избранному из среды тварей, да благословит Аллах его семью и сподвижников, [оставшихся] после него.

А затем... Воистину, когда среди имен ангелов, людей, названий, понятий и видов я выделил неарабские слова, ставшие впоследствии арабскими, [то стало ясно, что] автор «ас-Сихах», да помилует его Аллах, включил в свою книгу не все слова. И попросил меня тот, чья просьба не отклоняется и ее принятие одобряется, собрать их (неарабские слова), прибавив к ним арабские эквиваленты. Приняв его требование, используя тот запас [знаний], книг по истории и литературе, которые дошли до моего слуха и с целью достижения завершённости книги «ас-Сурāх», чтобы просящий добился успеха в удовлетворении части (своих просьб) моими усилиями, (мы постараемся) привести в порядок слова, исходя из окончаний, раскрывая их богатые стороны. (При этом) мы просим у Бога помощи, а Он – истинно Помогающий и Дарующий.

Составитель этого оригинального и единственного (в своем роде сочинения) Мухаммад ибн 'Умар ибн Халид, известный как ал-Қарши, да укрепит его Аллах в житнице Пророка, из [рода] қурайшитов, говорит, что когда была составлена книга «ас-Сурāх мин ас-сихах», и благодаря Аллаху и Его помощи была завершена работа над ней, каждый из 'уламā' и знатоков наук того времени и эпохи, да сохранит Аллах их от бед, чьи взоры были обращены к чтению этой книги, ее (книгу) воспринял с одобрением. В доказательство этому появились қасиды, часть которых были за одобрение «ас-Сурāх», его награждение, обсуждение и восхищение ими.

Друзья, почувствовав приятный запах раскрывшихся цветов из этого сада, предложили следующее: «Собрать слова неарабского и арабского происхождения и привести их в определенный порядок». Автор «ас-Сихах», да прольет на него Аллах милость прощения, упомянул некоторые из них, но не привел их большинства. Хотя все известные арабизированные и неарабские слова в каждом из двух языков – арабском и персидском – образуются по одному способу, однако из-за своей многочисленности они полностью не уточняются.

Именно поэтому в каждой главе я привел общеупотребительные слова, взятые из словарей, и подобрал некоторые, из книг по истории

и генеалогии, неарабские имена существительные, которые отсутствовали в «ас-Сихāх», приложив их в конце книги «ас-Сурāх». По мере возможности (также) я привел имена знаменитых людей мира [сего], халифам, правителям, известнейших из имāмов, знаменитых личностей и высокопоставленных лиц, начиная с эпохи Āдама, да будут ему благословения Аллāха, до времен самих пророков. Мощь и сила принадлежат Аллāху, и от Него исходят сила и могущество.

АРАБИЗИРОВАННЫЕ [ЗАИМСТВОВАННЫЕ] И ОБЩЕИЗВЕСТНЫЕ [СЛОВА] ИЗ ИМЕН НАРИЦАТЕЛЬНЫХ

Знай, что *му'арраб* [арабизированный], как говорят, – слова неарабского происхождения, которые были включены в арабский язык путем отдельных изменений в структуре. Например, слово *барқ* – [молния] (происходит) от слова *барах* и *қахрабā* – от [кахрабā] и тому подобного.

К общеизвестным словам (*исм ма'рӯф*) относятся те слова (имена), которые в двух языках – арабском и персидском – образовались по одному способу, без каких-либо изменений. Например, *'асā* – [посох] и *қабā* – [халат] или такие [собственные имена] слова, как Кӯфа и Бағра и тому подобное.

Муваллада, слова, (заимствованные) из языка ҳадарийцев (*ҳадарийāн*), которых арабы также называют *муҳадрам*, т. е. «жившие в двух периодах – *джāхилӣя*¹ и исламе». Арабский является языком бедуинов, которых еще называют: *'āрибā*, *'урабā*; и *асл* (истинное) находится в языке тех (бедуинов). Большинство названий городов и географических объектов образуются вышеуказанным способом.

Названия медикаментов и имена собственные относятся к части 1^б↑↓2^а общеизвестных слов и *мувалладāt* [новообразованных слов], и эта часть [лексики] очень сложна [и многогранна].

Приведем дошедшие до нас слова, которые общеупотребительны и общеизвестны в персидском языке этой страны (Чағатайский улӯс. – Ш. В., Б. А.). И [при этом] будем соблюдать алфавит по буквам с кон-

¹ *Джāхилӣя* (ал-джāхилӣя) – дословно “неведение”, “игнорирование”, мусульманское обозначение периода в истории арабов, предшествовавшего исламу, когда людям была неведома вера в единого Аллāха, т. е. ислам.

ца слова, следуя порядку, взятому за основу в «ас-Сурāхе». Повторяющиеся слова, уже вошедшие в «ас-Сурāх», обозначим числом «два», (дав ему знак «2»). Множественное число обозначим буквой *джйм* [от слова «джам'»], общеизвестные слова обозначим буквой 'айн [от слова «ма'рўф»], выражения *мислух* – [подобное ему] обозначим буквой *мйм*², а также будем переводить слова (на персидский), вошедшие в арабский язык. Да будет помощь нам от Аллāха.

Б у к в а «алиф». *Абрса* – вид медикамента. *Ақāкийā* – лекарство. *Бāқилā*, *бāқли*, *бāқули* – [баклажан]. *Тўтийā* – [цинк, англезит]. Джауз-и буввā, гавз-и хиндй – [плод индийского ореха, коконат]. Сақмўнийā – растение и вид лекарства из кассии. *Сймийā* – [серебро]. *Кулўнийā* – *Қахрабā*, *Кахрабā* – [янтарь, яхонт]. *Кашўсā*, *Кашўс* – [растение, вид лекарства]. *Касйрā* – *Хусрау*, *Каравйā* – [полевой тмин]. *Лўбийā* – [фасоль]. *Мутаввā* – фāжа, т. е. зевание всем телом. *Саубā*, *фāжа* – зевать, открывая рот. *Хиндййā* – [индийское масло].

Б у к в а «бā'». *Асраб*, *сурб*, *асраф* – [туннель, галерея]. *Джаудāб*, *кўдāб* или *гўдāб*, *джўдāб* – [сироп]. *Дўлāб* – [колесо, шкаф, буфет, диабетическая болезнь]. *Дабāб* – *бари дў джāма* – [подол халата], а также может обозначать личное имя мужчины. *Рикāб* – [стремя, шествие, кортеж]. *Зарнаб* – [ароматное лекарственное растение]. *Санджāб* – [белка]. *Сарāб* – [мираж]. *Инāб* – виноград. *Джйлāб* – [розовая вода]. *Усйб* – [нерв]. *Қараб* – название местности. *Фāрийāб*, *Пārāб* – [название местности]. *Қасāб*, *кент* – [поселение, город]. *Қанāб*, *канāб* – [конопля]. *Кабāб* – [кебаб]. *Лублāб* – [растение]. *Йашб*, *йашим* – [драгоценный камень, яшма].

Б у к в а «гā'». *Анзарўт* – мясной клей. *Газрўт* – название глазного лекарства. *Бахт* – счастье. *Байт* – дом. *Тāбўт* – гроб. *Тўт* – название плода [и дерева], не произносится как *тўс* вместе с буквой «сā'», также (приведено) во «Введении» [этого сочинения; «ал-Муқаддима»]. *Даст*, *пйишгāх* – [почетное место в доме или комнате], арабизированная форма слова «дашт». *Вадāт*, *давййат* – [название болезни]. *Саблат* – [навоз, удобрение]. *Сахт* – [жесткий]. *Таст*, *ташт*, *тасн* – [таз для мойки рук]. *Кймухт* – [необработанная кожа]. *Йāкўт* – [агат, кордут].

Б у к в а «Сā'». *Тўс*, *таус* – так в (книге) ас-Сāмй – [город Тўс]. *Шибис* (*шабас*), *шибит* – [растение укроп]. *Каус*, *кафш* – [обувь].

Б у к в а «Джйм». *Атрудж*, *турандж* – [лимон]. *Турадж* – [цитрусовые плоды]. *Сифанд-йāдж*, *сипанд* – [губка]. *Пāстйдж*, *мāшўр* –

² В переводе мы пропустили эти обозначения автора.

[опухоль кровянистая]. *Алнухӯдҷ* – дерево ‘ӯд. *Малиҳӯдҷ* – [жирная закуска]. *Амладҷ, āмила* – [надежда, грудь матери]. *Анмӯзадҷ, намӯдār* – [вид, лицо]. *Ахлиладҷ, халила, халиладҷ* – [муж и жена]. *Бāбӯнадҷ, бāбӯна* – [ромашка]. *Балиладҷ, балила* – [вид кувшина]. *Бандҷ, банг* – [конопля]. *Бардадҷ, барда* – [раб]. *Бинафсадҷ, бинафша* – [фиалка]. *Тафаррудҷ, тафарруджа* – складки одежды. *Фалладҷ, бāзӯбанд* – [паралич]. *Даханадҷ, дахана* – [начало канала, рот]. *Варамсандҷ, варамсанг, дирамсандҷ* – [мера веса]. *Дибādҷ, дибā* – [одежда из шелка]. *Дуррādҷ* – название птицы. *Ривādҷ* – [ревень, растение.] *Рахвādҷ, рахвāра, рахвадҷ* – [спутник]. *Зандҷ, занг, зандҷӣ, зангӣ* – [негр, ржавчина]. *Зādҷ, зāk* – [купорос]. *Сабукбādҷ, сабукбār* – [человек с легким багажом]. *Бармā-сандҷ*, похожий на сандҷ, *санг* – [камень, барма, мера веса, равная 0,38 грамма]. *Сādҷ* – [черный анбӯс, тик, индийский дуб]. *Суфтадҷ, суфта* – [ровный]. *Шаб-бастадҷ, дастārча* – [маленькая скатерть, полотенце, ночной головной убор]. *Шустадҷ, шустагах* – [место для стирки]. *Шатрандҷ, шāхтурадҷ, шāхтура* – [шахматы]. *Шӯрбādҷ, шӯрбā* – [суп]. *Ширдҷ, шӣр* – [молоко]. *Сандҷ, чанг* – [пыль]. *Сārӯдҷ* – [веник]. *Тассӯдҷ, тассӯх* – [весовая и денежная единица]. *Тивадҷ, тӣхва* – [верблюды]. *‘Адҷ* – [слоновая кость]. *Файдҷ, пайк* – [стрела]. *Фālӯзадҷ, пālӯда* – [испачканный]. *Фāлидҷ* – [низкий, подлый]. *Фандҷ, кабк* – [куропатка]. *Қўландҷ* – [колики], вид болезни. *Кўсадҷ, кўса* – [безбородый]. *Кушитӣдҷ* – пояс магов (зороастрийцев); отсюда *гӯшитӣ гирифтан* – [бороться, взявшись за пояса]. *Мурдārсандҷ, мурдārсанг* – [мертвый камень; используется при изготовлении лекарств]. *Мӯзадҷ, мӯза* – [сапоги]. *Нāрабādҷ, нāрабā* – [недостойный]. *Нāрандҷ* – [мандарины].

Б у к в а «қā’». *Қадаҳ* – [кубок].

Б у к в а «қā’». *Исфанāх* – [шпинат]. *Санāнāх* – [зубочистка]. *Рух* – [ладья]. *Зарниҳ* – [камень, арсеник]. *Фаҳ* – [силки, ловушка]. *Наҳ* – один из видов чаши, бокала.

Б у к в а «дāl». *Ақланд, каланд* – [кетмень, кирка, мотыга]. *Бард* – [раб]. *Сарӣд, тарӣд* – [похлебка, тюря]. *Риванд* – [ревень].

Б у к в а «зāl». *Устāз устād* – [учитель]. *Бағдāз, Бағдād* – [г. Бағдād]. *Башаз, башшад* – [муха]. *Тирмиз, Тирмид* – [г. Термез]. *Тарбаз* – вид лекарства. *Джунбаз, гунбаз* – [купол]. *Джахбаз, гахбанд* – т. е. мудрец магов. *Зумураз, зумуррад* – [изумруд]. *Сабаз, сабад* – [корзина]. *Самӣз* – [белый хлеб]. *Фāнӣз, фāнӣд* – [вид сладостей, сахар-

рафинад]. *Кāгаз, кāгад* – [бумага]. *Хурбаз* – служитель храма огня [хурбад]. *Мӯбаз* $2^a \uparrow 2^b \downarrow$ – руководитель и наставник магов [мӯбад].

Б у к в а «рā'». *Азār, йзār* – [нижняя одежда, шаровары]. *Абзār* [афзār] – [предметы одежды и обуви; приправы]. *Акрār* – [недвижимое имущество]. *Дик-анбār* – [продуктовый склад]. *Бār* – [груз]. *Нār* – [гранат]. *Бāздār* – [каракуль]. *Пиндār* – [мнение, взгляд]. *Байтār* – [ветеринар]. *Джаухар, гавхар* – [жемчуг]. *Джахр, джахра* – [нора]. *Джузар, гузар* – [улица]. *Ханджар* – [кинжал]. *Ханнār* – [трахома]. *Шибр* – [пядь, мера длины; влажная, травяная земля]. *Хийār* – [огурец]. *Чанбар* – [венчик]. *Харйр* – [шелк]. *Хаскār* – сухая лепешка из муки. *Хисār* – крепость. *Хасйр* – циновка. *Хасйрй* – торговец циновками. *Динār* – [мера веса, равная 2,34 грамма]. *Рисār* – [гвоздь]. *Ачār* – [род пикулей, сухой имбирь, маринованный в лимонном соку]. *Зйр* – ритм, низкий ритм. *Занбӯр* – [пчела, оса]. *Танбӯр, танбār* – [от словосочетания «думба-барра»: «бараний зад, курдюк»; музыкальный инструмент]. *Танджар, пāтила* – [фитиль]. *Самсār* – [посредник]. *Самӯр* – [соболь]. *Сātӯр* – [большой нож]. *Суккар, шакар* – [сахар]. *Сйсар, се-барга* – [вид травы]. *Ши'р* – [стих]. *Ша'р* – [чувствовать]. *Сабр* – [терпение]. *Сāгар, сāгар* – [кубок, чаша]. *'Анбар* – [анбра]. *'Абйр* – [имбирь]. *Фагйр* – [лепешка, кекс]. *Қанбар, қанбйл* – [рыба камбала]. *Қйр* – [битум]. *Қār* – [холодный, неподвижный]. *Кабр* – [габр, огнепоклонник]. *Кāфӯр* – [камфара]. *Кӯр, гӯр* – [могила; олень]. *Нйсāбӯр, Нйшāпӯр* – [г. Нйшāпӯр]. *Нйлӯфар* – [лотос, водяная лилия]. *Наушāдир* – [нашатырь]. *Хазār, хазārдастāн* – [соловей].

Б у к в а «зā'». *Буз* – [коза]. *Баззāз* – [торговец тканями]. *Ашказ* – подкладка для сапог и обуви. *Джауз, гавз, джаузйна, гавзйна* – [орех]. *Хазз* – шелковый. *Хаззāз* – [торговец шелком]. *Дарз* – [шов]. *Дарзй* – [швея]. *Дахлйз* – [коридор]. *Шйрāз* – [швейные узоры]. *Фāлйз, пāлйз* – [огород]. *Қазз, пйлла* – [шелк, кокон]. *Кӯз, кӯза* – [кувшин]. *Лавз-и бāдāм, лавзйна* – [сладости из миндальных орехов]. *Нйрӯз* – наурӯз.

Б у к в а «сйн». *Атлас* – [вид материи из шелка]. *Астахӯдӯс* – лекарство. *Анбӯс* – [индийский дуб]. *Балās, палās* – [палас]. *Джсāmӯс, гāвмйш* – [буйвол]. *Джсāурас, гāврас* – [палка для управления быками]. *Даййӯс* – [сутенер]. *Рйбās, рйвāдж, рйбāс* – [ревень]. *Карафс* – [сельдерей]. *Карафш* – [ящерица]. *Кирбās* – [ткань хлопчатобумажная]. *Кӯс* – [большой барабан]. *Ка'с, ка'са, джсām* – [кубок, чаша]. *Кйс, кйса* – [карман, бумажник]. *Мақнāтйс, мақнатйс* – магнит.

Нарджис, наргис – [нарциссы]. *Нақрис* – [болезнь суставов ноги]. *Нāдрис* – кладбище христиан и магов.

Б у к в а «шйн». *Хайш* – [дерюга, грубый холст, мешковина, парусина]. *Таш* – [мелкий дождик]. *Қафш, кафш* – [обувь]. *Марзанджӯш, марзхӯш, марзангӯш* – [мята].

Б у к в а «сād». *Қафас, қафас* – [клетка]. *Джас, кадж* – [кривой]. *Масӯс, масӯс* – птица, маринованная в уксусе.

Б у к в а «дād». *Хаддад, джадал* – [подстрекатель; споры, прения]. *Хауд* – [бассейн].

Б у к в а «тā'». *Батт* – [утка]. *Барбат* – [музыкальный инструмент]. *Бисāt* – [ковер]. *Сāбāt* – [колоннада, аркада]. *Сукрāt-и Джагрāt* – имя мудреца – Сократ. *Қист* – [сосуд для измерения воды, равен 0, 540 л].

Б у к в а «‘айн». *Джас‘* – [печаль, скорбь]. *Шам‘* – [свеча]. *Джур‘* – [доза]. *Тама‘* – [жадность]. *Қам‘* – [подавленное состояние, скука, депрессия].

Б у к в а «ғайн». *Бāғ* – [сад]. *Самғ* – [клей].

Б у к в а «фā'». *Харф* – [буква]. *Дафф* – [большой барабан]. *Синджарф, шингарф* – [киноварь; великий]. Однако *қаҳф, қатāйиф* – [бархатник]. *Мушириф* – [возвышающийся].

Б у к в а «қāф». *Истабрақ, дйбā, ситабр* – [шелк; одежда из шелка и бархата]. *Барқ, барах* – [молния]. *Бāслиқ* – вена на внутренней стороне руки. *Бāшак, бāша* – [вид хищных птиц]. *Бāзак, бāда* – [вино]. *Бандақ* – улица, покрытая глиной. *Бўтақ, бўта* – [куст]. *Бўрақ, бўра, бўқ* – [труба, рога]. *Бāрақ, пāра* – [взятка]. *Байзак, пийāда* – [пеший, пешеход]. *Бйчāзак, бйчāра* – [бедный]. *Банақ, банйқа, хиштак* – [четырёхугольный отрез для женских шароваров]. *Тирйāқ, тирйāк* – [противоядие]. *Джалāхиқ, гурӯхина* – [камнеметательный аппарат, оружие]. *Хандақ, канда* – [ров]. *Харйқ* – лекарство. *Зәурақ, давра-йу паймāна карда* – [лодка]. *Далақ, дала* – [кица]. *Диқ* – болезнь. *Равāқ, кāшāна* – [дворец, дом]. *Рустāқ, рустā* – [деревня]. *Зардāқ, зардақ* – [желтый]. *Раста[қ], раста* – [торговый ряд]. *Зиндйқ, занāдиқа* – [еретик]. *Зйқ* – шов воротника. *Сарāдйқ, сарāда* – [палатка, павильон]. *Сарақ, сара* – [колос]. *Санбўсақ, санбўса* – [пирожное]. *Шахдāнақ, шахдāна* – [косточки от фруктов]. *Сандўқ* – [сундук]. *Тāбақ, тāба* – [сковородка]. *‘Ақ ‘ақ, ‘акка* – [сорока]. *‘Ақйқ* – халцедон. *Фистак, ниста* – [фисташки]. *Фалāтақ, фалāта* – [территория, земля]. *Фараздақ* – [выровненное тесто]. *Фйлақ, пйла* – [вооруженная группа в засаде]. *Фатāқ* – [дрожжи для теста]. *Фуртақ, курта* – [рубаша].

Лақлақ, лаклак – [аист]. *Мāлақ, мāла* – [барана, шпатель]. *Манджанїқ* – [катапульта]. *Мухра, мухрақ* – [печать]. *Нāвақ, нāва* – [канава, отвод для воды]. *Вāшақ, вāша* – [сокол]. *Бāрақ, нāра* – [взятка, часть]. *Йалмақ, йарма* – [вид одежды].

Б у к в а «**кāф**». *Дарнўк* – [вид стрелы]. *Сунбак, сунб* – [бурав, шомпол, пробойник]. *‘Илк* – [жевательная смола]. *Фатак/фатк* – [губительное]. *Ка‘к* – [пирожное, печенье]. *Кāк* – [тонкая лепешка]. *Лак* – [сто тысяч; глупец, невежда]. *Фулк* – один из видов зерна. *Мулк* – [из рода соевых]. *Муск, мушк* – [мускус]. *Найзак, найза* – [копье].

Б у к в а «**лāм**». *Абхал* – [аорта]. *Акҳал* – вены всего организма. *Атрїфал* – ...; *Булбул* – [соловей]. *Тал, тўда* – [возвышенность, холм]. *Джалджал, джалāджил* – [колокольчик, бубен, барабан]. *Джил* – [земля]. *Хавāсил* – [мочевой пузырь]. *Хāl, хїлāн* – [родинка, родимое пятно]. *Думал, дамāмил* – [фурункул, ячмень]. *Занджабїл* – [имбирь]. *Занбїл, занбал* – [большая корзина]. *Сиджжїл, санг-и гїл* – [окаменевшая (твердая) глина]. *Сунбул* – [гиацинт, 2^б↑↓3^а тюльпан]. *Нїл* – [индиго]. *Шакāl* – [пути, оковы]. *Сандал* – [дерево, сандаловое дерево]. *Джандал* – [скала]. *Табл* – [барабан]. *‘Асал, ангубїн* – [мед]. *Гирбāl, гарбїл* – [решето]. *Гулл* – [оковы (дьявол)]. *Филфил, пилпил* – [перец]. *Фарджāl, паргāl* – [циркуль]. *Фїл, пїл* – [слон]. *Куфл* – [замок]. *Қайфāl* – вены головы и лица. *Қаранфул* – [перец благоухающий]. *Қанāйил* – [отряд]. *Ла‘л* – [шпинель]. *Муқл* – вид лекарства (из плодов пальмы). *Мисқāl* – мера измерения дїнара. *Нāрджїл* – индийский орех.

Б у к в а «**мїм**». *Абрїсим, абрїшим* – шелк. *Барсām* – [плеврит]. *Бақам* – [сандаловое дерево]. *Бўм* – [сова]. *Джām* – [бокал, чаша]. *Джузām* – [больной проказой]. *Хиджām* – [кровопускание пиявками]. *Рухām* – [мрамор]. *Зукām* – [болезнь]. *Салджам, шалғам, шалджам* – [репа]. *Сурм* – [задний проход]. *Джурм* – [грех]. *Тāрам, бālā-хāна* – [второй этаж дома]. *Фалхам* – бегунок ткацкого станка, женский половой орган. *Қāқум* – [горностай]. *Қалам, хāма* – [перо, тростник]. *Лиджām, лагām* – [узда]. *Мулджам* – одежда. *Мўм* – [воск]. *Мархам* – [крем].

Б у к в а «**нўн**». *Арджувāн, арғувāн* – [красный цвет, иудиновое дерево]. *Анджизāн, анкїдāн* – [дерево; клейковина]. *Арзан* – [вид зерновых культур]. *Ашнāн* – [пища, хлеб]. *Исфахāн, Исбахāн* – название города в ‘Ирāқ-и ‘Аджаме. *Хамадāн* – [г. Хамадāн]. *Айвāн* – [зал, дворец]. *Йрāн* – владения персов. *Бустāн* – [сад]. *Бāринджāн, бāтїкāн* – [баклажан]. *Бўрāн, бўрāнї* – разновидность блюда, [готовится из овощей] по имени королевы, придумавшей его. *Бартакāн* – вид ков-

ра. *Тӯрāн* – страна тюрков. *Джӯрджāн* – г. Гӯргāн. *Джаушан* – [шить]. *Джуланджабӣн*, *гулангабӣн* – [розовая вода с медом]. *Джулистан*, *гулистан* – [цветник, розарий]. *Джувāриш*, *гувāриш* – [приятное и легкоусвояемое лекарство]. *Хāн*, *хāн* – обеденный стол, скатерть. *Хуфтāн* – [вечер]. *Хафақāн* – [астма]. *Хāвалинджāн*, *дār* – [виселица; тополь]. *Барнийāн* [от парнийāн] – [мягкий шелковый отрез]. *Дивāн* – [диван, сборник стихов; канцелярия]. *Дār-и барӣн*, *дār-и фарӣн* – [небосвод]. *Дуккāн* – [лавка]. *Рахнӣн*, *туршӣ* – [кислятина]. *Рāсан* – вид растения. *Расан* – [нитка, веревка]. *Рātāн* – ... *Ра'нӣн* – ... *Зарфӣн* – [цепь, прикрепленная к двери, продеваемая сквозь кольцо, ввернутое сверху в дверной косяк, и запираемая на замок]. *За'фарāн* – [вид растения]. *Зайтӯн* – [оливки, маслина]. *Сандāн* – [наковальня]. *Синāн* – [стрела]. *Сӯранджāн* – [лекарство]. *Сиканджабӣн*, *сикангабӣн* – [уксусная вода с медом]. *Сиджистāн* – область Сеистāн, Шакаристāн. *Сафӣāн* – [клин]. *Сахтийāн* – [сафьян]. *Шāхӣн* – [сокол]. *Сӣн*, *Чӣн* – [Китай]. *Сāбӯн* – [мыло]. *Тархӯн*, *талхӯн* – [растение]. *Тā'ӯн* – [чума]. *Саранджабӣн*, *турангабӣн* – [сок цитрусовых плодов]. *Инāн* – [повод, узда]. *Фарзāн*, *фарзӣн* – [ферзь]. *Қарвāн*, *карвāн* – [караван]. *Қайрувāн* – Кайруан, город в странах Мағриба. *Қаббāн*, *каптāн* – [весы с одной чашкой]. *Каттāн* – [хлопок]. *Кафан* – [саван]. *Марджāн* – [кораллы; золотая рыбка]. *Манн* – [единица веса], например, один манн. *Марзбāн* – [пограничник]. *Михрджāн*, *михргāн* – [название праздника иранских народов]. *Мāристāн*, *бīmāристāн* – [больница, лечебница]. *Манджанӯн*, *гардӯнча* – [шкаф, буфет]. *Насрӣн*, *настаран* – [нарциссы]. *Йāсамӣн*, *йāсамӯн* – [жасмин].

Б у к в а «вāв». *Сарв* – [кипарис]. *Фау* – [рот]. *Мау* – лекарство.

Б у к в а «хā'». *Устувāна*, *сутӯн-и хāна* – [колонна, опора дома]. *Бāджа* – [маленькая дверь и окошко]. *Абāбалбала*, *ибриқ* – [бокал, чаша]. *Камāса* – [протоиерей, князь]. *Қамқама* – [флакон, бутылка]. *Бāх*, *бā'* – страсть, потенция. *Джуба* – [лоб]. *Джанāза* – [похоронный ритуал]. *Джамāза* – [верблюды]. *Марбаза* – [змеелов]. *Хақа*, *хақ*, *хаққāқ* – [доля]. *Хусйа* – заболевание яичек. *Дийа* – [выкуп за убитого]. *Дирā'а* – [броненосец]. *Мударра'а* – [корабль]. *Зулғалиджа* – кожаный мешочек для бани. *Суда* – [измельченный, толченный, мукообразный]. *Даргāх* – [дворец]. *Шакарча*, *сакра* – [маленький кувшин из керамики]. *Суфра* – [скатерть]. *Суфтача* – [ровный]. *Салла* – [головной убор, чалма]. *Сакта* – [заболевание сердца]. *Шāх* – [царь]. *Шаджна* – [горе, скорбь, грусть]. *Шаранча* – раздел Корана или книги. *Ғалаба* – [победа]. *Сифа* – [признак, свойство]. *Сағāна*, *чағāна* – [вид музыкального инструмен-

та]. *Са'ва, са'ва* – [птица королек]. *Тананча, табанйя* – [ладонь, кисть руки]. *'Асйда* – [каша, густой суп]. *Қафийя* – [рифмы]. *Гудара* – [счастье, обилие]. *'Узара* – [невинность, девственность]. *Галла* – [зерно]. *Газара* – [изобилие, богатство]. *Гашийя* – [покрывало]. *Галийя* – [орол, нимфа]. *Фута* – [набедренная повязка]. *Қабйла* – [племя, народ]. *Қалийя* – [поташ, род кушанья, прелюбодеяние]. *Қарба* – [родство]. *Қит'а* – [часть]. *Қасйда* $3^a \uparrow \downarrow 3^b$ – [ода]. *Курраса* – [тетрадь]. *Кис* – [мешок]. *Кабйса* – високосные дни в году (календаре). *Лаузйна* – [миндальные орехи]. *Харйса* – [блюдо, приготовленное из мяса и пшеницы путем долгого варения; сладость, приготовленная из муки, масла и сахара]. *Харрас* – [тот, кто готовит харйсу]. *Харшах* – [коза]. *Нукра* – [серебро]. *Нәфиджа, нәфа* – [мускус]. *Нуқайя* – [косточки]. *Сара* – [в порядке, хорошо]. *Нифайя* – [отбросы]. *Насара* – [непорядок, плохой]. *Васима, вусма* – [басма].

Б у к в а «йя'». *Барй, бурйя* – [циновка]. *Барри* – вязальщик циновки. *Базй* – [игра]. *Базхизй* – [возрождение]. *Хизй, хизу* – [встающий]. *Тузй* – [одежда]. *Разй, райй* – [выходец из города Райй]. *Марвазй, марвй, маравиза* – [выходец из г. Мерва]. *Туркй* – [тюркский, тюрок]. *Фахлавй, бахлавй* – [пехлевийский]. *Фарисй* – персидский. *Румй, Рум* – [выходец из страны Рум]. *Курдй, курд, акрад* – [курдский, курд]. *Суккарй, шакар бар* – [диабет, болезнь]. *Шакар, чакар* – [слуга, воин]. *Қалй* – [ковер]. *Қал'й* – [каменный, извала]. *Маджфурй* – [вынужденный, поневоле]. *Хаджурй* – [покидающий, выходец].

Слова, заканчивающиеся на букву «йя'», указывают на относительность имен и являются в большей части арабизированными и известными, и Алләх лучше ведает.

Итак, по мере того, как мы считаем нужным, привели примеры заимствованных и общеизвестных слов, стало необходимым составить главу о множественном числе, так как в словаре «ас-Сихах» [ал-Джаухарй] нет полного объяснения двойственного и множественного числа. Отсюда мы начинаем описание примеров о множественном числе, прося помощи и удачи у Алләха.

ГЛАВА ОБ ИЗЛОЖЕНИИ ПРИМЕРОВ ДВОЙСТВЕННОГО И МНОЖЕСТВЕННОГО ЧИСЛА

Знай, что двойственное число [в арабском языке] образуется по двум моделям: при помощи прибавления к основе слова букв «алиф» и «нун» с огласовкой *касра*, как, например, в слове *раджулани* –

[двое мужчин] в именительном падеже или с помощью буквы «йā'» с *фатхой* перед ней, и с буквой «нūн» с *касрой*. Например, *раджулайни* в родительном и винительном падежах. Двойственное число всех имен существительных и прилагательных образуется по этим двум моделям.

Что касается множественного числа, то оно делится на две части: первая – **правильная форма множественного числа**. Она образуется путем сохранения без изменения своих единиц [букв] и поэтому называется правильным множественным числом. И [вторая] – путем изменения исходной формы слова, поэтому ее называют **ломаным множественным числом**.

Первая (правильная) образуется путем прибавления к концу слова (букв) «вāв» или «йā'» с огласовкой *касра* и после них – буквы «нūн» с огласовкой *фатха*. Например, «муслимūн – муслимīн». А также она образуется путем прибавления букв «алиф» и «тā'», например, *муслимāt*. Та модель, которая оканчивается на буквы «вāв» или «йā'», передает по преимуществу нарицательные имена и их качества. Например, *аз-зайдūн* – [персоны по имени Зайд], *ал-муслимūн* – [мусульмане, члены мусульманской общины]. Это имеет место кроме следующих случаев, например, *фалūн*, *басūн*, *ардūн*, *марūн*, *аузūн*.

Та форма, которая образуется путем прибавления букв «алиф» и «тā'», относится к женскому роду имен существительных и прилагательных. При этом имена собственные и несобственные обобщаются. Например, *ал-ханадāt* – [индусы], *ал-муслимāt* – [мусульманские женщины], *ас-самарāt* – [плоды].

Вторая форма – ломаное множественное число. *Ат-таксīр* – [ломать] означает образование множественного числа от единственного путем изменения структуры огласовок и количества [букв]. Например, *фулк*, *сабиҳāн* – [судна, корабли]. Эти слова указывают на более, чем два (предмета или лица). Например, слова Его Всевышнего: «**А когда вы бываете на кораблях... и они текут с ними**»³. И еще говорят: «корабельные люди».

Внешне ломаное множественное число делится на три вида: 1) (оно образуется) путем прибавления буквы, например, *раджул*, *риджāl* – [мужчина, мужчины]; *ҳабл*, *аҳбāl* – [нить, нити]; 2) путем утраты (буквы), например, *китāб*, *кутуб* – [книга, книги], *сабūr*, *субр* – [терпеливый, терпеливые], *наҳла*, *наҳл* – [финиковое дерево, финиковые дере-

³ Коран, 10: 23. (Здесь и далее перевод по изданию: Коран. Перевод и комментарии И. Ю. Крачковского. М., 1963.)

вья, пальмы]; 3) путем изменения огласовки, например, *джавāлик*, *джавāлак* – [странствующий, странствующие]; *хашаб*, *хшиб* – [доска, доски]; *асад*, *усд* – [лев, львы].

Оно (ломаное множественное число) делится на (две группы): первая, означающая «малое количество» [исчисляемое], и вторая – «большое количество» [неисчисляемое] – *джам' ал-қилла ва-джам' ал-касра*. Исчисляемое множественное число (джам' ал-қилла) имеет более десяти форм, например, **аф'ул**, **аф'āl**, **аф'ила**, **фи'ла**. Например, *афлус* (от филс) – [мелкие монеты], *асвāб* – [одежды], *ахриба* – [войны], *гилма* – [слуги]. От них (форм исчисляемого множественного числа) образуется правильное множественное число $3^b \uparrow \downarrow 4^a$ следующим образом: *Хā'улā' ал-'ашара* – *муслимūн* – [Эти десять – мусульмане]; *тилк ат-тис'* – *муслимāt* – [Те девять – мусульманки]; *самāнийат алджур'* – [восемь храбрецов], *саб'ат асвāб* – [семь одежд], *ситтат абвāб* – [шесть дверей], *хамсат аджриба* – [пять джарйбов⁴ земли], *арба'ат гилма* – [четыре слуг], *салāсат нисва* – [трое женщин]. [Иногда] в исчисляемом множественном числе возможно использование [форм] неисчисляемого множественного числа. Здесь можно привести следующие примеры: *қалб*, *қулўб* – [сердце, сердца]; *қуфл*, *ақфāl* – [замок, замки]; *шай'*, *шуйў'* – [слух, слухи]. Неисчисляемое множественное число может занять место исчисляемого множественного числа, например, слова Его Всевышнего: «три периода»⁵.

Формы неисчисляемого множественного числа – разнообразны и многочисленны. Мы приведем примеры каждой из форм множественного числа (исчисляемого и неисчисляемого), когда речь пойдет об именах трехбуквенных, первообразных и производных, если пожелает Аллах Всевышний.

Знай, что для первообразных трехбуквенных имен имеются (следующие) формы (образования множественного числа): если (первая) буква «фā'» огласована *фатхой*, тогда «'айн» имеет огласовки *сукūн*, *фатха*, *дамма* и *касра* (**фа'л**, **фа'ал**, **фа'ул**, **фа'ил**). Если буква «фā'» имеет огласовку *дамма*, то оно (слово во множественном числе) имеет формы (**фу'л**, **фу'ал**, **фу'ул**, **фу'ил**). Если буква «фā'» огласована *касрой*, то оно имеет формы (**фи'л**, **фи'ал**, **фи'ул**, **фи'ил**). В итоге образовалось 12 стандартных форм множественного числа. Самой редкой из них является та, которая образуется путем огласования бук-

⁴ Джарйб – мера измерения площади.

⁵ Коран, 2: 228.

вы «фā'» даммой и буквы «'айн» касрой (фу'ил) или, наоборот (фи'ул), за исключением случаев, когда [в некоторых формах] имена теряют свое значение [т. е. превращаются в другие части речи].

Множественное число формы «фа'л» имеет следующий вид: **аф'ул, аф'āl, фу'ӯл, фи'āl, фу'ӯла, фи'лāн, фа'йл**. Например, *анджум* – [кусты], *афрāх* – [цыплята], *бухӯр, биҳār* – [морья], *'умӯма* – [дяди со стороны отца], *битнāн* – [обжоры], *сӯрāн* – [быки], *'абӯд* – [рабы].

Формы женского рода (образуются) так: **фа'алāt, фа'йл, фа'л**. Например, *наҳалāt* – [пчелы], *'ирās, 'арāsāt* – [дворы, площадки], *наҳйл, наҳл* – [финиковые пальмы].

Форма (фа'ал) образует (множественное число) по следующим моделям: **аф'āl, фи'л, фи'āl, фу'лāн**. Например, *аҳшāб, ҳишб* – [деревья (лес)], *симār* – [плоды], *булдāн* – [страны]. Для женского рода – по формам **аф'āl, фи'āl, фа'алāt**, например, *аҳзāk* – [стеснения, давления]; *риқāб, рақабāt* – [шеи]. И для формы **фа'ил** – по моделям **аф'āl, фу'ӯл**, например, *а'қāб* – [пятки, сыновья, потомки]; *сумӯр* – [плоды, урожаи]. Для ее женского рода – по форме **фа'алāt**, например, *таба'āt* – [принадлежности]. И для формы **фа'ул** – **аф'āl**, например, *'адуд, а'дād* – [предплечья, руки]. Для формы **фу'л** множественное число образуется по моделям: **аф'āl, фу'ӯл, фу'āl, фи'лāн, фа'ала**, например, *ағсāн* – [ветки], *бурӯд* – [холода], *джуррāх* – [раненные], *кӯзāн* – [кувшины, кружки], *тараса* – [неверные]. Для ее женского рода – **фи'л, фу'улāt**. Например, *'иқд* – [ожерелья], *зулумāt* – [притеснения]. И для формы **фа'ул** (множественное число) образуется по модели **аф'āl**, например, *а'нāқ* – [шеи]; и для формы **фа'ал** – по моделям **аф'ул, аф'āl** и **фа'лāн**, например, *азлум* – [стрелы (без перьев для игры и гадания)], *джарвāн* – [щенки, детеныши]. Говорят: *заба, забāt* – [острия, кончики (меча, пики)] и *хамза, хамзāt* – [уколы], *хамзы*. И для формы «**фи'л**» (множественное число) образуется следующим образом: **аф'āl, фу'ӯл, фа'āl, фа'лāн, фа'ала**. Например, *аджмāl* – [верблюды], *аш'āб* – [народы], *ҳарсāн* – [волнующие, трепетные], и *қарава* – [бассейны]; и для ее женского рода – по формам **фи'ал, фа'алāt**. Например, *сийар* – [образы жизни], *садарāt* – [лотосы]. И для форм «**фа'ил**», «**фа'ал**» – по модели «**аф'āl**», например, *āбāl* – [тучи], *а'нāб* – [винограды]; для их женского рода – по форме **фи'алāt**, как *'инаба, 'инабāt* – [виноградины]. И среди этих (форм) общей является **аф'āl**, после нее – **фи'āl**, затем **фа'ӯл** и **фи'лāн**, а (последние) две формы равны. Формы **фу'лāн** и **фа'ала** – равнозначны. Далее следует форма **аф'ул**, потом –

фу‘ул, фа‘ла, фи‘ал. Формы прилагательных подобны формам имен, а некоторые из них наиболее распространены, чем остальные. К этим выражениям можно отнести слова *ашйāх* – [шайхи], *ахлāф* – [клятвы], *ахрār* – [свободные], *абтāl* – [герои], *аджнāб* – [стороны], *айқāз* – [чувства бодрости, зоркости и предосторожности], *анкād* – [неудачи, тяготы], *а‘буд* – [рабы], *аджлуф* – [грубые, грубияне], *сиғār* – [несовершеннолетние], *хисāб* – [счета], *виджā‘* – [боли], возможно образование (множественного числа) этого слова по форме *виджā‘й*, *ратала* – [ведра, меры веса], *хубātй* – [неудачи], *хузārй* – [опасения], *хайафāн* – [обиды], *ихвāн* – [братья], *ви‘дāн* – [обещания], *зикрāн* – [воспоминания], *кухūл* – [взрослые мужчины], *батала* – [герои], *санаха* – [удобный случай], *варада* – [цветы], *сиджал* – [записи], *нисаф* – [половины], *хишан* – [грубые], также говорят 4^а↑↓4^б «самхā’» – множественное число для слова *самх* – [щедрый, великодушный].

Слова, которые подобны вышеупомянутым из числа имен собственных мужского рода, не являясь исключением, также образуют множественное число, например, *сағбūн* – [яйца], *дабу‘ун* – [гиены], *хасанūн* – [красивые], *санбūн* – [горчицы], *хазарūн* – [осторожные, осмотрительные], *надсūн* – [финики]. В женском роде во множественном числе убирается огласовка *сукūн*. Данные слова могут быть именами существительными либо прилагательными. Когда они выполняют функцию существительного, то при образовании множественного числа буква «‘айн» может поменять свое место. Если эти слова даются в форме правильного множественного числа, то буква «‘фā’» может огласоваться *фатхой*, например, *хамарāt* – [красные]; также «‘фā’» может огласоваться *касрой*, например, *сидарāt* – [лото-са]. Также «‘фā» [может] огласоваться *даммой*, например, *‘урафāt* – [‘Арафат]. Форма множественного числа при необходимости приобретает огласовку *сукūн* в начале и в конце повелительного наклонения на языке (племени) *тамīm*. При наличии слабой буквы (множественное число образуется) путем огласования *сукūном* слабой буквы, например, *байдāt* – [яйца], *джаузāt* – [орехи], *дīmāt* – [продолжительные дожди], *даулāt* – [государства], кроме языка племени хузайл, где говорят: *ахū байдāt* – [имеющие большие яйца], *рāйих* – [выпускающие (кишечные) газы], *мутāvуб* – [больные чумой]. Оно огласовывается *сукūном* только в именах прилагательных при образовании множественного числа от нецензурных слов путем изменения огласовки слова (по частям).

Слова женского рода, которые не имеют буквы «тā'», образуют множественное число как слово, имеющее в своей исходной форме букву «тā'», например, *арадāt* – [земли], *ахалāt* – [жители], от слов *ард* и *ахл* в единственном числе. И множественное число слов '*арасāt* – [свадьбы], '*абарāt* – [слезы] образовано от '*ирс* и '*ибр*. Когда в производных словах в форме **аф'ал** на месте '*айн* существует слабая буква, то это правило не применяется за исключением нескольких случаев, например: *аквас* – [лук и стрелы], *асваб* – [одежды], *а'йан* – [глаза] и *анийаб* – [нёбо]. Когда в форме **фу'ул** имеется буква «вāв» без «йā'», а также в форме **фи'āl** имеется буква «йā'» без «вāв», то это правило также не применяется, например, в слове *фувūdж* – [толпы, группы], *илу'удуқ* – [пустые разговоры]. И также в формах **аф'ал** и **фу'ул**, когда слабая буква находится в позиции «лām», как в словах *адалл* – [встряхивания], *аййад* – [подтверждения], *дулӣ* – [опускания], то в большинстве случаев средняя буква ослабевает, начало может приобрести огласовку *касра*, тогда слова произносятся как *дулӣ*, *наджӣ* – [доверенные лица, друзья], *қасӣ* – как будто множественное число от *қасв* – [жестокость] в определении характера слов, имеющих букву «тā'» для формы женского рода, буквы «вāв» и «нūн» изменяют исходную форму, например, *синӣн* – [годы], *синūн* – [годы], *қиллūн* – [малость], а [в некоторых других] не изменяют, например, *субūн* – [подол] и *қиллūн*. При образовании множественного числа с помощью букв «алиф» и «тā'» применяется прежняя форма, т. е. неизменяющаяся, например, *санавāt* – [годы], '*удувāt* – [члены], и неповторяющаяся, как *субāt*, *ханāt* – [толпы, мелочи].

Для формы (множественного числа) **аф'ул**, как *умм* – [мать], во множественном числе «уммат» и основа «умūх», т. е. трехбуквенные имена изменяются следующим образом: когда перед «фā'» ставится «алиф» например, **фа'л**, **аф'āl**, и если это имя существительное, то его множественное число образуется по форме **афā'ил**, например, *аджāдил* – [диспуты, споры], *абāджил* – [уважаемые]. Если это имя прилагательное, то оно (множественное число) образуется по трем формам: **фи'л** – **фи'лāн** – **афā'ил**. Например, *ҳимр* – [краснота], *ҳимрāн* – [краснота], *ал-асāгир* – [дети]. Допустимо также то, что множественное число образуется по формам женского рода и путем правильной формы множественного числа при помощи букв «вāв» и «нūн»: *ал-афдалūн*, *ал-афдалӣн* – [самые превосходные знания]. [Также это говорится в] словах Аллаха Всевышнего: «**наибольший убыток в делах**»⁶.

⁶ Коран, 18: 103.

В женском роде применяется правильная форма множественного числа с использованием букв «алиф» и «тā'». Например, *ал-кубрā*, *ал-кубар*, *ал-кубрайāt* – [великие]. (Множественное число образуется) по форме – **афā'ил**, когда слова имеют четыре гласных, например, *услūб* – [метод, манера], *ибрйқ* – [чаша, бокал], *астār* – [вуали], а для формы – **мафā'ил**, когда прибавляется буква «мīm» с любой огласовкой – *фатхой*, *даммой* или *касрой*, образуется так: *машриқ* – [восток], *мунджал* – [коса], *мисқаб* – [сверло, дрель]. Для формы **мафā'йл**, когда слова имеют четыре согласных, (множественное число) образуется таким же образом, например, *мамлūk* – [мамлюк], *мисбāх* – [лампа, светило], *мискйн* – [бедный, жалкий, несчастный] и тому подобное. Также, когда буква «алиф» пропускается и после буквы «фā'» не применяется: *маҳнас* [в качестве показателя женского рода], и если оно стоит в форме существительного, то его множественное число образуется по трем формам: **фавā'ил**, **фи'лāн**, [фy'āl], например, *кавāхил* – [плечи], *ҳиджрāн* – [ожидания], *джубāн* – [трусливые, малодушные люди]. Для женского рода этой формы существует одна форма – **фавā'ил**, $4^b \uparrow \downarrow 5^a$ например, *кавāсиб* – [песчаные бугры, холмы]. Также по форме **фā'илā'**, например, *нāфиқā'* – [лицемеры], *қāси'ā'* – [голодные], *дā'имā'* – [постоянные], *сāлиғā'* – [безобразные люди], [от] *навāфиқ* – [лицемеры], *қавāси'* – [голодные], *дуввām* – [постоянные], *суввāб (савā'иб)* – [домашние животные].

Что касается имен прилагательных, то они имеют девять форм образования (множественного числа): **фа'л**, **фу'āl**, **фа'ала**, **фа'л**, **фу'алā'**, **фу'лāн**, **фу'āl**, **фа'ул**, [фавā'ил], например: *шахд* – [мед, сладости], *джуххāl* – [невежды], *фасақа* – [развратники, беспутные], *қудāt* – [религиозные судьи], (это слово отличается своей слабой буквой на месте *лām*), *базл* – [проколы, отверстия], *шу'арā'* – [поэты], *сухбāн* – [друзья, спутники], *туджжār* – [торговцы], *қа'ūd* – [сидящие]. Имеется некоторое исключение, например, *фавāрис* – [всадники]. Для женского рода существуют две формы: **фавā'ил**, **фа'л**, например, *савāриб* – [кефир, молочные продукты], *наум* – [сны]. В этом случае использование окончания с буквой *тā'* или без него имеют равные значения. Например, *хāйид* – [женщины во время менструации], *хāсир* – [обнаженные].

Что касается слов, которые заканчиваются на *та'нйс*, то они образуют (множественное число) при помощи буквосочетаний *алиф мақсӯра* и *алиф мамдӯда* по двум формам: **фа'лā**, **фу'алā'**, а также

[дополнительно] еще по двум формам: **фа‘ālā** и **фу‘āl**: *саҳārā* – [пустыня], *унās* – [женщины].

Для имен прилагательных существуют четыре формы: **фу‘āl**, **фу‘л**, **фи‘л**, **фа‘ālā**. Например, *‘уттāш* – [жаждущие], *буттāх* – [больные], *‘ушшār* – [десятые], *хумр* – [красные], *суфр* – [желтые], *харāmā* – [незаконнорожденные, запретные]. Также говорят: *зафарийāt* – [ногти, когти], *хаблййāt* – [веревки], *сигарййāt* – [дети], *сахрāvāt* – [пустыни]. Когда имеется в виду исчисляемое множественное число, тогда не произносят *химравāt*, а говорят: *хадрāvāt* – [зелень].

Если имя существительное имеет букву «алиф» в пятой позиции [в составе слова], то множественное число образуется с окончанием **тā’**, например, *хабārййāt* – [папские], *самāнййāt* – масляные. Форма множественного числа **фа‘лāн** образуется при помощи трех букв с исчезающей огласовкой *сукūн*. Имена существительные (образуют множественное число) по форме **фа‘ālйн**, например, *шайātйн* – [сатаны], *салātйн* – [правители], *сарāхйн* – [волки]. Возможен вариант: *сарāхин* – [волки].

Имена прилагательные образуют (множественное число) по формам **фу‘āl** и **фа‘ālā**, например, *гуддāб* – [гневные], *сакārā* – [пьяные]; также в словах: *касālā* – [ленивые], *‘аджālā* – [спешащие], *габārā* – [давно минувшие времена]. Слова со слабой буквой в составе (образуют множественное число) по формам **аф‘āl**, **фи‘āl**, **аф‘илā’**, например, *амвāt* – [мертвые], *джийād* – [кони (скакуны)], *анбийā’* – [пророки]. Можно сказать: *хай’ўн* – [прегрешения], *бай’āt* – [сделки о продаже]. Имеются слова правильной формы **фа‘āl**, **фа‘йл**, **маф‘ўл**, **муфа‘‘ал**, которые не нуждаются в образовании ломаного множественного числа. Например, *шарāбўн* – [напитки], *ҳасāбўн* – [сильные бури, шквальные ветра], *фистакййўн* – [фисташковые], *мадрўбўн* – [битые, сбитые], *мукаррамўн* – [почитаемые]. Возможны формы: *‘авāvйр* – [каменные стрижки], *малā’йн* – [проклятые], *машā’йм* – [плаценты], *майāmйн* – [правые стороны], *майāsйр* – [состоятельные, богатые; левые стороны], *мафātйр* – [не соблюдающие поста], *манākйр* – [отрицающие], *матāфйл* – [незванные гости], *машāvун* – [хранители, складчики].

Имеются слова, в которых [при образовании множественного числа] долгие гласные не переходят за третью корневую букву, как, например, в форме **фа‘āl**. Множественное число от этих слов образуется по 11 моделям: **аф‘ила**, **фу‘л**, **фи‘лāн**, **фа‘ā’ил**, **фа‘алāн**, **фи‘ла**, **аф‘āl**, **фа‘āl**, **фу‘ўл**, **аф‘илā’**, **аф‘ул**, например: *азмина* – [времена,

поры, эпохи], *аҳмира* – [красные], *агриба* – [вороны], *агрика* – [погружения], *а'мида* – [столбы], *қул* – [затылки], *хумр* – [вина], *қурр* – [холода], *кутб* – [мозолистые], *зубар* – [железные балки], *ғизлән* – [газели], *сирән* – [овчарни], *ғирбән* – [вороны], *зилмән* – [страусы], *қи'дән* – [молодые верблюды], *шамā'ил* – [качества, достоинства], *афā'ил* – [сухожилия], *занā'иб* – [черенки листьев], *зақән* – [подбородки], *қадабән* – [тростники], *ғилма* – [похоти], *субйа* – [мальчики], *аймән* – [клятвы], *афлā'* – [жеребята, ослята], *фақāl* – [разделенные, отнятые], *унӯк* – [козочки], *ансибā'* – [доли], *алсун* – [языки].

По форме **аф'ул** образуют множественное число только слова женского рода, например, от *'анāk* [козочка, козленок] – *а'нуқ* [козочки, козлята]; *'икāб* – [орел], *а'қуб* – [орлы]; *зирā'* – [рука], *азру'* – [руки], однако имеются исключения. Форма частично изменяется в словах, имеющих слабые буквы [в позиции третьей коренной буквы] *лām*. Хотя в исключительных случаях оно может изменяться, например, от слов «сурр» и «зибб» – во множественном числе будет *зибāб*, от изначального корня «забаба». Когда к ним присоединяется *тā' ат-та'нис*, то они во множественном числе принимают формы **фа'ā'ил**, **фу'ул**, например, *сахā'иф* – [страницы], *расā'ил* – [письма], *хамā'им* – [голуби], *завā'иб* – [локоны], *хамā'ил* – [амулеты] и *суфун* – [корабли].

Имена прилагательные ее (этой модели) образуют (множественное число) по девяти формам: **фу'алā'**, **фа'л**, **фи'āl**, **фу'лән**, **аф'āl**, **аф'илā'**, **аф'ила**, **фу'ӯл**, [**фу'āl**]. Примеры: *курамā'* – [щедрые, великодушные, благородные], *джунабā'* – [господа], *шуджа'ā'* – [храбрецы], *зувадā'* – [защитники], *назр* – [небольшие количества], *сабр* – [терпения], *сан'* – [производства], *канз* – [сокровища], *джийād* – [породистые кони, лошади], *хиджән* – [волнения], *бунйән* – [строения, сооружения], *шудж'ән* – [храбрые, отважные, смелые], *хусйән* – [оскопленные, кастраты, евнухи], *шухқән* –, *ашрāф* – [славные], *а'дā'* – [враги], *анбийā'* – [пророки], $5^a \uparrow \downarrow 5^b$ *ашиджжа* – [связанные], *зурӯф* – [посуды].

Правильное множественное число образуется следующим образом: *карīmӯн*, *карīmāt* – [благородные, щедрые]. Что касается формы **фа'йл** в значении **маф'ӯл** – причастия страдательного залога, то в ломаном множественном числе она образуется по форме **фа'лā**, например, *джархā* – [раненые], *қатлā* – [убитые], а в исключительных случаях – по форме *қуталā'*, *усарā'*, чаще – по правильной форме, и то они немногочисленны, и (поэтому) нельзя говорить «джарйхӯн» и «джарйхāt». Женский род образуется по трем формам: **фи'āl**,

фа‘ā’ил, фу‘алā’, например, *сibāх*, *сibā’иҳ* – [красивые], ‘аджā’из – [старики], *хулафā’* – [халифы]. Имена нарицательные, принимая окончание «тā’», передают значение единственного числа, например, *тамр* – [финики], *тамра* – [один финик]; *ханзал* – [колоквинт], *ханзала* – [один стебель колоквинта], *баттiх* – [арбуз]; *баттiҳа* – [один арбуз], *сафарджал* – [айва], *сафарджала* – [одна айва].

Это имеет место в отношении (образования единственного числа от множественного) неодушевленных предметов, кроме (случаев) произвольных имен, например, *сафiн*, *сафiна* – [корабли, корабль]; *лабан*, *лабiна* – [молоко], *қаланс*, *қалансува* – [головные уборы, шапка], и не так, как при образовании имен (по схеме) *тамр-тамра* или *ми’а-ми’* – [сто, сотни]; *джи’а*, *джи’у’* – [приход]. Возможно образование множественного числа посредством не только одной буквы, а нескольких используемых единиц. Примерами этому могут служить следующие слова: *арāхiт* – [толпы, кучи]; *абāтiл* – [измышления]; *ахāдiс* – [события]; *а’āрид* – [просодии, метрики]; *ақāтi’* – [части, наделы]; *ахāлин* – [семьи], *лайāлин* – [ночи], *хамiр* – [ослы], *тау’ām* – [близнецы].

Образование множественного числа от множественного числа возможно по следующим формам: **аф’ул**, **аф’ила**, **афā’ил**; а также: **аф’āl**, **афā’iл**, например, *акāлиб* – [собаки], *асāвир* – [браслеты, запястья], *анā’iм* – [благоденствующие, живущие в достатке], *хамāйил* – [портупей], *джамālāt* – [верблюды], *риджсālāt* – [мужчины], *килāбāt* – [собаки], *буйūtāt* – [дома], *хумурāt* – [ослы], *джурузāt* – [связки, вязанья], *туруқāt* – [дороги], *ма’анāt* – [значения, смыслы], *махūзāt* – [гонки], *даварāt* – [круги], *масāriн* – [судьбы], *хашишiн* – [асасины].

Возможны случаи, когда имена во множественном числе, изменяя свои коренные буквы, переходят в ломаное множественное число. Например, *ракаб* – [стременные], *сафр* – [путники, путешественники], *удм* – [смуглые, темнокожие], *халақ* – [кольца, серьги], ‘амад – [оплоты, столбы], *хадам* – [слуги], *хāмил* – [нагруженные], *бāқир* – [стада], *сурāt* – [идущие ночью], *фуруха* – [красивые], *да’н* – [овцы], ‘уззā – [самые сильные], *тау’ам* – [близнецы], *риджсāl* – [мужчины].

Имена существительные с окончанием женского рода могут иметь одинаковую форму (с мужским родом) во множественном числе, например, *хафвā* – [пешие], *бахмā* – [телята, ягнята], *тарфā’* – [тамариски], *хулафā’* – [халифы]. Слова, передавая свое значение другому (слову), образуют множественное число по (его) форме. Слова *мардā* – [больные], *хулакā* – [павшие], *маутā* – [умершие], *хурабā* – [войны], *хумақā* – [дурные, невежды] передают значения слов: *қатлā* – [убитые], *джархā* –

[раненные], *укрā* – [укушенные], *ладḡā* – [ужаленные] и другие. Также образуется множественное число от имен по форме **фа'йл** для передачи значения страдательного залога **маф'ул**. Слова *анāmā* – [спящие], *йатамā* – [сироты] передают свою форму по схожести значения к словам: *ваджā'ā* – [больные], *хабātā* – [неудачники]. При образовании ломаного множественного числа восстанавливаются [утерянные] буквы, например, *шаққа* – [трещины], *истин* – [шести], *шāхин* – [уроды, безобразные], *йад* – [руки] (от слов) *шиққā* – [части], *шифāх* – [край, конец], *аста'ах* – [шесть], *айдин*, *йадī* – [руки].

Слова мужского рода, не образующие ломаного множественного числа, имеют множественное число с окончаниями *алиф* и *тā'*. Например, *ас-сарāдиқāt* – [палатки], *джимāl* [джимālāt] – [верблюды], *сиджиллāt* – [записи], *сабтарāt* – [пантеры]. Не принято говорить *джавāлиқāt*, следует – *джавālīқ*. Возможны варианты *бувāнāt* и *бун* – [палаточные колья].

(ОБРАЗОВАНИЕ МНОЖЕСТВЕННОГО ЧИСЛА) ОТ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ И ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ, СОСТОЯЩИХ ИЗ ЧЕТЫРЕХ И ПЯТИ КОРНЕВЫХ [БУКВ]

Четырехбуквенные имена существительные и прилагательные имеют пять форм: **фа'лал**, **фу'лал**, **фи'лил**, **фи'лал**, **фи'алл**. Например, для имен существительных: *са'лаб* – [лиса], *бурқа'* – [чадра, занавес], *зибридж* – [украшение, орнамент], *дирхам* – [дирхам], *димақс* – [шелк-сырец]. Для имен прилагательных: *сахлаб* – [сушеные], *джурша'* – [крупные верблюды], *дифнис* – [тупые, дураки], *хиджра'* – [тупой, обросший ногтями, помещанный, хромой], *хизабр* – [сильный].

Пятибуквенные имена существительные и прилагательные имеют четыре формы: **фа'аллал**, **фа'лалал**, **фа'лалил**, **фи'лалал**. Например, для имен существительных: *сафарджал* – [айва], *қаз'амал* – [большой верблюд], *қирта'аб* – [овца], *қахбалис* – [большой мужской член, стебель, крупная женщина]. Для имен прилагательных: *шамардал* – [быстрый (верблюд)], *джаб'ашан* – ..., *джирдахал* – [крупный (верблюд)], *джамҳариш* – [старый].

Множественное число для всех этих имен образуется по форме **фа'āлил** для первообразных имен, а для женского рода – по правильной форме множественного числа (с использованием окончания женского рода) *тā'*. Например, *вахшамун* – [человек с большой головой], *хиджра'ун* – [хромые], *сахсалақун* – [женщины с мужским голосом],

5^б↑↓6^а *ҳанталāt* – [стада верблюдов, овец и коров], *бахсалāt* – [белые женщины], *сафарджалāt* – [айвы], *шамардалāt* – [быстрые молодые девочки], *джаҳмарашāt* – [очень старые женщины].

Имена существительные и прилагательные, которые имеют в позиции четвертой буквы слабую букву в формах **фа‘āl**, **фи‘āl**, **фи‘ӯл**, **фа‘ӯл**, **фа‘йл**, **фи‘лāl**, **фу‘ӯл**, **фа‘лйл**, образуют ломаное множественное число по форме **фа‘ālйл**. Например, *‘амār* – [благочестивый, религиозный], *дйнār* – [динар (оно происходит от слова «динār»)], *сиккйн* – [нож], *таннӯр* – [печь], *даззӯдж* – [шум, гром], *синӯр* – [кошка], *қиртās* – [картон], *‘уфӯр* – [маленькая птичка], *қандйл* – [люстра].

Сличай (применяй) эти формы, которые мы привели, со всеми именами существительными и прилагательными, за исключением незначительного количества имен существительных и прилагательных, [и в этом] Аллāх – [лучший] предводитель.

УПОМИНАНИЕ ОБ ИМЕНАХ В ОПРЕДЕЛЕННОМ СОСТОЯНИИ ИЗ (ЧИСЛА ИМЕН) АНГЕЛОВ, ПРИБЛИЖЕННЫХ [К АЛЛĀХУ], ДА БЛАГОСЛОВИТ ИХ ВСЕХ АЛЛĀХ

Джибри‘йл (Джибри‘йлл, Джабра‘йл, Джибрйл), мир ему – имя ангела откровения⁷.

Мйкā‘йл (Мйка‘йл, Мйкāl), мир ему – имя ангела, дающего средства к существованию и силы к милосердию.

Исрāфйл, мир ему – обладатель трубы, [звуками которой он возвестит о наступлении конца света].

‘Азрā‘йл, мир ему – имя владыки духов, и он же – ангел смерти.

Разā‘йл – приближенный ангел херувима (карӯбийӯн).

Ангелы, поклоняющиеся, почтенные и духовные, они – ангелы [малā‘ика] и духи [джинн]. Наиболее почитаемые из записывающих [деяния рабов] ангелов – это те, которые фиксируют добрые и греховные деяния рабов. Ангелы-хранители – те, которые оберегают лю-

⁷ По преданию, в горах недалеко от г. Оша имеются 11 отпечатков ног Ҳадрат Джабра‘йла. См.: Зимин Л. Мусульманское сказание о городе Оше // Протоколы заседаний и сообщений Туркестанского кружка любителей археологии (ПТКЛА). 11 декабря 1912 – 1 апреля 1913 г., год семнадцатый. Ташкент, 1913. С. 11.

дей. Ангелы-держатели небесного трона – те, которые держат его и совершают вокруг него ритуальный обход.

‘Азāзил – имя проклятого Иблйса, кунйа которого – Абӯ Марра’а.

УПОМИНАНИЕ О ЗНАМЕНИТОСТЯХ МИРА СЕГО ИЗ ЧИСЛА ПРОРОКОВ, ПОСЛАННИКОВ И ДРУГИХ

Адам – избранник Аллāха, родоначальник человечества⁸. Хаввā – избранница Аллāха, родоначальница человечества, мир им обоим. Адам, да благословит его Аллāх, прожил 1000 лет. Известны их сыновья: ‘Абд ал-Хāрис, ‘Абд ал-Мугйис, Қāбил и Хāбил, Шйс-пророк, Кайӯмарс⁹-правитель, Бāлиғ, Асāсй, Байāн, Хаййāн, Хузар, Дйрā’йс, Айād. Из известных их дочерей: Аамат ал-Мугйис – близнецы с ‘Абд ал-Мугйисом; Иқлймā – близнецы с Қāбиллом. Она была красивой внешне и внутренне. Он (Адам) выдал ее замуж за Хāбилла. Абӯдā’ – близнецы с Хāбиллом. Она была неприятной. Он (Адам) выдал ее замуж за Қāбилла. Говорят, что Қāбил ненавидел ее, и он хотел, чтобы (Иқлймā), близнец Қāбилла, стала его женой. И поэтому он убил своего брата Хāбилла для достижения любви, испытываемой [им] к ней. Говорят, что причиной убийства им своего брата было, как упомянул Аллāх Всевышний в Своей Книге: **«И прочитай им весть о двух сыновьях Адама с истиной. Вот они оба принесли жертву, и была принята она от одного и не принята от другого»**¹⁰. То есть жертвоприношение Хāбилла было принято, и в качестве доказательства этого был ниспослан огонь на него. Это признак принятия (его) в их общину, и (огонь) не был ниспослан (в ответ) на жертвоприношение Қāбилла, б^а↑↓б^б и он убил его из-за жадности к нему и невежества. (Так) появляется «жало объятия» («козленка-сатаны»). Она (Иқлймā) стала (причиной), зовущей к прелюбодеянию. Адам, мир

⁸ Народы Средней Азии считают его первым земледельцем и покровителем земледелия.

⁹ Кайӯмарс – у иранцев первый человек – первый царь и прадед всех последующих иранских царей. Основатель мифической династии пишдādитов. Первый зодчий и основоположник градостроительства и летосчисления. От него появились на свет Мишā и Мишāна. Его прозвище «Гйршāх», т. е. «царь горы». В легендах, и особенно в “Шāх-нāме”, на которое ссылается ал-Бйрӯнй, сказано, что он якобы жил в раю 3000 лет, был послан Богом на землю, чтобы уничтожить дьявола Ахримāна. По легенде, он основатель древнего города в долине Қашқадарьи – Китāба.

¹⁰ Коран, 5: 27.

ему, удалил ее от себя. От нее родился ‘Ўдж, отец которого неизвестен. И говорят, (что он) – ‘Ўдж сын ‘Инақа («козленка-сатаны»).

Давайте здесь упомянем вслед за дочерьюми Адама, мир ему, несколько женских имен в определенном порядке:

Шамхā’ – мать Нӯха, мир ему!

Вā’ила – жена Нӯха, она была неверующей.

Вāхила, ее еще называют Вāлиға – жена Лӯта, мир ему, также неверная. Они те, (о которых сказано в Коране): «Аллāх привел притчей для тех, которые не веровали, жену Нӯха и жену Лӯта»¹¹.

Сāра – жена Ибрāхима, мир ему! Она – мать Исхāқа, мир ему, дочь Хāзар ибн Нāхӯр, дяди Ибрāхима. Говорят, что она была дочерью вазира Нимрӯда, и она поверила в Ибрāхима и пошла с ним.

Хāджар – жена Ибрāхима, мать Исма’йла, она – дочь пророка Сāлиха, мир ему!

Асийа бинт Музāхим – жена Фир’ауна. И она та, о которой (в Коране) Аллāх Всевышний упомянул: «И приводит Аллāх притчей для тех, которые уверовали, жену Фир’ауна»¹².

Рāхил – мать Йӯсуфа ас-Сиддиқа, мир ему! И говорят, что она была его тетей (со стороны матери).

Сафӯрā – дочь пророка Шу’айба, жена Мӯсы, собеседника Аллāха (Калīm Аллāх), мир им!

Марйам бинт ‘Имрāн ибн Мāсāн – мать ‘Йсы, духа Божьего, мир ему!

Ханна – бинт Фāқӯд – жена ‘Имрāна. Она – мать Марйам. И говорят, что она была ее тетей (со стороны матери) и была женой пророка Зикрийā¹³, мир ему!

Билқис – дочь Шарахбйла, королева Саба’, жена Сулаймāна ибн Дāvӯда, мир им!

Амина бинт Вахб ибн ‘Абд Манāф – мать Муҳаммада ал-Мустафā, да благословит его Аллāх и приветствует!

Барра бинт Асад ибн ‘Абд ал-‘Уззā – бабушка Пророка, да благословит его Аллāх и приветствует!

¹¹ Коран, 66: 10.

¹² Коран, 66: 11.

¹³ Пророк *Закарийā’*, *Зикрийā* – коранический персонаж, один из праведников, отец пророка Йахйā, евангельский Захария (отец Иоанна Крестителя). На такую форму передачи имени пророка *Закарийā’*, скорее всего, повлияло распространение обряда зикр, который практиковали последователи братства Йасавийа на территории, где проходила деятельность автора сочинения.

УПОМИНАНИЕ О ЖЕНАХ И ПОТОМКАХ ПРОРОКА МУХАММАДА, ДА БЛАГОСЛОВИТ ЕГО АЛЛАХ И ПРИВЕТСТВУЕТ!

Знатоки преданий и историй, да помилует их Аллāх, говорят, что пророк Мухаммад, да благословит его Аллāх и приветствует, был женат на 15 женщинах, а некоторые считают, что их было 20. Первая женщина, на которой был женат Пророк, была **ал-Хадйджа ал-Кубрā бинт Хувайлид**. Пророк, да благословит его Аллāх и приветствует, когда женился на ней, был 25-летним парнем-девственником, а она же – 40-летней (женщиной), побывавшей замужем. Она родила Пророку до поры ниспослания Откровений семерых детей: троих сыновей – **Қасима, Тāхира, Тāййиба**, которые умерли младенцами, и четверых дочерей – **Фāтиму, Зайнаб, Руқаййу, Умм Кулсӯм**. Ибрāхйм родился от Мāрийа ал-Қибтййа. Он умер в четырехлетнем возрасте. Пророк не женился на другой женщине, пока не умерла Хадйджа. Затем он женился на **'А'ише ас-Сиддйқа**, дочери [Абӯ Бакр] ас-Сиддйқа. Кроме нее, он не брал в жены девственниц, ей было шесть лет в Мекке. И он не женился на ней из-за ее несовершеннолетия до тех пор, пока в третий год после *Хиджры* 6^б↑↓7^а ас-Сиддйқ не выдал ее замуж за Пророка Аллāха, да благословит его Аллāх и приветствует, в Медине. За этот период Пророк, мир ему, женился на **Сауде бинт Зам'а** и на **Хафса бинт 'Умар ибн ал-Хаттāб**. И **'А'иша** стала третьей из них (его жен), к тогда ей исполнилось девять лет, четвертой женой была **Умм Салама-йи [бинт] Абй Умаййа ал-Махзӯмй**, которую звали **Хинд**, пятой – **Умм Шурайк бинт Абй Зайд**, далее – **Джувайрййа бинт Абй-л-Хāрис** – Пророк Аллāха купил ее и, освободив, женился на ней. И таким же образом он поступил с **Райхāной**. Затем по порядку следуют: **Умм Хабйба бинт Абй Суфйāн-и ал-Харб**, **Зайнаб бинт Джахш**, **Сафййа бинт Хайй ибн Ахтāб**, после – на **Маймӯне бинт Абй Хāзин**, **Сйнā' бинт 'Амр**, **'Артаме бинт Джāбир**, **'Алийа бинт Тāйбāн**, **Лайлй бинт Хутāйм**.

Хадйджа и Джувайрййа умерли до (кончины) Пророка Аллāха. Он дал развод **Сйнā'** после кончины Ибрāхйма, потому что она промолвила: «Как Мухаммад может быть посланником от Аллāха, если он не смог предотвратить смерть от своего сына?» Услышав эти слова, Пророк сразу дал ей развод. **'Артаме** также он дал развод, так как она состарилась, и он удалил ее от себя. Он ушел и от **'Алийа** после того, как узнал, что она приходится ему молочной сестрой.

Что касается Лайлӣ, то Пророк оставил ее, потому что она болела то ли кожной болезнью, то ли проказой. Оставшиеся девять (жен) стали после (смерти) Пророка Аллāха, мир ему, вдовами. У Пророка, да благословит его Аллāх и приветствует, (были) две служанки: **Райхāна бинт Зайд**, которую ему подарило (племя) Қурайза, и **Мāрийа бинт Сам‘ун**, мать Ибрāхїма, которую ему, да благословит его Аллāх и приветствует, подарил Муқауқис [правитель Египта].

УПОМИНАНИЕ О ТЕТКАХ СО СТОРОНЫ ОТЦА ПРОРОКА, ДА БЛАГОСЛОВИТ ЕГО АЛЛĀХ [И ПРИВЕТСТВУЕТ]

Сафййа – мать аз-Зубайр ибн ал-‘Авām. ‘**Атика** – мать Хукайм. **Барра, Амтама, Умм Хāни**’, она же – **Ладвā**, и говорят – **Марра, Халїмā** – кормилица Пророка, да благословит его Аллāх и приветствует. **Фāтима бинт Асад ибн Хāшим** – мать ‘Алї ибн Абї Тāлиб, принявшая ислам, да будет доволен ими Аллāх. **Асмā**’ – жена Абў Бакра ас-Сиддїқа, да будет доволен им Аллāх, бинт ‘Умайс. **Умм Рўмāн бинт ал-Хāрис** – жена Абў Бакра, мать ‘А’ишы, да будет доволен ими Аллāх. **Умм Кулсўм** – дочь ‘Алї и Фāтимы, на ней же нился ‘Умар ибн ал-Хаттāб, да пусть будет доволен ими Аллāх. У них родились Зайд и Фāтима. И говорят, что Зайд и его мать умерли в один час. От них обоих не осталось наследников. Похоронную молитву над ними читал ‘Абдаллāх ибн ‘Умар; сначала – над Зайдом, затем – над Умм Кулсўм. Таков был обычай (ас-сунна). **Салмā бинт Сахр** – мать Абў Бакра ас-Сиддїқа. **Урвā** – дочь тети со стороны отца Пророка Аллāха. **Ал-Байдā**’ бинт ‘Абд ал-Муттāлиб, она – мать ‘Усмāна, да будет им доволен Аллāх. **Ханзāф**, ее звали также Лайлӣ бинт ‘Имрāн ибн Қудā’а – жена Илїās ибн Муғр. Однажды она, Лайлӣ, вышла вслед за своими сыновьями от Илїāса – ‘Амром, ‘Амиром и ‘Умайром – и сказала: «До сих пор, о мои сыновья, я бегаю вслед за вами». Именно поэтому она получила произвище **Ханзāф** – [бегающая быстро]. Слово *ал-ханзāфа* значит *ал-харвала* [быстрый бег]. Она гордилась своими тремя сыновьями. Ее гордости не было предела, потому что ее предком был Мудрика, он же ‘Амир, (один) из предков Пророка, мир ему! И она является одной из его (Пророка) бабушек, и она – та, которая произнесла стихи о том, чего заслуживает Йазїд ибн Му‘āвийа за убийство ал-Хусайна и его сторонников, и что тот гордится своим поступком:

«Прибыло распоряжение Аллаха, и не спеши, о повелитель правоверных». Удивился ал-Ма'мун остроте и точности ее намека, и его любовь к ней еще больше возросла, и он был в восторге от нее. Говорят, что она – **Ширин**, дочь Кисра [Хусрау] 7^b↑↓8^a Парвиза ибн Хурмуза ибн Ануширвана. Она вошла в поговорку из-за своей красоты и благонравности. **Зубайда** – дочь Джа'фара ибн Абй Джа'фара ал-Мансура, жена Харуна ар-Рашида, дочь его тети (со стороны отца). Она, да простит ее Аллах, отличалась богатством, благочестием и ученостью. Говорят, что когда она совершала *хаджж*, то ее расходы за 60 дней достигали 54 миллионов *дирхамов*. По дороге в Мекку по ее приказу (люди) рыли колодцы и строили мастерские, водоемы. Рассказывают, что она распорядилась рыть в пустыне колодцы глубиной в 60 *зир*¹⁷. Когда начались работы, [рабочие] пожаловались (на низкую плату). Тогда она сказала: «Тому, кто поднимет из нее (ямы) один *занбийл*¹⁸ камней или глины, то заполняйте ее (корзину) для него серебром». И они (так) сделали. До самой смерти она занималась (благотворительными делами). После кончины ее видели во сне и спросили: «Как поступил с тобой Твой Господь?» Она ответила: «Он простил меня за первое высказывание, сделанное по дороге в Мекку». **Раби'а ал-Қаййита** или **ал-'Адавййа**¹⁹, известная своей набожностью, добродетельностью, поклонением Аллаху и воздержанностью. Рассказывают, что у нее болел живот, долгое время (не ведали об этом), пока она не оказалась в постели. Когда ее спросили: «Почему сразу не обратилась к лекарю?», она ответила: «Наградил меня Аллах здоровьем в течение всей моей жизни. За эти годы я не благодарила Аллаха за свое здоровье, хотя бы за его один час. У него имеются недруги и друзья, и сейчас как я могу пожаловаться лекарю против него за болезнь (каких-то) одного или двух дней!» **Рйта ал-Харисййа** – мать Абу-л-'Аббаса ас-Саффаха. **Барбарййа** – мать Абу Джа'фара ал-Мансура, ее также называли Салама.

¹⁷ *Зир* – локоть, мера измерения длины в торговле, равная 0,66 метра.

¹⁸ Так называют носилки, используемые для ношения тяжелых сыпучих грузов при выполнении строительных и сельскохозяйственных работ.

¹⁹ *Раби'а ал-'Адавййа* (713–801) – представительница басрийской школы суфизма, ученица Хасана ал-Басри. Сторонница крайнего аскетизма, проповедовавшая полное равнодушие к мирской жизни. Она одна из тех аскетов, которые впервые выдвинули мысль о всепоглощающей и бескорыстной любви (*махабба*) к Богу. В трудах среднеазиатских поэтов, представителей суфизма ей отведено значительное место как одной из ранних мистиков.

Известных женщин много,
 Но исключительных [достойных] мало.
 Оставь их упоминание – у них нет верности,
 Их путь (наполнен) секретами и тайной.

УПОМИНАНИЕ О ЛИЧНЫХ ИМЕНАХ ПРОРОКОВ И ПОСЛАННИКОВ, ДА БЛАГОСЛОВИТ ИХ ВСЕХ АЛЛАХ ВСЕВЫШНИЙ

Шй̄с-пророк²⁰, мир ему! – был самым предпочтительным из сыновей, красивым и похожим (на своего отца) и любимым у него. Он был преемником своего отца (по завещанию), его наследником (на троне). В части (исполнения) религиозных законов и норм он был равен **Кай̄умарсу**, который был его преемником и наследником во владении государством и в политике. Он тот, до кого доходит происхождение большинства людей, в особенности генеалогия нашего пророка Мухаммада, да благословит его Аллāх и приветствует. Он воздвиг ал-Ка'бу из глины. [Прежде] там стоял шатер, (принадлежащий) Āдаму, мир ему. Аллāх его установил для него, (перенеся шатер) из рая. Ему были ниспосланы 50 свитков. В день, когда умер Āдам, ему было 600 лет. И после этого он прожил еще 200. Его возраст составлял 800 лет. А царь Кай̄умарс прожил 702 года.

Пророк Идрй̄с²¹, мир ему, он – Ахн̄ух ибн ал-Бāрид ибн Махлā'йл ибн Қайнāн²² ибн Ан̄уш ибн Шй̄с. Он является первым, кто (начал) писать *қаламом* и шил иголкой, занимался астрологией и астрономией. Он ввел (систему) мер и весов, (изобрел) оружие, 8^а↑↓8^б и сражался с потомками Қāбй̄ла, [убийцы Хāбй̄ла]. Он был назван (так), потому что много преподавал. И ангелы подняли его на седьмое небо. Ал-Хасан ал-Басрй̄, да помилует его Аллāх, сказал: «Он находится в раю, и это потому, что его полюбили за его поклонение ангелам. Он просил ангела смерти: «Дай мне испробовать смерть. Это нетрудно для меня». С позволения Аллāха сделал это, но остался жив. Следующей его просьбой было: «Введи меня в огонь, прибавь силу (огня)». С позволения Аллāха он и это сделал. Затем просил: «Введи меня в рай и умножь

²⁰ *Шй̄с* – пророк, по местному преданию, защитник, покровитель города Тāшкента. Вероятно, тут сыграла свою роль схожесть звучания слов «Шй̄с» и «Шāш».

²¹ *Идрй̄с* – одна из его могил находится в верховьях реки Чатқāl в местности, принадлежащей в настоящее время Кыргызстану.

²² В тексте: Қатнāн.

(его) прелести». И это осуществил. И Аллāх произнес: «Выходи!» Он ответил: «Я испробовал смерть, вошел в огонь, и что мне (делать) за пределами рая? [Ведь я здесь нашел свое место]». Аллāх, велик Он и всемогущ, сказал: «С моего позволения он (так) поступал и с моего позволения вошел (в рай), и теперь позови его». Говорят, что его отец Матūшлах был пророком, еще говорят – посланником. Он горевал и плакал на смерть своего отца. Ему было сообщено и ниспослано сверху: «Я опечатаю свитки твоего отца 700 тысяч раз». И Он осуществил это. Аллāх воскресил его отца и возвысил. Рассказывают, что Он поместил его в рай. Он – исключение из слов Всевышнего, которые гласят: «И потрубят в трубу и поражены будут, как молнией, те, кто в небесах, и те, кто на земле, кроме тех, кого пожелает Аллāх»²³. Идрīs, как говорят, является одним из обитателей рая, чьи мольбы (о помощи) принимаются. Слова Всевышнего (об этом): «Кому царство в тот день? Аллāху единому, могучему»²⁴. Также говорят, что принимающим (мольбы о помощи) является сам Аллāх, велик Он и могуч, в Свой адрес. Между Āдамом и Идрīsом, мир им, прошло 500 лет.

Нūх²⁵ – пророк, «Старец посланников». Он – сын Малик ибн Матūшлах ибн Ахнūх, предводитель общины, ведущий праведный путь после Āдама, мир им. Предводителей общины из числа пророков – шесть. Первый из них – Āдам, а последний – Мухаммад. Между ними – Нūх, Ибрāхīm, Мўсā, ‘Йсā, мир им. Выступил он [Нūх] с пророческой миссией, когда ему было 180 лет. В течение 950 лет он призывал свой народ к вере. Немногие поверили вместе с ним. Тогда он вызвал гибель на них со словами: «О Боже, не возводи на земле для безбожников дома». Между Āдамом и потопом Нūха было 2200 лет. Его сыновья: Кан‘ан, который погиб во время Потопа; Хām, Сām, Йāфис. Хām – отец темнокожих. Его сыновья: Синд, Хинд, Қибт, Зиндж, Нўба, Барбар, Хабаш. Эти страны были названы их именами: Мисрā‘им ибн Қибт, к нему возводит свое происхождение Египет. Сām²⁶ – отец арабов, персов и рўмийцев. Его сыновья:

²³ Коран, 39: 68.

²⁴ Коран, 40: 16.

²⁵ В Средней Азии Нūха считали покровителем плотников и судостроителей. См.: *Снесарев Г. П.* Хорезмские легенды как источник по истории религиозных культов Средней Азии. М.: Наука, 1983. С. 39. По одному преданию, его могила находится на горе Қазығурт, в Южном Казахстане, рядом с автотрассой Ташкент-Алматы. Другое предание гласит, что его стоянка находилась в Хорезме.

²⁶ По преданию, он основал город Хиву. См.: *Ртвеладзе Э. В.* Великий шелковый путь. Ташкент: Озбекистан миллий энциклопедияси, 1999. С. 44.

Ашӯз, Бāруҳ, Бӯрадж, ‘Айлам, Ирам, Арфаҳшад, Лāваз. Его внуки: Фāрс ибн Ашӯз, Кармāз ибн Бāруҳ, Армйн ибн Бӯрадж, Рӯм ибн Лāваз, Хурāсāн ибн ‘Айлам, Таҳӯр ибн Хайтал ибн ‘Айлам, Кāбул ибн Хайтал ибн ‘Айлам. Страны были названы их именами.

Йāфис – отец тюрков, его сыновья: Халадж, Турк, Хазар, Сақлāб, Хифчāх, Рӯс, Сйн. 8°↑↓9^a Эти общины восходят к ним: Димашқ ибн Мāқй ибн Мāлик из сыновей Сāма. Йа’джӯдж²⁷ ибн Маншах ибн Йāфис, Ма’джӯдж ибн Камārй ибн Йāфис: обоих их детей перегородил (стеной) ал-Искандар.

Хидр²⁸, мир ему, он – Йлийā ибн Малкāн из сыновей Сāма. По (вопросу) его пророчества имеются разногласия.

Илийās, мир ему, из (числа) посланников, он – ибн Йāсйн ибн ал-Гйрār ибн Хārӯн.

Пророк Хӯд, мир ему, он – ‘Абир ибн Шāлух. Он прожил после гибели своего племени ‘Ад (еще) 27 лет. И через 200 лет (после него) был послан пророк Сāлих, мир ему, отец [народа] Самӯд.

Ибрāхйм – друг Аллāха, мир ему. Он – ибн Утāрух, прозвище которого – Азар. Его сыновья: Исмā’йл, Исхāқ, Йағсāн, Замрāн, Йашрух, Йасбуқ, Мадйāн, Мадйин, Кайсāн, Шӯраҳ, Малйм, Ла’тāн, Нāфис.

Исмā’йл – жертва Аллāха, мир ему! Его сыновья: Қайзār, Қайзām, Бāбат, Масми’, Заббā, Мйшā, Қйшā, Зайл. В исторических книгах передают, что Исмā’йл был похож на своего отца Ибрāхйма внешнею, характером и голосом. Люди не могли отличить их друг от друга. Говорят, у Ибрāхйма, мир ему, не было седины и в старости (не как у обычных людей), хотя он прожил 1000 лет. И воззвал [Аллāха] Ибрāхйм, мир ему, чтобы Он выявил отличительную черту между ним и его сыном Исмā’йлом. Тогда он состарился, поседел его волосы и борода. Теперь по ней (седине) стали различать отца и сына. После (него) Исмā’йл прожил 130 лет.

Исхāқ – жертва Аллāха. Его сыновья: Йа’қӯб, Да’вйд, ‘Айс. Исхāқ, мир ему, прожил 120 лет.

²⁷ Йа’джӯдж и Ма’джӯдж – коранические персонажи, враждебные людям существа, живущие на крайнем востоке земли. Гог и Магог Библии.

²⁸ Хидр – гробница и мавзолей с его именем находятся в городе Самарқанде, возле рынка Сийāб. Также его могила находится недалеко от крепости Дарғāн-ātā в Хорезме. Калмыков А. Хива // Протоколы заседаний и сообщений членов ТКЛА. Год двенадцатый (1 января 1907 – 1 января 1908). Ташкент, 1908. С. 71. Зийāрат-гāх Хадрат Хидра находится также и на территории Риштāнского района. См.: Абдулахатов Н., Азимов В. Олтиарик зийератгоҳлари. Ташкент: Шарқ, 2005. С. 18.

Пророк Лут, мир ему! Он – ибн Харан ибн Тарух, брата Ибрахима, мир им.

Хазар ибн Нахур – брат Азара.

Йа'куб²⁹, он – Исра'ил, мир ему. Его сыновья: Абү-л-Асбат, Йахүза, Лавй, Асар, Зайалун, Шам'ун, Рубил, Йафтал, Дан, Джад, Йасхар, Йусуф, Бинйамин.

Йусуф ас-Сиддик, мир ему. Он был наделен умом и привлекательностью среди пророков, отличался красотой и благонаправностью. Трое из его предков подряд были высокопочтенными посланниками, не прерывая (линии) пророчества. Говорят, что причиной настигшей его [Йусуфа] беды был увиденный им сон. Ему было сказано: «Не рассказывай свой сон братьям!» И причиной его восхождения (к власти) стал этот (же) сон, о котором он сказал: «Я видел во сне семь жирных коров...» А причиной настигшей его беды стал взгляд его отца, заметившего его рубашку, о которой упоминается (в Коране): «и пришли с его рубашкой с лживой кровью»³⁰. А причиной возвращения зрения отцу [Йусуфа также] была его рубашка, о которой упоминается (в Коране): «отнеси эту мою рубаху [отцу]»³¹.

Афра'им ибн Йусуф, Фарид ибн Йахүза, Кабис ибн Йахүза, Анка ибн Нудайб ибн Мадян, Калуб ибн Йуфанна ибн Йахүза, а он – пророк, мир ему.

Шу'айб – пророк, мир ему, ибн Йашридаб ибн Наб ибн Мадян ибн Ибрахим, мир им. И он – (из) потомков Асхаб Айка.

Аййуб³² – терпеливый, мир ему! – ибн Ахвас ибн Тарух ибн Да'вил ибн Исхақ, мир ему.

Талут ибн Кайс – из рода Бинйамин, и он был правителем Бану Исра'ил, обладатель ас-Сакина.

Пророк Давуд³³ – заместитель Аллаха на земле. 9^a↑↓9^b Он – ибн Илиша ибн Увайд из рода Фарус ибн Йахүза.

²⁹ Его святое место находится в Ферганской долине, на границе между Наманганской и Ферганской областями, рядом с могилой Лайлак-ата (устная информация А. К. Муминова, 2005 г.).

³⁰ Коран, 12: 18.

³¹ Коран, 12: 93.

³² *Аййуб (Иов)* – святой источник Хадрат-и Аййуба – считается одним из крупных внутригородских мазаров города Бухара. Над этим целебным источником в XII–XIV вв. был построен мавзолей с коническим куполом, единственный здесь своего рода архитектурный памятник. Святой источник, связанный с именем Хадрат-и Аййуба, находится также в Джалал-аббаде. В Средней Азии его считают покровителем шелководов.

³³ *Давуд* – отец Сулаймана, древнееврейский царь. Для народов Средней Азии – покровитель медников и кузнецов.

Пророк Сулаймāн³⁴ – правитель людей и духов.

Асаф ибн Бӯрхийā-Хаф ибн Шам‘ийā ибн Мйкййā³⁵ – вазӣр Сулаймāна. И при нем он был знатоком Книги в определенный период.

Пророк Йӯнус, мир ему. Он – ибн Маттā, по прозвищу Зӯ-н-Нӯн – обладатель рыбы³⁶.

Мӯсā³⁷, Слово Божье, Его близкий друг, ибн ‘Имрāн ибн Йаҗхар ибн Қāхйис ибн Лāvй ибн Йа‘қӯб, мир ему.

Хārӯн – брат Мӯсā, мир им, по отцу и матери. Некоторые *муфас-сирь* говорят, что он – брат [Мӯсā] по матери, при этом они опираются на слова Всевышнего: «**О сын матери моей**»³⁸. Однако, это не так. В действительности же он обратился к нему, прибавив (слово) «мать». Потому что упоминание (слова) «мать» означает благосклонное обращение. Так отмечал ал-Имām ас-Сиджāвандӣ³⁹. Автор «ал-Кашшāф» говорит⁴⁰: «Он был его братом по отцу и матери. Если это правильно, то прибавление (слово) *умм* указывает на то, что оба они – из одного чрева. И это (выражение) претендует на благожелательность и тонкость (обращения), а возвеличивание Истинного – обязанность, тем более она была верующей, и он назывался через ее (благородное) происхождение, и потому что она пережила из-за него (много) испытаний и опасностей». И он по достоинству упомянул ее. Что касается Хārӯна, то он был на три года старше Мӯсы. Хārӯн умер в пустыне Алйта. Через год (после него) в ней (пустыне) умер Мӯсā, и было ему 120 лет, да благословит их Аллāх.

³⁴ *Сулаймāн* – с его именем связан комплекс святых мест на горе вблизи города Ош в Ферганской долине – Тахт-и Сулаймāн.

³⁵ *Асаф ибн Бӯрхийā* – его могила, по преданию, находится у подножья горы Тахт-и Сулаймāн близ города Ош [Ўш] в Кыргызстане. См.: *Зимин Л.* Мусульманское сказание о городе Ош // Протоколы заседаний и сообщений ТКЛА, 11 декабря 1912 г. – 1 апреля 1913 г., год семнадцатый. Ташкент, 1913. С. 4.

³⁶ *Йӯнус* – коранический персонаж, пророк, библейский Иоанн, называемый также Сāхйб ал-хӯт. Его могила находится на вершине возвышенности в Андижанской области Узбекистана (устная информация А. К. Муминова, 2004 г.).

³⁷ Он является покровителем пастухов овец. Среди населения Бухары существует предание о встрече Мӯсы с Бурқ-и Сармастом, могила которого находится в Шāфиркāне, на археологическом памятнике Вардāнзе. См.: *Йўлдошев Н., Қурбонов Х.* Бухоро шаҳри ва унинг атрофидаги зиёратгоҳлар тарихи. Бухоро, 2001. С. 65.

³⁸ Коран, 7: 150.

³⁹ *ал-Имām ас-Сиджāвандӣ* – Сирāдж ад-дйн Муҳаммад ибн Муҳаммад.

⁴⁰ Автор «ал-Кашшāф» – Джāраллāх Абӯ-л-Қāсим Махмӯд ибн ‘Умар аз-Замаҳшарй (1075-1144), Фаҳр Х‘āразм – “гордость Х‘āразма”, который составил толкование к Корану.

‘Араз ибн Хārūн.

Иш‘ийā, пророк, мир ему – из рода Хārūн, мир им.

Урмийā⁴¹ – пророк. Он – сын Захарийā – из потомков Хārūна, мир ему.

Пророк Зикрийā⁴², мир ему, с (вариантами произношения) долгого и краткого гласных звуков. Он – ибн Бурхийā ибн Изн ибн Муслим из рода Сулаймāн, мир ему.

Йахйā⁴³ ибн Зикрийā, Непогрешимый, мир ему.

‘Исā – Дух Божий. Он – ал-Масйх ибн Марйам бинт ‘Имрāн ибн Мāсāн.

‘Алқама – пророк, мир ему. Он – ибн Мāхит ибн ‘Усā.

Пророк Ишмў’ил, мир ему – ибн Халқāнā, из рода Лāвй.

‘Узайр, пророк, был воскрешен [Аллāхом] после того, как Аллāх умертвил его на 100 лет. Он – ибн Сāрийā.

Садўқ, пророк – брат ‘Узайра, мир им, из рода ‘Узайр ибн Хārūн, мир ему.

Дāнийāл⁴⁴, пророк – хранитель Таурāта (Торы), учитель после исчезновения его (текста).

Хизнйл, также говорят, Хизқйл – верующий муж. Он – тот, кто скрывал свою веру от семьи Фир‘ауна (Фараона).

ал-Йаса‘, пророк, мир ему! Он – из рода Хārūн, мир им.

Йўша‘^{*} ибн Нўн ибн Афрā’йм-и Йўсуф, мир им.

Барсāқўс, пророк – ибн Кāлўб ибн Йўфаннā⁴⁵. По красоте равнялся на Йўсуфа. Он побоялся, что его красота соблазнит людей, и поэтому обратился с просьбой, чтобы Аллāх отнял у него красоту.

Джирджйс – пророк.

Пророк Хантала – (из) рода Асхāб ар-Расс ибн Сафвāн ибн ‘Ис ибн Исхāқ.

⁴¹ Урмийā – один из сыновей Закарии.

⁴² Закарийā – коранический персонаж, один из праведников, отец Йахйā, евангельский Захария (отец Иоанна Крестителя).

⁴³ Йахйā – коранический персонаж, один из праведников, христианский Иоанн Креститель.

⁴⁴ Дāнийāл (Даниил) – его могила находится в Самарқанде на городище Афрāсийāб.

^{*} Его могила находится возле г. Сайрама Южно-Казахстанской области (устная информация А. К. Муминова, 17 июля 2005 г.)

⁴⁵ Исправлено позднее на Йўсуф.

ИЗ ЛИЧНЫХ ИМЕН МУДРЕЦОВ И ПРАВИТЕЛЕЙ

Мудрец Афлātūн, мудрец Букрāt, мудрец Сукрāt, мудрец Лукмāн ибн Нā'ūr ибн Лайāн ибн Нāхūr ибн Тāрух. Имеются разногласия по вопросу его пророчества. Мудрец Бухйушū' ибн Архийā. Мудрец Аристālīs – глава философов. Его называют еще Арастū и Рустālис. Он был учителем Искандара.

Мудрец Батлīmūs – он стал правителем.

Мудрец Джālīнūs – современник 'Йсā, мир ему! Он ('Йсā) проповедовал своему народу, побуждал их к вере и подтверждению его пророчества. После того, как он стал творить чудеса: оживлять мертвых, лечить проказных, как 'Йсā, мир ему, – то ему сказали: «Почему ты не сопровождаешь его и не встречаешься с ним?» Он ответил: «Он не послан ради меня, для вас. 9^б↑↓10^а Он послан (Аллāхом) к вам, а не ко мне!»

Бал'ам ибн Бā'ūr ибн Бā'ир – он был аскетом (народа) Банū Исрā'ил. Затем, (когда) его оставили без поддержки, вернулся в свою (старую) веру. Мы прибегаем к Аллāху!

Аскет Барсйсā – тот, которого соблазнял Шайтāн. Он – из числа заблуждающихся.

Аҳсандарūs⁴⁶ – Искандар Зū-л-Қарнайн, владетель Востока и Запада, он – ибн Файлақūs ар-Рūмй. Имеются разногласия по вопросу его пророчества. Его правление продолжалось 32 года. За этот период он дважды обошел населяемую часть земли. Продолжительность его жизни была 63 года⁴⁷. Он – из рода Фалтийāнūs ибн Сām ибн Нūх, мир ему.

Райāн ибн ал-Валйд ибн Сарвāн – правитель Египта. Принял ислам из рук Йūsуфа, мир ему.

Джālūt – правитель из рода Қибт ибн Хām.

Маҳāс ибн Гйрāн ибн Хārūн.

Қārūн ибн Сāдар ибн Сāфар ибн Йасхар ибн Қāхйс.

Сāмирā ибн Зāфар ибн Йасхар ибн Қāхйс ибн Лāvй.

Саба' ибн Йашхаб ибн Йу'риб ибн Қахтāн.

⁴⁶ Старая крепость под названием Қургāн-и Искандар находилась на территории Дих-и Баланд в Нūr-āтинском районе. В горном кишлаке этого района также находится мавзолей Искандара, где расположены могилы крупных размеров самого царя и его матери.

⁴⁷ Историческая действительность отрицает такую хронологию. Он жил между 356–323 гг. до н. э.

Фир‘аун – Валїд ибн Му‘аб ибн ал-Валїд из рода ‘Амлақ ибн ‘Ад.

Хаман – вазїр Фараона.

Бухт-Нуасур⁴⁸ – разрушитель Иерусалима, притеснитель израильтян. Он – ибн Пайурдан⁴⁹ ибн Шаджарїб.

‘Ус ибн Ирам ибн Сам.

‘Ад ибн ‘Ус.

‘Амлақ ибн ‘Ад.

Самуд ибн Хасир ибн Ирам ибн Сам.

‘Адж ибн ‘Удж ибн ‘Инақ бинт Адам, мир ему. Он был неверующим и блудным сыном. Происхождение со стороны отца не известно. Его личность прославилась. Высота его телосложения известна. В исторических книгах упоминается, что он жил с эпохи Адама по эпоху Мусы, мир им. Он погиб от рук его (Мусы). После смерти его череп стал загоном для 1000 баранов, а голень долгое время служила мостом через реку Нїл в Египте.

Тахмурас⁵⁰, правитель – ибн Навинкахтан из потомков Кайумарса ибн Адам, мир ему.

Кашгасиф [Гуштасф] ибн Лухрласаф ибн Хушанг ибн Тахмурас⁵¹.

Джамшид⁵² ибн Вїранджахан ибн Арфахшад – правитель.

Йурасаф ибн ‘Улван ибн ‘Амлақ, говорят, что он – **Даххак-и Маран [Даххак-Змей]**⁵³ – правитель.

⁴⁸ *Навуходоносор* (604–562 гг. до н. э.), нововавилонский царь, брал в плен евреев и вывозил их в Вавилон.

⁴⁹ Исторические сведения передают имя отца Навуходоносора как Набопаласар.

⁵⁰ Основатель города Мерва (нач. I тыс. до н. э.). См.: *Ртвеладзе Э. В.* Великий шелковый путь. Ташкент: Узбекистан миллий энциклопедияси, 1999. С. 44.

⁵¹ *Кашгасиф [Гуштасф] ибн Лухрласаф ибн Хушанг ибн Тахмурас* – древнеиранский царь. По преданию, он – основатель города Ура-Тюбе (ныне Истаравшан) в Таджикистане (I в. до н. э. – I в. н. э.). См.: *Ртвеладзе Э. В.* Легенды об основании среднеазиатских городов и археологическая действительность / Культура юга Узбекистана в древности и средневековье. Ташкент, 1987. С. 49.

⁵² *Джамшид* – один из первых мифических царей Ирана, авестийский Йима, с именем которого связано городище Ер-қурган (нач. I тыс. до н. э.) около современного г. Қаршї. См.: *Ртвеладзе Э. В.* Легенды об основании среднеазиатских городов и археологическая действительность / Культура юга Узбекистана в древности и средневековье. Ташкент, 1987. С. 49.

⁵³ *Даххак-и Маран* – в древнеиранских мифах представляется как чудовище в виде получеловека и полуживотного или чужеземный царь-узурпатор. Против него выступает кузнец Кавва. С его именем связан один из археологических памятников Қашқадарьинского оазиса – городище Қал‘а-йи Даххак-и Маран. См.: *Ртвеладзе Э. В.* Легенды об основании среднеазиатских городов и археологическая действительность / Культура юга Узбекистана в древности и средневековье. Ташкент, 1987. С. 49.

Афридун – правитель из рода Кайқубād ибн Зāб. Говорят, что он из рода Джамшїд.

Исфандийār ибн Гуштāсф.

Бахман ибн Исфандийār.

Сāсāн ибн Исфандийār.

Кан‘āн ибн Каус ибн Хām ибн Нӯх.

Санджārїб ибн Кан‘āн.

Кайкāvус⁵⁴ – он же Нимрӯд Фараона.

Друг Аллāха – **Сийāvӯш ибн Кайкāvус**⁵⁵.

Кайхусрау ибн Сийāvӯш.

Манӯчихр ибн Йрадж ибн Кайхусрау. Манӯчихр ибн Йрадж жил от рождения Мӯсы по эпохе Дāvӯда, мир им.

Ардашїр ибн Бāбак.

Рустам ибн Зāl ибн Сām ибн Нарїмāн.

Сухрāб ибн Рустам. Он – правитель из рода Сāсāн и персидских царей.

Последний из них (персидских правителей) – справедливый и щедрый **Анӯшїрвāн**, о котором говорят, что наш Пророк ал-Муṣṭафā, да благословит его Аллāх и приветствует, родился в эпоху (этого) справедливого Анӯшїрвāна. Он – ибн Қубād ибн Фїрӯз ибн Йаздиджирд Последний ибн Бахрām-и Джӯр (Гӯр)⁵⁶ ибн Йаздиджирд ибн Шāпӯр⁵⁷ 10^а↑↓10^б ибн ал-Ардувāн Последний ибн Бихāфарїд ибн ал-Ардувāн ал-Акбар.

⁵⁴ По легенде, Кайкāvуса можно считать одним из основателей самаркандской крепости (нач. I тыс. до н. э.), см.: *Ртвеладзе Э. В. Легенды об основании среднеазиатских городов и археологическая действительность / Культура юга Узбекистана в древности и средневековье. Ташкент, 1987. С. 49.*

⁵⁵ *Сийāvӯш ибн Кайкāvӯс* – кайāнид, царь. Основатель города Бухары. По преданию, могила Сийāvӯша находится на территории города Бухары. В средние века здесь были распространены рассказы о гибели этого царя. В Бухāре существовали также обряды оплакивания Сийāvӯша.

⁵⁶ Родился в Рее, происходит из рода Мїхрāн. Полководец Ирана эпохи Сāсāнидов, по заслугам ставший великим марзбāном Азербайджāна, а также марзбāном Рея. Знаменит отвагой и мужеством. Предполагается, что он также Бахрām Гӯр (Джӯр). Согласно родословной Сāmāнидов, Бахрām Чубїн является прямым предком основателя этой династии. См.: *Семенов А. А. Происхождение Термезских сейидов и их древняя усыпальница «Султан–Садат» // Протоколы заседаний и сообщения Туркестанского кружка любителей археологии (11 декабря 1913 г. – 11 декабря 1914 г.). Ташкент, 1914. С. 13.*

⁵⁷ *Шāпӯр II* – сасанидский царь, правивший в 241–272 годах. По легенде, он получил лақаб “зӯ-л-актāф” за то, что привязал пленных арабов нитью через заколотые плечи. Поэтому его прозвище Широкоплечий. По преданию, основатель города Шāфрикāн (Шāпӯркām) около Бухары. От него происходят династия местных прави-

Хусрау-Парвїз ибн Хурмуз ибн Анўшїрвāн.

Шāхрийār ибн Парвїз-и Хурмуз.

Йаздиджирд ибн Шāхрийār – последний из персидских правителей и царей⁵⁸. К нему восходит генеалогия ал-Имām ал-А‘зам Абў Ханїфа Ну‘мāн ибн Сāбит ибн Марзубāн ибн Кāmкār ибн Йаздиджирд ибн Шāхрийār, да помилует его Аллāх. Генеалогия же ал-Имāма аш-Шāфи‘й восходит к ‘Абд ал-Мутталибу, и он – Абў ‘Абдаллāх Муҳаммад ибн Идрїс ибн ал-‘Аббās ибн ‘Усмāн ибн аш-Шāфи‘ ибн ас-Сā’иб ибн ‘Убайдаллāх ибн ‘Абдаллāх ибн ‘Абд ал-Мутталиб, дед Пророка Аллāха, да благословит и приветствует его Аллāх.

Йрāн – страна персов.

Тўрāн – страна тюрков. Величайший хāкāн тюрков – **Афрāsийāб ибн Фушандж ибн Рустам ибн Турк ибн Йāфис ибн Нўх**⁵⁹. Афрāsийāб жил в эпоху Мўсā ибн ‘Имрāн по эпохе Сулаймāна ибн Дāvūда, мир им.

Фағфўр⁶⁰ ибн Хāн ибн Фўр ибн Сїн ибн Йāфис.

Қайсар – правитель Рўма из сыновей Рўм ибн Лāваз ибн Сām ибн Нўх.

УПОМИНАНИЕ ХРОНОЛОГИИ ОТ ЭПОХИ ĀДАМА ДО ЭПОХИ ПРОРОКА АЛЛĀХА, МИР ИМ ОБОИМ

От эпохи [Āдама] до Потопа Нўха, мир им, прошло 2200 [лет], до эпохи Ибрāхїма, мир ему! – 3300 лет, до эпохи Сулаймāна, мир ему, прошло 4395 [лет], а до эпохи [Искандара] Зў-л-Қарнайна – 5900

телей – вардāнхудāты. См.: *Йўлдошев Н., Қурбонов Х.* Бухоро шахри ва унинг атрофидаги зиёратгоҳлар тарихи. Бухоро, 2001. 65 б.

⁵⁸ *Йаздиджирд* (Йездигерд III), годы его правления – 632–651, последний сасанидский царь.

⁵⁹ *Афрасийāб* – у ал-Бїрўнї его генеалогия передана следующим образом: Афрāsийāб ибн Бушанг (Пашанг) ибн Ийнат ибн Ришман ибн Турк ибн Забанасп ибн Аршасп ибн Тўдж. Абу Райхон Беруний. Ўтмиш халқлардан қолган ёдгорликлар // ал-Беруний, Абу Райхон Муҳаммад ибн Ахмад. Асарлар / Тарж. А. Расуловники, изоҳлар И. Абдуллаев ва А. Расуловники. Ташкент: Фан, 1968. 131 б. Известный богатырь своей эпохи убивает иранского царя Навзара и захватывает царский престол. После поражения в бою с Рустамом был изгнан из Йрāна и занял трон Тўрāна. Был убит по приказу кайāнидского царя Кайхусрау. Его считают основателем города Гўзār в долине Қашқадарьї и Мингурюк. См.: *Ртвеладзе Э. В.* Легенды об основании среднеазиатских городов и археологическая действительность / Культура юга Узбекистана в древности и средневековье. Ташкент, 1987. С. 49.

⁶⁰ *Фағфўр* – китайский император. Само слово «Фағфўр» в китайском языке означает «сын неба».

[лет], и до эпохи ‘Йсā, мир ему, – 5312 [лет], до эпохи печати пророков и посланников Муҳаммада ал-Мусṭафā, да благословит его Аллāх и приветствует, прошли 5942 [года]. Однако Аллāх лучше ведает истину и правду.

**УПОМИНАНИЕ О РОДОСЛОВИЯХ ПЕЧАТИ ПРОРОКОВ,
ПОСЛАННИКОВ И ЗНАМЕНЫХ ЛЮДЕЙ ИСЛАМА,
МИР ЕМУ И ИМ, С [УКАЗАНИЕМ]
ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТИ ИХ ЖИЗНИ**

И он – Абӯ-л-Қāсим Муҳаммад ал-Мусṭафā, возраст [которого] – 63 [года] – ‘Абдаллāх (55 лет) – ‘Абд ал-Мутṭалиб (90 лет) – Хāшим (65 лет) – ‘Абд Манāф (80) – Қуṣайй (60) – Килāб (55) – Мурра (90 лет) – Ка‘б (80 лет) – Лу‘айй (110 лет) – Гāлиб (91 год) – Фихр (83 года) – Мāлик (60 лет) – ан-Надр (60 лет) – Кинāна (75 лет) – Хузайма (77 лет) – Мудрика (99 лет) – Илйāс (80 лет) – Мудар (жил 130 лет) – Низār (115 лет) – Ма‘адд (110 лет) – ‘Аднāн (110 лет) – Удд (112 лет) – Адӯ (130 лет) – ал-Йаса‘ (115 лет) – ал-Йамй‘ (120 лет) – Салāmāн (122 года) – ан-Набат (122 года) – Хамал (130 лет) – Қайдār (110 лет) – Исмā‘йл Забйх Аллāх (130 лет) – Ибрāхйм Халйл Аллāх (180 лет) – Тāрух (205 лет) – Нāхӯр (210 лет) – Ашӯ‘ (275) – Арғӯ (250 лет) – Фāлиғ (309 лет) – Хӯд, пророк, [то есть] ‘Абйр (343 года) – Шāлух (460 лет) – Арфахшад (430 лет) – Сām (600 лет) – Нӯх, Старец посланников (950 лет) – Ламак (882 года) – Матӯшлах (700 лет) – Идрйс, пророк, т. е. Ахнӯх (360 лет) – ал-Бāрид (610 лет) – Махлā‘йл (810 лет) – Қайнāн (740 лет) – Анӯш (250 лет) – Шйс, пророк (800 лет) – Адам Сафй Аллāх, да благословит их всех Аллāх.

Родился Пророк Аллāха [Муҳаммад], мир ему, в год Слона. И сразу же его мать Амина отдала кормилице по имени Халйма из [племени] Банӯ Са‘д ибн Бакр, у которой он оставался пять лет, затем отвезла к дядям (со стороны матери) в Медину. Через год она скончалась.

Вместе со своим дядей (со стороны отца) Абӯ Тāлибом, когда ему было 12 лет, он $10^6 \uparrow \downarrow 11^a$ совершил поездку в Шām [Сирию]. Вторично он поехал в Шām в 25 лет по торговым делам Хадйджи вместе с ее служанкой Майсарой. Через пару месяцев и несколько дней после своего возвращения из Шāма он женился на Хадйдже. Ка‘ба была перестроена, қурайшиты были довольны его мудростью, когда ему, да благословит его Аллāх и приветствует, было 40 лет.

Вместе с Абӯ Бакр, ‘Амир ибн Фухайр – *маула* Абӯ Бакр, ‘Абдаллāх ибн Урайқаз переселился в Медину. Он оставил ‘Али в Мекке для возвращения вкладов людям, которые числились за ним. Затем он (‘Али) последовал за ним. Тогда ему было 53 года. Умер он 12 (числа месяца) *раби*’ I 10 года *хиджры* (19 июня 632 года) (в возрасте) 63 лет, в понедельник, в день, в который он родился, да благословит его Аллāх и приветствует.

Заместитель (халифа) после него стал Абӯ Бакр ас-Сиддīқ, – ‘Абдаллāх ибн Абй Қухāфа ‘Усмāн ибн ‘Амир ибн Ка‘б ибн Са‘д ибн Тайм ибн Мурра. В эпоху *джāхилийя* имя Абӯ Бакра было ‘Абд ал-Ка‘ба. Пророк, да благословит его Аллāх и приветствует, дал ему имя ‘Абдаллāх. Он был [первым] из мужчин, которые приняли ислам, и наиболее превосходным из (числа) сподвижников и заместителей Пророка, мир ему. Умер в возрасте 63 лет, в месяц *джумāдā* II *хиджры*. Его правление продолжалось 63 месяца и девять ночей.

‘Умар ал-Фārūқ Абӯ Хāфс-и ал-Хаттāб ибн Нудал ибн ‘Абд ал-‘Уззā ибн Қирт ибн Рийāх ибн ‘Адй ибн Ка‘б. Благодаря ему укрепился ислам. Его правление продолжалось 10 лет 6 месяцев и пять [ночей]. Он – тот, кто был первым назван Повелителем правоверных. Его ранили ударом копья в спину в среду, за семь дней до окончания месяца *зӯ-л-хиджжа*. Медленно умирая, он скончался в 23/644 году. Похоронную молитву над ним читал Сухайб. Как утверждает ал-Вāқидй, ему было 55 лет, [другие] говорят – 63 года. Второй [вариант] – вернее.

‘Усмāн Зӯ-н-Нӯрайн⁶¹ Абӯ ‘Амр ‘Усмāн ибн ‘Аффāн ибн Абй-л-‘Ас ибн Умаййа ибн ‘Абд Шамс ибн ‘Абд Манāф. Ему присягнули 1 *мухаррама* 24/7 ноября 644 года. Он был убит в пятницу 8 *зӯ-л-хиджжа* 35⁶²/7 июня 656 года и похоронен на кладбище ал-Бақй’. Похоронную молитву над ним читал Джубайр ибн Мут‘ам. Ему было 72 года, и правил он без двенадцати суток 12 лет.

‘Али ал-Муртадā. Он – Абӯ-л-Хасан ‘Али ибн Абй Тāлиб ибн ‘Абд ал-Муттāлиб. ‘Али присягнули в 36/656 году. Ему присягнули жители ал-Басры, Талха и Зубайр. Он был убит в ночь пятницы 17 (числа) месяца *рамадāн* 40/25 января 661 года. Его правление продолжалось без трех месяцев 5 лет. Похоронную молитву над ним читал его сын ал-

⁶¹ ‘Усмāн – третий праведный халиф. Согласно местному преданию, его могила находится в верховьях реки Сайрām-сӯ, в местности Минг-шахйд, в Сайрамском районе Южно-Казахстанской области (устная информация А. К. Муминова. Ташкент, 2005 год).

⁶² В тексте указан 32-й год.

Ҳасан. Он был ночью похоронен в ал-Кӯфе. Его могила неизвестна. В то время ему было 93 года. Согласно словам Ибн Исхāқа и некоторых других, ему было 58 лет. Говорят, что, получив ранения, он распорядился, чтобы вслед за исполнением похоронной молитвы [тело] его загрузили на бурого верблюда, который согнет колени перед его дверью в пятницу утром. Так и сделали, и верблюд поднялся и исчез 11^а↑↓11^б. И никто не знает, где его положили в землю.

Аз-Зубайр – Абӯ ‘Абдаллāх ибн ал-‘Авām ибн Хувайлид ибн Асад ибн ‘Абд ал-‘Уззā ибн Қусайй. Хадйджа, да будет доволен ею Аллāх, приходилась ему тетей (со стороны отца).

Абӯ ‘Убайда ‘Амир ибн ал-Джаррāх ибн Хилāl ибн Дабба ибн ал-Хāрис ибн Фихр, о котором Пророк, да благословит его Аллāх и приветствует, говорил: «Каждая община имеет своего хранителя, хранителем этой общины является Абӯ ‘Убайда».

Талҳа Абӯ Муҳаммад ибн ‘Абдаллāх ибн ‘Усмāн ибн Ка‘б ибн Тайм ибн Мурра отвел от Пророка, мир ему, в день (сражения) Уҳуд удар, направленный на него (Пророка). Его рука была парализована. (Тогда) он сказал: «Талҳа заступился и стал любимым», то есть он совершил (такое) дело, за которое ему полагается рай.

Са‘д – Абӯ Исхāқ ибн Абй Қухāфа ибн Абй Ваққас Мāлик ибн Ухайб ибн ‘Абд Манāф ибн Зухра ибн Килāб. Он был самым метким стрелком. Пророк, мир ему, взывая за него, сказал: «Прими [о Аллāх] его желания и его меткую стрельбу». И он говорил: «Я принял ислам, когда мне было 19 лет». Умер в возрасте 70–80 лет.

‘Абд ар-Раҳмāн – Абӯ Муҳаммад ибн ‘Ауф ибн ‘Убайд ибн ‘Ауф ибн ал-Хāрис ибн Зухра ибн Килāб. Он из числа влиятельных особ «му’аллафат ал-қулӯб». В период «невежества» (*джāхилйа*) его звали ‘Абд ал-Хāрис. Пророк, мир ему, назвал его ‘Абд ар-Раҳмāн. Умер во время правления ‘Усмāна. Он завещал, чтобы похоронную молитву над ним читал ‘Усмāн. Когда поделили его наследство, то доля каждой из его четырех жен достигла 80 тысяч *дирхамов* из оставленного им имущества. За один день он освободил от рабства 30 человек.

Са‘йд – Абӯ-л-А‘вар ибн ‘Амр ибн Нуфайл ибн ‘Абд ал-‘Уззā ибн Қирт ибн Рийāх ибн ‘Адй ибн Ка‘б. Он из числа родственников ‘Умара ибн ал-Хаттāба, ранний мухāджир, принял ислам до ‘Умара и прожил до правления ‘Усмāна. Скончался в возрасте более 70 лет. Эти (выше перечисленные) десять персон, которым обещан рай, все приняли участие в сражении при Бадре, да будет доволен ими всеми Аллāх.

**ПОТОМКИ 'АБД АЛ-МУТТАЛИБА, ДЕДА ПРОРОКА
АЛЛАХА, ДА БЛАГОСЛОВИТ ЕГО АЛЛАХ И
ПРИВЕТСТВУЕТ!**

[Они] – Абӯ Талиб, Абӯ Лахаб, Ҳамза, 'Аббас, Дирар, Муқав-
вам, аз-Зубайр, Гайдак, ал-Харис, 'Абдаллах.

Сыновья Абӯ Талиба, дяди (со стороны отца) Пророка Аллаха, мир ему: Джа'фар, 'Али, 'Ақил, Талиб.

Сыновья ал-'Аббаса, дяди Пророка Аллаха, мир ему: 'Абдаллах, Му'айяд, Кусайир, ал-Фадл, 'Убайдаллах, 'Абд ар-Раҳман, Таммам, ал-Харис, Қусам, Умайя.

Сыновья 'Али, да будет доволен им Аллах Всевышний: Абӯ Талиб, ал-Хасан, ал-Хусайн, Джа'фар, ал-Муҳассан, Муҳаммад-и ал-Ханафийа, Абӯ Бакр, 'Умар, 'Усмāн, 'Ақил, Зайд, Йахйā, 'Аббас, 'Абдаллах, 'Убайдаллах, Джа'фар ал-Асғар, 'Аббас ал-Асғар, 'Аун, Талиб.

Сыновья Абӯ Муҳаммад ал-Хасан ибн 'Али, да будет доволен им Аллах: Қасим, 'Амр, ал-Хасан, Зайд, Талха, ал-Хусайн, 'Убайдаллах, 'Абд ар-Раҳман.

У Абӯ 'Абдаллах ал-Хусайн ибн 'Али, да будет доволен им Аллах Всевышний, не осталось потомков после сражения в Карбалā', кроме 'Али ал-Асғар Зайн ал-'Абидйн 11^б↑↓12^а.

Сыновья Зайн ал-'Абидйна: Сулайман, 'Абд ар-Раҳман, 'Умар, ал-Хусайн, Муҳаммад ал-Бақир, 'Абдаллах ал-Бахир, 'Абдаллах ал-А'радж, ал-Хасан ал-Афтас, ал-Хусайн ал-Асғар.

Сыновья ас-Садик: Исма'йл, 'Аббас, Муҳаммад, Мӯса, 'Али, Исхак, 'Абдаллах ал-Афтах. Они являются сыновьями Абӯ 'Абдаллах Джа'фар ас-Садик ибн Муҳаммад ал-Бақир ибн Зайн ал-'Абидйн 'Али ибн ал-Хусайн ибн 'Али ибн Абй Талиб.

ДВЕНАДЦАТЬ ИМАМОВ ШИ'ИТОВ

Первый из них – 'Али ибн Абй Талиб ал-Муртада, второй – ал-Хасан, третий – ал-Хусайн ибн 'Али, мученик Карбалā'. Четвертый – 'Али ибн ал-Хусайн Зайн ал-'Абидйн. Пятый – Муҳаммад ибн 'Али ал-Бақир, шестой – Джа'фар ибн Муҳаммад ас-Садик, седьмой – Мӯса ибн Джа'фар ал-Казим, восьмой – 'Али ибн Мӯса ар-Ридā, девятый – Муҳаммад ибн 'Али ат-Тақй, десятый – 'Али ибн Муҳаммад ан-Нақй, одиннадцатый – ал-Хасан ибн Муҳаммад аз-Закй, двенадцатый – Муҳаммад-и ал-Хасан ал-Махдй ал-Қайим

лӣ-ҳуджжат Аллāх (стоящий для доказательства Аллāха), шӣ'иты называли его **Сāхиб аз-замāн** (Владелец эпохи) ал-Махдӣ, да будет доволен ими Аллāх.

ОБ ИМЕНАХ СОБСТВЕННЫХ СПОДВИЖНИКОВ ИЗ ЧИСЛА АНСĀРОВ И МУХĀДЖИРОВ

‘Абдаллāх ибн Мас‘ūd. Он – Абӯ ‘Абд ар-Раҳмāн, был из [племени] Хузайл, из самых знающих сподвижников, принимал участие в сражении при Бадре и убил Абӯ Джахла в день Бадра. Скончался в Медине в возрасте более 60 лет. Его брат ‘Утба ибн Мас‘ūd принял ислам, (хотя) был из ранних мусульман, однако ничего не передавал от Пророка, мир ему. Умер в правлении ‘Умара. У него был сын по имени ‘Абдаллāх, от имени которого ал-Азхарӣ передавал (ҳадӣсы). Он был фақӣхом, передавшим много ҳадӣсов и издававшим много фетв.

Абӯ З арр, его имя – Джундуб ибн Джанāза ал-Гифārӣ.

Му‘āз ибн Джабал⁶³, он – Абӯ ‘Абд ар-Раҳмāн, управлявший Йеменом по приказу Пророка, да благословит его Аллāх и приветствует.

‘Аммār ибн Йāсир ибн ‘Амир ибн Мāлик ибн ‘Анс сражался в Сиффйне вместе с ‘Алӣ ибн Абй Тāлиб и был там убит в возрасте 93 лет.

Са‘д ибн ‘Убāда – из [племени] ал-Хазрадж.

Зайд ибн Сāбит ибн ад-Даҳҳāk ал-Ансārӣ, его прозвали Абӯ Са‘йд. Он достоверно записывал Откровения для Пророка Аллāха, да благословит его Аллāх и приветствует. И он же – переписчик Мусҳафа [Қур’āн] ‘Усмāна. Он был последним, кто показал Пророку Коран в своей копии. Он умер в 45 лет.

Убайй ибн Ка‘б – Абӯ-л-Мунзир ал-Ансārӣ, слыл грамотеем (*кāтиб*) в эпоху *джāхилӣя*, записывая Откровения для Пророка Аллāха. Пророк Аллāха дважды перечитал Коран у него. Умер в правлении ‘Умара. ‘Умар в день его смерти сказал: «Сегодня умер господин посланников».

Ал-Миқдād ибн ал-Асвад ибн ‘Амр ибн Са‘лаба – из Йемена, участник сражения при Бадре. Умер в Медине в возрасте 70 лет.

Хузайфа ибн ал-Йамāн.

Абӯ ‘Абдаллāх ибн Хасан ибн Джāбир.

⁶³ По преданию, его могила находится в Марғилāне, в Ферганской долине. Также мазār на территории района Гурлен в Хорезме назван его именем. См.: *Снесарев Г. П. Хорезмские легенды как источник по истории религиозных культов Средней Азии.* М., 1983. С. 121.

УПОМИНАНИЕ О РОДОСЛОВНЫХ ПРАВИТЕЛЕЙ (ИЗ РОДА) БАНУ УМАЙЯ И ИХ СОБСТВЕННЫХ ИМЕНАХ

Первый из них – **Абӯ Суфйāн-и ал-Ҳарб** ибн Умайя ‘Абд Шамс ибн ‘Абд Манāф, затем его сын – **Му‘āвийя** ибн Абй Суфйāн, его *кунья* – Абӯ ‘Абд ар-Раҳмāн. Повелителем правоверных ‘Усмāном ибн ‘Аффāном, да будет им доволен Аллāх, он был назначен наместником Сирии. После ‘Алй под титулом халифа осуществлял управление Меккой, Мединой, Йеменом, ал-Кӯфой, ал-Басрой в течение 20 лет. Умер в Дамаске в возрасте 82 лет.

Йазйд ибн Му‘āвийя, его *кунья* – Абӯ Хāлид, убийца ал-Хусайна ибн ‘Алй и его сторонников. Он – Йазйд, против которого каждый год увеличиваются проклятия. Это даже выражено в стихах:

Любовь к Хусайну не прекращается, о Боже,
Против разглагольствований того, кто его убивал, в росте.
Как растет ненависть против Ибн Зийāда,
Так же мои проклинания и упреки к Йазйду растут.

Срок его правления был три года. Он погиб в возрасте 38 лет.

Му‘āвийя ибн Йазйд в 17 лет 20 дней правил страной.

После него народ Сирии присягнул **Марвāну** ибн ал-Ҳакам ибн Абй-л-‘Ас ибн Умайя. А Абӯ-л-Ҳакам был изгнан в день захвата Мекки Пророком Аллāха, да благословит его и его род Аллāх и приветствует. И Пророк Аллāха проклял и выгнал его, ударив в живот. Его правление длилось 10 месяцев. Умер в Сирии в возрасте 63 лет.

‘Абд ал-Малик ибн **Марвāн** по *кунье* Абӯ-з-Зайн, прозван так из-за его многочисленных жертвоприношений. Правил 20 лет и умер в возрасте 62 лет. И ал-Ҳаджжāдж ибн Йўсуф ибн ал-Ҳакам был его вазйром, командующим его войсками, сыном его дяди (со стороны отца). Он назначил его правителем обоих ‘Ирāков и Хурāсāна. Его брат – Муҳаммад ибн Йўсуф ибн ал-Ҳакам. Ал-Валйд ибн ‘Абд ал-Малик правил в течение девяти лет. Умер в возрасте 48 лет.

Сулаймāн ибн ‘Абд ал-Малик по *кунье* Абӯ Аййўб начал и закончил (свое правление) достойно.

Халифом после него стал марвāнид **‘Умар ибн ‘Абд ал-‘Азйз ибн Марвāн**, ставший известным под эпитетом «Беднейший рода Умайядов». Ему в лицо ударило верховое животное. Его матерью

была ‘Асима ибн ‘Умар ибн ал-Хаттāб. ‘Умар ибн ал-Хаттāб, да будет доволен им Аллāх, поговаривал: «Среди моих потомков появится муж со стыдливым лицом, который заполнит землю справедливостью». Он скончался в возрасте 53 лет.

После него присягнули Йазйду ибн ‘Абд ал-Малику – любителю [азартных] игр и развлечений. Его правление продолжалось четыре года. Умер в возрасте 37 лет.

После него престол занял Хишām ибн ‘Абд ал-Малик. Он был самым расточительным, любил красиво одеваться. Рассказывают о том, 13^а↑↓13^б что, прибыв в Мекку для совершения паломничества, он сказал: «Приведите ко мне кого-нибудь из сподвижников (Пророка)». Ему ответили: «Все они умерли». (Тогда) он спросил: «Из последователей?». Привели к нему Тāвус ал-Йамāнӣ. Войдя, он [Тāвус ал-Йамāнӣ] снял свою обувь у края ковра, но не поприветствовал его [должным образом], как подобает приветствовать повелителя правоверных, только сказал: «Привет тебе, о Хишām, как ты?» И сел прямо перед ним. Хишām сильно разгневался и хотел казнить его, но повелителя предостерегли: «Ты находишься на запретной территории Аллāха Всевышнего и Пророка Аллāха, и это невозможно». Тогда он спросил: «О Тāвус, на что ты опираешься, чтобы так поступать?». Тот ответил: «На то, что ты сотворил». Он (правитель) разгневался, еще больше пришел в ярость и сказал: «Ты наступил своими башмаками на мой ковер, а это порицается по этикету халйфов. И ты не поцеловал мои руки, не поприветствовал меня как повелителя правоверных и не обратился ко мне по моей кунйе, а произнес «как ты, эй Хишām», и сел напротив меня без моего разрешения?!» Он (Тāвус) сказал: «(Ты упрекаешь, что) я не снял свою обувь у края твоего ковра – я снимаю ее перед Владыкой чести и достоинства [Аллāха] каждый день пять раз, за это Он меня не преследует и благоволит ко мне. А твои упреки, касающиеся того, что я не поцеловал твою руку, то [по этому вопросу], я слышал ‘Алй ибн Абй Тāлиба, да будет доволен Аллāх им, который говорил: «Пророк Аллāха, да благословит его Аллāх и приветствует, сказал: «Непозволительно мужчине целовать чьи-либо руки, кроме рук своей жены со страстью и рук своего ребенка с чувством прощения». Ты укоряешь меня в том, что я не поприветствовал тебя как повелителя правоверных, так все люди недовольны твоим правлением, и я не захотел стать лжецом. Ты бранишь меня за то, что я не назвал тебя по кунйе, так ведь Аллāх называл своих приближенных по имени: «о Адам», «о Нӯх», «о Ибрāхйм», а сво-

их врагов – по *кунйе*. Он говорил: «Пусть пропадут обе руки Абӯ Лахаба»⁶⁶. Что касается твоих слов о том, что я расселся напротив тебя, то (по этому поводу) слышал повелителя правоверных ‘Али́ ибн Абй́ Тāлиба, да будет им доволен Аллāх, который молвил: «Если хочешь посмотреть на обитателя Ада, то посмотри на сидящего человека, вокруг которого (остальные) люди стоят».

(После этого) гнев (Хишāма) успокоился, и одобрил его искренность и богобоязненность, сказав: «О Тāвус, прочти мне проповедь!» – «Я слышал ‘Али́ ибн Абй́ Тāлиба, да будет доволен им Аллāх, который говорил: «Пророк Аллāха, да благословит его Аллāх и приветствует, сказал: «В геенне (обитают) змеи и скорпионы лошадиных (мулов) размеров. Они жалят каждого правителя, который не справедлив по отношению к своим подданным». Затем он встал и убежал. Хишāм умер в возрасте 56 лет. Его правление продолжалось 20 лет.

После него [взошел на трон] ал-Вали́д ибн Йазй́д ибн ‘Абд ал-Малик, человек доброго нрава, которого прозвали *ан-Нāқис* [недостаточный]. Правил он всего 5 месяцев. Прожил 40 лет. Когда Марвāн ибн Муҳаммад стал правителем, вскрыли его могилу и распяли (тело).

Затем присягу дали Ибрāхй́му ибн ‘Абд ал-Малику, хотя Марвāн отказался сделать это на территории ал-Гўта. Следом присягнули владельцу (ал-Гўта), а Ибрāхй́м вынужден был отказаться от трона и отдать себя в подчинение Марвāну.

И Марвāн стал правителем. Его прозвали «ал-Химār». Он (правил в состоянии) раздробленности и 13^b↑↓14^a смут, пока в Хурāсāне не восстал Абӯ Муслим, призывая (за власть) Банӯ Хāшима. Здесь (в это время правителем был) Наср ибн Саййār. Он (Абӯ Муслим) поднял восстание и победил. Наср бежал и погиб в Сāве. Абӯ Муслим написал ‘Абдаллāху ибн ‘Али́ и приказал ему идти против Марвāна. Из числа его воинов вызвался Сāлих ибн ‘Али́ ибн ал-‘Аббās, который направился на поиски Марвāна, настиг и убил его в одной из деревень Египта. Так завершилось правление Банӯ Умаййа.

УПОМИНАНИЕ ОБ ‘АББАСИДСКИХ ХАЛИФАХ И ДАТАХ ИХ ЖИЗНИ, ПРАВЛЕНИЯ И СМЕРТИ

Халифатом стал управлять Абӯ-л-‘Аббās ‘Абдаллāх ибн Муҳаммад ал-Кāмил ибн ‘Али́ ас-Саджжād ибн ‘Абдаллāх, ал-

⁶⁶ Коран, 112: 1.

Джабр, Глава толкователей [Корана], ибн ал-‘Аббās, Глава дядей [Пророка со стороны отца], ибн ‘Абд ал-Мутталиб, «Шаббат ал-хамд» ибн Хāшим, «Мут‘им ас-сарїд ‘Амр ал-‘Алї» ибн ‘Абд Манāф. Абӯ-л-‘Аббās пролил много крови отступников из (числа) Банӯ Умаййа и других и поэтому его стали называть *ас-Саффāх* – [Пролившим много крови]. Присягу ему принесли в пятницу 13 числа месяца *рабї* II 132/30 ноября 749 года, когда ему было 38 лет. Продолжительность его правления – четыре года и восемь месяцев. Он умер в ал-Анбāре в *зӯ-л-хиджжа* 136/мае-июне 754 года. Его сын Муҳаммад, умер в Бағдāде, не оставив потомства.

Затем правил халифатом брат Абӯ-л-‘Аббāса – **Абӯ Джа‘фар ал-Мансӯр**. Он – ‘Убайдаллāх ибн Муҳаммад ибн ‘Алї ибн ‘Абдаллāх ибн ал-‘Аббās, стал халифом в возрасте 42 лет. Ему дали присягу в ал-Анбāре в день смерти его брата Абӯ-л-‘Аббāса. Он выехал для совершения *хаджжа* в [1]58 году и умер шестого *зӯ-л-хиджжа*/8 октября 775 года у колодца Маймӯн в возрасте 63 лет. Его правление продолжалось 22 года. Йахїя ибн Хāлид ал-Бармакї был его *вазїром*. Город, который он построил – Сурра-Ман-Ра’ā, ныне его называют Сāмарра. Построить г. Бағдād он поручил Имāму Абӯ Ханїфе ан-Ну‘мāну, да простит его Аллāх. Когда закончились строительные работы, он сказал Абӯ Ханїфе, да простит его Аллāх: «Назови его!» и тот произнес: «Мадїнат ас-Салām». Благодать его слова воздействовала так, что ни один халиф не умер в этом городе во время своего правления.

У него много великих деяний. Он убил Абӯ Муслима в награду за содействие при овладении халифатом. Они захотели его (Абӯ Муслима) смерти, опасаясь (факта) привода их (к власти). Когда управление государством перешло к ал-Мансӯру, тот стал опасаться, что Абӯ Муслим станет противодействовать и восстанет против него, поэтому отправил к нему (посла), приглашая приехать из Хурāsāна в столицу государства. Когда приглашение было повторено три раза, Абӯ Муслим направился к нему со своим войском и прибыл в ар-Райй. Его встретил посланник ал-Мансӯра и приказал ускорить поход налегке. Абӯ Муслим, оставив свое войско в ар-Раййе, отправился в Бағдād с чуть более 200 всадниками и (доехал) до ворот города. Он хотел въехать верхом, однако его конь остановился, упершись четырьмя ногами в землю (словно намагниченный), потому что они были подкованы металлическими подковами. Абӯ Муслим ужаснулся, подумав, что это чудо (происходит от) ворот и хотел вернуться, но затем обратился за советом к своим спутникам: «Каково

ваше мнение?» Они сказали: «Ты в ар-Райе оставил мнение», имея в виду войско, (оставленное там). И это стало поговоркой. Абӯ Муслим со страхом вошел в ворота. Ал-Мансӯр первым поприветствовал его и спросил: «Кто противодействует имāму и восстает против него, становится ли мятежником?» Абӯ Муслим ответил: «Да». Тогда ал-Мансӯр сказал: «Ты противодействовал мне и не выполнял мои приказания, ты не поприветствовал меня именно с таким намерением». И приказал взять его. Посыпались (удары) кнутов и мечей на него. 14^a↑↓14^b Когда Абӯ Муслим понял, что погибает, он попросил разрешения высказаться: «Мое дело с вами, Банӯ-л-‘Аббās, похоже на дело принимающего призыв (‘Аббāsидов) и льва, потому что аскет, принявший его [призыв], как-то проходил и увидел разбросанные кости на его пути. Он сказал: «Хвала Аллāху! Что это за кости, какому животному они принадлежали?» и обратился к Аллāху с просьбой, чтобы тот оживил их. И Аллāх сделал это. Оказалось, что это лев, который встал и хотел разорвать его на куски. Он произнес: «Моя цель – разорвать на куски этого аскета, потому что его призывы принимаются, (подобно тому, как) он оживил меня и вернул меня в жизнь в прекрасном виде. Следовало бы довершить мое (дело) и вернуть меня в кости. Вы, о Банӯ-л-‘Аббās, из несчастий Банӯ Умаййа – те кости, сверкающие в могильных холмах. А я – тот аскет. И теперь ваша цель – уничтожить меня, ваше намерение – моя гибель». Набросились на него и убили, а тело выбросили в [реку] ад-Диджла⁶⁷.

После него, в возрасте 38 лет, стал халифом его сын ал-Махдī – Абӯ ‘Абдаллāх Мухаммад ибн Абī Джа‘фар ал-Мансӯр⁶⁸. Он умер в [1]69/785 году.

Затем правил его сын ал-Хādī Абӯ Мухаммад Мӯсā ибн ал-Махдī⁶⁹. Его брат Хārūн ар-Рашīд присягнул ему. Он правил один год и один месяц. Скончался он в Бағдаде 20 рабī‘ I 170/19 сентября 786 года.

⁶⁷ Ад-Диджла – река Тигр, одна из двух великих рек Месопотамии.

⁶⁸ Ал-Махдī Абӯ ‘Абдаллāх Мухаммад ибн Абу Джа‘фар ал-Мансӯр – ‘аббāsидский халиф, правивший в 158–169 /775–785 годах. Умер в возрасте 43 лет в 785 г. в селении Сарīр, что находится в Масазане. По другой версии, место, где он скончался и был похоронен, называется селение ар-Разз (или Рад-дйн, Раддайн). Правил 10 лет один месяц и 14 дней.

⁶⁹ Ал-Хādī Абӯ Мухаммад Мӯсā ибн ал-Махдī (Мӯсā ибн Мухаммад ибн ‘Абдаллāх ибн Мухаммад ибн ‘Абдаллāх ибн ‘Аббās ибн ‘Абд ал-Мутталиб) – правил в 169/785 г. до середины месяца рабī‘ I 170/786 года. Прожил 25 лет, правил почти 14 месяцев.

В дальнейшем халифат перешел к Хārūну ар-Рашид-и ал-Махдī ал-‘Адил (Справедливый), обладал редким даром и знаниями, которые стали притчей во всех странах. Он совершал славные и великие дела. На должность *вазīра* своего двора назначил Джа‘фара ибн Йаҳйā ал-Бармакī, а на должность вазīра по народным делам – его брата Фадла ибн Йаҳйā ал-Бармакī. До этого никому еще из халифов не удавалось так блестяще управлять халифатом, как этим двум *вазīрам*. Правитель очень любил своего *вазīра* Джа‘фара ал-Бармакī. Рассказывают, когда один из правителей Рūма подарил Хārūну ар-Рашиду плащ, обшитый жемчугом и драгоценными камнями, подобного которому не было в прошлом и не будет в будущем. Хārūн из-за своей любви к Джа‘фару хотел, чтобы они оба носили его. (Узнав об этом), Джа‘фар ибн Йаҳйā заплакал. Хārūн спросил: «Почему плачешь, о Абū Йаҳйā?» На что тот ответил: «Да поможет Аллāх тебе, о повелитель правоверных, не только печаль беспокоит и заставляет плакать, но и радость заставляет плакать тоже. Сейчас вижу, что правоверные полностью удовлетворены повелителем и сильно любят его. Я боюсь, что по воле судьбы, Боже упаси, гнев и ненависть могут в один миг убить эту любовь, так как ненависть будет в несколько раз сильнее, чем была любовь». Причиной этого, как рассказывают, была ‘Аббāsйя, дочь ал-Махдī, сестра Хārūна, отличавшаяся своей красотой и великолепием, умом и проницательностью. Хārūн ее любил больше, чем Джа‘фара. Его уединение и беседы с ними не прекращались, однако он (Хārūн) не соглашался встречаться с одним из них. При встречах Джа‘фар находился рядом с ним, а ‘Аббāsйя – за занавесом, оба – под его взором. Он отдал ее замуж за Джа‘фара 14^б↑↓15^а (путем заключения) брака, при условии, что между ними не будет чувственной связи. Она [‘Аббāsйя] долгое время обманом и уловками оставалась девственницей.

Однажды она попросила позволить ей устроить праздник Наурӯз в честь Хārūна и пригласила на пир его и близких друзей. Пир происходил на берегу реки ад-Диджла, в ее саду под названием «Рай мира». Здесь построили десять роскошных цветочных замков, залы которых прекрасно украсили и обставили всем необходимым для дневных встреч и свиданий с невестками. В каждом замке были новые ковры, кожаные подстилки, удобные троны [кресла] и обшитые позолотой подушки для сна, выставленные в один ряд маленькие подушечки под кожаными и шерстяными навесами, [удобными для уединения].

И было много разных вкусных блюд: всевозможные приправы и напитки, жирные птицы, горячее мясо. За столом обслуживали красивые мальчики. Красивые женщины с тонкими талиями, подобные чистокровным породистым лошадям, были готовы для объятий и сближения. Все они были девственницами подобно гуриям, и каждая в руках держала бокал с вином из источника [Каусар].

В замках ежедневно обновлялись ковры, посуда и содержимое. Все это было предназначено для участников пиршества, поэтов, певцов и музыкантов. 'Аббасийа каждый день и каждую ночь отправляла своему брату Хārūну и Джа'фару двух свежих, подобных цветкам рая девственниц для встреч и любви. Однажды и она попала в плен страсти. Придя ночью вместе с одной девицей к Джа'фару, она отдалась ему. После того, как в нее вылились его семена благородства и она истекла от сладости, Джа'фар узнал, что это – 'Аббасийа, и произнес: «О горе! Сама погибла и меня погубила!» После этой встречи 'Аббасийа забеременела, и это принесло им много горя и большие беды.

Хārūн, убив свою сестру 'Аббасийу, приступил к искоренению всего рода бармакидов. Говорят, что он бросил в тюрьму Джа'фара, и тот умер там в ожидании [смерти]. Он заключил в тюрьму и [его брата] ал-Фадла: тюрьма стала его могилой.

Рассказывают, что ал-Фадл лежал в темнице 40 дней, и каждый день воспевал свое положение в сорока қасйдах, восхваляя Хārūна. Его қасйды отличались от қасйд поэтов и ученых современников благословенного Хārūна тем, что он писал их в заточении. Исчерпав все свои силы и потеряв надежду на спасение, он прождал срок и встретил там смерть.

Хārūн стал халифом в возрасте 38 лет в 170/776–777 году *хиджры*. Ночью он стал халифом, а под утро у него родился сын – ал-Ма'мун. Его поздравили с двумя добрыми вестями: халифатом и (с рождением) сына. Матерью ал-Ма'муна была наложница по имени ал-Фā'иза.

В Табаристāне восстал Рафи' ибн Лайс ибн Наср ибн Саййār. Против него в 192/807–808 году Хārūн со своим сыном ал-Ма'муном направился в сторону Хурāsāна и прибыл в Тūs. С ним были ученейший ал-имām Мухаммад ибн ал-Хасан аш-Шайбāнй и ал-имām ал-'āлим, лучший чтец Корана 'Алй ибн Хамза ал-Кисā'й, которые умерли во время этого похода в один день, да помилует их Аллāх. Оплакивая их, [Хārūн] ар-Рашид был в смятении и говорил: «Умер ал-фикх и умерла ал-адаб!» Сам Хārūн заболел и умер в Тūсе, где и находится его могила.

Он умер в субботу ночью 15^а↑↓15^б 3 *джумādā* II 193/25 марта 809 года в возрасте 61 года. Его правление продолжалось 23 года, два месяца и 17 дней. Его сыновья: Муҳаммад ал-Амйн от Зубайды, ал-Ма'мун, Салих, Абӯ 'Йсā, Абӯ Исхāқ ал-Му'тасим и другие.

11 *джумādā* II 193/1 апреля 809 года на трон вошел ал-Амйн, Абӯ Мӯсā Муҳаммад ибн Хārӯн. Правил он четыре года и восемь месяцев. Его убил Тāхир ибн ал-Хусайн ал-А'вар после того, как он отказался от халифата. Он (Тāхир) направился с его головой в Хурāsāн. Власть перешла к ал-Ма'муну.

В 198/813 году в *муҳарраме* дали присягу ал-Ма'муну – Абӯ-л-'Аббās 'Абдаллāх ибн Хārӯну. (После этого) он вернулся в Бағдād. Умер в Тарсӯсе и похоронен там в *раджāбе* 218/июле-августе 833 года. Продолжительность его правления – 20 лет. Про его находчивость и способности (рассказывают), что некий мужчина был усыновлен в эпоху Хārӯна. Когда привели к нему, он приказал наказать его кнутами. (Во время наказания) тот кричал и мучался. Ал-Ма'мун, которому в ту пору было девять лет, сказал: «Потерпи, как терпели самые твердые из пророков». Хārӯн удивился красоте его сравнения. Он сильнее привязался к сыну, сам воспитал его, выбрал его, и он сел на трон после него.

После него на трон вошел ал-Му'тасим би-л-Лāх – Абӯ Исхāқ Муҳаммад ибн Хārӯн. Умер в *рабӣ'* II 227/январе-феврале 842 года. Его правление длилось восемь лет и восемь месяцев.

Ал-Мутаваккил 'алā-л-Лāх занял трон в день, когда был похоронен ал-Вāсиқ – Абӯ ал-Фадл Джа'фар ибн ал-Му'тасим. Он был убит в *шаввāле* 247/декабре 861-январе 862 года.

Далее – ал-Мунтасир би-л-Лāх Абӯ Джа'фар Муҳаммад ибн ал-Мутаваккил. Он скончался в месяце *рабӣ'* I 248/мае-июне 862 года.

В понедельник шестого числа месяца *рабӣ'* II 251/10 июня 866 года на трон был возведен ал-Муста'йн би-л-Лāх – Муҳаммад ибн ал-Му'тасим. Он был низложен в конце 251/865 года в возрасте 24 лет. Ранее халифатом не управлял никто, кто был моложе него.

В 255/869 году на трон вошел ал-Мухтадӣ би-л-Лāх, он – Абӯ 'Абдаллāх Муҳаммад ибн ал-Вāсиқ. И он умер в *раджāбе* 256/июне-июле 870 года. Как передает один из хāшимитов, он надевал ковровый плащ и в нем молился ночами и спрашивал, стыдятся ли 'Аббāsиды, что среди них нет подобного 'Умару ибн 'Абд ал-'Азйзу по прозвищу ал-Ашахх (беднейший), который оставил развлечения и запретные деяния и освободил сподвижников от притеснений.

24 *раджаба* 256/28 мая 870 года взошел на трон ал-Му‘тамид ‘алā-л-Лāх Аҳмад ибн ал-Мутаваккил. Умер он в Бағдāде 13 *раджаба* 279/10 ноября 892 года. Похоронную молитву над ним читал ал-имām Йа‘қуб-и Абй Йусуф ал-Қādй.

В 287/900 году Исма‘йл ас-Сāmāнй перешел реку Балҳа для войны с ‘Амром ибн ал-Лайсом. Об этом расскажем в разделе Сāmāнидов.

Затем – ал-Муқтафй би-л-Лāх – Абӯ Муҳаммад ‘Алй ибн ал-Му‘тадид, (занял трон) в *рабй* II 289/марте-апреле 902 года. Умер в 294/906–907 году.

ал-Муқтадир би-л-Лāх (взошел на трон) в день смерти ал-Муқтафй [би-л-Лāх] в возрасте 13 лет. После него друг за другом следовали: ал-Қāхир би-л-Лāх, ар-Рādй би-л-Лāх⁷⁰, ал-Муқтафй би-л-Лāх⁷¹, ал-Муस्ताзхир би-л-Лāх, ал-Мустаршид би-л-лāх⁷², ар-Рāшид би-л-Лāх⁷³, ал-Муқтадй би-Амр Аллāх⁷⁴, ан-Нāсир ли-дйн Аллāх⁷⁵, ал-Мустансир би-л-Лāх⁷⁶.

И, наконец – ал-Му‘тасим би-л-Лāх, 15^б↑↓16^а повелитель правоверных. Он – Абӯ ‘Абдаллāх Аҳмад ибн ал-Мустансир би-л-Лāх, последний халйф из ‘Аббāсидов, (родившийся) в 525/1130–1131 году. Маулāнā ал-‘аллāма Камāl ал-милла ва-д-дйн Абӯ ‘Абдаллāх ал-Хусайн ибн Абй-л-Музаффар, да помилует его Аллāх и возвысит его местопребывание [в раю], сочинил стихи в его честь и событий, произошедших в Мадйнат ас-Салām [Бағдāде] и говорят, что он был имāmом в нем. Он, да помилует его Аллāх, составил стихи:

Аллāх отнимет благодать от народа, порочившего [его] веру,
Кого он кормит и поит каждый день.

Он не одарит высохшую землю.

Было время, когда Бағдād был плодородным и красивым,
Теперь Аллāх не защитник непослушных людей.

Говорили, что халйфы жили счастливо и беззаботно,

Теперь слушайте, я вам интересную историю расскажу:

Бағдād теперь точно разрушен, разрушен,

Ведь было время, когда солнце халйфата поднималось оттуда.

⁷⁰ Ал-Рādй би-л-Лāх – ‘аббāсидский халйф. Годы правления 934–940.

⁷¹ Ал-Муқтадй би-л-Лāх – ‘аббāсидский халйф. Годы правления 1075–1094.

⁷² Ал-Мустаршид би-л-Лāх – ‘аббāсидский халйф. Годы правления 1118–1135.

⁷³ Ар-Рāшйд би-л-Лāх – ‘аббāсидский халйф. Годы правления 1135–1136.

⁷⁴ Ал-Муқтадй би амри-л-Лāх – ‘аббāсидский халйф. Годы правления 1075–1094.

⁷⁵ Ан-Нāсир ад-дйни-л-Лāх – ‘аббāсидский халйф. Годы правления 1180–1225.

⁷⁶ Ал-Мустансир би-л-Лāх – ‘аббāсидский халйф. Годы правления 1226–1242.

Теперь настало время, когда солнце (там) опускается во мрак.
Раньше при Саффāхе он был полным от избытка и богатства,
Теперь счастье отвернулось от Му‘таҗима.

**УПОМИНАНИЕ ОБ ИЗВЕСТНЫХ УЧЕНЫХ (НАУК)
ГРАММАТИКИ И ЛЕКСИКОГРАФИИ, ОТ ИМЕНИ КОТОРЫХ
ПЕРЕДАЮТ АЛ-АЗХАРҲ, АВТОР «АТ-ТАХЗҲЙБ»⁷⁷,
И АЛ-ДЖАУХАРҲ⁷⁸, АВТОР «АС-СИХАХ»**

Первым, кто составил грамматику и установил правила употребления огласовок, был **Абӯ-л-Асвад ад-Ду‘алӣ**, (выполнивший это) по указанию повелителя правоверных ‘Алӣ ибн Абӣ Тāлиба, да пусть будет доволен им Аллāх. Люди часто посещали его для обучения у него грамматике, арабскому [языку]. Он научил их определять происхождение [корня] слов. Этой (системе) последовала группа (ученых), из них – ‘Анбаса ибн Са‘дāн, которого называли ‘*Анбаса ал-Фӣл* [Слон]. Когда умер Абӯ-л-Асвад, люди выдвинули из числа его сподвижников **Маймӯна ал-Ақрана Абӯ ‘Абдаллāха**, который добавил комментарии, затем умер. Среди его сподвижников нет равных ‘**Абдаллāху ибн Исхāқу ал-Хадрамӣ**, самому знающему из людей и умнейшему среди них, который разделил грамматику и выбрал свой путь рецитации Корана. Он превосходил Абӯ ‘Амра в грамматике, а Абӯ ‘Амр – его в лексикографии. Затем в среде его сподвижников блеснул ‘**Йсā [ибн] ‘Умар ас-Сақафӣ**, **Йӯнус ибн Хабӣб ан-Нахвӣ**, **Абӯ-л-Хаттāб ал-Ахфаш** – самый знающий и красноречивый. ‘Йсā ибн ‘Умар составил две книги – сокращенную и расширенную. Первую он назвал «ал-Икмāl», вторую – «ал-Джāми‘». Затем взялся за дело **ал-Халӣл**, он же – Абӯ ‘Абд ар-Рахмāн ибн Ахмад ал-Фарāхидӣ, составитель правил об ‘*арӯде* и автор «ал-Иш[ти]қāқ ал-кабӣр», а также других работ по многим отраслям науки и литературы. Он составил восхваление ‘Йсā ибн ‘Умара за две его книги стихов:

Герой грамматики, который собрал все,
Не кто иной, как ‘Йсā ибн ‘Умар.
Это – «Икмāl», и это – «Джāми‘»,
Обе они для людей – солнце и луна.

⁷⁷ Полное название труда “Тахзйб ал-луға”.

⁷⁸ *Джаухарй* – Абӯ Наср Исма‘йл ибн Хаммад ал-Джаухарй ал-Фарāбӣ, филолог, автор толкового словаря арабского языка. Умер после 396/1005 года.

У ал-Халила училась группа людей, среди которых не было равных Сйбавайху. Он [второй] – ‘Амр [ибн ‘Усмāн] ибн Қамбар написал книгу, которую люди называли [второй] Қур’ан, про нее сказано в стихах:

Истина – средству, искренняя молитва –
 (в честь) ‘Амр ибн ‘Усмāн ибн Қанбар.
 О его книге отзываются
 Люди пера и люди минбара.

Сйбавайх скончался в Фārсе в 161/777–778 году 16^a↑↓16^b в возрасте 32 лет. У Сйбавайха учился ал-Ахфаш Абӯ-л-Хасан Са‘йд ибн Мас‘уд, а он обучил Абӯ ‘Усмāн ал-Мāзини и Абӯ ‘Умар ал-Джузами. Они передали свои знания ал-Мубарраду, он – Абӯ-л-‘Аббас Мухаммад ибн Йазид ас-Сумали и аз-Заджжадж, он – [Абӯ] Исхāқ Ибрāхим ибн Мухаммад ас-Сарй аз-Заджжадж, прозвище которого – ал-Азхарй. У ал-Мубаррада обучался Абӯ Бакр ибн ас-Сарй ас-Саррāдж, а у него – Абӯ ‘Али. Абӯ-л-Хусайн ал-Фāрисй учился у Абӯ ‘Али – своего дяди (со стороны матери), который его воспитал. Ал-Имām Маджд ал-ислам Абӯ Бакр ‘Абд ал-Қāхир ибн ‘Абд ар-Рахмāн ал-Джурджāни познавал науки у Абӯ-л-Хусайна ал-Фāрисй и дополнил [работы] всех их. Это благодать Аллаха, которую Он дарует тому, кого выбирает.

Абӯ ‘Убайда Ма‘мар ибн Мусаннā ат-Тайми умер в ал-Басре в 213/828–829 году и прожил 98 лет.

Абӯ Зайд Са‘д ибн Аус ал-Ансāри ал-Хазраджи умер в ал-Басре в 215/830–831 году.

Ал-Асма‘й 16^b↑↓17^a, он – Абӯ Са‘йд ‘Абд ал-Малик Қарйб (Қурайб) ибн ‘Абд ал-Малик ибн ал-Асма‘ ал-Басри, умер в 216/831–832 году.

Абӯ Бакр Мухаммад ибн ал-Хасан ибн Дурайд ал-Азди.

Халаф ал-Ахмар ибн Хаййāн ал-Басри – учитель ал-Асма‘й, и наставник ученых ал-Басра, умер в 175/791–792 году.

Абӯ Зикрийā ал-Фаррā’, он – Йахйā ибн Зийād ал-‘Ансй, умер в Багдаде в 209/824–825 году в возрасте 63 лет.

В этом же (году) умер Абӯ-л-Хайсам ибн ‘Ади в возрасте 93 лет.

Абӯ Мухаммад Йахйā ибн Са‘йд ал-Умави (ал-Амуйй)

Ан-Наср ибн Шумайл ал-Мāзини беседовал с ал-Хасаном и Абӯ Хйра ал-А‘раби и Абӯ Қайсом.

Абӯ ‘Амр ибн Марвāн аш-Шайбāнӣ ал-Кӯфӣ. У него брал [уроки] Абӯ ‘Убайд, он – Абӯ ‘Убайд ибн Саллām ал-Бағдādӣ, умер в 224/838–839 году.

Ибн ал-А‘рāбӣ ‘Абдаллāх ибн Зийād, ал-Кӯфӣ по происхождению, умер в Сурра-ман-ра’ā в 237/851–852 году.

Абӯ Муҳаммад ‘Абдаллāх ибн Муслим ал-‘Ансӣ ад-Дйнаварӣ.

Абӯ-л-Хасан ‘Алӣ ибн Хāзим ал-Лиҳйāнӣ.

Абӯ Са‘ид ад-Дарӣр.

Абӯ Бакр Муҳаммад ибн ал-Қāсим ал-Анбārӣ.

Нифтавайх Абӯ ‘Абдаллāх Ибрāхӣм ибн Муҳаммад.

Ал-Лайс ибн ал-Музаффар ибн Наср ибн Саййār ал-Басрӣ – секретарь бармакидов, правитель Хурāsāна и автор «ал-‘Айн».

Қутруб Абӯ ‘Алӣ Муҳаммад ибн ал-Мустанӣр – ученик Сйбавайха. Его называли *Қутруб* [светлячок], так как он приступил к изучению наук в раннем возрасте.

‘Амр ибн Баҳр ад-Джāхиз.

Аҳмад ибн Муҳаммад ал-Бустӣ ал-Хāразанджӣ (ал-Хāразинджӣ) – автор «ат-Такмйла».

Ибн ас-Сиккӣт – Йа‘қуб ибн Исхāқ. Он передавал со слов Ибн ал-А‘рāбӣ. Умер ас-Сиккӣт в 245/859–860 году в возрасте 68 лет.

Абӯ ‘Амр Шимр ибн Хамдувайх ал-Харавӣ, передавал со слов Ибн ал-А‘рāбӣ.

Са‘лаб – Абӯ-л-‘Аббās Аҳмад ибн Йаҳйā аш-Шайбāнӣ, передавал со слов Ибн ал-А‘рāбӣ.

Эти имена упомянул знаток наук ал-имām ал-‘āлим Сирāдж ад-дйн ас-Саккākӣ⁷⁹, кунйа которого – Абӯ Йа‘қуб. Переписано от него.

УПОМИНАНИЕ ОБ ИМЕНАХ НАРИЦАТЕЛЬНЫХ ЧТЕЦОВ КОРАНА И ЗНАТОКОВ СЛОВ ОБУЧАЮЩЕГО АЛЛĀХА ИЗ ЧИСЛА ПОСЛЕДОВАТЕЛЕЙ И ПОСЛЕДОВАТЕЛЕЙ ПОСЛЕДОВАТЕЛЕЙ

Знай, что большинство сподвижников владели способами рецитации Корана. Количество последователей и последователей последователей составляет 400 или более человек. Здесь мы упомянем наиболее уважаемых из пяти городов.

⁷⁹ Сирāдж ал-дйн ас-Саккākӣ – Йусуф ибн Абӣ Бакр ибн Муҳаммад ас-Саккākӣ – автор книги “Мифтāх ал-‘улӯм”. Родился в 554/1159 г., жил и умер в Алмāлике.

Из Медины: Са'йд ибн ал-Мусаййаб, 'Урва ибн аз-Зубайр, Салим ибн 'Абдаллах, 'Умар ибн 'Абд ал-'Азиз, Сулайман ибн Башшар, Му'аз ибн ал-Фарра' ибн ал-Харб, 'Абд ар-Рахман ибн Хурмуз ал-А'радж, Ибн Шихаб, Салим ибн Джундуб, Зайд ибн Аслам.

Из Мекки: 'Убайд ибн 'Умайр ал-Лайси, 'Ата' ибн Абй Рийах, Табус ал-Йамани, Муджахид ибн Джубайр, 'Икрима – клиенты (маула) Ибн 'Аббаса, 'Абдаллах ибн Абй Мулайка.

Из ал-Куфы: 'Алкама ибн Қайс, ал-Асвад ибн Зайд, Масрук ибн ал-Аджада, 'Антара ас-Салмани, 'Амр ибн Шарахил, ал-Харис ибн Қайс, ар-Рабй' ибн Хусайм, 'Амр ибн Маймун, Абу 'Абд ар-Рахман ас-Суламй, Зарр ибн Хубайш, Зур'а ибн 'Амр ибн Джарйр, Са'йд ибн Джарйр, Ибрахим ибн Йазид ан-Наха'й, 'Амир аш-Ша'бй.

Из ал-Басры: 'Амир ибн 'Абдаллах, известный как Ибн 'Абд Қайс, Абу-л-'Алия ал-Рибахй, Абу Раджа' ал-'Атариди Наср ибн 'Асим ал-Лайси, Йахйа ибн Йа'мар, Джабир ибн Зайд, ал-Хасан ибн Абй-л-Хасан, Мухаммад ибн Сйрин, Катада ибн Ди'ама.

Из Сирии (аш-Шам): ал-Муғйра ибн Шихаб ал-Махзумй, Йахйа ибн ал-Харис аз-Зумарй. Абу 'Убайд говорит, что вышеназванные (люди) являются теми, от имени которых передают Коран большинство чтецов, они большей частью занимались *фикхом* и *хадисами*. После них появилось поколение, не имевшее цепи передатчиков (иснад) с этими именами. Они занимались рецитацией и проявляли внимание и усердие в ее освоении (этой науки), стали имами, которым следуют и учатся у них. Всего их – 15 ученых мужей из этих городов, в каждом из них по три человека.

Мединские – Абу Джа'фар Йазид ибн ал-Қа'қа', Шайба ибн Насах, Нафи' ибн Абй 'Абд ар-Рахман ибн Абй Ну'айм.

Мекканские – 'Абдаллах ибн Касйр, Хамд ибн Қайс, Мухаммад ибн Мухайсин.

Куфийские – Йахйа ибн Вассаб, 'Асим ибн Абй-н-Наджуд 17^а↑↓17^б, Сулайман ибн Михран ал-А'маш.

Басрийские – Абу Мухаммад Йа'қуб ибн Абй Исхақ ал-Хадрамй, Абу 'Амр ибн ал-'Ала', 'Йса ибн 'Умар.

Сирийские – 'Абдаллах ибн 'Амир ал-Йахсубй, Йахйа ибн ал-Харис аз-Зумарй, Абу Хайа аш-Шамй.

Избранные из этих 15 – семеро, одобренные (муттафақ 'алайхим), удостоверенные (маусуқ би-хим), (пользуются) их способами рецитации Корана при исполнении обязательных молитв и (в других случаях) кроме обязательных молитв по согласованному мнению поздней-

ших ученых (из числа) *муджтахидов* и религиозных авторитетов. Из них – ‘Ас̄им ибн Аб̄и-н-Наджӯд ал-Кӯф̄ӣ, ‘Абдаллāх ибн Кас̄ӣр ал-Макк̄ӣ, Нāфи‘ ибн Аб̄и ‘Абд ар-Раҳмāн ал-Мадан̄ӣ, Абӯ ‘Амр ибн ал-‘Алā’ ал-Бас̄р̄ӣ, ‘Абдаллāх ибн ‘Амир аш-Шāм̄ӣ, Абӯ ‘Амāра Хамза ибн Хаб̄ӣб аз-Заййāt, Абӯ-л-Хасан ‘Ал̄ӣ ибн Хамза ал-Кисā’ӣ, последние двое – кӯф̄ийцы. Я упомянул основателей школ рецитации Корана, их родословные в деталях и обобщениях, и довольствуемся здесь этим количеством, ибо Аллāх прославлен и велик.

**УПОМИНАНИЕ ИМЕН НАРИЦАТЕЛЬНЫХ ИМАМОВ –
ТОЛКОВАТЕЛЕЙ КОРАНА И ЗНАТОКОВ
ЭЗОТЕРИЧЕСКОГО ТОЛКОВАНИЯ ИЗ ЧИСЛА
ПОСЛЕДОВАТЕЛЕЙ И ИХ ПОСЛЕДОВАТЕЛЕЙ,
ДА ПОМИЛУЕТ ИХ АЛЛАХ**

Ад-Даҳхāk ибн Музāхим ибн Йаз̄ид ибн ал-Ахтам ал-Хилāl̄ӣ – толкователь Корана с *кунией* Абӯ-л-Қāсим. Мать носила его два года (в своей утробе), потом родила. Он прошел курс наук в Балхе и Мерве. Через некоторое время побывал в Бухāре и Самарқанде, где обучал детей науке исчисления. У него имеются «ат-Тафс̄ӣр ал-каб̄ӣр» и «ат-Тафс̄ӣр ас-сағ̄ӣр». Умер в Балхе в 102/720–721 году.

Ал-Калб̄ӣ – Ибн ан-Нас̄р ибн Муҳаммад ас-Сā’иб ибн Бишр ибн ‘Амр ал-Калб̄ӣ ал-Кӯф̄ӣ.

Қатāда, он – Абӯ-л-Хаттāб ибн Ди‘āма ибн Қатāда ас-Сад̄ус̄ӣ, толкователь Корана. Он родился слепым в 61/680–681 году и умер в 117/735 году. Қатāда говорил: «Мои уши не слышали ничего, кроме призывов моего сердца, и я их не забыл». У него имеются «ат-Тафс̄ӣр ал-каб̄ӣр» и «ат-Тафс̄ӣр ас-сағ̄ӣр».

‘Ат̄ийа ал-‘Ауф̄ӣ ибн Са‘їд. У него есть толкование Корана в пяти частях. ‘Ат̄ийа говорил: «С точки зрения толкования Корана я три раза читал Коран Ибн ‘Аббāсу, однако с точки зрения рецитации я читал у него Коран 70 раз».

Са‘їд ибн Джубайр. Он имеет толкование Корана с опорой на авторитет Абӯ Бакр ибн ‘Аййāш, передатчика ‘Ас̄има в рецитации Корана от (имени) Ибн Хас̄йна, от Са‘їда.

Абӯ Са‘їд ал-Хасан ал-Бас̄р̄ӣ обладает большой книгой по толкованию Корана. Скончался в *раджаб* 110/октябре-ноябре 728 года в возрасте 89 лет.

Рафӣ ‘Абӯ-л-‘Алийа ибн Михрāн ал-Рийāхӣ. У него есть толкование (вопроса) об обещании [Аллāхом] и обещанного. Абӯ Му‘āвийа сказал: «Первым из числа мусульман за рекой Балха, который получил позволение на толкование Корана, был Абӯ-л-‘Алийа ар-Рийāхӣ.

Муҳаммад ибн Ка‘б ал-Қуразӣ умер в 120/737–738 году.

‘Икрима – клиент Ибн ‘Аббāса. Он был рабом Ибн ‘Аббāса. ‘Абдаллāх после (смерти) своего отца продал его Хāлиду ибн Йāзиду ибн Му‘āвийа за 4000 *дйнāров*. ‘Икрима обратился к ‘Алӣ со словами: «Какая польза тебе? Ты продал знание своего отца за 4000 *дйнāров*». Услышав это, тот освободил его. Его *кунья* – Абӯ ‘Абдаллāх. ‘Икрима уехал (для ведения) священных войн. Он и Кусаййир-и ‘Арра умерли в один день в 107/725–726 году. Говорят: «В один день умерли самый осведомленный в религиозных науках и самый лучший поэт». ‘Икриме было 84 года.

‘Атā ибн Рийāх ал-Фихрӣ ал-‘Аршӣ, родился в Джанде, вырос в Мекке, скончался там же в 114/732–733 году. Его толкование Корана стало лучшим, и оно посвящено (толкованию) мудростей действий Аллāха Всевышнего и Его речений.

‘Атā ибн ‘Абдаллāх ибн Абӣ Муслим ал-Хурāсāнӣ – клиент Зайда ибн ал-Мухаллаба. Он проживал в ар-Рамле, а сам (происходил) из Балха. Он родился в 55/674–675 году и умер в 135/752–753 году.

Аш-Ша‘бӣ, его имя – ‘Амир ибн Шарāхӣл из народности (ша‘б) Хамдāн. Он умер в 106/724–725 году в возрасте 77 лет.

Абӯ Джа‘фар Муҳаммад ал-Бāқир, *тафсӣр* которого называется «Тафсӣр Ахл ал-Байт». Родился в 56/675–676 году, а умер в 115/733–734 году.

Абӯ ‘Абдаллāх Джа‘фар ас-Сāдиқ, у которого имеются толкования Корана под названиями «Тафсӣр ал-ҳақā’иқ», «Китāб ҳатм ал-Қур’āн», «Китāб фахм ал-Қур’āн», «Китāб ишārāt ал-Қур’āн», «Китāб ад-дийā’ ва-л-бурхāн». Он родился в 83/702 году, умер в 148/765–766 году.

После них (идут) толкователи Корана из числа последователей: Абӯ Сāлих Йāзāн – клиент Умм Хāни’, Абӯ-д-Духā, Абӯ-л-Джаузā’, Абӯ Мāлик ал-Ғифārӣ, Мурра ал-Хамдāнӣ, ‘Алӣ ибн ‘Абдаллāх ибн ал-‘Аббāс, Курайб ибн Абӣ Муслим – клиенты Ибн ‘Аббāс, Абӯ-з-Зубайр, Нāфи‘ – клиент Ибн ‘Умара, Тāвус, ‘Абд ар-Раҳмāн ибн Абӣ Лайлā, Ибн Абӣ Мулайка, Абӯ Исхāқ ас-Сабӣ’ӣ, Ибн Шихāб аз-Зухрӣ, Муҳаммад ибн Сӣрйн, Шихр ибн Хаушаб, ‘Аур ибн ‘Абдаллāх, 17^б↑↓18^а Армада ат-Тамӣмӣ, ар-Рабӣ’ ибн Хусайм,

Вахб ибн Мунаббих, Джāбир ибн Зайд, Маймун ибн Михрāн и другие. Все эти (лица) получили разрешение на передачу толкования Корана от ‘Абдаллāха ибн ‘Аббāса, да будет доволен ими Аллāх, составляли его. Когда умер Пророк, да благословит его Аллāх и приветствует, Ибн ‘Аббāсу было 13 лет. Умер в ат-Тā’ифе, да будет доволен им Аллāх.

После них из *муфассиров* (идут):

Ас-Суддй, его имя – Аҳмад ибн Исма‘йл ибн ‘Абд ар-Раҳмāн ас-Суддй [ал-Қурашй]. Его *тафсйр* – «Фй ‘аджā’иб ал-аҳбār ва-л-аҳкām». Он обучался у Сāлиҳа, который был учеником Ибн ‘Аббāса, а также – у Мурра ал-Хамдāнй, а тот – у Ибн Мас‘уда. Шурайк сказал: «Я слышал ас-Суддй, который говорил: «Я обучался толкованию Корана у Ибн ‘Аббāса, и если (мои сведения) правильные, то это – с его слов; если имеется ошибка, то она (тоже) – с его слов». Умер в 127/744–745 году.

‘Абд ал-‘Азйз ал-Ғазнавй, ал-Қāди, его *тафсйр* состоит из четырех томов и называется «Тафсйр ал-фуқахā’ ва-такзйб ас-суфахā’».

Ал-Имām ал-Вāхидй, его имя – ал-устāз Абӯ-л-Хасан ‘Алй ибн Аҳмад ибн Муҳаммад ал-Вāхидй аш-Шайбāнй ан-Нйсāбурй аш-Шаф‘авй. Он обладает «ал-Басйт фй-т-тафсйр» в двенадцати томах, «ал-Васйт» в четырех томах, «ал-Ваджйз» в одном томе, «Китāб ал-кāmил фй ‘илм ал-Қур’āн». Его учитель – Рукн ал-ислām Абӯ Исхāқ Аҳмад ибн Муҳаммад ибн Ибрāхйм ал-Са‘лабй, автор «ал-Кашф ва-л-байāн ‘ан тафсйр ал-Қур’āн» в десяти томах.

Ал-имām ал-устāз – образец для подражания шайхам **Абӯ Наср ‘Абд ал-Карйм ибн Хавāзин ал-Қушайрй** – автор двухтомного «Латā’иф ал-ишārāt фй-т-тафсйр».

Ал-имām аз-зāхид **Абӯ ‘Алй Шāх ибн ал-Хусайн ибн Муҳаммад ал-Марвазй** – обладатель чудотворств и высоких ступеней. У него имеется *тафсйр* на персидском языке в нескольких томах.

Его ученик – ал-имām аз-зāхид **Абӯ Наср Аҳмад ибн ал-Хусайн ибн Аҳмад ибн Сулаймāн ад-Дарвāзчагй [Дарвāзй] ал-Бухārй**, владеет *тафсйром* в двух томах на персидском языке.

Ал-қāдй ал-имām **‘Имād ад-дйн Абӯ-л-Фатх Муҳаммад ибн Абй-л-Қāсим Маҳмуд ибн Абй-л-Хасан ан-Нйсāбурй** – составитель «Йджāз ал-байāн фй тафсйр ал-Қур’āн», «Джумал ал-ғарā’иб» и т. д.

Ал-имām аз-зāхид **Абӯ-л-Ма‘ālй Тāхир ибн Муҳаммад ибн Сāхифун ал-Исфарā’йнй** – составитель «ат-Тарāджим фй-т-тафсйр».

Ал-имам ал-хатиб Камал ал-милла ва-д-дин Абӯ-л-Фатх Йаҳйя ибн Зийад, известный как «Хатиб-и Замйн-давар» ал-Газнавӣ – *мударрис* при мавзолее султана Низам ад-дина Йамйн ад-даула Махмуд ибн Сабук-тегина. У него имеется *тафсир* в четырех томах.

Ал-имам Исхак ибн Ибрахим ал-Ханзали ал-Марвази – житель Нисабура, умер в нем в 238/852–853 году в возрасте 77 лет.

Абӯ-л-Хасан Муқатил ибн Сулайман ибн Зайд ибн Адрак ибн Бахман ар-Разӣ. Его *тафсир* состоит из двух томов. Когда заявили Абӯ Ханйфе, да помилует его Аллах, что пришел Муқатил ибн Сулайман, он сказал: «Тогда к тебе идет большая ложь». А когда у него спросили о *тафсирах*, он [Абӯ Ханйфа] ответил: «Вам следует (обращаться к) *тафсиру* Ибн ад-Дувал-дӯз [т. е. Муқатила ибн Сулаймана]». Он посвящен (вопросам) строения Вселенной и является самым ясным из *тафсиров*.

Ал-имам Абӯ Бистам Муқатил ибн Хайян ан-Набатӣ, *тафсир* которого состоит из четырех частей.

Ал-имам ал-муфассир Суфйан ибн Са'ид ас-Саурӣ.

Ал-имам ал-муфассир Суфйан ибн 'Уйайна ал-Хилалӣ.

Ал-имам Абӯ Бакр Давуд ибн Хинд – житель Сарахса. Умер по дороге в Мекку в 129/746–747 году.

Ал-имам ал-муфассир Вакӣ' ибн ал-Джаррах ибн Мулайх – родился в 129/746–747 году, умер по дороге в Мекку в местности Файд в 196/811–812 году.

Ал-имам ал-муфассир Шурайк ибн 'Абдаллах ибн Суфйан.

Ал-имам ал-муфассир ал-Мусайаб ибн Шурайк.

Ал-имам ал-муфассир ал-Вақидӣ – составитель толкований Корана и исторических произведений.

Ал-имам ал-муфассир Абӯ Бакр ибн Абӣ Давуд – имам 'Ирақа, знамя науки всей Вселенной. Абӯ Бакр ан-Наффас сказал: «Абӯ Бакр ибн Абӣ Давуд мне говорил, что в его *тафси́ре* 20 тысяч *хадисов*. Однако в нем нет *хадиса*, который передавал Қайс ибн Абӣ Хазим по поводу высказываний Всевышнего о том, что самые лучшие слова – это призыв к Аллаху. Он спросил, что *азан* – призыв к молитве – благое деяние? И ответил: «Молитва, которая произносится между *азаном* и *икамой*».

Ал-имам ал-муфассир Хишам ибн 'Убайдаллах ар-Разӣ и его сын ал-муфассир Мухаммад ибн Хишам.

Ал-имам ал-муфассир Са'ид ибн Мансур ибн 'Усман ал-Хурасанӣ проживал годами в Мекке, совершая обходы вокруг [Ка'бы]. Он умер в 227/841–842 году. 18^а↑↓18^б Ахмада ибн Ханбала

спросили: «От кого из живущих в Мекке можно записывать [предания]?» Он ответил: «От Са'йда ибн Мансӯра».

Ал-имām Абӯ 'Абдаллāх Муслим ибн Хāлид аз-Зинджӣ.

Ал-имām ал-муфассир Хушайм ибн Бушайр ал-Вāситӣ, родился в 105/723–724 году и умер в Бағдāде в 183/799–800 году.

Ал-имām ал-муфассир ал-Валїд ибн Муслим ад-Димашқӣ, умер в муҳарраме 197/сентябре-октябре 812 года.

Ал-имām ал-муфассир 'Аффāн ибн Муслим – клиент Зайда ибн Сāбита, умер в Бағдāде в 220/835 году.

Ал-имām Муҳаммад ибн Абāн ал-Муфассир ал-Балхӣ записывал диктовки от ал-Вакї' ибн ад-Джаррāх. Он умер в 245/859–860 году.

Ал-имām Исмā'йл ибн 'Улба ал-Басрї – толкователь Корана, умер в Бағдāде в 193/808–809 году.

Ал-имām Мāлик ибн Сулаймāн ал-Харавї.

Ал-имām Абӯ Бакр ал-Асāмм ал-Муфассир.

Ал-имām Абӯ Са'їд ал-Ашаджж ал-Муфассир.

Ал-имām Сурайдж ибн Йўнус ибн ал-Хāрис ал-Муфассир скончался в Бағдāде в 235/849–850 году.

Ал-имām Муҳаммад ибн Исхāқ – автор «ал-Мағāзї».

Вахб ибн 'Абдаллāх.

Ал-имām ал-муфассир 'Абд ал-А'лā.

Ал-имām ал-муфассир Нифтавайх. Его *тафсїр* состоит из 16 частей.

Ал-имām 'Абд ал-Хāмїд ал-Қурашї ал-Кашшї⁸⁰, его *тафсїр* посвящен (анализу) путей и цепей (передатчиков).

Ал-имām Сухайб ат-Таймї ал-Кўфї.

Ал-имām, автор сочинений по истории Муҳаммад ибн Джарїр ат-Табарї, в своем *тафсїре* он собрал (достижения) коранических наук. Он скончался в 348/959–960 году.

Ал-имām Абӯ Бакр ал-Қаффāl аш-Шāшї⁸¹, его *тафсїр* состоит из 20 томов, где он привел в порядок (части) Корана и его лексику. Говорят, что его сын ал-Қāсим ибн. Абї Бакр ал-Қаффāl сказал: «Если разделить части сочинений моего отца и количество дней его жизни, то на каждый день пришлось бы по одной части». Рассказывают, что, будучи в Бағдāде, однажды он собрал своих учеников, сказал: «Спешите на священную войну (*джихād*)», поднялся на крышу (до-

⁸⁰ Умер в рамадане 249/октябре-ноябре 863 года в г. Кеше.

⁸¹ Знаменитый толкователь, правовед шафи'итского толка. Похоронен в Ташкенте.

ма) и пустил стрелу, которую держал в своих руках, по направлению на Восток. Он произнес формулу возвеличивания Аллāха (Аллāх велик; такбīр) и спустился с крыши. Эта дата была зафиксирована присутствующими. Через несколько месяцев им сообщили, что войско неверных окружило город Шāш и едва не захватило его. Вдруг слышался голос, говоривший «Аллāх велик», и на войско упали стрелы, и все [враги] в тот же миг были повержены.

Я услышал (это) в городе Шāш от верного человека, когда побывал в нем в *мухарраме* 663/октябре-ноябре 1264 года⁸². И я написал в гробнице этого имāма арабские стихи, (затем мною) переведенные на персидский, когда я совершил зийāрат к нему. Вот эти два стиха:

Когда я прибыл сюда, чтобы просить о необходимом,
И невольно произнес по счастливому знаку:
«Открой мне, Аллāх, замок моих удач
К тем победам, которых достиг этот ученый ал-Қаффāl».
От того господина я вернулся, полон надежд,
Что все мои желания сбудутся.

Персидский [перевод]:

Тайный добрый голос мне сказал:
«О утомленный, до каких пор ты будешь в тупике?
Приходи, чтобы найти ключи счастья
К дворцу Бӯ Бакра Қаффāла Шāшī».
Пришел я в эту обитель и получил награду,
Ты тоже приходи, если хочешь здоровья.

После этого в моем сердце зажили раны, и счастье повернулось ко мне лицом. Когда я прибыл в Шāш во второй раз по делам одного из моих сыновей и опять посетил его [гробницу], то не нашел там следов из этих стихов (*қиṭ'а*). Позже их напомним знаменитый имāм, автор поэтических и прозаических произведений Шихāб ал-милла ва-д-дйн, известный как Нāқа, да убережет его Аллāх Всевышний от тягот бедности и лишений. Он запомнил их еще раньше, и я внес их впоследствии в мои «ат-Та'лиқāt»⁸³, чтобы временами прочитывать.

⁸² В списке, изданном В. В. Бартольдом, приведена другая дата – 693/декабрь 1293 года.

⁸³ Дословно «комментарии», «прибавления», автор имеет в виду это произведение (ал-Мулҳақāt би-с-сурāх).

Ал-имām ‘Абдаллāх ибн ал-Мубāрак ад-Дйнаварй, его *тафсир* извлечен из четырех *тафсиров*: ал-Калбй, Муқāтила, Қатāды и ад-Даххāка.

Ал-имām ал-аджалл Абӯ ‘Алй ал-Хасан ибн ал-Мālйнй ал-Харавй ал-Муфассир.

Ал-имām Абӯ Хaфс ‘Умар ибн Аҳмад ибн Шāхйн аш-Шайбāнй родился в *сафаре* 297/октябре-ноябре 909 года. Он составил 330 книг, одна из которых, «ат-Тафсир ал-кабйр», состоит из 1000 частей.

Ал-имām Абӯ Муҳаммад ‘Абдаллāх ибн ‘Абд ар-Рахмāн ас-Самарқандй ад-Дāримй⁸⁴.

Ал-имām ал-фақйх аз-зāхид Абӯ-л-Лайс ас-Самарқандй⁸⁵ – составитель исправленного *тафсира*. Он является автором многочисленных сочинений на арабском и персидском языках.

Ал-имām Абӯ Бакр Муҳаммад ибн ал-Фадл ал-Муфассир ал-Балхй, *тафсир* которого называется «ал-Джāми‘ ли-‘улӯм ал-Қур’āн».

Ал-имām Абӯ Бакр ибн Фӯрак ал-Муфассир, его *тафсир* составлен в форме вопросов и ответов.

Ал-имām ал-устāз Абӯ-л-Қāсим ибн Хāбйб, *тафсир* которого называется «ал-Мухтасар фй ‘улӯм ал-Қур’āн».

Ал-имām ‘Абдаллāх ибн Хāмид ал-Ваззāн – автор «ат-Табсйр фй-т-тафсйр».

Ал-имām аш-шайх аз-зāхид Абӯ Аҳмад ‘Умар ибн ‘Абдаллāх – шайх Герата. 18^б↑↓19^а

Ал-имām Абӯ Мансӯр ал-Ғаввāс – автор «‘Уйӯн ат-тафāсйр би-ҳазф ат-такāрйр». Он умер в 231/845–846 году.

Ал-имām Абӯ-л-Хасан ‘Алй ибн Муҳаммад ибн Хāбйб ал-Басрй ал-Мāвардй, *тафсир* которого называется «ал-‘Уйӯн ва-н-нукат», в четырех томах.

Имām ал-қāди Абӯ Мансӯр ‘Абд ад-Джаббāр ас-Сам‘āнй.

Ал-имām ал-хāким Абӯ-л-Фадл ал-Карāбйсй*.

* Здесь и далее: в издании В. В. Бартольда текст между двумя звездочками отсутствует.

⁸⁴ Родился в 181/798 г. в селе Дāрим (совр. Испанди в Тāйлāқском районе) вблизи Самарқанда, умер в 869 г. и похоронен в том же селе. Предполагается также, что его мазār может находиться в Джāкардйзе. См.: К. Каттаев. Имом ад-Дорамий ва «Муснад»дан ҳадислар. Имом ал-Марғиноний ва Имом Али Суғдий. Самарқанд: СамДУ, 2000. С. 10, 11, 17.

⁸⁵ Его настоящее имя – Нафр ибн Муҳаммад, умер в 373/983 г. в Самарқанде.

Ал-имам ал-аджалл Рукн ал-ислам Абӯ ‘Абдаллах ал-Хусайн ибн ‘Али ибн Халаф ибн Джибри’ил ал-Джалил ал-Фадли ал-Хумари ал-Газнави, затем ал-Кашгари – отец ал-имамы, великого ученого наших дней Абӯ-л-Футӯха ‘Абд ал-Гафира ал-Алма’и. Ал-имам Абӯ ‘Абдаллах ал-Хусайн ал-Фадли умер и погребен в Кашгаре в один из месяцев 486/1093 года, а сын его ал-Алма’и упал (на землю) и скончался. Рассказывают, однажды он (в это время) находился на уроке у своего отца, его вызвал к себе правивший в то время хан. Он не смог отказаться от приглашения, поэтому поднялся и хотел пойти, но отец приказал ему сесть. Ал-Алма’и сказал: «Как я могу сидеть, когда меня вызывает хан, и если ты будешь препятствовать мне, то хан обрушит на меня свой гнев и скажет, что я ослушался его». На что отец ответил: «Если пойдешь, то не вернешься». Сын вышел и сел в повозку, которую прислал за ним хан, но когда осталось совсем немного до дворца, у повозки отвалилось сиденье. Он упал на землю, и пришла [его смерть]. Отец узнал об этом во время занятий, но не ушел, пока не совершил полного омовения. Только после этого направился к сыну, чтобы совершить молитву. Он и (все) жители страны от мала до велика, бедные и знатные, помолились за него (совершили за него заупокойную молитву). Их рыдания наполнили небо, а вопли – землю, но отец не пролил ни слезинки, которая намочила бы его бороду. Где же стенания и громкий плач? Его упрекнули за это. (Люди) говорили: «Как может отец не плакать по такому сыну, подобного которому не рождали матери?» Отец считал добром то, в чем его упрекают и терпел это. Когда он возвращался с похорон, то свернул с дороги к отхожему месту, чтобы помочиться, и моча у него была ярко-красной от крови. Увидев это, те, кто упрекал и укорял его устыдились. Затем он сказал: «Вот какое дело, но об этом не принято говорить, и поэтому я молчал. Кто из рабов будет жаловаться своему Господу, когда он отнимает у него то, что Он Сам дал. Да будет восславление Ему, и нет божества, кроме Аллаха».

Ал-Алма’и был похоронен в (местности) Чуқурма-Йул⁸⁶ за чертой города. Место сейчас называется Йети-Қибла. У отца и сына имеются сочинения в каждой области наук *тафсира*, *хадиса*, а также много томов в других сферах.

⁸⁶ Джауқармаул.

ТОЛКОВАТЕЛИ КОРАНА ПОЗДНЕЙШИХ ВРЕМЕН ИЗ ЧИСЛА НАШИХ ИМАМОВ И САЙЙИДОВ

Ал-имām аз-зāхид, глава ахл ас-сунна ва-л-джамā‘а, знамя верного пути, автор «ат-Та’вйлāt» Абӯ [Джа‘фар] Мансӯр Муҳаммад ибн Муҳаммад ибн Маҳмӯд ал-Мātурйдӣ ас-Самарқандӣ⁸⁷, да помилует его Аллāх. Рассказывают, что по указанию халифа из Бағдāда ему была послана *фатвā*. Посланник (курьер) прибыл и, желая встретиться с ним, вошел в его сад в Самарқанде, где увидел худого старика в ветхой одежде, опоясанного виноградной лозой и в соломенной лодкообразной шапочке на голове. Он (посланник) спросил [по-персидски]:

– Где господин?

Шайх ответил:

– [Наш] Господин – Бог.

Затем он [посланник]спросил:

– А где х^вādжа (наставник)?

Шайх ответил:

– Учитель – Пророк.

Потом решил узнать:

– А где Абӯ Мансӯр?

Шайх ответил:

– Абӯ Мансӯр – я, этот нищий старик.

Тот представил ему *фатвā*, затем получил ответ (на него) и вернулся обратно удовлетворенным. Он, да помилует его Аллāх, скончался в Самарқанде в 335/946–947 году и был похоронен в Чāкардйзе⁸⁸.

* Ал-имām аз-зāхид, многократно совершавший *хаджж*, Наджм ал-милла ва-д-дйн Абӯ Хāфс ‘Умар ибн Муҳаммад ибн Аҳмад ибн Исмā‘йл ан-Насафӣ⁸⁹ – *муфтӣ* обоих миров. Он – автор *тафсӯров*: большого, называемого «ат-Тайсӣр», в семи томах и малого (*ас-сағӣр*) – в одном*.

⁸⁷ Умер в 333/944–945 году, основатель теологической школы Мātуридйиа в суннитском исламе. Его могила находится на кладбище Чāкардйза, на территории г. Самарқанда.

⁸⁸ Чāкардйза – от “Чāкар дйза” – “крепость слуг” в древнем Самарқанде, в средние века – уже название квартала и кладбища знаменитых мусульманских богословов.

⁸⁹ Историк, *муҳаддис*, автор книги “Китāб ал-қанд фй ма‘рифат ‘уламā’ Самарқанд”.

Ал-имам, ал-қәди, пособник ислама, основатель науки «ан-назар» (науки о разногласиях) **Абӯ Зайд ‘Абдалләх ибн ‘Умар ибн ‘Йсә ад-Дабӯсӣ**⁹⁰. У него имеется большой *тафсӣр*.

Ал-имам, ас-саййид ал-аджалл, принявший мученическую смерть, **Нәсир ал-Ҳаққ ва-д-дйн Абӯ-л-Қәсим Муҳаммад ибн Йӯсуф ибн ал-Ҳасан ал-Маданӣ ал-Ҳусайнӣ ас-Самарқандӣ** – автор «ал-Аҳқәф фй-т-тафсӣр».

Ал-имам ал-қәдӣ ал-аджалл, опора ислама и қәди ал-қудәт в Газне **Мас‘ӯд ибн Муҳаммад ибн Йӯсуф ибн Исрә’йл ал-Ғазнавӣ** – автор «ад-Далӣл фй ‘илм ат-Танзӣл»*.

Ал-имам, образец благородных качеств нации и веры **Нәсир ибн Абӣ-л-Макәрим Шихаб ал-А’имма ал-Муғарризӣ** – автор «ал-Му’риб ва-л-Муғриб», других сочинений по *тафсӣру*. Он совершил паломничество в Дом Алләха [Мекку] и умер в Ҳәразме в 610/1213–1214 году в возрасте 71 года.

19^а↑↓19^б Ал-имам, скрупулезный исследователь, знаток «‘илм ал-ма’әнӣ ва-л-байән», составитель «Мифтәх ал-‘улӯм», светильник имамов **Йӯсуф ибн Абӣ Бакр ибн Муҳаммад ибн ‘Али, Абӯ Йа‘қуб ас-Саккәкӣ**⁹¹, принявший мученическую смерть в 626/1228–1229 году в столице (государства) Монголов-Чағатә’идов.

* Ал-имам, ал-‘алләма, наставник народов всего мира, **Джәралләх**, гордость Ҳәразма, *муджәвир* Запретного Дома Алләха (Ка‘бы) и могилы Пророка, мир ему, **Абӯ-л-Қәсим Маҳмӯд ибн ‘Умар ибн Муҳаммад аз-Замаҳшарӣ ал-Ҳәразмӣ** – автор «Кашшәф ат-танзӣл ‘ан ҳақә’иқ ат-та’вйл».

Ал-имам ал-қәдӣ **Наср ад-дйн** – последний из *хәфизов* **Абӯ ‘Абдалләх Муҳаммад ибн Абӣ Бакр Аҳмад ат-Тӯсӣ** – автор *тафсӣра* под названием «Та’вйл мә ‘алайх ат-та’вйл мин ‘улӯм ат-Танзӣл».

Ал-имам ал-муфассир ал-муҳаққиқ, убежище времени, солнце познавших, **Маджд ал-милла ва-д-дйн Абӯ Джа‘фар Муҳаммад ибн Тайфӯр ас-Сиджәвандӣ** – автор «‘Айн ал-ма’әнӣ ва-л-вуқӯф».

Ал-имам ал-муфассир ал-джалӣл, высокий и достойный, объяснивший (правила) рецитации Корана [**Абӯ Наср Мансӯр ал-‘Ирәқӣ**] и его сын ал-имам, ал-‘әлим аз-зәхид **Фаҳр ад-дйн ‘Абд ал-Ҳамӣд**

⁹⁰ ‘Убайдалләх ибн ‘Умар ибн ‘Йсә ад-Дабӯсӣ – Абӯ Зайд ад-Дабӯсӣ, муҳаддис. Умер до 428/1037 г. в Бухаре.

⁹¹ Об Абӯ Йа‘қуб ас-Саккәкӣ, см.: Бартольд, Туркестан. С. 542–544.

ибн Абӣ Наср Мансӯр ал-‘Ирāқӣ – автор «ал-Башāра», да помилует их Аллāх.

Ал-имām, свет ислама Абӯ-л-Қāсим ал-Хасан ибн Муҳаммад ибн Джа‘фар ибн Хабӣб ан-Нисāбӯрӣ – автор «ал-Мифтāх фӣ тафсӣр Калām ар-Рабб ал-Фаттāх».

Ал-имām ал-аджалл, ал-устāз, опора благочестивых Абӯ Йӯсуф Йа‘қӯб ибн Наср ибн ‘Абид ал-Кушāнӣ – автор *тафсӣра* на персидском языке в десяти томах.

Ал-имām ал-аджалл Нусрат ад-дйн, образец имāмов и аскетов (Абӯ Наср ‘Абд ар-Раҳӣм ибн Абӣ-л-Қāсим) ‘Абд ал-Карӣм ибн Хавāзин ибн ‘Абд ал-Малик ибн Талҳа ал-Қушайрӣ – автор *тафсӣра* на персидском языке.

Ал-имām ал-аджалл Шараф ал-ислām Абӯ-л-Фадā’ил Муҳаммад ибн Абӣ Ас‘ад ибн Абӣ-л-Фадл ас-Сиджāвандӣ, из Газны – автор большого *тафсӣра*.

Ал-имām, наставник ученых, дополняющий науки древних и поздних ученых, Фаҳр ал-милла ва-д-дйн Абӯ-л-Фадā’ил Муҳаммад ибн ‘Умар ар-Рāзӣ – автор *тафсӣра* под названием «Мафātӣх ал-ғайб ва-асрār ат-Танзӣл»*.

Ал-имām ал-джалӣл Хусām⁹² ал-милла ва-д-дйн Муҳаммад ибн ‘Усмāн ибн Муҳаммад ас-Самарқандӣ ал-‘Алӣ’āбādӣ⁹³, который четырежды завершал полное чтение (всего) текста Корана во время пятничных молитв на протяжении 20 лет в Самарқанде. Он скончался во время призыва к молитве, в пятницу 18 зӯ-л-ҳиджжа 642/7 мая 1245 года. Автор «Муттала’ фӣ-т-тафсӣр» в четырех томах.

Ал-имām, гордость имāмов Малжд ад-дйн ал-Х̄āразмӣ, житель Кāшғара, составил «аз-Зād фӣ-л-қирā’āt». Умер в Кāшғаре и там же погребен.

*** УПОМИНАНИЕ О ТЕХ, КТО БЫЛ РАННИМ И
ПРЕДШЕСТВОВАЛ ЭТИМ ВЫШЕУКАЗАННЫМ,
КОТОРЫЕ ИЗ ЧИСЛА ЧТЕЦОВ [КОРАНА]
И ПЕРЕДАТЧИКОВ [ХАДЙСОВ]**

Ал-имām, ученейший из позднейших Абӯ Бакр ибн Муджāхид ал-Бағдādӣ, составитель «Китāб қирā’āt ас-саб‘а». Умер в 324/935–936 году.

⁹² В тексте “хусām”.

⁹³ Его могила находится в ‘Алӣ’āбāде Челекского района Самарқандской области.

Ал-имам **Халаф ибн Хишам ибн Галиб ибн Гирар ибн Хушайм ибн Са'лаб ал-Баззас ал-Куфй** – сподвижник Хамзы ибн Хабйба и его передатчик. Он последователь свободного выбора в рецитации Корана.

Ал-имам **ан-Наққаш Маусилй**, его имя – **Абӯ Бакр Муҳаммад ибн ал-Хасан (ал-Хусайн)**, передатчик Ибн Касйра ал-Маккй, автор «аш-Шавазз фй-л-Қур'ан фй-л-луғат», «Китаб ал-интисар ли-қурра' ал-амсар».

Ал-имам **Абӯ-л-Фадл ал-Хузай** – автор «ал-Вадих фй-л-қира'ат ас-саман».

Ал-имам **Абӯ-л-Хасан ал-Ридванй** – автор «Китаб ихтилаф ал-қурра' ал-ашара».

Ал-имам **Абӯ Тәхир ибн Абй Хашим ал-Бағдәдй** – автор «ал-Байан фй-л-қира'ат».

Ал-имам **Абӯ 'Али ал-Хасан ибн 'Али ал-'Аттәр ал-Му'аллим** – автор «Китаб хусн ат-та'лим».

Ал-имам **Абӯ-л-Фадл ат-Табарй** – автор «ал-Мунтахә фй адә' ал-қира'ат ва-туруқихә».

Ал-имам **Абӯ Муҳаммад Исма'йл ибн Ибраҳим ал-Муқри** – автор «Китаб аш-шафй фй 'илал ал-қира'ат».

Ал-имам **Абӯ-л-Фадл Муҳаммад ибн Джа'фар ал-Йудайли** – автор «Китаб ал-ибана фй-л-вақф ва-л-ибтида'».

Ал-имам **Абӯ 'Абдаллах Аҳмад ибн 'Амр ал-Андарәбй** – автор «ал-Йдәх», и не было добавлений к его книге в области этой науки.

Ал-имам **Абӯ 'Али ал-Ахвәзй** – автор «ал-Йдәх фй-л-қира'ат».

Ал-имам **Абӯ Бакр ал-Анбарй** – автор «ал-Йдәх фй-л-вуқӯф».

Ал-имам ал-муқаддам **Абӯ Хәтим Сахл ибн Муҳаммад ас-Сиджзй ал-Басрй** – автор «Китаб ал-мабадй ва-л-мақәти' фй-л-вуқӯф», зачинатель одного из вольных способов рецитации Корана.

Ал-имам **Абӯ-л-Хасан ад-Даххан** – автор «'Илал мә йатафәдил бих ал-қурра'».

Ал-имам **Абӯ-л-'Алә' ал-Хамаданй ал-Хәфиз** – автор «ал-Хәдй».

Ал-имам, глава чтецов Корана в Х^варазме **Рашид ад-дйн ибн Муҳаммад ибн Абй-л-Қасим Абй Наср ал-Қайдй ал-Джурджанй** – автор «Нажд ал-қурра'».

19^б↑↓20^а Ал-имам **Радй ал-милла Абӯ Тәхир Аҳмад ибн Муҳаммад ан-Наубәғй** – автор «Китаб ад-дйбадж ва-л-мухаййә фй

ривайат Йаҳйā» и «Китāб ал-хидāйа ли-дирāйат ал-ғāйа» и «Китāб ан-наджā'āt».

Ал-имām Абӯ Муҳаммад ал-Хусайн ибн 'Али ибн Са'йд ал-'Умāни.

Ал-имām Абӯ Бакр ибн Михрāн ан-Нисāбӯри – автор «ал-Ғāйа» и «Китāб ал-қирā'āt ва-л-вуқӯф».

Ал-имām Абӯ-л-Хасан 'Али ибн Муҳаммад ал-Фāрисӣ – автор «'Илал ал-ғāйа».

Ал-имām 'Абдаллāх ибн Дуруствайх ал-Кāтиб ал-Қārӣ – написал книгу «ал-Китāб фй-л-ҳағт ва-л-хиджā'».

Ал-имām Бахā' ад-дйн Садр ал-қуррā' – автор «ал-Мугнӣ».

Ал-имām Абӯ Мансур Муҳаммад ибн Аҳмад ал-Азхарӣ – автор «Китāб 'илал ал-қирā'āt».

Ал-имām Абӯ-л-Хасан 'Али ибн Джа'фар ас-Са'идӣ ар-Рāзӣ – автор книги «ат-Табсира фй-л-қирā'āt».

Ал-имām Абӯ Исхāқ ал-Карāбӣсӣ ас-Самарқандӣ – автор «Китāб ал-кāфӣ фй-л-қирā'āt».

Ал-имām Абӯ Наср Аҳмад ибн 'Абдаллāх ал-Муқри' – автор «аш-Шавāзз ва-н-навāдир».

Ал-имām 'Али ибн ал-Хāрис – автор «Луғāt ал-Қур'āн 'ан Абӣ Зикрийā Йаҳйā ибн Зийād ал-Фаррā'».

Ал-имām Абӯ Исхāқ Ибрāхим ибн Са'йд – автор «Китāб қирā'āt ғайр ал-а'имма ас-Саб'а» и «ал-Кāфӣ ас-Самарқандӣ», да помилует их Аллāх.

Упомяная имāмов Корана, удовлетворимся этим количеством, так как всех их невозможно перечислить. Мы не привели здесь имен моих современников, от которых я извлек себе пользу, так как обучался у них в Алмāлиге и в других местах, да пусть Аллāх благоустроит их. Я упомянул их частично в списке моих учителей, но и этого достаточно для тех, кто рассуждает беспристрастно.

УПОМИНАНИЕ ОБ ИЗВЕСТНЫХ ДРЕВНИХ ПОЭТАХ-АРАБАХ ЭПОХИ ДЖАХИЛҲИИ, НАЧАЛА ИСЛАМА И АВТОРОВ СЕМИ МУ'АЛЛАҚАТ

Первым из них был Имру' ал-Қайс – царь арабов. Он – Хиджр ибн ал-Хāрис ибн 'Амр ибн Хиджр ал-Киндӣ. Второй – Тарафа ибн ал-'Абд ибн Су'йāн ал-Бакрӣ. Третий – Зухайр ибн Абӣ Салмā ибн Ақйас ал-Қайсӣ. Четвертый – 'Антара ибн

Му'авийа ибн Шаддād ибн Қаррād ал-'Абсї. Пятый – 'Амр ибн Кулсӯм ибн Мāлик ибн 'Ибāб ал-Джусамї. Шестой – Лабїд ибн Рабї'а ибн Мāлик ибн Джа'фар ибн Килāб ал-'Амирї. Седьмой – ал-Хāрис-и Халлада ал-Йашкурї.

Из авторов сборников *ал-хамāса* (героических поэм) назовем: ал-'Анбарї, Сахл ибн Шайбāн аз-Замāнї по прозвищу ал-'Анїд (Упрямый), Абӯ-л-'Аун ат-Тāхӯрї, Джа'фар ибн 'Улба ал-Хāрисї, Абӯ-л-'Атā' ас-Синдї, Ма'дāн ибн Хаввās ал-Киндї, ал-Хāрис ибн Хишām ал-Махзӯмї, он же – брат Абӯ Джахла. Убежал с поля боя в день сражения при Бадре, когда Аллāх ниспослал своему Пророку, мир ему, победу, и (по этому поводу) были составлены стихи:

Аллāх знает, почему я покинул бой,
 Мой конь встал на дыбы, разбушевался.
 Я знал, что если я буду воевать один,
 То буду убит, и не устроит мой враг мне пышные похороны.
 Я отвернулся от них и ушел с их дороги,
 Которую они выбрали в отличие от их друзей,
 Их алчность неисправима.

Кроме вышеуказанных [поэтов], писавших в жанре *хамāса*, имеется еще множество.

УПОМИНАНИЕ КРОМЕ НИХ ИЗВЕСТНЫХ

Ал-А'шā, его имя – Ибн Маймӯн ибн Қайс – поэт из (племени) Банӯ Дубай'а.

Ал-Фараздақ ибн Хумām ибн Ғāлиб ат-Тамїмї.

Маджнӯн, его имя – Қайс ибн ал-Малвāх ибн Зуфар из (племени) Банӯ 'Амир.

УПОМИНАНИЕ КРОМЕ НИХ ИЗВЕСТНЫХ

Зӯ-р-Румма, его имя – Ғайлāн ибн 'Уқба.

Абӯ Нувās ибн Хāни' ал-Бағдādї.

Кусаййир Ғурра.

Хассāн ибн Сāбит ал-Ансārї – восхваляющий Пророка Аллāха, да благословит его Аллāх и приветствует. Он тот, который выразил (это) в стихах:

Не я восхвалял Муҳаммада своими строками,
А мои стихи возвеличены Муҳаммадом.

Абӯ Маджҳин ал-Джумаҳӣ – поэт, панегирик повелителя правоверных ‘Умара, да будет доволен им Аллāх. Это он описал пьяных женщин в стихах:

Вы провели ночь рядом со мной, свалившись с ног,
И чуть было я не сломал запоры запечатанных (девственниц).

‘Умар ибн ал-Хаттāб, да будет доволен им Аллāх, произнес: «По истине ты заслужил наказание за то, что сказал». Он ответил: «О повелитель правоверных, может быть, не будешь меня наказывать за сказанное, потому что [поэты] говорят то, чего не совершали». ‘Умар рассмеялся и освободил ему дорогу.

УПОМИНАНИЕ О ЗНАМЕНИТЫХ МУСУЛЬМАНСКИХ ПРАВИТЕЛЯХ И СУЛТАНАХ

ПРАВИТЕЛИ-САМЀНИДЫ⁹⁴ И УПОМИНАНИЕ ИХ ДАТ

Они – сильные *султāны* и добрые правители. Стольные их города в Мавараннахре – Бухārā и Самарқанд, территория их государства простиралась по широте – от границ стран тюрков до ‘Ирāқа, и по длине – от ал-Хинда до ар-Рӯма. Их правление продолжалось 102 года и 6 месяцев. Девять из них владели короной и тронном.

Первый 20^а↑↓20^б – **Исмā‘йл ас-Сāmāни**⁹⁵, его имя – Абӯ Ибрāхїм ибн Аҳмад ибн Асад ибн Сāmāн-худāt ибн Хāmйтā ибн Нӯш ибн Та‘мāсаф ибн Шāдал ибн Бахрām-Шӯбїн, известен справедливостью и милосердием. Отличался своими повиновением руководителям халїфата, разбил и уничтожил Саффāридов. Абӯ-Лайсиды и Саффāриды – Йа‘қуб ибн ал-Лайс, [‘Амр ибн ал-Лайс], оба они – сыновья Му‘аддал ибн Хāmāн ас-Саффār ан-Нїшāбӯрї. Начало их деятельности – разбой и подавление народных масс.

⁹⁴ Сāmāниды происходили от Сāmāн-худāта, считавшегося потомком знаменитого полководца сāsанидов Бахрām-Чӯбїна.

⁹⁵ *Исмā‘йл ас-Сāmāни* родился в Фарғāне в месяце *шаввāl* 234 г. (апрель 849 г.), умер в Бухāре в месяце *сафар* 295 г. (ноябрь 906 г.) в возрасте 61 года. Похоронен в Бухāре, в мавзолее Сāmāнидов.

Таким образом, они получили власть, наместничество и добились чести владения сильной армией, что помогло им стать могущественными и победить Тāхиридов. Выгнав из Хурāsāна, они заняли их место, овладели городами с многочисленным населением и ресурсами.

Исмā'йл ас-Сāmāнī, овладев Хурāsāном, стал оказывать давление на них. Аллāх помог, и он одержал победу над 'Амром ибн ал-Лайсом, предприняв только одно наступление.

'Амр ибн ал-Лайс умер в Бағдāде в заточении у ал-Му'тадида [би-л-Лāх] в 289/901–902 году, а его брат Йа'қуб ибн ал-Лайс в шаввāле 265/мае-июне 908 года.

Рассказывают, что султāн [Исмā'йл ас-Сāmāнī], перейдя реку Балха, одержал победу над 'Амром ибн ал-Лайсом, взял его в плен и ушел. В Бухāру к Исмā'йлу ибн Аҳмаду прибыл посланник от повелителя правоверных ал-Му'тадида би-л-Лāх – 'Абдаллāх ибн ал-Фатх и вручил ему письмо ал-Му'тадида, в котором он предписывал передать 'Амра в руки Ибн ал-Фатха и доставить [его] в столицу. Исмā'йл воспротивился, сказав: «Этому человеку симпатизирует все население Хурāsāна, и они – его рабы. Если я отдам тебе 'Амра, кто гарантирует, что они не выйдут против вас с войском и не отберут его? (Тогда) власть вернется к 'Амру, и он овладеет Хурāsāном?! Как я отдам его тебе, если Аллāх мне помог взять верх над ним без (затяжной) войны, и где был тот, кто пишет как отец к своему рабу, с такой мощью и такой огромной армией?». Однако 'Абдаллāх ибн ал-Фатх настоял на выдаче 'Амра ему. Тогда Исмā'йл сказал: «Если ты уверен (в себе), что доставишь его голову моему господину, повелителю правоверных, то я сделаю это». 'Абдаллāх сказал: «Хвала Аллāху! Твой господин, повелитель правоверных, приказывает тебе передать его и доставить к нему. Если отдать только голову – это повредит всему делу, а решить сможет только часть его». Они много спорили по этому вопросу, пока он не выдал его. Прибыли люди Исхāқа ибн Аҳмада, брата Исмā'йла, который (одно время) правил Самарқандом от имени 'Амра. 'Амр находился (в плену) у него (в Самарқанде). Он был передан в связанном виде 'Абдаллāху. Исмā'йл назначил своим представителем при нем одного тюрка по имени Текйн, похожего на льва, которого поместил в паланкин на ослиных (повозках) и вручил ему нож, сказав: «Когда люди выступят и нападут на вас, то зарежь его этим ножом в паланкине, прежде чем его отберут». (Так) 'Абдаллāх ибн ал-Фатх вместе с 500 всадниками пустился в (обрат-

ный) путь. Тогда ‘Амр воззвал к Аллāху против Исмā‘йла, говоря: «Прости меня, о Аллāх, накажи его (Исмā‘йла)!»

‘Амр был доставлен в Город мира [Бағдād], и заточен (в тюрьму) в местности, где его никто не видел. Он оставался в заточении до самой смерти. Нифтавайх говорил: «Я видел его [‘Амра] с протянутыми руками – люди кружились и поднимались к нему».

Исмā‘йл умер в *сафаре* 295/ноябре-декабре 907 года в Бухāре. Он правил 10 лет.

Аҳмад ибн Исмā‘йл, его имя – Абӯ Наср аш-Шахїд⁹⁶, умер в *джумādā* II 301/январе 914 года в одном из селений. Его убили воины-рабы. Правил шесть лет и три месяца.

Наср ибн Аҳмад, его имя – Абӯ-л-Хасан ас-Са‘їд⁹⁷, умер в Бухāре в *раджабe* 331/марте-апреле 943 года. Его правление длилось 30 лет.

Нӯх ибн Наср, он – ал-Хамїд⁹⁸, умер в месяце *рабї’* II 343/августе-сентябре 954 года в Бухāре.

‘Абд ал-Малик ибн Нӯх, он – ар-Рашид⁹⁹, умер в *шаввāле* 305/марте-апреле 918 года. Его конь споткнулся, он упал и был привезен [в Бухāру] мертвым.

Мансӯр ибн Нӯх, он – ас-Садїд¹⁰⁰, умер в *шаввāле* 365/июне-июле 976 года в Бухāре.

Нӯх ибн Мансӯр, его имя – Абӯ-л-Қāсим ар-Рāдї¹⁰¹. Умер в *раджабe* 387/июле–августе 996 года.

Мансӯр ибн Нӯх, он – Абӯ-л-Хāрис, умер в *сафаре* 389/январе-феврале 999 года в Сарахсе. Бектӯзун¹⁰² арестовал и ослепил его. Он правил один год и девять месяцев.

⁹⁶ *Аҳмад ибн Исмā‘йл* – даты его правления 907–914. Его называли также “амїр-и шахид” – амїр-мученик. До смерти отца он являлся амїром Хурāсāна. Правил страной 6 лет 4 месяца и 5 дней. Убит своими рабами во время сна в Фāрāбе. Его тело перевезли в Бухāру и захоронили на кладбище Науканд.

⁹⁷ Наср ибн Аҳмад. Взшел на трон в возрасте всего 8 лет. Государством практически управляли его вазїр Абӯ ‘Абдаллāх Муҳаммад ибн Аҳмад ал-Джайхāнї и главнокомандующий войсками.

⁹⁸ Годы правления 943–954.

⁹⁹ Годы правления 954–961.

¹⁰⁰ Годы правления 961–976.

¹⁰¹ В годы его правления (976–997 гг.) возрастает роль Абӯ-л-Хасана ал-Фā’иқа.

¹⁰² Бектӯзун – *хāджиб* двора. Вместе с военачальником сāmāнидов Абӯ-л-Хасан ал-Фā’иқ ал-Хāсса схватили Мансӯра ибн Нӯх и, ослепив его, отправили в Бухāру.

‘Абд ал-Малик ибн Нӯҳ, он – Абӯ-л-Фавāрис, умер в *шаввāле* 389/ сентябре-октябре 999 года.

Ал-Мунтаҗир ибн Нӯҳ-и Ибрāхїм-и Исма‘їл¹⁰³. Он правил в условиях неустойчивости и потрясений до тех пор, пока власть не перешла к хāну тюрков Йлик ал-Мāдї¹⁰⁴. Государство Сāмāнидов прекратило свое существование и перешло к тюркам*.

УПОМИНАНИЕ ОБ ИЗВЕСТНЫХ ХАҚАНАХ ТЮРОК В МАВАРАННАХРЕ И ДРУГИХ КРАЯХ В ЭПОХУ ИСЛАМА 20^б↑↓21^а

Сатӯқ Бугрā-хāн ал-Муджāхид ‘Абд ал-Карїм ибн Базїр Арслāн-хāн ибн Танглā [Бїлгā] Баҳӯр [Наҳӯр]¹⁰⁵ Қадр-хāн¹⁰⁶ из рода Афрāсийāба ибн Пушанг ибн Алп ибн Рїсиман, а последний – относится к [роду] Тӯра ибн Афрїдӯна ибн Анӯйāн ибн Зарāсаф ибн Джам ибн Фāрс ибн Бӯрї ибн Каркїн ибн Йāфис ибн Нӯҳ-пророка, мир над ним. Он был первым среди тюркских хāқāнов, кто принял ислам в пределах Кāшгара¹⁰⁷ и Фаргāны во время правления хāлифа ал-Муғї‘ ли-л-Лāх¹⁰⁸, повелителя правоверных в государстве ал-амїр ар-Рашїд ‘Абд ал-Малика ибн Нӯҳа ас-Сāмāнї. Ал-имām ал-бāри‘ ал-кāмил ал-‘āмил Абӯ-л-Футӯх ‘Абд ал-‘Ариф¹⁰⁹ ибн аш-шайх ал-имām ал-кабїр ал-хāтїр Абї ‘Абдаллāх ал-Хусайн ал-Фадлї, о них обоих было упомянуто ранее в [разделе о] *муфассирах*, да помилует их Аллāх, привел в своем произведении «Та’рїх Кāшгар»: «Первой страной тюрков, принявшей ислам, был Шāш, жители которого приняли его (ислам) в эпоху Бїлгā Баҳӯр¹¹⁰ Қадр-хāна. Ал-амїр Нӯх ибн Мансӯр ар-Радї ас-Сāмāнї завоевал его и даже дошел до города Исбїджāб. Было заключено перемирие (при условии уплаты) значительного имущества, и он [Нӯх ибн Мансӯр] вернулся, отступая. Переписка между ними не прекращалась до тех пор, пока не умер

¹⁰³ Стал амїром в 997 году.

¹⁰⁴ Йлек *Наср ал-Мāдї* – йлек-хāн, годы правления 389–400/998–1009.

¹⁰⁵ В переводе: ‘Абд ал-Карим ибн Базир Арслан хан ибн Такла Хур Кадыр-хан из рода Афрасийаба ибн Б.ш.н.к. ибн Р.с.м.н ...Рарасаф ибн Джамм ибн Фарис ибн Ури ибн Карк ибн Йафет. Далее в переводе везде Кадырхан (*Шарафутдинова Р. Ш.*, с. 104).

¹⁰⁶ Умер в 382/992 году.

¹⁰⁷ Кāшгар – в средние века главный город Восточного Туркестана.

¹⁰⁸ В переводе ал-Муғї‘ лилла (*Шарафутдинова Р. Ш.*, с. 104).

¹⁰⁹ Абд ал-Ғāфир.

¹¹⁰ Хур.

Нӯҳ ибн Мансӯр. А когда стал править Исма‘йл ибн Мансӯр, то он по традиции своего брата продолжил переписку.

Тюрками стал управлять Уғўлджāқ Қадр-хāн, брат Базӣр Арслāн-хāна. Он [Қадр-хāн] перестал прислушиваться к указаниям посланников ислама, пока не прибыл в Кāшғар, (убегая) от своего брата Наср ибн Мансӯр. Уғўлджāқ встретил его, как подобает принимать гостей, а [Наср ибн Мансӯр] сказал ему: «Я поселился в твоём доме, остановился жить в твоей семье и буду верно служить тебе, если твой брат будет справедлив». Уғўлджāқ назначил его [Насра ибн Мансӯра] правителем области Артўдж. И зачастую торговые караваны из Бухāры и Самарқанда в него [Артўдж], сбывая утварь и ткани, и шла очень бойкая торговля. А он [Наср ибн Мансӯр] дарил диковинные товары Қадр-хāну, стараясь этим расположить его к себе.

Он [Абӯ-л-Футўх ‘Абд ал-Гāфир], да будет доволен им Аллāх, сказал: «И передали мне люди об исламе: в то время этот неверный [Қадр-хāн] находил привлекательными парчовые одежды, сахар, сладости, так как он не видел их и не пробовал до тех пор, пока не сблизился с ним [Насром ибн Мансӯром], подружился и стал опираться на него. И тогда Наср попросил его дать ему участок земли величиной с коровью шкуру для строительства мечети, где будет поклоняться своему Господу. Қадр-хāн сказал: «Только тебе (дам) землю там, где тебе угодно». Наср зарезал корову, содрал с нее шкуру, разрезал ее на ремни, отметив ими участок (земли) для мечети, известной теперь как Соборная мечеть Артўджа. Неверный [Қадр-хāн] удивился его находчивости в решении вопроса. Уғўлджāқ был дядей Сатўқа. Когда ему исполнилось 12 лет, он поражал всех красотой, природным умом, чистотой помыслов, здравым рассудком, невинностью, чего раньше не было замечено у царевичей. [Однажды], когда прибыл караван из Бухāры, Сатўқ выехал в Артўдж посмотреть, что они привезли, и купить что-нибудь. Наср ас-Сāмāнӣ хорошо принял и оказал ему почтение. Когда же наступило время полуденной молитвы, мусульмане приступили к ней, как этого требует шарӣ‘ат. А Сатўқу еще было неведомо исполнение (этого) счастливого обязательства, поэтому он издали наблюдал за этим. Когда они закончили молиться, он спросил у ас-Сāмāнӣ: «Чем вы занимались?» Тот ответил: «На нас возложена обязанность (совершать) пять молитв в пять отрезков времени, каждые день и ночь». Он [Сатўқ] спросил: «А кто возложил на вас эту обязанность?» Ас-Сāмāнӣ начал описывать Творца, да будут славным Его величие и великим Его

совершенство, прекрасными именами и эпитетами Высокочтимого, а [также] перечислять установления ислама, [переданные] на языке Мухаммада, да благословит его Аллах и приветствует, и упоминать достоинства и заслуги общины.

Пришло ко мне влечение к ней [вере],
 Прежде чем я узнал страсть.
 Оно [влечение] случайно встретилось моему сердцу
 Пустому и утвердилось [в нем].

И Сатўқ сказал: «Это Божество достойно поклонения, и прав ваш Пророк [в том], чтобы за ним следовали, и как прекрасна эта вера, и она действительно заслуживает, чтобы принимали ее!» Он [Сатўқ] признал Аллаха, хвала Ему, пророка Мухаммада, мир ему, и принял веру, и тотчас приказал [принять] прощение и ислам своим воинам и свите. И они уверовали [все] в тот же час и приняли ислам. Затем ас-Саманӣ рассказал ему историю его дяди Уғўлджақа. Он [Сатўқ] тайком выучил Коран, постиг положения веры и ислама, и встал на этот путь. Тайно призвал к вере группу 21^а↑↓21^б своих родственников, 50 человек из которых ответили положительно (на его призыв), повиновались и последовали за ним. Уғўлджақ вскоре почувствовал, что Сатўқ [принял] ислам, а соглядатаи доложили, что видели, как он однажды совершил омовение и помолился. Об этом известили его дядю, а он раскрыл секрет своей царевне (хātўн). Она была расположена к Сатўқу и тайком послала за ним, предупреждая: «Твой дядя хочет в субботу сам построить храм идолов и небольшой водоем, чтобы испытать тебя. Нужно, чтобы ты проявил усердие в работе».

Когда наступил срок, каждый из работающих носил по кирпичу, а Сатўқ – по два, и между тем [со всей душой и] телом тайком разговаривал со своим Господом Всевышним Великим: «О Боже, помоги мне против Твоих врагов и врагов Твоей веры, и открой мне ислам, и возвысь «Слово Божье» [Коран] на мои руки, чтобы я превратил это место в мечеть, в которой соберутся Твои рабы для повиновения Тебе, и возведу в ней *михраб* для поклонения Тебе, и водружу *минбар*, чтобы восхвалять Тебя, затем выполню призывы к молитве (*āzān wa-икāма*), сам буду выполнять обязанности имāма в ней, стремясь узреть Твое лицо и добываясь милости Твоей». Теперь эта мечеть находится в Артўдже! И когда он проявил усердие и трудолюбие, хātўн привела в доказательство своему мужу его

старание при строительстве, и дядя был доволен им и сказал: «Если бы он отклонился от нашей веры, то совершал что-то скверное, или плохо обращался бы с моими детьми после меня, тогда я не поддержал бы его».

А он [Сатӯқ] между тем выучил наизусть Книгу Аллāха и стал обучаться тому, что занимало его, до тех пор, пока не достиг 25-летнего возраста. И [вот] в сопровождении 50 человек он отправился верхом под видом охоты на захват крепости, которая была обнаружена у Йигāч-Бāлик. Он осадил ее и оставался там в течение трех месяцев. Обо всем этом узнал его дядя и понял, что нет ничего, что [может] предотвратить [его] гибель. И когда он [Сатӯқ] решил выступить против него [Угӯлджақа], у него собралось 300 всадников из Кāшғара, и прибыли к нему воители за веру (ғāзӣ) Ферганы. Их было более 1000 [человек]. Сначала они захватили Ат-Бāшӣ. Затем их стало 3000 всадников, и они напали на Кāшғар и завоевали его, обратив [его население] в ислам. И неверные насильники были переданы на суд рока, а Слово Божье стало превыше. Слава Аллāху, помощь (приходит) от Него, и он (смог) исполнить свое обещание. Сатӯқ Бугрā-хāн ал-Гāзӣ скончался в 344/955–956 году, его гробница находится в Артӯдже, [в одном] из селений Кāшғара. Сегодня [сюда часто] приезжают [для совершения паломничества].

‘Али Арслāн-хāн аш-Шахӣд Абӯ-л-Хасан ибн Бāй-Тāш Арслāн-хāн ибн Сатӯқ Бугрā-хāн принял мученическую смерть в последних числах муҳаррама 388/января 998 года, его могила находится в Кāшғаре, ее [часто] посещают паломники.

Йӯсуф Қадр-хāн ал-Кабӣр [ибн] Хārӯн Бугрā-хāн ибн Мӯсā Тӯнкā¹¹¹ Йлик ибн Сатӯқ умер 1 муҳаррама 424/7 декабря 1032 года, погребен в қурғāне хāқāнов в Кāшғаре на берегу реки Туман¹¹².

Ал-хāқāн Шамс ал-Мулк Абӯ-л-Хасан Наср ибн Ибрāхӣм умер в 471/1078–1079 году, он построил Рибāt ал-Малик в Харчанге.

Ал-хāқāн Ибрāхӣм ибн Арслāн-хāн Муҳаммад ибн Сулаймāн умер в Калāбāде; [округе] Бухāры в 550/1155–1156 году¹¹³.

Ал-хāқāн Арслāн-хāн ал-Гāзӣ Муҳаммад ибн Сулаймāн-текйн ибн Дāvӯд Кӯдж-текйн ибн Ибрāхӣм Тафғāдж ибн Йлик Наср ал-Мāдӣ умер в раджабе 526/мае-июне 1132 года.

¹¹¹ Тулка.

¹¹² Туман – река Тарым.

¹¹³ 551/1157–1158 год.

Ал-хāқāн правитель Ферганы **Хусайн Тугрил-хāн** [ибн] **ал-Хасан Қарā-хāн** умер в *раджабе* 551/августе–сентябре 1156 года.

Его брат **Мас‘ūd Чагрī-хāн**, правитель Самарқанда и Бухāры, он (также) назывался по имени **Тафғадж-хāн**, умер в *шаввāле* 560/августе-сентябре 1165 года в Самарқанде. Его сын **Муҳаммад Тўнкā-хāн**¹¹⁴ умер в 569/1173–1174 году.

Ал-хāқāн Абў-л-Музаффар Йўсуф Арслāн-хāн Кāшғара, умер в *раджабе* 601/феврале-марте 1205 года и погребен в қурғане хāқāнов.

Его сын **Абў-л-Фатх Муҳаммад Арслāн-хāн** ибн **Йўсуф Арслāн-хāн** ибн **Муҳаммад Арслāн-хāн** ибн **Ибрāхїм-хāн** аш-Шахїд ибн **Аҳмад Арслан-хāн** ибн **Хасан Тафғадж-хāн** ибн **Сулаймāн Арслāн-хāн** ибн **Йўсуф Қадр-хāн** был убит в 607/1210–1211 году, незадолго до эпохи монголов, в конце периода **Гўр-хāн** ибн **Қарā-Хитāй**. Он современник **Кўчлўк-хāна** ас-Сағїзї ан-Насрāнї, тот, который не раз опустошал Кāшғар, преследуя убийц своего союзника **Муҳаммада Арслāн-хāна**, убитого вероломно кем-то из правителей Кāшғара. **Кўчлўк** овладел Кāшғаром, разрушил его и уничтожил большинство жителей из числа знати и правителей. Убегая от войска монголов, был настигнут в **Сāриғ-Қўле** и убит. Так закончились его правление и злодеяния 21^б↑↓22^а.

Ал-хāқāн ал-кабїр ал-хатїр, обладатель чудотворств и достоинств **Йлїк-хāн ал-Мāдї**, он – **Наср Арслāн-йлїк** ибн **‘Алї Тўнкā-хāн ал-Харїқ** аш-Шахїд ибн **Бāй-Тāш Арслāн** ибн **Сатўқ Бугрā-хāн**, да помилует их Аллāх, умер в 402/1011–1012 году в **Ўзджанде**, где и был похоронен. О его чудотворствах, целостности натуры, набожности, искренности в уповании [на Аллāха], вручении себя [Аллāху] рассказал нам ас-садр ал-‘аллāма **Камāl ал-милла ва-д-дїн ал-Музаффарї**, да помилует его Аллāх, в Кāшғаре, да хранит его Аллāх [следующее]: «У ас-султāн **Йамїн ад-Даула Маҳмўд** ибн **Сабўк-текїн** в начале его правления были столкновения с ал-хāн ал-кабїр **Наср Йлїк**. Так, **Маҳмўд** привел войска из **Хурāсāна**, а **Йлїк** – из **Мавараннахра**. Оба войска встретились на реке **Джайхўн**, стоя по обоим ее берегам. Они остановились вечером, чтобы приготовиться к завтрашнему сражению. [Тогда] под покровом ночи **Йлїк** направился с одним слугой к берегу, переплыл через **Джайхўн**, а слугу оставил вместе с паромщиком у переправы, сказав: «Жди меня до утра, если я

¹¹⁴ Тўлкā-хāн.

присоединюсь к тебе (утром), то хорошо, а если нет – спасайся как можешь и возвращайся к себе».

Переодевшись, он пошел в лагерь Маҳмӯда и дошел до *султāн*ской палатки. А они [были заняты] подготовкой орудий к завтрашнему бою. Он подошел к одному из хāджибов и сказал: «Зайди и скажи *султāну*, что я – гонец с письмом от Йлика». И когда было доложено *султāну*, тот приказал привести его. Йлик вошел и поприветствовал его так, как здороваются великие и достойные люди, не кланяясь и не сгибаясь. Присутствующие осудили его, а наблюдатели настроились против. *Султāн* спросил: «Ты – гонец Йлика?» и он ответил: «Да». Он [*султāн*] сказал: «Отдай письмо, о смельчак». Тот отвечал: «Наедине». Они (свита *султāна*) вышли. Затем он [*султāн*] промолвил: «Отдай то, что ты принес». Он [Йлик] повторил: «Наедине!» Вышли все, кроме четырех его главных помощников. Затем он [*султāн*] потребовал отдать ему письмо. Но он [Йлик] ответил: «Нет, клянусь Аллахом, только когда [останемся] ты да я одни, с глазу на глаз». Его ответ рассердил *султāна*, однако тот про себя сказал: «А что если он хитрит со мной. Если он бросится на меня и схватит, [нет] я молод и в расцвете сил, а он – слаб и сед». Но [Йлик] заметил, что вселяет страх и тревогу в душу *султāна* и сказал: «Клянусь Аллахом, нет у меня ничего, что грозит тебе опасностью. Упаси меня, Боже, от хитрости. Прошу тебя, прикажи обыскать меня. И если найдется у меня что-нибудь, то пусть схватят меня». Поверив [ему], *султāн* велел подойти и отдать письмо. Тот приблизился к его трону и сказал: «Я – Йлик, о Маҳмӯд!» И *султāн* был очень удивлен. Он сошел (с трона), и они пожали друг другу руки. И Йлик произнес: «О Маҳмӯд, мы сошлись в количестве 200 тысяч конных с обеих сторон для достижения одной цели. Тебе и мне (такой вариант): или ты победишь меня, или я – тебя, а сколько мужчин между нами будет убито, и сколько женщин овдовеет, и сколько детей останутся сиротами! И кто ответит [за это] завтра перед Господом Преславным – ты или я? Сейчас я принес тебе свою голову. И вот я стою перед тобой, делай со мной, что хочешь, и не будет никакой претензии к тебе с моей стороны в Судный день». Упал Маҳмӯд в ноги ему, а тот [Йлик] – ему в ноги, затем [*султāн*] встал и сказал: «По какому знаку мы убедимся, что ты – Йлик?» Он [Йлик] ответил: «Если я уйду от тебя невредимым, то завтра утром отправлю к тебе вместо укоров и вражды сватов, церемониймейстеров, а вместо вооруженных конных – свиту наездников, стремящихся к дружбе и миру. Ты

услышишь в рядах воинов радостные звуки бубнов вместо грома барабанов и лязга оружий». И тот [Йлик] в ту же ночь отправился в обратный путь, чтобы исполнить свое обещание. Достигнув цели, прибыл в свое войско. А наутро для заключения брака послал сватов с неописуемыми и невиданными дарами, блестящих ҳафйбов, выдающихся имамов и литераторов. Люди Маҳмұда ожидали его [Йлика] после вчерашнего ухода до тех пор, пока не забрезжил рассвет. А когда со стороны [Йлика] послышались звуки радости и веселья, доброжелательства и приготовления к браку 22^a↑↓ 22^b, то они приняли их так, как подобает встречать государей, равных и подобных себе. И зачастили между ними послы, общаясь, укрепляя узы, атмосферу любви и дружбы, оберегая доверие с обеих сторон. И исчез покров отчужденности [в отношениях] между ними. Соглашение о брачном союзе и мире было заключено в [месяце] муҳаррам 390/декабре 999—январе 1000 года. Султāн Маҳмұд направил к хāну послом Абӯ-т-Таййиба Сахла ибн Маҳмұда¹¹⁵ ас-Са'лукй, имāма муҳаддисов, и придал к нему Туғāнчиқа для переговоров о браке между своей дочерью и ним [Йликом]. Им двоим он поручил сопровождать ее к нему. И они отправились к Йлик-хāну, чтобы передать из Йрāна благородную даму, а султāну — привезти редкую жемчужину из моря Тūrāна. Закончилось это дело между обеими сторонами бракосочетанием. После чего каждый из них решил отправиться в свою царскую резиденцию. Какое бесконечное счастье и вечное благоприятствование судьбы пришились [на долю] Йлик-хāна в начале его правления и в расцвете его жизни».

Вот что рассказал мне аш-шайх, шайх аш-шуйӯх, достоверный передатчик Джамāl ал-Хаққ ва-д-дйн ал-Хурāsāнй¹¹⁶ ал-Лāмишй, да помилует его Аллāх, когда мне неожиданно довелось поучиться у него в ал-Лāмише в течение нескольких месяцев 669/1270–1271 года: «Однажды Йлик-хāн поехал верхом вместе со своими воинами на охоту в окрестности Ёзджанда. И он заметил по дороге благообразного старца, опрятно одетого, который, спотыкаясь, с трудом взбирался на холм с вязанкой дров на спине. Йлик приказал одному из своих воинов: «Иди и возьми дрова старца на свою лошадь». Но старик ответил: «А при чем тут воин, если повезет лошадь?». Йлик сказал: «О воин, положи [ее] на свою спину». Тут

¹¹⁵ Муҳаммад.

¹¹⁶ Нет.

[старец] произнес: «А при чем тут ты, если понесет слуга?» Тогда Йлик спешился, взял вязанку у старика и понес сам. Но прошел совсем немного, как сильно устал, а лоб [его] покрылся потом от тяжелого напряжения. Когда старец увидел это, то догнал и вытер рукой его лоб, промолвив: «Горе тебе, Йлик, сегодня ты утомился, неся легкую вязанку [дров], подобную тростнику. А как ты понесешь притеснения, осуждения и тяжести мучений в Судный день?! Отдай мне дрова и не уставай!» Йлик закричал и упал без чувств, а старик поспешно скрылся с глаз и исчез. Это был ал-Хидр, да благословит Аллāх его! В результате этого Йлик, благодаря благословенному прикосновению его [ал-Хидр] руки, удостоился счастья, охватившего всю его [жизнь] от того дня и следующего на веки вечные.

*ВЕЛИКИЕ ПРАВИТЕЛИ И СУЛТАНЫ ИЗ РОДА АС-САМ

Их называют правителями гор и пещер из рода Даххāk. Они – завоеватели Индии. К (числу) их владений относятся города Газны, Хурāsāна и близлежащие к ним земли. Первый из них – Сайф ад-дйн Сām ибн Хусайн, (затем) Шихāб ад-дйн Муҳаммад ибн Сām, Хилāl ад-дйн ‘Алй ибн Сām. Эти вышеупомянутые (правители) пришли к власти в Хурāsāне и ал-‘Ирāқе после упадка династии Салджūқидов. О непоколебимой вере ас-султāна Гийās ад-дйна рассказывают, что он переписывал копии Корана, зарабатывая этим на жизнь. У него – восхитительный почерк. (Еще) говорят, что однажды, когда он выходил в спешке на улицу по важному (делу), его фаворит Камāl ад-дйн Муҳаммад ал-Харавй подходил к дверям. Он окликнул его по прозвищу и, сказав: «Входи и сделай такие нужные дела!», удалился. Вернувшись и выполнив то, что ему приказал ас-султāн, он подумал про себя: «Почему ас-султāн позвал меня не по имени, а по прозвищу?!» Исполнив все приказания ас-султāна, он подошел к нему и, стоя на коленях перед ним, обратился: «Да поможет Аллāх ас-султāну. Поистине его раб находится в смятении и страдании с того момента, как повелитель окликнул его по прозвищу. В течение 30 лет моей службы его величеству он не называл меня так. Все это время он звал меня по имени – Муҳаммад! Почему сегодня из его уст я услышал свое прозвище? И я не понимаю, что это – знак уважения или порицания?! Если это – выражение почета ко мне, то это меня радует, и я – горжусь, а если – порицания, то оно беспокоит меня, и я – страдаю». Ас-султāн сказал: «О Муҳаммад, я позвал тебе не по имени не

от того, что я выражал знак почета или порицания, а потому что в то время, когда ты обратился ко мне, я не был в состоянии ритуальной чистоты. И (таким образом) я вышел (из трудного положения), не произнося имени Мухаммада, да осветит Аллах его доказательство и возвысит его место в раю, без омовения»*.

УПОМИНАНИЕ О ЗНАМЕНИТЫХ ПРАВИТЕЛЯХ И СУЛТАНАХ (ИЗ ЧИСЛА) САЛДЖУКИДОВ

Салджук ибн Қиниқ (Қаниқ) – глава туркмен, которые находились в окрестностях Бәрчканда и Джанда, оттуда переехали в Нур Бухара¹¹⁷ и жили (там) какое-то время. Затем *ас-султан* Ахмад ибн Исма'ил *ас-Самани* приказал освободить от них его (Нур Бухара), потому что они стали притеснять население. И они [туркмены] перешли реку (в сторону) Хурасана, здесь увеличилось их потомство и усилились их руки. Из сыновей *ас-Салджука*: *ас-султан* Давуд Чагри ибн Мика'ил ибн Салджук, владетель ар-Рума, умер в *раджабе* 451/13 августа – 12 сентября 1059 года; *ас-султан* Абӯ Талиб Мухаммад-Тугрил ибн Мика'ил, правитель Багдада и аш-Шамы [Сирии], умер в 455/1063–1064 году; *ас-султан* Абӯ Шуджа' ибн Алп-Арслан Мухаммад ибн Давуд Чагри, умер в *раби' I* 464/27 ноября – 27 декабря 1071 года и был похоронен в Мерве. После него на трон взошел его сын *ас-султан* Джалал ад-Даула Малик-шах ибн Алп-Арслан, правитель Хурасана и ал-'Ирака. Умер в *шаввале* 485/августе-сентябре 1092 года в Исфахане.

Ас-султан Баркйарук ибн Малик-шах умер в 498/1104–1105 году. *Ас-султан* Абӯ Шуджа' Мухаммад ибн Малик-[шах] умер в *зүл-хиджжа* 511/марте-апреле 1117 года.

Ас-султан Мухаммад ибн Мас'уд ибн Малик-шах умер в 548/1153–1154 году.

Ас-султан Махмуд ибн Мухаммад ибн Малик-шах умер в 525/1130–1131 году.

Ас-султан Тугрил ибн Малик-шах умер в *сафаре* 529/ноябре – декабре 1134 года.

Ас-султан ал-а'зам Абӯ-л-Харис Му'изз ад-дунйа ва-д-дин Санджар ибн Малик-шах ибн Алп-Арслан ибн Давуд Чагри ибн

¹¹⁷ Нур Бухара – местность Нур-Ата в 100 км к северо-востоку от города Бухара.

Мйкā'йл ибн Салджўқ взoшел на трон в 511/1117–1118 году, а умер в понедельник во время молитвы *ал-‘аср* 14-числа месяца *рабӣ* I 561/19 января 1166 года в Андарāбе. Тело его перевезли в Мерв, и оно было погребено в куполообразном мавзолее, который он построил для себя напротив Соборной мечети. Он родился в 468/1075–1076 году. Появление Салджўқидов (имело место) в Х̄āразме в 423/1031–1032 году, их сражение с ас-султāном Мас‘ўдом ибн Маҳмўдом в Дандāнақāне (имело место) в 431/1039–1040 году.

Про одно из деяний ас-султāна Санджара ибн Малик-шāха рассказывают следующее: однажды ему приснился страшный сон. Проснувшись и помолившись Аллāху Всевышнему, он снова заснул. Ему вновь приснился тот же сон. Он проснулся, потом опять заснул. В третий раз повторился этот сон. Вскочив с постели, он совершил полное омовение и молитву. Затем приказал собрать толкователей снов. В то время в Мерве их было 40. Привели четверых из них. Он рассказал им свой сон. Они попросили разрешение ас-султāна, объяснить его (сон)». Санджар ответил: «Я разрешаю вам». (Один из) них сказал: «Этот сон означает, что ас-султāну осталось жить всего три дня». Ас-султāн забеспокоился, расчувствовался, заплакал и спросил: «Можно ли как-то исправить это?» (Толкователи снов) ответили, что это – в руках *шайхов* и обладателей сердец, ибо они являются тайной Аллāха на Земле, и только у них имеется (ключ) к решению таких проблем.

После того, как толкователи снов вышли, он (Санджар) встал и приказал слуге: «Сопроводи меня в обитель (хāнақāх) Сахла ибн ‘Абдаллāха ал-Бистāмӣ». Сахл был молодым аскетом, высокоодаренным, набожным человеком и чудотворцем. У него с ас-султāном были разные (отношения). Ас-султāн отправился к нему пешком. Добравшись до обители, он приказал своему слуге, чтобы тот постучал в дверь. Слуга, услышав того, кто стоял за дверью, сказал: «Открой дверь, пожаловал сам ас-султāн!» Когда доложили *шайху* об этом, тот ответил: «Пускай входит!» Ас-султāн вошел и поприветствовал его, сидящего на молитвенном коврике. Приняв его и узнав о его делах, Сахл спросил: «Санджар, ты видел во сне три раза то, что тебя испугало, и толкователи снов устрашают тебя, и вот ты пожаловал ко мне, желая, чтобы я оказал тебе помощь? Ты вел себя высокомерно у моих ворот. Если ты султāн, почему же сам не можешь разрешить эту проблему? Я не в состоянии выручить тебя! Направься к моему брату аш-шайху Абў-л-Хасану ал-Харақāнӣ, пусть он поможет тебе».

Он (Санджар) вышел (от него) и сказал слуге: «Укажи мне (дорогу к) Абӯ-л-Хасану!» Когда они достигли (этого места), ас-султāн сказал слуге: «Постучи в дверь, однако не говори того, что ты сказал (тогда) гордо, и представь меня по имени». Он поступил (так). Слуга (шайха) за дверьми отозвался: «Кто ты?» Слуга (Санджара) произнес: «Санджар ибн Малик-шāх просит разрешения войти». Когда слуга известил шайха, тот велел открыть дверь. Войдя, Санджар поприветствовал его. Он (шайх), встав (со своего места) в его честь, спросил: «Я буду говорить или ты?» Санджар ответил: «Дело за вами». Шайх сказал: «Ты видел (сон) три раза; по-разному их толковали; ты пригласил толкователей снов, которые напугали тебя (своими) объяснениями, разрешение (проблемы) было приписано шайхам. 23^a↑↓23^b Тогда ты направился к брату нашему Сахлу ибн ‘Абдаллāху, и ему высокомерно представился султāном, а он разозлившись, с воспитательной целью направил к нам». Санджар ответил: «Да, так было!» Шайх ему сказал: «В результате воздействия Сахла ты оставил султāнскую гордыню, представившись мне Санджаром. Я простил тебя и хотел бы помочь, однако существует шайх шайхов Абӯ ‘Али-Шāх, он – шайх ал-машā’их Абӯ ‘Али-Шāх по имени ал-Хусайн ибн Мухаммад ибн ал-Хусайн ал-Марвазй ал-Мāхувāнй [Мāх-и Хўбāнй]¹¹⁸, да простит его Аллāх, (живущий ныне) в Мерве. Только он способен решать (такие проблемы), иди к нему покорным и разбитым, а не сильным и великим».

Он (Санджар) встал и вышел. Прибыв в обитель шайх ал-машā’их, приказал слуге: «Встань на колени», а сам стучал головой о перекладину двери до тех пор, пока слуга шайха не открыл дверь, и при этом Санджар чуть не разбил себе голову. Он ввел его (вовнутрь). Санджар, войдя и поприветствовав его, тихо и молча продолжал стоять в коридоре. Шайх улыбнулся. Затем он (Санджар) рассказал о своих снах. Шайх сказал: «Сядь там и жди прибытия двух твоих шайхов». В тот же час Сахл и Абӯ-л-Хасан прибыли вместе и попросили разрешения войти. Войдя, сели возле него. Шайх обратился к Сахлу и произнес: «Разве твое имя – не Сахл?» Тот ответил: «Да». «Не ты ли, не проявив мягкосердечности в отношении к нему, противодействовал, что против (смысла) твоего имени. И ты грубил ему, не удовлетворив его (просьбу). Ты поставил его в трудное положение, тогда как он прибыл к тебе с надеждой на братство и помощь в решение его

¹¹⁸ Абӯ ‘Али-Шāх – предок нашего автора по материнской линии.

дела?!» Сахл молча встал. Шайх сказал: «О Сахл, подари ему свою (оставшуюся) жизнь», на что тот ответил: «Я подарил». Он (Шайх) сказал: «О Санджар, обменяй ее на то, что у тебя осталось». Тот ответил: «Я обменял». Шайх приказал Сахлу выйти, а Санджара попросил приготовиться к заупокойной молитве по Сахлу и к его проходам, сказав: «Он уходит (из жизни), жертвуя собой ради тебя». Так и вышло.

Через три дня утром плакальщики начали молитву за Сахла ибн ‘Абдаллāха. *Ас-султāн* вышел в свите столпов и знаменитостей своего государства. Около пяти тысяч правителей, военачальников, знаменитых имāмов, ‘уламā’, стоящих с непокрытыми головами, босыми и одетыми в траурные одежды. Все собрались на траурное собрание, совершили похоронную молитву над ним [Сахлом]. Они посещали по утрам его (могилу) в течение 40 дней. *Ас-султāн*, плача, произнес: «О ушедший (из жизни), жертвуя собой ради меня, ты захотел продолжения моего вечного пребывания (в этой жизни)». После этого *ас-султāн* прожил еще 25 лет.

Говорит этот ничтожный ал-Қаршӣ, да обогатит Аллāх силу его знания: «Я услышал этот рассказ в Кāшғаре от аш-шайх ас-сайид ал-джалїл Саййида Рӯшнā’и ал-Марвазї. Его также называют «Хусām ал-ма‘рифa» (Меч познания). Наш шайх был последователем сӯфийского пути, богомольным, щедрым, великодушным. Он ухаживал за гробницей Сатӯқ Бугрā-хāна в Артӯдже и жил там несколько лет. Он обладает чудесными духовными качествами, его речь содержит много удивительных высказываний. Посетив гробницу Сатӯқ Бугрā-хāна, я узнал о его великой службе. Он спрашивал о моих делах и моем происхождении. Я сообщил ему, что и мой отец был из числа хāфизов Балāсāгӯна¹¹⁹, да помилует его Аллāх, а мать – мервская, из (числа) внучек аш-шайха Абӯ ‘Алї-Шāха. Тогда он вскочил со своего места и еще раз пожал мне руки, сказав: «Послушай от меня один рассказ о достоинствах шайх ал-машā’их – твоего деда». Он с плачем изложил нам его, заставив и нас плакать. Я упомянул вскользь этот рассказ в моем «Машйаха» (списке учителей). Это имело

¹¹⁹ *Балāсāгӯн* – ныне его развалины находятся в долине реки Чӯ на территории Казахстана в 24 км на юго-запад от г. Тоқмақа. В X в. упоминается как столица Қарāхāнидов (XI – первая половина XII в.), потом как столица Қарā-хитāев (Хосун Орда – вторая половина XII в.); при монголах был известен под названием Го-Балық – Хороший город. Прекратил свое существование в XVI веке. См.: *Рашид ад-Дин. Собрание летописей*. Т. 1. Кн. 2. С. 182.

место 20 мухаррама 663/13 ноября 1264 года после моего переезда из Алмāлига в Кāшгар. Ас-сайид скончался в Андигāне Ферганы впоследствии от преследований и притеснений в 669/1270–1271 году и по счастливому совпадению был погребен по соседству с мечетью Рӯшнā'й в Андигāне, да помилует его Аллāх.

О чудотворствах моего деда шайх аш-шуйӯх Абӯ 'Али-Шāха рассказал ас-сайид аш-шариф, любезный, благодетель, достоверный передатчик, заслуживающий дружбы и любви Сайид Тāдж ад-дин ибн Сайид Абӣ Хāшим ал-Марвазӣ, да приветствует его Аллāх, когда он прибыл в поисках нового места поселения в нем (Мерве) в один из месяцев 699/1229–1230 года. Вот его рассказ: «Қāдӣ-л-қудāt Абӯ 'Асим Са'йд ибн Муҳаммад ал-'Асимӣ, қāдӣ города Мерва был современником шайха Абӯ 'Али. Кто-то из поздних фақихов, настроенных враждебно по отношению к этому шайху, что широко распространено и в наши дни среди фақихов и сӯфийев, обвинил шайха в том, что он совершает громкий зикр и позволяет себе ас-самā' (ритуальный танец) 23^б↑↓24^а, стучит в барабан (нашего слуха). В настоящее время ты следишь за выполнением норм шарӣ'ата, запрети (ему) это новшество. В пятницу утром ал-қāдӣ Абӯ 'Асим с большой группой людей верхом отправился в Мāхувāн, в одну из деревень, расположенную в двух фарсах от Мерва, где находилась обитель шайха. Они остановились у него, предостерегая от совершения запретного. Шайх, да помилует его Аллāх, расстилая скатерть, медленно произнес: «Мы не посещали вас, а вы не были нашими гостями. Попробуйте что-нибудь со стола шайхов и останьтесь с нами», но они отказались, так как боялись пропустить пятничную молитву. Шайх сказал: «Мы также спешим со своей свитой к поминанию Аллāха. И если время молитвы пришло, делайте все, что вы желаете и ради чего приехали». И они остановились, тихо говоря между собой: «Действительно, мы общаемся с ним при свидетелях, которые видят все». Все, кто был с ними из числа уважаемых и зевак, сели за еду. Когда убрали скатерть, они встали и сели на коней и во главе с шайхом догнали идущих, торопящихся попасть на пятничную молитву. Между тем, повернувшись назад, қāдӣ города не увидел никого из своих спутников и последователей, которые были вместе с ним. Он остался с шайхом. Вдвоем они дошли до ворот неизвестного города, который қāдӣ никогда не видел в своей жизни, и он спросил: «Какой это город?» Шайх ответил: «Это город Дамаск, сад любви». Қāдӣ удивился. Они зашли в соборную мечеть и совершили пятничную молитву. Об-

нимали и приветствовали людей, пожимали им руки. Вдруг қадӣ потерял из виду шайха, от которого не осталось и следа. Несколько дней он провел в молчании и растерянности. Затем он начал узнавать себя. Ни один человек не поверил ему. Қадӣ оставался полным надежд и радости, не различающим между вчерашним и завтрашним днями до тех пор, пока один доброжелатель не сказал ему: «Потерпи сегодня, надейся на завтра. Может быть, тот, кто ввел тебя в заблуждение объявится в следующую пятничную молитву и покажет тебе выход из создавшегося положения». Действительно, так и случилось. На следующую пятничную молитву пришел шайх. Когда он появился, қадӣ бросился к нему, поцеловал его руку, попросил у него прощения. Шайх спросил: «Как твои дела, где твои люди и борцы? Я сегодня пришел из-за тебя. Хочешь присоединиться к нам верхом или как?» Қадӣ согласился: «Да». Шайх сказал: «Закрой глаза. Вот – твой город перед тобой». Когда қадӣ открыл глаза, то увидел, что уже прибыл в свой город, к своим близким, без всяких дорожных мучений. И он стал *мурїдом*, аскетом, поклонником и сторонником шайха, да помилует их Аллāх.

УПОМИНАНИЕ О НЕКОТОРЫХ ЗНАМЕНИТЫХ ПРАВИТЕЛЯХ И ВАЗІРАХ

Глава призыва Абӯ Муслим, доверенное лицо семьи Посланника Аллāха, ‘Абд ар-Раҳмāн ибн Муслим ибн Сйғарӯн ибн Исфандийār ал-Мāхувāнӣ ал-Марвазӣ был убит 25 *ша‘бāна* 137/14 февраля 755 года. Он родился в селении Мāхувāн в 105/723–724 году. Восстание под его предводительством началось в *рамадāне* 129/мае-июне 746 года.

Ал-амӣр Сулаймāн ибн Касӣр ибн Амтийа ибн Ас‘ад ал-Хузā‘ӣ. Вначале у него служил Абӯ Муслим, который выступил против Умаййадов в вопросе исполнения праздничной молитвы перед *хутбой*. Они (Умаййады) имели обычай исполнять праздничную молитву, как и пятничную, после *хутбы*. Абӯ Муслим убил его в 132/749–750 году. В этом же году был отравлен ал-Имām Ибрāхїм.

Вазір ал-Қāшāнӣ умер в Бағдāде, и его тело (для захоронения) было перевезено в ал-Кӯфу. Он – тот (человек), о котором ал-Харїрї в своем «ал-Мақāmāте» говорил: «И указал на меня тот, на кого я указывал приказом, его повиновение – овечье».

Абӯ Хāфс Қутайба ибн Муслим ибн ‘Амр ал-Бāхилї убит в среду 26 *зӯ-л-хиджжа* 97/22 августа 716 года в Фарғāне и погребен в селении

Калйдж¹²⁰. Его убил Вакй' ибн ал-Асвад по приказу Сулаймāна ибн 'Абд ал-Малика. Он управлял Хурāsаном в течение 13 лет.

Ал-Баттāl ал-Гāзй, он – 'Абдаллāх ибн ал-Хусайн ибн Зайн ал-'Абидйн, умер в ар-Рūме в 113/730–731 году. Рассказы о его войнах за веру известны.

Ал-амйр Наср ибн Саййār ал-Кинāнй, правитель Хурāsана от имени Банū Марвāн во время правления Хишāма ибн 'Абд ал-Малика. Из его высказываний – (следующие) стихи:

Будь господином, как огонь, так как он не знает стыда и срама.

24^a↑↓24^b Он убежал от позора к огню.

А это – моральные качества кинāнитов,

Ими отличался Наср ибн Саййār.

Он умер в 131/748–749 году.

Ал-Муқанна' ал-Марвазй умер в крепости Кеш в 166/782–783 году во время правления ал-Махдй.

УПОМИНАНИЕ О СУЛТАНАХ-Х^ВАРАЗМ-ШАХАХ

Ма'мун ибн Мухаммад ибн 'Али Х^Варазм-шах I – строитель Ахшйк, правитель Джурджāнйя, умер в результате покушения во время банкета, устроенным его главнокомандующим. В 387/997 году пир превратился в траур, а проповедь – в оплакивание, песнопение – в рыдание, радость – в длительную скорбь.

Атсиз Х^Варазм-шах, ас-султāн 'Алā' ад-Даула Абū-л-Музаффар ибн Мухаммад, обладал достоинством, изящной натурой, храбростью, которая задевала достоинство лесных львов, его земная щедрость поднималась выше облаков. Джāраллāх аз-Замахшарй восхвалял его в своих стихах:

Достоинство, которого достиг 'Алā' ад-Даула,

А слава, до которой поднялся 'Алā' ад-Даула.

Ода была рифмована в конце. Стихи из его упражнений:

На войне мы, как сталь, а во время пира мы – как свеча,

Для друга мы – удача, а для врага – несчастье.

¹²⁰ Селение Калйдж, где похоронен Қутайба ибн Муслим, в настоящее время – село Гурунчмазār Джалақудуқского района Андижанской области. Возможен вариант чтения «Кулундж» (устная информация А. К. Муминова).

В нашем присутствии люди видят следы бывшего Египта,
И от (вида) нашего величия в Рӯме разрывают свои пояса веры.

Из числа его собеседников – устāз своего времени, знаток двух языков, автор двух книг под названием «ал-Байāн», Рашӣд ал-милла ва-д-дйн ал-Ваṭвāṭ ал-Кāтиб ал-Балḫӣ. Атсиз – один из создателей салджӯқидского государства Санджара. Говорят, что в конце своего царствования он выступил против него (Санджара) и был отстранен от правления по его приказу и настоянию. Умер в *джумāдā* II 551/июле-августе 1156 года.

Йл-Арслāн ибн Атсиз Х^вāразм-шāх. Йл-Арслāн Х^вāразм-шāх умер в *рамадāне* 596/ июле-августе 1199 года.

Маḫмӯд-хāн ибн Йл-Арслан Х^вāразм-шāх – брат Текеша. Рассказывают, что это был красивый [человек], прекрасного телосложения и нрава. Он остался без отца совсем маленьким, и его воспитал брат Текеш, очень любивший его. Когда Текеша заставили отправиться к Гӯр-хāну ал-Қарā-хитā'й, его брат Маḫмӯд самовольно взошел на трон. Когда Текеш спасся [от плена] и вернулся в Х^вāразм, он приказал схватить [Маḫмӯда], но не смог казнить брата, да и супруга не разрешила сделать это [так как знала, что] он сильно любит его. Он [Текеш] ослепил брата, однако каждую неделю навещал его. Глядя на него, он страдал от своего поступка и возвращался. А слепой не ведал о том, что брат приходит, и однажды спросил у того, кто [был] рядом с ним: «Воистину, ас-султāн, мой брат ни разу не навестил меня за [все] время». А тот ответил: «Напротив, он навещает тебя каждую неделю, посидит немного, поплачет, глядя на тебя, и возвращается. Он запретил говорить тебе о своем приходе». Сказал [Маḫмӯд]: «Если он еще придет и сядет, дай мне знать каким-нибудь звуком, чтобы я мог почувствовать его присутствие». Так они договорились. И слепой, обращаясь к брату, но делая вид, что не ведает о его присутствии, произнес *рубā'й*:

О шāх Вселенной, посмотри на меня,
Мы двое – сыновья одного отца.
Как же весь мир стал полностью твоим,
А мне [разве] в наследство от отца
Достался один карандаш для ослепления?

Ас-султāн, услышав *рубā'ī*, вскрикнул и упал без чувств от жалости к своему брату. Ослепленный Махмūd-хāн умер в 589/1193 году. Его брат ас-султāн Текеш оплакивал его в этом *рубā'ī*:

Махмūd – мой брат, этот храбрый лев,
Хотел взять у меня венец и перстень.
Мы поделили [все] на две части, чтобы люди успокоились,
Я получил поверхность земли, а он – подземелье.

*Мухаммад Х^вāразм-шāх ибн Текеш, его называли также «Султāн Санджар». Убегая от монголов, он умер в 617/1220–1221 году, на корабле, который шел на один из островов Хазарского моря.

Султāн Джалāl ад-дйн Манг-Бūrнī ибн Мухаммад Х^вāразм-шāх¹²¹ вел многочисленные боевые действия против монголов, и в *раджабе* 618/августе-сентябре 1221 года отступил. Погиб при разбойном нападении (на него) во время одного из своих побегов, так и не добившись своей цели. 24^б↑↓ 25^а

УПОМИНАНИЕ О МОНГОЛЬСКИХ ХАҚАНАХ И ИЗЛОЖЕНИЕ ИХ ИСТОРИИ

Разве не они правители последнего времени и последователи пути, полного соблазна и смут?! Может быть, они – одно из знамений Конца Света? Может быть, Аллāх дал им власть над людьми, заставив повиноваться им, благодаря чему смог сломать шеи персидских царей и укротил беспредельную (власть) рӯмских кесарей. Они – победоносное племя Аллāха, захватывающее все и всех на земле. Их ожидала победа везде, куда бы они ни направлялись, и триумф – находил, где бы они ни были. В бою ни одна армия не могла устоять перед ними, их стрелы не знали преград и точно попадали в цель. В сражениях с богатырями они всегда одерживали победу. Если адībы угождали, они оставляли их страны, если нет – завоевывали. Они прошли землю вдоль и поперек, и завоевали все страны, на востоке и западе, за исключением незначительных территорий. И не осталось во Вселенной местности или неприступной крепости, в которых они не побывали. Аллāх дал им возможность одержать верх над всеми цветущими странами и известными племенами. А веление

¹²¹ Султāн Джалāl ад-дйн Манг-Бūrнī ибн Мухаммад Х^вāразм-шāх погиб в 1231 г. от рук курдских грабителей.

Аллāха – это судьба. И это было написано (до меня) в книгах. Известно, что вначале они были разрозненными, малочисленными племенами, жившими в степях на северо-востоке, и у них не было своего занятия. Они не подчинялись никому, кроме Алтун-хāна ал-Хитā'й. Однажды, выбрав из своей среды одного, они договорились выйти из повиновения Алтун-хāна. И этим (избранным) был Чингиз-хāн ал-Мугул. Он – рожденный под счастливой звездой герой последнего времени. Четверо его сыновей добились известности: первый из них – Тубини, второй – Чағатай, третий – Уктāй, четвертый – Түли.

Его наступление на мусульманские страны имело место в 616/1219–1220 году. Говорят, что причиной послужило то, что между Бүзār, хāном Алмāлиға, называемым также Тугрил-хāном, и Күчлүк-хāном ас-Сағйзй была вражда. Расстояние между их странами составляло полумесячный путь или меньше*. И Тугрил-хāн послал своего сына Сиғнақ-текйна пажом, а дочь Айүк-қātун – в подарок Чингиз-хāну, стремясь к дружбе, братству и прося помощи для борьбы с противником. Между ним и монголами было расстояние в полгода пути или больше. И он сделал свой выбор после того, как посетил его [Чингиз-хāна], оставаясь недалеко от Күчлүка. И [Күчлүк] вступил на путь насилия, вытасив меч разногласия и вражды, устроил засаду и, захватив на охоте, растоптал и пролил его кровь. Приложив много терпения и ума, держал в осаде город с конца лета и до поздней осени, но не смог овладеть им, хотя и отчаянно старался. Супруга Тугрил-хāна – Селбек-Туркāн установила, где только смогла, камнеметательные машины на опорах и повсюду разместила вооруженных воинов и храбрецов, которые оставались до тех пор, пока не рассеялись его [Күчлүка] тучи [воинов] и он не отступил. Из Алмāлиға он [Күчлүк] направился в Кāшғар, в гневе от убийства Муҳаммада Арслан-хāна. Часть (рассказа) об этом приводилась при упоминании о хāқāнах Кāшғара.

Чингиз-хāн, получив печальную весть о Тугрил-хāне, послал командующего войском Тимджан-нўйана во главе неустрашимого отряда, где каждый воин был подобен льву, чтобы отомстить Күчлүку за Тугрила. Он [Тимджан-нўйан] дошел до Алмāлиға и, не найдя его там, погнался следом за ним в направлении к Кāшғару, где и настиг, а войско [Күчлүка] разбежалось во все стороны. Самого [Күчлүка] схватил и убил, [и этим] искоренил [зло].

Вслед за авангардом поскакал сам Чингиз-хāн с сыновьями, массой воинов и всадников, чтобы защитить тварей, живущих на

суше и в воде. Они были похожи на хитрых бесов, которых интересовала охота за правителями и *султāнами*. Они – настоящие демоны смерти, избранные из среды монголов и тюрок, любители пастбищ и скачек, разбойники, жаждущие крови, вооруженные штыками и пиками. Они бранились и входили туда, куда хотели, 25^a↑↓25^b надевали шкуры без мантильи и не слушали назиданий. Их не останавливали слезы плачущих, они жестоко наказывали баловство детей и вмешательство взрослых. Захватив Мавараннахр путем убийств и насилия в *мухарраме* 617/марте-апреле 1220 года, девятого *мухаррама* 618/5 марта 1221 года завоевали Мерв, Х^bāразм – в *сафаре* 618/ марте-апреле 1221, Герат – 16 *сафара* 618/10 апреля 1221 г., затем они пошли в Газну восьмого *джумādā* II 618/31 июля 1221 года. Чингиз-хāн умер после возвращения из Хурāsāна в свою ставку 10 *рама-дāна* 624/24 августа 1227 года. Сын его Тūшй умер раньше своего отца – в 622/1225 году. Его сын Тūлй умер после кончины своего отца и воцарения на престол своего брата в 630/1232–1233 году.

Великий қā'āн *Ўктāй* [Угедей] ибн Чингиз-хāн Бакалрāн взошел на царский престол в знаменательное утро четверга 18 *шав-вāля* 626/9 сентября 1229 года. *Он был щедр, как проливной дождь, во время встреч – как ревущий лев, и с его воцарением исчезли (до того) частые смуты. Возродились страны, получили поддержку несчастные, вышли на свободу узники, а бедные стали богатыми. Во время его правления волки и овцы паслись мирно. Столицей государства Афрāsийāба был Қарā-Қурум.

Сведения об известных его сыновьях Гўйук, Қистāй, Кутан, Қадағāн и Малик*. Қистāй умер в Хурāsāне перед своим отцом, оставив сына Қайдū, находившегося в утробе матери. Когда он [Қайдū] родился, его принесли деду – қā'āну. Тот прижал его к груди и поцеловав, сказал: «Пусть этот мой сыночек будет моим преемником после меня». Он приказал, чтобы Қайдū хорошо кормили и растили, как этого Аллāх пожелает.

Воцарение [на престол] Гўйук-хāна вместо своего отца, великого қā'āна, имело место в 641/1243–1244 году, без согласия (на это) сыновей его дяди Тūшй [Джўчй]. А через восемь месяцев после своего воцарения [на престол] он стал мишенью для смертоносных стрел и погиб, так как он замышлял недоброе и желал зла исламу. Говорят, что несколько дней у него сильно болел живот, который распух, а потом лопнул.

В течение двух лет и четырех месяцев его место занимали (и правили) его жена Уғул-Қаймис и сыновья Х^ваджа и Нāқусат.

Что касается Тубини (Түши) ибн Чингиз-хāн, то он умер раньше своего отца. Упоминаются (имена) 40 сыновей, оставленных им. Из их числа – самые знаменитые: Хурдад, Бātū, Танкūt, Шибāн, Берке, Баракджār, Миткафадан и другие.

Бātū взошел на престол своего деда Чингиз-хāна в 623/1226 году. Стольным городом его государства был Сарāй – новый город, расположенный на (реке) Сифсйн. Ему принадлежали владения: Хифчāқ, Рūs, Черкас, страна Ас¹²², Булғār, Укāk, Джанд, Бārчканд, Джурджāнийя Х^вāразма и другие территории до пролива ар-Рūма.

После Сартāқа ибн Бātū¹²³ правление перешло к хāқāнам*.

Затем вступил [на престол] Берке-хāн ибн Тубини-хāн – мусульманин, опора мира и религии. Он прибыл в Бухāру для совершения паломничества и получения благодати, служа шайху шайхов, полюсу полюсов, тайне Аллāха на земле Сайф ал-Хāққ ва-д-дйн Са‘йд ибн ал-Мутаххар ал-Бāхарзи¹²⁴, да освятит Аллāх его дух и гробницу.

Вслед за ним на трон взошел Манкū-Тимūr ибн Сартāқ ибн Бātū, затем – его брат Дūtā-Манкū ибн Сартāқ¹²⁵, после них правление перешло к Тўқта ибн Манкū-Тимūr ибн Сартāқ¹²⁶, который находился на троне в этих странах.

Взошел на трон Манкū-хāн справедливый, имя его – Манкū ибн Тўли ибн Чингиз-хāн¹²⁷. У Тўли было пятеро сыновей: старший из них – Манкū, после него Қубилāй¹²⁸, Хўлāкū¹²⁹, Ариғ-Бўкā¹³⁰, а пятый –

¹²² Ас – страна осетин, одного из кавказских народов.

¹²³ Сартāқ – первый сын Бātū, после смерти отца был назначен правителем, но жил недолго и не имел сыновей.

¹²⁴ Сайф ад-дйн ал-Бāхарзи – бухāрский шайх, жил в 1190–1261 годах.

¹²⁵ Умер в 1256 году.

¹²⁶ Правил в 1266–1280 годах.

¹²⁷ Манкū ибн Тўли ибн Чингиз-хāн – великий қā’ан в 1251–1260 годах.

¹²⁸ Қубилāй-хāн – второй сын Тўли-хāна, великий хāн, взошел на престол в 1259 г., когда ему исполнилось 46 лет, в городе Кай Минг Фу. Его царствование длилось 35 лет. Умер в 1294 г., в возрасте 82 лет.

¹²⁹ Хўлāгū-хāн – третий сын Тўли-хāна, который завоевал Ирāн. Прожил 48 лет, царствовал в 1256–1265 годах.

¹³⁰ Ариғ-Бўкā – четвертый сын Тўли-хāна от его жены Сāркўктани бекй (дочери Джакамбў). После смерти Манкū-қā’ана он претендовал на верховную власть. Долгое время конфликтовал с родным братом Қубилāй-қā’аном за престол. У Ариғ-Бўкā летнее становище находилось на Алтае, зимнее – в Теке и Киргизе. Умер 1 октября 1266 года.

Мӯкә, который приходился им братом по отцу. Отдал своему брату Қубиләй страну Хиҗай и отправил [с войсками] брата Хӯләкӯ в Хурәсән и (в регионы) двух 'Ирәқов. Это он занял Бағдәд и убил халифа ал-Му'тасима би-л-Ләх, повелителя правоверных, о чем упоминалось выше.

Сам (Қубиләй) взошел [на престол] в Карә-Қуруме, в чем ему помог Бәтӯ-хән ибн Тӯбинӣ в окрестностях Қайәлиғ, когда они встретились в атмосфере верности [данному слову] и чистоты, полагаясь на благословенное применение силы и мощи, счастливое совпадение судьбы и фортуны, вопреки (воле) сыновей Гӯйука и других, поскольку между Бәтӯ и Гӯйуком [была] давняя ненависть и извечная вражда. Эта вражда перешла и к потомкам Гӯйука. Манкӯ-хән занял престол в *сафаре* 648/мае–июне 1250 года, победив и уничтожив сыновей Гӯйука и других [людей] из рода Чингиз-хәна 25^б↑↓26^а в количестве более сорока амйров и около двух тысяч военачальников. Только после этого укрепилась его власть, и он почувствовал себя уверенно на троне своего государства. Жизнь во время его правления отличалась изобилием, благополучием, достатком, [спокойствием и] безопасностью, (она стала) периодом развлечений, праздников и возрождения. Благодаря его справедливости птицы вили гнезда в клювах соколов, домашние животные мирно паслись с волками на холмах. И он был первым, кто взялся за меч против своего рода, вонзил острие (мечей) в свою семью. Потомки Гӯйука пытались напасть на него и замыслили его убийство. Когда он дал согласие присутствовать на их коронации, то они сделали вид, что забыли про все его хитрости и простили все злые деяния, направленные против них. Манкӯ-хән, услышав об их замыслах и почувствовав их хитрость, посоревновался с ними в обмане, коварстве и опередил их в убийствах. Он спешно отправил к ним буйных храбрецов и толпу грабителей – людей, которые глубокой ночью внезапно напали на спящих. Убив их, расчленили тела мечами и отдали на съедение птицам и зверям.

Избавившись от детей кә'әна [Гӯйука], он обратился к чағатәйцам. В то время на троне отца восседал Ййсӯ-Манкӯ ибн Чағатәй¹³¹, а во главе войск стоял Бӯрй, сын его брата. Они (Ййсӯ-Манкӯ и Бӯрй) (в то

Его прах был отвезен в Великий Заповедник Чингиз-хәна, недалеко от реки Селенга, где похоронены его жена и сыновья. Ариғ-Бӯкә имел 5 сыновей: Йўбукур, Мелик-Тимӯр, Хутуху, Тамачи, Найрӯ-Бӯкә. См.: *Рашид ад-Дин*. Собрание летописей. Т. 1. Кн. 1. С. 117, 119, 122, 131. Т. 1. Кн. 2. С. 69. Т. 2. С. 68, 168, 200–203.

¹³¹ Есӯ-Манкӯ ибн Чағатәй.

время) были довольно могущественны, обладали [достаточной] территорией, властью, оружием, бесчисленным и сильным войском. Он [Манкӯ] посоветовался в отношении их [чағатāидов] с тем, кто имел верные сведения – ведущим из *вазйров*, который посоветовал ему возвести на трон Чағатāйа его внука Қарā-Хӯлāкӯ ибн Мйтӯкāна ибн Чағатāй, находившегося при Манкӯ-хāне. Он [Қарā-Хӯлāкӯ], полагаясь на свое родство с ним через свою супругу Урқина Сурӯғтанӣ – со стороны матери Манкӯ-хāна, отправился к Манкӯ-хāну с жалобой на своего дядю Ййсӯ-Манкӯ, что тот отнял царство, которое ему завещал дед Чағатāй, и просил, чтобы он [Манкӯ-хāн] (вернул ему) трон его деда Чағатāйа. Манкӯ-хāн разрешил [Қарā-Хӯлāкӯ] позвать его брата Бӯрӣ к себе, чтобы тот развязал (для него) этот узел своими руками. Когда посланник Қарā-Хӯлāкӯ прибыл к старшему брату Бӯрӣ ибн Мйтӯкāн и известил о том, что его брат обещал власть для него, тот оказал сопротивление своему дяде, изменив отношение к нему. Желая власти, он не понял, что его толкают на гибель. Однажды он [Бӯрӣ] зашел к своему дяде и сказал: «Отвечай хāну, о дядя». [Тот] спросил: «А кто хāн?» [Бӯрӣ] ответил: «Манкӯ-хāн». Сказал [дядя]: «Удивительно, но до сегодняшнего дня он не был хāном для тебя, как же Манкӯ сегодня вдруг стал им?» Он [Бӯрӣ] ответил дяде: «Он – хāн, и нам надлежит повиноваться ему». И дядя был вынужден присоединиться (к нему) против своей воли. Он не понимал, что своим обманом он ведет себя к гибели:

И отправился он, но не ведал, что приготовила ему судьба,
Видящие стали слепыми, как удивительно, когда заявляется судьба –
взоры не видят.

Когда они прибыли в ставку Манкӯ-хāна, то [люди] изолировали их. Судьба была уже определена, потому что они попали, как птица, в силки удушающей веревки. Первым из них был взят и закован Бӯрӣ и тотчас отправлен на повозке к тому, кто стоит на страже жизни [палачу]. С ними было покончено.

После этого территория владений Манкӯ-хāна расширилась: от пределов восточных стран до самых далеких западных стран по долготе и от окрестностей ар-Рӯма, ал-Фаранджа до границ ал-Хинда и аз-Зинджа по широте. (Это были территории), где Дарā и Зӯ-л-Қарнайн владели странами, в которых расцветала цивилизация в этот великий и прекрасный период. Все люди: и взрослые, и молодежь, даже низшие слои и базарный люд, – ездили верхом. Как будто они забыли, что можно ходить

пешком. Люди не знали недостатка в одежде. Его эпоха, клянусь Аллā-хом, отличалась от других порядком, благополучием, как серебро для перстней в возвеличивании и как сакральный текст для религии при характеристике лика моего времени, сада моей молодости тех времен, свежести моей юности, благородства моего стана, ровного, как кипарис, моих щек, подобных цветам, лишенным колючек 26^a↑↓26^b:

О как жаль, что пора свежей юности прошла,
 Юность прошла, как сверкание молнии, в один миг.
 Прошла юность мимо, а остались в ней мои желания,
 О если бы ко мне случайно вернулась эта пора,
 Достиг бы я цели, которая таится в юности моей.
 Поистине я показал бы юности свои желания,
 О если бы не эти мои стихи, сочиненные в старости,
 Не осталось бы кроме них ничего, ведь молодость уже прошла.
 Хотел бы вернуть молодость,
 А взамен дать все, что ей полагается,
 Но не могу найти замену юношеской поре.

Что касается групп внутри рода Манкӯ-хāна, то Қубилāй – қā'āн ибн Тӯлй взошел на трон страны Хитāй после того, как его брат Манкӯ-хāн отправился в страну Манзй¹³² и умер там в начале 658/1259 года.

Арйғ-Бӯкā занял трон своего брата Манкӯ-хāна в Карā-Қурӯме, хотя некоторые амйры и вазйры возражали (против этого) в шаввāле 658/сентябре-октябре 1260 года. Манкӯ-хāн оставил его своим заместителем, когда отправился (в поход) против Манзй. [Арйғ-Бӯкā] замешал его временно, а не сменил его. Поэтому он (Қубилāй) поторопился навредить (Арйғ-Бӯкā) и запачкал свою руку кровью брата.

После Қубилāй-қā'āна на трон сел Тймӯр¹³³ ибн Чингйм ибн Қубилāй, названный по (имени) своего деда. Тймӯр-қā'āн является хāном в нашей стране. Его дед Қубилāй-қā'āн хотел овладеть нашей страной, но не оправдались его ожидания. Ни он, ни его сыновья не [смогли] отстранить наших хāқāнов и занять страну.

*И сел на престол Хӯлāкӯ ибн Тӯлй ибн Чингиз-хāн, а он – тот, который убил хāлйфа ал-Му'тасима би-л-Лāх и захватил Хурāсāн, оба 'Ирāқа, ар-Рӯм, Сирию и остальные мусульманские страны в течение

¹³² Страна Манзй – Южный Китай, до монгольского завоевания подвластный китайской династии Сун.

¹³³ Тймӯр қā'āн ибн Чингйм ибн Қубилāй – правитель, современник нашего автора.

654/1256–1257 года. В 662/1263–1264 году престол занял его сын **Абақа**¹³⁴. После него – его брат **Аҳмад-султāн**¹³⁵. Он еще не успел (властвовать), как был убит **Аргūн** ибн **Абақа**¹³⁶. Далее – **Аргūн**, потом – **Байдақ** ибн **Хўлакū**¹³⁷, дядя **Аргūна**.

В ...[1295] году на трон взошел **Қазāн** ибн **Аргūн**¹³⁸. Распространился слух о том, что он принял ислам и стал хорошим мусульманином, пусть будет его жизнь долгой, а дни – прекрасными. Он владел территориями, начиная от **Хурāсāна** до окрестностей Египта, Сирии, ар-Рūма, **Дийār-Бакра** и **Фārса**, жители которых жили благополучно и счастливо.

Хāном нашей страны является **Қайдū** ибн **Қистāй**¹³⁹ ибн қā'āн ал-кабīр **Ўктāй** ибн **Чингиз-хāн**, который сел [на трон] в конце *муҳаррама* 670/сентябре 1271 года в **Тарāзе**. Он был хāном справедливым, щедрым, непорочным, мягкого нрава, понимающим интересы [страны], знающим, благосклонным к мусульманам, милосердным, да сделает **Аллāх** легкой (его участь).

Меня принимали на службу к нему дважды – в начале и в конце его правления, я удостоивался его благодеяний и почета, будучи одаренным одеждой. Он отметил меня своим высоким вниманием среди знати и высших слоев населения. Правление его длилось 33 года, он умер в начале 701/1301 года в возрасте 68 лет.

Имя **Джа'фар** было переделано под 'аджамское **Чапар**¹⁴⁰. Сыновей у **Қайдū** – много, **Чапар** – самый старший, да ведет его **Аллāх** праведным путем и продлит его жизнь, правление до Последнего Дня, как и его мирскую жизнь. В настоящее время является хāном нашей земли, султāном нашей страны и наших городов, да поддержит **Аллāх** тело ислама в его век и укрепит основы веры Своей помощью. Он пришел к власти в *шаввāле* 702/мае-июне 1302 года в окрестностях **Йли**.

Что касается групп внутри рода чағатāидов, то **Чағатāй** был вторым из сыновей **Чингиз-хāна**. Его владением был **Йл-Алāргū**, стольный город с соборной мечетью в котором – **Алмāлиғ**, да одарит **Аллāх** его безграничными благодеяниями. *Известны его сыновья:

¹³⁴ **Абақа** – монгольский правитель (1265–1282 гг.).

¹³⁵ **Аҳмад Султāн** – правил в 1282–1284 годах.

¹³⁶ **Аргūн** ибн **Абақа** – годы правления 1284–1291.

¹³⁷ **Байдақ** ибн **Хўлакū** – убит в 1295 году.

¹³⁸ **Қазāн** ибн **Аргūн** (1295–1305 гг.) – монгольский правитель.

¹³⁹ **Қайдū** ибн **Қистāй** умер в начале 1301 года.

¹⁴⁰ **Чапар** – правитель, живший в эпоху автора нашего источника.

Мйтүкән, Ййсү, Байдар, Сәрбән. Мйтүкән умер раньше отца в крепости Бәмийән в 617/1220–1221 году. После взятия крепости Чингиз-хән приказал убить почти всех ее жителей вплоть до кошек, оставляя (в живых) только детей и свободных женщин*.

Чағатай умер в 642/1244–1245 году, а через два года на трон отца взошел Ййсү-Манкү, а Чағатай завещал престол своему внуку Қарә-Хүләкү ибн Мйтүкән, однако ему не удалось этого (осуществить). Упоминание о Ййсү-[Манкү] было, когда шла речь о Манкү-хәне. Он (Ййсү-Манкү) умер на руках мусульманки Урқина-хәтүн, супруги Қарә-Хүләкү.

И Карә Хүлакү взошел на трон своего деда Чағатайа в Карә-Қурүме, по указанию Манкү-хәна. Он скончался при возвращении из столицы Манкү-хәна в столицу своего государства в 640/1242–1243 году.

И правление перешло к его супруге Урқина-хәтүн и его сыну Мубәрак-шаху¹⁴¹, в то время еще малолетнему. Продолжительность ее правления девять лет и 26^б↑↓27^а несколько месяцев.

Алғуй ибн Байдар ибн Чағатай¹⁴² занял трон по указанию Арйғ-Бүкә в 659/1260–1261 году после того, как он выдал ее (Урқина-хәтүн) Арйғ-Бүкә.

После Алғуйа в Ахангарәне в джумадә II 664/марте-апреле 1265 года на трон взошел Мубәрак-шах, сын Қарә-Хүләкү от Урқина-хәтүн, превосходный мусульманин.

После того, как был остранен от правления Мубәрак-шах, трон перешел к Барәқ ибн Ййсү-Бүкә ибн Мйтүкән ибн Чағатай¹⁴³, который напал на Мубәрак-шаха и взял его [в плен] в окрестностях Худжанда в зү-л-хиджжа 664/сентябре 1265 года. Барәқ умер в начале 670/1271 года.

Нйкбай ибн Сәрбән ибн Чағатай¹⁴⁴ занял трон после Барәқа по указанию Қайдү в середине 679/1280 года.

Бүкә-Тимүр ибн Қадағай ибн Бүрй ибн Мйтүкән ибн Чағатай¹⁴⁵ взошел на трон по указанию Қайдү в 671/1272–1273 году

¹⁴¹ Мубәрак-шах, он же сын Қарә-Хүлагү от Урқина-хәтүн (Оргина-хәтүн) – находился на троне только 6 месяцев.

¹⁴² Правил с начала 1261 по март 1265 года.

¹⁴³ Барәқ ибн Ййсү-Тувә [Дувә] ибн Мйтүкән ибн Чағатай – 1266–1271 годы.

¹⁴⁴ Убит в 680/1281–1282 году.

¹⁴⁵ Бүкә-Тимүр правил в 671–680/1272–1282 годах.

вместо Нйкбайа, (убив его) в ночной схватке. На трон он взошел вместо него [Нйкбайа]. Бӯқā-Тимӯр умер в 680/1281–1282 году.

В 681/1282–1283 году [на трон] воссел Дувā ибн Барāқ по указанию Қайдӯ, который ранее возводил [на трон] и его отца [Барāқа]. А между Қайдӯ и Барāқом были союзнические и дружеские отношения. Это – хāн, изящный и красивый, обходительный и проницательный. У него «длинные руки» при заключении договоров, разрешении (проблем), высокая степень в почитании и определении рангов. Он не только опора государству Чапара, но и его родной старший брат, да наградит его Аллāх Всевышний, после дарения ему истинного пути, долгой жизнью и осчастливит его Своим руководством по прямому истинному пути.

Мы упомянули тех мугӯльских хāқāнов, которых выделили из числа обладателей короны и трона, исключая малолетних и тех, которые не заслуживают внимания из-за их многочисленности. Они (подразделяются) на пять групп-общин. Одна группа из них – Қā’āнийя. Это – сыновья Ёктāйа, великого қā’āна. Их хāном сегодня является Чапар ибн Қайдӯ.

Община Чағатā’ийя. Их хāн – Дувā ибн Барāқ. Они оба были посредниками (при заключении соглашений), их владения (находятся в середине, простираясь) от областей Туркистāна до Хурāсāна и некоторых южных стран.

Община сыновей Тӯбинӣ. Их хāном был Тӯқта ибн Манкӯ-Тимӯр. В его владения входят северные страны.

Две общины из них: **община сыновей Тӯлӣ** ибн Қубилāй-қā’āн ибн Тӯлӣ, их хāн в настоящее время – Тимӯр-қā’āн. Они владели восточными странами. (Последняя) **община – потомки Хӯлāкӯ** ибн Тӯлӣ. Их хāном в настоящее время является Қазāн ибн Арғӯн. Ему принадлежат чудесные страны Запада.

За пределами этих пяти (групп) имеются (еще) пять (второстепенных) родственников Чингиз-хāна, которых невозможно сосчитать из-за их огромного количества. Аллāх, преславен Он и велик, и никто не может появиться на Его месте, и только Он определит число каждой вещи.

Теперь перейдем к главе о правителях и *амӣрах*, *вазӣрах*, время жизни которых мы знаем, период их правления помним.

ГЛАВА ОБ ИЗВЕСТНЫХ [ЛЮДЯХ] ИЗ ЧИСЛА АМІРОВ, ВАЗІРОВ И АВТОРИТЕТНЫХ ВЕЛИКИХ ЛИЦ

Из их среды [Маҳмūd Йалавāч] — первочинный господин величайший глава, гордость мира и веры, помощник ислама и мусульман, самый справедливый из вазіров ҳақāнов, блюститель порядка в государстве, защитник людей ислама из числа слабых, Асаф эпохи Маҳмūd Йалавāч ибн Муҳаммад ал-Х̣^вāразмī¹⁴⁶, да прольет Аллāх щедрые милости и прощения на его могилу. *Он — тот, о котором маулāнā, глава имāмов ал-Музаффарī, да помилует его Аллāх, сказал, восхваляя его в қасīде, начало которой гласит:

Слава Аллāху, создавшему, как солнце, Маҳмūда,
Спасителя масс, гордости веры Маҳмūда.
Благодаря ему возвысилось знамя ислама,
И позеленели в саду высохшие ветки на дверьях,
Установилась справедливость везде, слава Аллāху,
Угнетение он завязал веревкой своей ярости.

Стих:

О земля Х̣^вāразма, живи гордо из века в век,
В государстве, основанном блестящими [людьми], как звезды.
Мы похвалили тебя тем, чем тебя хвалят,
О Х̣^вāразм, твоя гордость — Маҳмūд.
Я вижу, что в нем [Х̣^вāразме] счастье всего мира собралось.
В лице деда и сына — Мас'ūда, Мас'ūда
Отец, самый щедрый из людей, нет подобного ему,
И нет подобного его сыну, рожденному в нашу эпоху.

Қасīда состоит из 88 байтов*.

На него [Маҳмūd Йалавāч] были возложены вазірские полномочия со времени Чингиз-хāна до периода Манкū-хāна. Он привел в порядок государственные дела от Джайхūна Хурāсāна до дальних стран ас-Сйна (Китая). Великий қā'āн Уктāй ибн Чингиз-хāн поделил владения между ним (Маҳмūдом Йалавāчом) и его сыном, и возвел его [Маҳмūда Йалавāча на престол] во владениях Хитāй, Танкут до стран Йугур. Он благоустроил страны своей рукой и через

¹⁴⁶ Маҳмūd Йалавāч ибн Муҳаммад ал-Х̣^вāразмī — при первых монголах фактический правитель Средней Азии и Восточного Туркестана.

свою власть. Рабы Божие возвысились благодаря его справедливости и заботе. Он взошел над восточными странами, как луна в период полнолуния и возвышения доброй судьбы, 27^а↑↓27^б Йалавāч вознесся над людьми подобно венцу на голове. Как разумно (было) его правление (страной) Хитāй из восточных стран! Он скончался в месяце *рабӣ* I 652/апреле-мае 1254 года в Хāн-Бāлиқе¹⁴⁷ и был погребен там, как мученик, чужестранец, прощение и благосклонность Аллāха близки (ему)!

В странах, которые находятся между Танкутом и простираются до берега Джайхӯна Хурāсāна, управляющим делами в качестве амīра и вазīра (был назначен) его сын ас-сāхиб ас-сāдр ал-кабīр ал-му‘аззам ал-амīр ал-хатīр ал-муфаххам, султāн вазīров (всего) мира, гордость амīров рода человеческого, владеющий мечом и пером, учредитель столпов науки, распространитель милости и великодушия, понимающий значение власти и знания, успевающий (на двух поприщах) – войны и мира, совершающий львиные броски во время войн, щедрый на дары в целях предотвращения [войн], аргумент мирской жизни и религии Мас‘ūd ибн Махмūd ал-Хāразмī¹⁴⁸. За ним было последнее слово в критике и при заключении соглашений (между правителями) в качестве посредника, с ним (правители) ищут союза, и не родился в природе подобный ему.

[Еще] никто не слышал о подобных ему,
И [никто] не видел подобного ему.
Он объединил силы, повиновал себе
Пламя их слева, а прелести – справа.

Он привел в порядок государственные дела в странах, урегулировал выезд (в другие страны) и наладил сообщения между ними, обращение капиталов, взимание налогов. Дни и ночи его проходили в предотвращении мятежей, усмирении своих подданных (при желании) взбунтоваться. [Он трудился, чтобы] укрепить устои государственности богатством и силой, предоставив жителям страны безопасность и спокойствие, превращая свои ночи в светлые дни упоминанием (имен Бога путем исполнения радений – *зикром*), разрешением споров и повторением (бесед) с великими шайхами и

¹⁴⁷ Хāн-Бāлиқ – нынешний город Пекин.

¹⁴⁸ Мас‘ūd ибн Махмūd ал-Хāразмī – сын Махмūда Йалавāча, правитель Мава-раннахра после отца.

учеными мужьями. С его помощью вознеслось знамя науки и рассеялся мрак притеснения в это время. Расцвели сады веры, улучшилось положение мусульман, исчезли разногласия между противниками до такой степени, что не осталось противоречия между огнем и водой, установилась дружба между волками и овцами, угнетатель просил прощения (за свои притеснения) у неправых, не было нужды в милосердии и милости, ученые наслаждались своими занятиями, благими знаниями, он был восхвален моими изречениями в одах, которыми я горжусь, и ожерельями, которые включает в себя *дйвāн* [сборник стихов]. Он прожил жизнь в довольствии и досточтимости, таково (значение) имени его отца. И Аллāх принял его счастливым (прощенным), как звучит имя его – Мас‘ūd [т. е. счастливый], в *шаввāле* 688/ноябре 1289 года в Бухāре, и был погребен здесь, в медресе, построенном им. *На дату его смерти была составлена следующая хронограмма в стихах по указанию плода его прекрасного сада-сердца Абū Бакра Мас‘уда II:

23 *шаввāля*¹⁴⁹ года 687-го¹⁵⁰,
 Господин простился с [этим] миром.
 Он – спаситель народа, управляющий странами,
 Сильнейший аргумент религии Аллāха Мас‘ūd.
 Он восхвален Величайшим Владыкой,
 Поэтому его имя произносится после восхваления Аллāха.
 Не все его достоинства ведомы народу,
 Тень его справедливости покрыла всю страну.
 Его личность для государства достойная цель,
 Целью его существования был шарй‘ат.
 О как жаль Второго Искандара, чья стена
 Стояла каменной преградой на пути насилия.
 О как жаль человека, равного Āсафу [ибн Бūrхийā] и Джамшйд,
 Приковал он к цепи шайтāнов насилия.
 С его смертью мир получил большой вред.
 Жил бы он, миру было бы больше пользы.
 Но нельзя назвать его мертвым,
 Хоть он покинул этот мир,
 Не умер, жив он до дня Воскресенья.
 Живут его добрые деяния,
 Так как он владел (этим) миром и вечным (миром).

¹⁴⁹ «Кāф ва бā’», цифровое значение этих букв по *абджаду* – 23.

¹⁵⁰ Дата дана по *абджаду* в числовом значении букв «хā’», «фā’» и «хā’» (687).

Из одного мира перешел в мир иной,
 Разве умрет такой достойный отец,
 Так прекрасно созданный [Аллāхом].
 Он владел достоинствами 'Умара и 'Али,
 Он – Абӯ Бакр ибн Мас'уд ибн Маҳмӯд.
 Он – тот же плод того же дерева,
 Да он – ароматный цветок того же цветка,
 Дело деда и отца в их должностях
 Аллāх возобновил (в лице внука).
 Так как место его предков в раю,
 Да пусть будет раем эта преемственность,
 И да будет его сердце радостным.
 Отец завершил свою жизнь, да продлится жизнь сына,
 Ради мощи страны до конца своих дней*.

Его место, да сделает Аллāх ясными его аргументы, по указанию Қайдӯ 27^b↑↓28^a, занял его [Йалавāча] сын, ал-амӣр ал-му'аййад ал-мансӯр ад-дастӯр¹⁵¹ ибн ад-дастӯр Ғийās ад-дунйā ва-д-дйн Мас'уд II – Абӯ Бакр¹⁵² ибн Мас'уд ибн Маҳмӯд в 689/1290 году. Он умер в ша'бāне 697/мае-июне 1298 года.

После него правил государством по повелению Қайдӯ его брат ал-амӣр Сатилмиш-бек, он же – Мас'уд III, который умер в 702/1302–1303 году.

Затем в столице государства в Кāшғаре по указанию хāна Чапара, да наградит его Аллāх прямым путем, взошел (на управление страной) Мас'уд IV, считавшийся Сатурном седьмого неба, из числа его слуг, Юпитером в прахе его ног. Он – ал-амӣр, сын ал-амӣра, ал-вазӣр, сын ал-вазӣра, обладатель короны и трона Фаҳр ал-Мулк Сӯйинч ибн Мас'уд ибн Маҳмӯд ал-Х^bāразмӣ¹⁵³, да благословит Аллāх его правление и убережет от зла и бедствий времени.

¹⁵¹ *Дастӯр* – такое звание имел наставник и глава религиозной общины и последователей религии Заратуштры.

¹⁵² Наместник в 689–697/1290–1298 годах.

¹⁵³ *Мас'уд III* – сын Маҳмӯда ал-Х^bāразмӣ. Правитель Кāшғара с 702/1302–1303 года.

**ПОДРОБНОЕ ОПИСАНИЕ РЯДА ИЗВЕСТНЫХ ЛИЦ
И ЗНАМЕНИТОСТЕЙ, С КОТОРЫМИ Я ПОЗНАКОМИЛСЯ
ВО ВРЕМЯ МОИХ СКИТАНИЙ ПО РАЗНЫМ
ГОРОДАМ И СТРАНАМ. ОПИСАНИЕ КАЖДОГО ГОРОДА
С ЕГО БЛАГОДЕТЕЛЯМИ И ЗНАМЕНИТОСТЯМИ**

Город Алмāлиг¹⁵⁴, да окружит его Аллāх своими огромными благодеяниями. Я начал с города Алмāлига, и правомерно начинать с него, ибо это – место моего рождения, перевязь моего меча, извлекающего огонь из кремня, моя родина и место моих дружеских связей, часть жизненного пути, начало моей славы, столица страны, центр религии, местопребывание правителей и хāқāнов. Его воздух – приятный, с легким ветерком, а его вода – сладкая на вкус, [напоенная] его дуновением. Ветер [приносит] животворное тепло и влагу, почва превосходит по благоуханию пахучий мускус, сады цветут, а ветви [деревьев] плодоносят, его пастбища богаты растительностью, его пруды – полноводны, а утренние беседы ветра соединяются с вечерними и несут умеренные благоухания в сумерки.

Бӯзār – хāн Алмāлига. Он был упомянут выше. У него было девять сыновей: Хиндӯчāқ-малик, Сигнāқ-текйн¹⁵⁵, Аҳмад-текйн, Хусайн-текйн, Сулаймāн-текйн, З̄у-л-Фиқār-текйн, [Дāvӯд-текйн]¹⁵⁶, Туткāн-текйн, Үч-Алдй-текйн. Покровитель их суверенитета и опоры – Сигнāқ-текйн. Тот, кого его отец Бӯзār-хāн отдал Чингиз-хāну в пажи. Взял его к себе великий қā’āн, и Бātū ибн Тӯбинй-хāн женил

¹⁵⁴ Алмāлиг – город в Семиречье, расположенный на берегу реки Или, к северо-западу от современного города Кульджи в Китае. Впервые упоминается как столица района Кульджи. В период монгольского завоевания здесь находилась резиденция ханов Чагатайского улуса. Алмāлиг сыграл роль торгового центра на караванной дороге, которая связывала Золотую Орду и Среднюю Азию с Монголией и Китаем. В XVI в. город находился уже в развалинах. В. В. Бартольд его отождествляет с урочищем Алимту в районе Кульджи, где находится гробница Қутлӯқ-Тимӯра. По мнению Бернштама Алимту находится около г. Алма-Аты. См.: *Бернштам А. Н. Памятники старины Алма-Атинской области (по материалам экспедиции 1939 г.)* // Известия АН КазССР. Сер. археологическая. Вып. 1. 1948. С. 79–91; *Рашид ад-Дин. Собрание летописей. Т. 1. Кн. 2. С. 182; Ибн Баттута и его путешествия. С. 112.*

¹⁵⁵ Сигнāқ-текйн (Сукнāқ-тигйн) – сын Бӯзār/Озār-хāна Алмāлигй. Сукнāқ-бекй служил в войсках Чингиз-хāна. Он присоединился к ним в 1220 г., перед походом на земли, принадлежащие х̄’āразм-шāхам. См.: *Рашид ад-Дин. Собрание летописей. Т. 1. Кн. 2. С. 197.*

¹⁵⁶ По В. В. Бартольду.

его на своей сестре Билған-Бикӣ. Она родила ему сына, которого называли Йл-Бӯтāром; я приучал его к работе и передал ему свои знания – я сам был так воспитан. Цель моя (была) их дворцы, чтобы я мог приносить там пользу. Именно поэтому меня стали звать ал-Қаршӣ (дворец). Сигнақ-текин умер, когда только взошел на трон Манкӯ-хāн в столице в 648/1250–1251 году. И его [Сигнақ-текина] сын Дāнишманд-текин¹⁵⁷ перевез его (тело) оттуда в Алмāлиғ. Он занял трон своего отца и покори́л тех, кто отказывался [повиноваться] ему. Он [Дāнишманд-текин] был юношей порочным, рисковавшим собой, щедрым до расточительности, ловким и сметливым. Он умер в Қӯз-Бāлиқе¹⁵⁸ в 655/1257 году, (его тело) было перевезено в Алмāлиғ и погребено там в мавзолее отца в ал-Қаршӣ (крепости). А Йл-Бӯтār умер совсем молодым уже после того, как я покинул [Алмāлиғ], направляясь в Кāшғар в 673/1274–1275 году.

Я прибыл в Алмāлиғ к господину ад-дастӯр ал-джалил ал-хатӣр ал-карӣм ал-кабӣр, полюсу мира и религии, убежищу ислама и мусульман **Хабаш-‘Амӣд ал-Кармӣнӣ-йи Бухāрā ал-Йлāргӯрӣ**¹⁵⁹ для того, чтобы найти поддержку. Правитель столицы Чағатāидов, перед которым из страха сгибались крепкие шеи, а перед его могуществом падали лицом к земле хищные цари. Он – тот, которого восхваляют, и тот, кто совершает частые молитвы, видный, щедрый, всегда прославляемый красноречивыми стихотворцами. Скончался во время правления Алғӯйа¹⁶⁰ в ша‘бāне 658/июле-августе 1260 года в одном из пригородов Алмāлиға – Тартақе¹⁶¹, где и был погребен.

Я познакомился с этим господином, когда сопровождал своего наставника и сына моего шайха, моего учителя, моего прибежища маулāнā Рукн ал-милла ва-д-дйн **Аҳмада ибн Аййӯба ибн Аҳмада ал-Балāсағӯнӣ**, да будет милосерден к ним обоим Аллāх.

Господин маулāнā маулā аш-шуйӯх ва-л-а’имма ал-‘āлимйн фи-л-‘āламйн **сaдр сaдӯр ал-мамāлик**, последний из передатчиков предания, автор «ал-Мунйа» и «ал-Арба‘ун» Рашӣд ал-Хаққ ва-д-дйн

¹⁵⁷ Дāнишманд-текин – сын Сигнақ-текина. Правил с 648/1250–1251 по 657/1258–1259 годы.

¹⁵⁸ Қӯз-Бāлиқ – местность около Балāсағӯна.

¹⁵⁹ Қутб ад-дйн Хабаш ‘Амӣд – выходец из Кармйна, а по Рашӣд ад-дйну – из Отрāра. Мусульманский министр в государстве Чағатāйа. Умер в ша‘бāне 658/июле-августе 1260 года.

¹⁶⁰ Алғӯй – двоюродный брат Нйкбайа ибн Сāрбāна. См. выше.

¹⁶¹ Вариант – Кāрке.

Абӯ-л-Фадā'ил Муҳаммад ибн Абӣ Бакр ар-Рашидӣ ал-Абӣвардӣ, известный под прозвищем 'Ақраб [Скорпион] скончался в 645/1247–1248 году.

Из царей я помню господина ал-малик ал-му'аййад ал-музаффар ал-мансӯр ал-му'аззам ал-'алӣ наследника царства султāна Маҳмӯда аз-Зāвулӣ, ревущего льва, бесподобного Шамс ад-даула ва-д-дйн, правителя Газны и Герата. Я удостоился чести служить ему и получить от него почетный халат и благодеяния, да воздаст ему Аллāх свою милость.

*Жемчужины его достоинств нанизаны в этих *рубā'и*.

О солнце, избавься от корысти своей,
Снаряди верблюда счастья и веди его.
В мире есть два приятных сердцу дела:
Или быть убитым с честью, или достичь цели.

Всегда делай добро, пренебрегай злом,
Не покорить злом людей.
Отвечая злом на зло – не поможет,
И это невежество долго не протянет.

Его же:

Не думай, что у меня нет животного нрава,
Что есть у тебя, у меня во сто раз больше.
Я не делаю зла и не несу вреда,
Если я не делаю зла, то не вижу плохого.

28^a↑↓28^b Мне рассказал мой господин, которого приблизили мои глаза к себе **Садр ал-милла ва-д-дйн ал-Кāзхāнӣ**: при упоминании Кāшғара, да сохранит его Аллāх, вспомним один отрывок из его манāқиба (Жизнеописания).

Начальник великого *дīvāна* по приказу хāна того времени Абақа ибн Хулāкӯ отправил на имя ал-Малик Шамс ад-дйна письмо в крепость Қайсār, в которой он скрывался от них, и не было возможности вывести его оттуда. В этом письме были стихи (қит'а):

О свет царства Малик Шамс ад-дйн Муҳаммад-и Карт,
Это ты создан, как ангел, весь из духовных качеств.
Расставание с тобой нам так невыносимо,
Что его глубину не постигнет никто, ты – человек и душа.

Пред моими глазами ничтожен каждый из обоих миров,
 Пыль из-под копыт твоего коня – эликсир для глаз людей.
 О как будет больно мне, слабому со скучающим сердцем,
 Если ты (не) придешь сюда.
 Я написал тебе это письмо страстно и искренне,
 Следует читать его как письмо разлуки, и
 Ты должен погасить водой старания
 Огня намерения выйти и сдаться.
 Сколько интриг таит в себе это время,
 Боже упаси, если (не) оставишь свою поездку.

Глава *дйвāна* вознамеревался сказать о том, чтобы Шамс ад-дйн не выходил из крепости, так как понял их намерения и, показывая свою дружбу, он сочинил намеками этот стих, который невозможно понять без разгадки символа, который содержится в слове «наранджāнӣ» – в двух точках над буквой «нӯн» и под буквой «бā'» [т. е. если в слове «наранджāнӣ» начальная точка над буквой «нӯн» ставится внизу, то получится слово «биранджāнӣ» со значением «если явишься»]. Кроме этого, он поставил точку под буквой «бā'» в некоторой отдаленности от этого слова, а точку над буквой «нӯн» – ближе к слову. Такой же намек содержится в словосочетании «'азм-рā бигардāнӣ» и «'азм-рā нагардāнӣ» – «если собираешься прийти» и «если не придешь». В этом словосочетании также точки были выставлены ближе или подальше, чтобы адресат мог точно понять намек.

Глава *дйвāна* надеялся, что Шамс ад-дйн поймет намек, сделанный в стихе, где он предупреждает о том, что если он выйдет из крепости, то его непременно убьют враги. Но судьба сыграла злую шутку: Шамс ад-дйн не понял намека, вышел из крепости и был взят (в плен). И тогда он в беспокойстве и тревоге произнес это *рубā 'й*:

Я вышел из камня [крепости], и изменилось мое мнение,
 Из-за моего невежества вывели меня ноги.
 Если еще раз вернулся бы я туда,
 Стал бы я железом и никогда не вышел бы из рудника.

Он был выведен оттуда и отравлен, судьба его была предрешена, и настал его смертный час, да помилует его Аллāх*.

**УПОМИНАНИЕ О ЗНАМЕНИТЫХ ИМАМАХ,
ОБЛАДАТЕЛЯХ ЧАЛМЫ, САЙЙИДАХ, ШАРЙФАХ,
ПРИБЫВШИХ ИЗ РАЗНЫХ СТРАН, С КОТОРЫМИ Я
ВСТРЕЧАЛСЯ И ЧАСТО СИДЕЛ ПРИ НИХ, ПОЛУЧАЯ
ПОЛЬЗУ**

Из них – мой шайх великий, достойный поклонения, богобоязненный, и чудотворец Шамс ал-Хаққ ва-д-дйн **Аййуб ибн Ахмад ибн Аййуб ал-Баласағунӣ**, который был запечатлен достаточно в моем *Машиаха*, да освятит Аллāх его гробницу и удвоит его покой.

Из них – ал-‘алим ар-раббāнӣ, второй ан-Ну‘ман, маулāнā аш-шайх ал-имām, наставник ученых (наших) дней, бесподобный среди столпов ислама, ас-садр аз-зāхид ал-‘абид, проводящий дни в посте, крепкий, великий исследователь, имевший большие знания, достигший первенства в овладении рациональным и известным **Захир ал-милла ва-д-дйн Ашраф ибн Наджīb ибн Мухаммад ал-Кāsāнӣ**. Он – тот, подобного которому еще матери не рождали, на него опирались при определении великих людей. Когда мне не было и 12 лет я встретил его в Алмāлиге и начал читать его [сочинение] «ал-‘Арабийāt фӣ тарджамат ал-Қур’āн», (всегда) находившиеся перед ним. В начале 640/1242 года он обучил меня изречениям Пророка, да благословит его Аллāх и приветствует. **Хадис** является и первой наукой в познании Всемогущего, и последней, – которой поручается (решение всех) дел. Через несколько лет он переехал из него (Алмāлига) в Кāшғар и умер там в *мухарраме* 659/декабре 1260 – январе 1261 года.

*Его оплакивал ас-садр ал-‘аллāма Маулāнā ал-Музаффарӣ, да помилует их обоих Аллāх, в стихах, нанизав их в отборные, рифмованные и поэтические ожерелья. Вот сказанный им стих:

Скажу сам себе, который судит...
Слушай меня, требуешь утешения, ответь мне.
Этот мир каждый день строит козни,
Отнимает кого-то и всегда приносит нам неожиданности.
Разве это не странно, что вера праведная...
И ушел с трепещущим чистым сердцем.
Поистине погасло светило науки и литературы
С уходом имāма Ашрафа ибн Наджїба.
Он был отвечающим на все вопросы,
Теперь некому отвечать на них.

Мир поистине породил такого молодца,
И теперь не осталось знатного человека*.

Из них – чудо среди чтецов Корана, жемчужина времени, знамение Аллāха в этом мире, самый великий ученый среди сынов Āдама, обособленный со стороны Аллāха большим даром, не видели ему подобного ни в далекую старину, ни в последнее время. И он – аргумент жемчугов, Бадр ал-милла ва-д-дйн **Муҳаммад ал-Фарāхӣ**, выдающийся ученый, слепой, но зрячий во всех крупных и малых областях науки. Мне довелось застать его в Алмāлиге в течение 646/1248–1249 года.

Необыкновенное событие произошло (у него в гостях). В начале весны застелили скатерть, на которой находились кушанья и хлеб с приправой. Среди блюд был и поднос с *бурāнӣ*¹⁶², поставленный перед ним. Он протянул руку к *бурāнӣ* и, прежде чем есть и предлагать ее остальным, сказал: «О благородный *х̣’аджа*, удивительно, что ты принес нам *бурāнӣ* в такое время года! Весной такое может сотворить только мудрец Сукрāт. Ты сотворил чудо». Присутствующие удивились тем, что он [слепой] прикосновением пальцев смог определить, что находится на скатерти и на подносе. О его чудотворствах, свидетелем которых я был, я рассказал маулāнā шайх ал-ислāму Хусām ал-милла ва-д-дйну ал-Бārчинлиғӣ, да помилует его Аллāх. Он с улыбкой сказал: «Я удивлен тем, что он таким образом смог почувствовать вкус, даже не попробовав блюда». 28^б↑↓29^а

Из них – ас-саййид ал-имām ал-кабӣр ал-му‘аззам, прославленный царь богословов мира, *султāн* саййидов ‘арабов и ‘аджамов, сливок тāлибитов, опора хāшимитов, нақӣб ан-нуқабā’, опора достоинств саййидства, тот, к кому восходят самые высокие цели старцев, их вершина Шамс ал-милла ва-д-дйн **Абӯ Джа‘фар Тāхир ибн Абӣ-л-Ма‘ālӣ ал-Хусайнӣ ал-Балхӣ**, да будет Аллāх к нему милосерден. Я был удостоен чести увидеться с ним в нем (в Алмāлиге) во время его ухода оттуда, когда он потерял свою щедрую, благородную, целомудренную жену. Его сын – ал-имām, печать *муджтахидов*, совершенствовавший науки ранних и последующих поколений **Муҳаммад ибн ‘Умар ар-Рāзӣ**, да помилует его Аллāх. Будучи подростком, мне посчастливилось встретиться с ним и поучиться у него. А это было

¹⁶² *Бурāнӣ* – блюдо, которое приготавливается из свежих зеленых овощей с прибавлением воды и масла, один из видов таджикского блюда «шакарāб».

для меня великим достижением и пределом моей гордости, самым лучшим из того, чего я добивался.

Из них – ас-сайид ас-садр ал-му‘аззам, господин саййидов, опора счастья, гордость славы, избранник Рода и Семьи, царь ислама, величие саййидов, садр Худжанда и его окрестностей. Я встретил его впервые в Алмāлиге, и с ним (в это время) был аш-шайх ал-имām ал-джалїл Бурхāн ад-дїн ат-Тавїл ал-Музаккир, а он – ас-сайид имām Худжанда Бурхāн ад-дїн ал-Мукри’ ал-Худжандї, последний из них (ученый предыдущего поколения), обосновавшийся (потом) в Алмāлиге. Затем я приехал к нему во второй раз, в Худжанде, мне посчастливилось учиться у него в течение ряда месяцев 670/1271–1272 года.

Из них – ал-қадї, ал-имām, луна [среди] имāмов ислама, увещатель людей, предмет гордости богословов и толкователей Корана, қадї ал-қудāt ар-Рўма, ‘Изз ал-милла ва-д-дїн, самый красноречивый в выражениях, самый искренний из проповедников Радї ад-дїн Зарбахш ал-Бāхарзї. Я обучался у него в Алмāлиге. Мы надели одежды паломников и вместе с группой почитаемых совершили *хаджж* для посещения высокочтимой Ка‘бы и *қиблы* святынь. Ему [ал-Бāхарзї] до этого не приходилось совершать коленопреклонение перед Ка‘бой, и *қибла* не получала его поцелуев. Он – предводитель шайхов, тот, в чьих руках шипы превращаются в финики, пыль – в золото, уголь – в розу, а его чудотворства были пламенем, известно его увлечение врачеванием. И мы прибыли для совершения ритуального обхода вокруг Ка‘бы и удостоились чести поприветствовать Его, приложиться к Его рукам, и оказались в потоке (людей), посещающих Его святыню в радости от щедрости Его гостеприимства, гордые от (получения) Его милости. (И тут неожиданно) при Нем оказался дьявол в образе человека ал-Кāсанї, который там плел сети и расставлял силки (многобожия). Тут от него в нашу сторону пошли порицания, в наш адрес от его чудотворств стало поступать то, во что вы не поверили бы, если бы мы рассказали – разумнее помолчать об этом, а Аллāх лучше ведает истину. А это (имело место) в 656/1258 году.

ИЗ ЗНАЮЩИХ ҶАДРОВ, САЙЙИДОВ И СЛАВНЫХ ИМЌАМОВ, ЖИВУЩИХ В АЛМЌЛИҒЕ

Старейший из них – ас-садр ал-кабӣр ал-муқаддам и именитый, прославленный шайх, садр садров Вселенной ‘Ала’ ал-Хаққ ва-д-дӣн, известный как ‘Ау’¹⁶³. Он был славным садром и благородным шайхом. У него неприкосновенная должность, которую он занимал со времен правления Бӯзār-хāна до периода назначения сына его дяди со стороны великого қā’āна во владение государством Чингиз-хāна. А он (его племянник со стороны отца) – ас-садр ал-аджалл ‘Абд ал-Му’мин был прославленным, набожным, благожелательным, благоприятным садром, который скончался в должности садра. Его место занял его сын ас-садр ал-аджалл Бурхāн ал-Хаққ ва-д-дӣн ал-Аджалл, опора наша, суть нашего века, вместилище наших писарей, глава наших проповедников. Ему принадлежат руководство имāmами, лидерство над людьми чалмы. И благодаря ему возвысилось значение садрства от недр Земли до вершины созвездия Плеяды. От обилия его доброты сад надежд добился утоления жажды. Под его руководством возвысилось значение имāmов до такой степени, что их обувь заняла места корон местных правителей, как чалма. Благодаря ему (Бурхāн ал-Хаққ) я получил должность нā’иба в канцелярии (дӣвāн ал-иншā’ ва-л-китāба), которая ему подчинялась. (Я там находился) до моего переезда из него (АлмāлиҒа) в Кāшғар в конце 662/1264 года. 29^а↑↓29^б За моим переездом последовала его приятная поездка в последующем году, и он был встречен со стороны садров и знати Кāшғара с почестями, уважением, радушно и тепло. Оттуда он направился в восточные районы.

Ас-садр ал-имām аз-зāхид ал-‘āбид аш-шарӣф, ал-‘афӣф ал-фақӣх ан-набӣх ал-мута‘аббид ал-мутахаджжид, шайх ал-ислām ва-л-муслимӣн Бадӣ’ ал-милла ва-д-дӣн, который преподавал и издавал фетвы. Он был знаменит аскетизмом и набожностью. Его отец был великим шайхом, мечом истины и религии, шайх ал-ислām ва-л-муслимӣн, главным садром. Когда он умер, я был несовершеннолетним. Как рассказывал мне отец, да помилует его Аллāх: «Этот шайх ал-ислām Сайф ад-дӣн однажды проходил мимо нас, и я пригласил его домой. Я взял тебя из колыбели и вынес завернутого к нему, чтобы он передал взглядом свою благодать. Он взял (ребенка) из моих

¹⁶³ Бау.

рук, поцеловал в голову, затем отдал мне свой платок вместе с младенцем и сказал: «Заверни его в него (платок), он станет твоим заступником». Так и случилось. Затем он осчастливил мой дом своим посещением, да помилует его Аллāх. Я вынес тебя к нему двухнедельным младенцем, чтобы ты получил благодать от его святого взгляда и прикосновения рук. Он взглянул на тебя и поцеловал между глаз. Затем он вытащил из-под своей чалмы лодкообразную тубетейку, положил ее на твою макушку и сказал: «Это – твой преемник, и он – воспоминание, которым укрепится твоя сила, благодаря ему твое имя станет бессмертным». Он, да помилует его Аллāх, сказал: «Я прошу от Аллāха Всевышнего, чтобы Он превратил тебя в того, кого он предсказывал». Шайх ал-ислām Бадй' ад-дйн, да помилует его Аллāх, скончался в 645/1247–1248 году. Скончался после моего переезда из него [Алмāлиґа]. И теперь его сын ал-имām ал-хумām ат-тақй ан-нақй аз-закй аз-зāхид ал-'āлим ал-'āмил шайх ал-ислām Маджд ал-милла ва-д-дйн наследник их жизней, воскреситель их знаний, да продлит Аллāх его жизнь и даст мне встретиться с ним.

Из них – ас-саййид ал-аджалл ал-амджад ан-нақй ал-'āлим ал-'āмил ар-ра'йс и управитель, глава саййидов, опора счастья, нақйб хāшимитов, 'умарй по происхождению, ҳайдарй по величественности, ҳасанй по знатности, ҳусайнй по принадлежности Джалāl ал-Ҳаққ ва-д-дйн ал-Кāшāнй, от его высшего происхождения развивалась община, от его величия дрожали люди. Он никогда не ел чужого ломтика хлеба, добывая все только своим трудом, никто не мог упрекнуть его во взяточничестве и мздоимстве. Умер мусульманином, сторонником единобожия.

Из личностей, приближенных к особам ҳāқāнов эпохи, был ас-саййид ал-муртадā ал-муджтабā ал-му'аллā, отец правителей, избранник ҳāқāнов, принятый всеми идущими по праведному пути Амйр **Ҳайдар ал-Муṭаййаб**, глава саййидов, опора счастья, с высоким знанием, превосходными достоинствами, блестящей натурой, точностью мнений которого гордились, правитель, связанный со всеми столпами войска (урдӯ), искусный умелец, содействующий лечению своим видением сердец, от общения с которым радуются опечаленные. Он имел острый язык, изящный стиль описания, приятную речь. *Я его описывал в своем *рубā 'й*:

Тебе ведомы тайны мудрости,

Твоя натура от природы полна знаниями.

Твое происхождение от Хусайна, и твой нрав красивый,
Твое имя Хайдар, однако твое значение выше [как у 'Али]*.

[Из них] ал-амӣр ал-имām устроитель небесного свода и тел, укрепляющий небеса, восхваляющий девять небесных сводов, открывающий истину, объясняющий глубокие мысли и тонкости, знаток генеалогий хāқāнов, Идрїс в науках минувших и ныне здравствующих поколений, гордящийся счастьем познания Корана среди современников своего времени, чьи предпочтения (иҳтийārāt) и решения по вопросам мусульманского права (аҳкām) зафиксированы Наджм ал-милла ва-д-дйн Муҳаммад аш-Шарафӣ, пусть звезда (наджм) его деда продолжает светить в имени его отца, и пусть великое счастье отзовется на зов (по его имени). *О нем сочинено следующее рубā 'ī:

О тот, чьему уму ведомы тайны Вселенной,
Твои определения проникают от созвездий Овна до Рыбы,
Ты везде в почете, и высоко положение твое,
Твой календарь лучше, чем «Зйдж-и шахӣ» *. 29^b↑↓30^a

ОПИСАНИЕ ГОРОДА КĀШҒАРА И ЕГО ЗНАМЕНИТОСТЕЙ

Кāшғар был великолепным городом, подвластным исламу, колыбелью выдающихся особ, родиной благородных амӣров, местом жительства великих 'уламā'; [это] — город плодородия и благоденствия, место произрастания виноградных лоз, обильных плодами [лишь] с малым изъязном, его долины — полноводны, и посевы не нуждаются в дождях, климат сухой: весной и летом не бывает дождей, а зимой и осенью не бывает снега. Ведь зимний снег не дает плодов лета, а весенний дождь не сделает осень урожайной. Воздух влажный — вредный, а сухость — благодатна и приятна. Они [жители] не используют для пахоты быков и коров, землю обрабатывают мотыгами и кирками. То, в чем они нуждаются в жизни, это — зерно, фрукты, [а также] утварь, разные украшения, постель и все, не говоря о пожитках и тканях.

В [Кāшғаре] нет ядовитых насекомых и змей, в водоемах и реках полно воды, деревья и цветы плодоносят, но только в воздухе [много] пыли, а цвет воды — красноватый. Климат [Кашғāра] сухой [и поэтому] его деревья — червивые, воздух — гнилостный, землю

покрывают пыль и сажа, а жители города страдают обильным истечением слезы и слабым слухом.

Благородные [люди Кāшғара] – самые благородные из людей, но низкие [люди] так низки, хуже, чем [чудовище] Наснās. Сейчас он [Кāшғар] – разрушен и пустынен, погибли и правители, и жители, остались трава и пыль.

Переезд из Алмāлиға в Кāшғар, был очень приятным и здесь прекрасно у меня шла торговля. Мне [было] хорошо, я отлично устроился и был в прекрасном настроении. Это самое лучшее [место]. В первый свой приезд я был удостоен встречи с моим покровителем и покровителем ‘уламā’ обоих миров ас-садр ал-кабīр ал-хабр ал-хабīр ал-‘аллāма ан-нахрīр, предводителем двух групп (ханафитов и шāфи‘итов), стоящий посередине двух тарīқатов, султāн улемов хāқāнов Камāl ал-милла ва-д-дйн Абū ‘Абдаллāх ал-Хусайн ибн Абī-л-Музаффар ал-Баладī аш-Шайбāнī.

Я оставил (желание) тянуть нить титулов, долго перечисляя их. Он превосходит все свои титулы. Удостоив своим особым приемом, он взял меня в ученики и приблизил к себе. Это случилось во время моего первого приезда в Кашгар. В это время ко мне пришли маулāнā, солнце ученых ал-Му‘иззī и Маулāнā Бурхāн ад-дйн ‘Алим ал-Бухārī, и они пошли вместе со мной к маулāнā, да помилует их Аллāх. И после того, как он позволил мне поцеловать его руку, спросил о моем семейном состоянии. За меня ему остроумно ответил Маулāнā ал-Му‘иззī следующим образом: «Он – холостяк, однако госпожа страсть прибыла вместе с ним для укрепления веры, как случилось и со мной». Затем он задал мне необычные и неожиданные вопросы, проявив ко мне уважение и внимание. Он спросил: «Как ты намерен добывать средства к существованию в нашем городе? Как будешь действовать?» Я ответил. «Мое дело в вашем распоряжении, и мой выбор – в ваших руках. Оцените мои способности, и какой сфере соответствует мой профессионализм и умения пригодность, туда и назначьте меня!» Он внимательно изучил сказанное и затем произнес: «Если ты закончил курсы поучения и академических проповедей, то одно из его условий – порядочный возраст, а тебе, я думаю, еще нет и тридцати». Я ответил, что я уже перешел его на три года. Он сказал: «Как прекрасно, что ты находишься в пылу твоей юности, в пору радости, веселья и любви. Если ты хочешь заниматься тем, что приводит в хорошее состояние твою душу на непродолжительное время, то не говори об этом вслух никогда, потому что не сможешь проповедовать, и тебе необходимо будет скрывать

вместе с Обладателем тайны и чистоты, боясь обнаружения *мурīдами* (несоответствия) между твоими действиями по вере и твоими высказываниями. Если они догадаются об этом, то сбегут от тебя, и твое счастье уйдет, а радость превратится в усталость. Проповедование и обучение также являются малозначимым и малоодоходным занятием, особенно в наше время. Что касается (науки о ведении) дикуссий, собраний диалектики и науки о противоречиях в высказываниях имāмов, то от них нет пользы, и это не принесет тебе ничего, кроме переживаний, обид и множества врагов. Эти науки сейчас не востребованы, нет людей, подробно изучающих и в совершенстве знающих их. Цель тех, кто занимается ими в 30^а↑↓30^б наше время, состоит не в том, чтобы в совершенстве познать расхождения имāмов и откуда у них берется такое упрямство и усердие, чтобы приучить себя к бодрствованию и размышлениям в темные ночи. Они выбирают эту науку из-за своей глупости, наглости и становятся отвратительными и грубыми и превращают ее в орудие спора и борьбы, чтобы победить себе подобных. Это является глубочайшим заблуждением, сбивающим с верного пути. Что касается обучения каллиграфии и *адабу*, то это – на первом месте, и через эти занятия человек может достичь исполнения некоторых своих желаний, однако в нем заключается потеря большей части жизни (из-за работы) с детьми и неопытными юношами. Умный человек остерегается его, а тот, кто это делает, – глупее и тупее Бāқила. А если ты сможешь воздержаться (от них), то для тебя найдется дело в этом городе. Ей-Богу, от него ты получишь райское спокойствие и наслаждение достатком, семьей и детьми. И это (занятие) – поэзия!» После этого стал описывать поэзию, ее ценность и превосходство над другими. Он начал с того, кто первым превратил речь в стихи и описал то, что имеет положение и значимость, и в конце дошел до времени Муҳаммада, мир ему, и сказал: «Он снизил авторитет поэзии, и она была начертана чудом для него, да благословит его Аллāх и приветствует! По этому поводу Всевышний говорил: «Ты не читал до него никакого писания и не чертил его своей десницей»¹⁶⁴. Он [Всевышний] сказал: «Это не слова поэта. Мало вы веруете! И не слова прорицателя»¹⁶⁵. Он [Всевышний] сказал: «Мы не учили его стихами, и не годится это для него»¹⁶⁶. Краткость лучше, чем многословие. Довольствуемся малым, предпочитая его многословию».

¹⁶⁴ Коран, 29: 48.

¹⁶⁵ Коран, 69: 41.

¹⁶⁶ Коран, 36: 69.

И маулānā, да помилует его Аллāх, вынес однозначное решение в отношении меня, что я должен заниматься поэзией и следить за рифмами в ней, и приказал делать это. Он сказал: «Я слышал, что у тебя имеются приятные и легкие стихи, блестящие и замечательные поэмы, нырни в море поэзии и достань поэтические драгоценности и жемчужины. Опасайся мучений течения дней (ежедневных повторов) и повторения ночей, ибо сегодня в этой области соревнуются два скакуна в наряде великодушия, в одежде щедрости. Между ними и решится спор превосходного победителя для наслаждения вкусом молодости и постижения желанного». И вышло, так как он предвещал, как прекрасно было то мгновение. Где теперь те времена и те мужи!

Маулānā, да помилует его Аллāх, когда я желал изучать под его руководством что-нибудь из жанра «фадлййāt» или другое, он говорил: «Изучи у меня то, чего желаю я, а не то, что ты желаешь». И он указывал по своему усмотрению на списки [стихов]. Он закончил диктовку дйвāна (сборника) своих стихов еще до моего прибытия в Кāшгар. Когда я пришел к нему для обучения, он повторил диктовку во второй раз и указал мне то, что надо записывать. Всякий раз, когда он заканчивал сеанс диктовки, он просил меня вслух декламировать одну из его қасйd.

* Из хвалебных стихов, сказанных в его честь:

Ты из плеяды белых звезд, мой повелитель Камāl ад-дйн,
Ты – могущество для сего мира, как и для веры.
Нет вопроса религии, разрешенного без твоего участия,
Или решения мудрецов имеют значение в сфере религии?*

Мы были свидетелями чудотворства спустя 10 дней¹⁶⁷ после его смерти. Явились проклятые сборщики (налогов) и ушли только после того, как совершили нападения, ограбив и убив много народу. Они похитили и распяли нескольких улемов, саййидов, знатных людей и взяли в плен пять тысяч лучших юношей, детей, красивых девушек-затворниц, каждый из них был хорошим человеком. После набега мы вышли из потаенных уголков, безопасных мест [вместе] с теми, кто избежал смерти, плена, огня, разбоя и неслыханного угона (в плен), и услышали весть о смерти нашего покровителя. Мы поспешили к нему и нашли его лежащим на спине. Казалось, что он спит, но от него поднимался пар, как будто он только что вышел из бани, и даже

¹⁶⁷ 20 дней.

величие не огородило его от смерти. А был разгар зимы, середина января (ал-кāнӯн), стих:

В (месяце) ал-кāнӯн огонь, не возгорев, потухает,
А плевок, не успев выйти изо рта, тут же замерзает.

*И как говорится в стихе:

Не только зима покрыта льдом,
Но и эпоха одела ледяную одежду,
Если 30^б↑↓31^а выльешь остаток из своего бокала,
Он вернется тебе, как горсть бисера.

Ущелья и холмы покрылись снежными сугробами,
Сильным снегом закрылись все ходы.
Наступило царство сильного холода.
Каждый, кто скрывался в укрытиях,
И спасающиеся от набега,
(Были) как разбитые параличом,
От боязни перед нападком несчастий и бед.

И были уничтожены остатки тех, кто совершал насилие, и слава Аллāху, Господу миров^{168*}.

О ВЫДАЮЩИХСЯ ЗНАТНЫХ ЛЮДЯХ, ИМЕЮЩИХ ВЫСОКИЕ ДОСТОИНСТВА

Из сaдров – маулāнā ас-сaдр ал-имām ал-аджалл ал-афдал ал-акмал, обладатель высоких степеней и могучих достоинств, носитель способов и средств Джамāl ал-милла ва-д-дйн Сaдр аш-шарӣ‘а, великий сaдр, опытный ученый, который поднялся над своими современниками во владении превосходными знаниями, способом мышления и действий, его присутствие – собрание улемов, а его дом – благо для образованных. От молодости, которая делает молодца, до нашего старения и появления седины между нами (есть) союз родовой, дружественный и человеческий, но (ныне) о нем почти забыли. *И он составил для нас во время нашей переписки строки, содержащие в себе несколько строк упреков. Вот эти стихи:

¹⁶⁸ По В. В. Бартольд.

Джамāl ад-дйн, о Садр аш-шарй'а,
 О обладатель высокого чина и авторитета,
 Ты опередил в возвышении (великих мужей) каждого из веков
 По отдаче стимулов и благодеяний.
 Возвысился ты силой и значением,
 Не боясь страха богатства, а дарением щедрости.
 О владеющий величием, высоко твое место,
 Оковы силы прочно тебя связали,
 Чем я провинился перед тобой, что ты отвернулся от меня.
 Отнял ты (мои) способности и средство.
 Отнял ты мое средство [жизни] и лишил меня достоинства,
 Разве по шарй'ату, что такой, как я, пропадал бы?
 И неужели у меня нет прав по шарй'ату по отношению к тебе?
 А где милосердие, справедливость?
 Ты отклонил мои просьбы, (а) нужно мне жить,
 Разве у вашего благородия любовь к дому Пророка.
 Ты взорвал горы моего доверия и мое сердце,
 Клянусь твоей жизнью, что этим твоим разрывом недовольны.
 Вот и пришел праздник поздравления,
 Чтобы поздравить тебя плодородной красотой сада и богатой расти-
 тельностью.
 Живи среди человеческого рода садром-повелителем,
 В интересах мирных людей веры и мирян*.

И у него, да помилует его Аллāх, верное потомство, и его сын — праведный. А он — ал-имām ал-а'азз ал-амджад ал-акрам, аргумент шарй'ата, предводитель имāмов всего мира Са'д ал-милла ва-д-дйн, садр ал-ислām, который заведовал канцелярией садра, став преемником и деда, и отца, по происхождению и приобретению, вершина общины и религии, который побудил меня к составлению этого (сочинения) «ал-Мулхақāt би-с-сураҳ» в форме настойчивых просьб и предложений, да облегчит Аллāх (мою работу) при его посредстве с помощью его благих стараний. Упоминание об этом было во введении (ад-Дйбāча) этого сочинения.

Из (числа) известных, великих имāмов, наилучших знатоков — маулāнā ал-имām, предводитель выдающихся ученых, знаменитостей, образец [для подражания] имāмов ислама, лидер на поприще славы и величия, превосходных деятелей науки и муджстахидов, муфтй общины, наставник имāмов, освещающий большие трудности, развязывающий узлы проблем выражения смыслов и описания, сливок образованных людей эпохи, автор [сочинения] «ан-Нихāйа ли-л-хидāйа», устанавли-

вающий изучение и понимание, ал-‘āлим ал-муҳаққиқ ан-наҳрӣр ал-мудаққиқ Зайн ал-милла ва-д-дйн, который является в науке бескрайним морем, а его величие соответствует его знамени. Он – океан, который своей способностью выносить фетвы поражает блюстителей закона, а Кāшқар своим высоким положением возвышается над всеми странами ислама. *В его честь сложены эти стихи:

Краса имāмов, чье руководство продолжает оставаться
 Преградой для Йа’джуджа и Ма’джуджа для (их) отвлечения,
 Был бы Артудж жалким, однако благодаря принадлежности к этому
 Городу (городок) стал выше, даже бы если весь мир взирал на Артудж.
 Шарй‘ат продолжает украшаться его фетвами
 И община выглядит краше благодаря его набожности,
 И дай Бог, чтобы его мечты сбылись
 И для потустороннего, и этого мира,
 Чтобы его благородство достигло краев его надежд!*

ОПИСАНИЕ ХУТАНА И ЕГО ЗНАМЕНИТОСТЕЙ

Город Хутан был красив, занимал обширную площадь. Климат здесь – умеренный, земля – плодородна, небо – светлое и чистое. В нем много селений, садов, пастбищ и пахотных земель, но только эту землю 31^а↑↓31^б тяжело вспахивать. Зерна вдавливаются пальцем в землю, а его колосья не рождаются с большим количеством зерна. В колосе сто зерен, и самое маленькое способно [иметь] лучшие свойства, а его кожица – приятное, вкусное кушанье.

Селение его [Хутана] – меж двух *vādī* [долинами], вода вкусная, красноватая, а на дне водоемов виднеются камешки яшмы – светлой и зеленой. Земля богата водой, в основном растут деревья тутовника, листья которого являются пищей для шелкопряда. На рынках торгуют бязью и шелками. Его жители – красивы лицом и имеют светлые глаза. Удивительно, что (хотя) овцы темные, но с годами их шерсть белеет. В честь (имени) правителя (султāна) Хутана было сочинено это *рубā ‘ī*:

Твое имя в перстне сердец отпечатано,
 Страна Хутан благодаря тебе сильна и спокойна.
 Живи долго, о шāх, чтобы и любой тюрк сказал:
 «Йиглақ қарӣ бӯлмӣш ва мунмӣш такӣн»¹⁶⁹.

¹⁶⁹ «Плакса, жалуясь, станет старым, а правителем – никогда?»

ГОРОД ХУДЖАНД

Он – рай Вселенной по красоте, плодородию – райский сад на земле, покрытый базиликом и цветами. По его (реке) Сайхуну перевозят (груз) в плывущих лодках, в его кварталах столько ученых, сколько на вращающемся небосводе – звезд и планет. Я имею в виду луну в период полнолуния и садров общины, а их глава – ас-садр ал-аджалл ал-а‘азз, опора саййидов, славнейший из саййидов, о котором мы говорили выше при описании Алмāлига, когда упоминали о живущих в нем людях. И его отец Малик ал-ислām Бурхāн ад-дйн ал-Кабйр, да помилует его Аллāх, составил стихи (қит‘а) о старости, а они записаны на гробнице, которая находится на берегу Сайхуна со стороны Мйвағал [Мугул]¹⁷⁰, а это – название горы на северной стороне [города]. Вот эти стихи:

В молодости, (когда волосы были) темными, показала мне судьба
Один волосок – старости нить.
Я сказал: «Добро пожаловать,
Этот жемчуг слез создаст ожерелье».

Я его перевел на персидский:

На закате молодости, когда из-за проделки небосвода
Появились седые волосы,
Я сказал: «Из жемчугов моих слез
Можно нанизать красивое ожерелье».

Из них – ал-қадй ал-имām ал-аджалл Садр ал-милла ва-д-дйн ал-Худжандй, қадй Худжанда.

Из них – ал-қадй ал-имām, муфтй всего мира, наместник Бурхāн ал-милла ва-д-дйн ал-‘Алā’.

Из них – ал-имām ал-хумām, гордость имāмов ислама, Ифтихār ал-милла ва-д-дйн ал-Муқри’.

Из среды известных амйров и вазйров – ал-малик ал-карйм ал-кабйр, обладатель великого достоинства, уважаемое лицо государства Джамāl ад-дйн – малик Худжанды. Ал-маджлис ал-‘ālй, саййид ал-

¹⁷⁰ Мйвағал [Мугул] – гора на севере Худжанда. Предложение прочитать его как Мийāн-кул – неправильно. См.: Материалы по истории Средней Азии и Центральной Азии X–XIX вв. Ташкент: Фан, 1988. С. 131, прим. № 106.

а‘ālī санад, ал-ма‘ālī, ал-имām ал-кабӣр ал-амӣр, вазӣр, сын вазӣра, это — сияющая звезда, ас-сāхиб ибн ас-сāхиб маулāнā **Наджм ал-милла ва-д-дйн ас-Садрӣ ас-Сāхибӣ**. *В начале 668/1269 года ему написали в стихах:

Сколько ночей я наблюдал за его звездой,
И звезды сверкали до утра, сопровождая (меня).
Страстно я хотел встречи со звездой религии Муҳаммада,
Главой эпохи ас-Сāхибом ибн ас-Сāхибом*.

И его брат — вазӣр, сын вазӣра, глава религии, ал-амӣр ал-аджалл ал-амджад **Маджд ад-дйн** — сыновья великого вазӣра Садр ад-дйна ас-Сāхиба, да устроит их Аллāх в раю, наделит их покоем и довольством.

*Во второе мое посещение Худжанда в муҳарраме 688/январе-феврале 1289 года я был удостоен чести встретиться с ал-имām ал-хумām ал-фāдил ал-кāmил **Шамс ал-милла ва-д-дйн ибн Дихқāн-Гāзӣ**. Он диктовал «ал-Муталла‘ фӣ-т-тафсӣр» великого имāма Хусām ад-дйна ал-‘Алӣ‘āбādӣ, да помилует его Аллāх. Читал проповеди в мақсӯре соборной мечети. Нет ему подобного в раскрытии истины и ее объяснении. Однако он не согласен с чтецом Корана (этой мечети) в (вопросе) отделения громкого и тихого чтения. Поэтому он утихал, когда тот тянул проповеди. И это большой позор (для знающих людей)*.

При втором визите я посетил маулāнā аш-шайх ат-тақӣ ан-нақӣ ал-бāри‘ ал-вара‘, последнего из шайхов **Фахр ал-милла ва-д-дйн ал-Джавāлӣқӣ**. Он растерялся, однако принял приветливо, искренне радуясь мне. Когда я отведал кушанья, приготовленные для гостей, он попросил меня прочесть один *ҳадӣс*, который я усвоил у своих учителей, чтобы его сын Бадр ад-дйн изучил и передавал от моего имени (этот *ҳадӣс*). Я прочитал 31^б↑↓32^а им обоим изречение Пророка, да благословит его Аллāх и приветствует, (*ҳадӣс*): «Начало науки — познание Аллāха, и завершение науки — предоставление Аллāху (права распоряжаться своими) делами», передавая (этот *ҳадӣс*) от имени великого, идущего впереди учителя, маулāнā, покровителя сведущих в науке улемов, опоры общины и веры Ашраф ад-дйна ибн Наджӣба ибн Муҳаммада ал-Кāсāнӣ с его авторитетной цепью лучших передатчиков *ҳадӣсов*, восходящей к самому вещателю Откровения. И я сказал: «Научил (этому *ҳадӣсу*) маулāнā, да помилует его Аллāх, ко-

гда мне было девять лет, и тогда я приступил к изучению его книги под названием «ал-‘Арабийāt фī тарджамат ал-Қур’ән». Бадр ад-дйн произнес: «А мы слышали этот хадис в форме: «...предоставление Аллāху (распоряжаться своими) делами» с дополнением (выражения) «делающим ясным». На что я ответил: «Выражение «...к скрытному» предпочтительнее, если будет по другому, то изменится смысл и случится приобщение [ширк], если слушатель поймет имена ал-Джаббār и Аллāх в одном значении». Затем его отец сказал: «Как красиво ты говоришь, о маулāнā», и заплакал. Он пожелал мне добра, да хранит их обоих Аллāх.

СТРАНА ФАРҒАНА

Каменистая обширная область, земля изобилия и довольствия, ее луга богаты растительностью, а поля – просторны. Из всех мест [здесь] самый лучший воздух, самая вкусная вода, здесь быстрее всего растут и созревают плоды. [Она] – самая благословенная для паломничества (Зийāра).

Город Үш. В нем две небольшие горы: Барāкух и Ҷанаф. На взгорьях Барāкуха находятся мазāры святых и праведных. (И там же), наряду с другими могила Асафа ибн Бурхийā – вазйра Сулаймāна ибн Дāvуда, мир им обоим.

Место мученичества Қутайбы ибн Муслима (находится) в селении Калйдж, а два других – места мученичества голов и душ – в местечке Сапйд-Булāн. Говорят, что в них (погребены) две тысячи восемьсот сподвижников и (их) последователей, (которые) прибыли *гāзий*ами, которых отправил повелитель правоверных ‘Усмāн ибн ‘Аффāн, да будет доволен им Аллāх. Он назначил над ними Муҳаммада ибн Джарйра¹⁷¹, и все они погибли мучениками за веру. Этот рассказ (широко) известен.

Место мученичества ‘Абдаллāха ибн Джабала находится между Қубā и Шахр-и Нау.

Могила мученика ‘Абдаллāха ибн ‘Алй ибн ал-Хусайна ибн ‘Алй ибн Абй Тāлиба, да будет доволен ими всеми Аллāх, находится в Хўқанде близ реки Сайхўн.

Место мученичества Йлика ал-Мādй, да упокоит Аллāх его могилу, находится в Үзджанде.

¹⁷¹ Муҳаммад ибн Джарйр – арабский военачальник периода правления Умаййядов (661–750).

Из известных [лиц] и сaдров Фарғāны – ас-сaдр ал-имām ал-хумām **Нусрат ад-дйн** ибн аш-шайх ал-имām шайх машā'их ал-ислām, обладатель достоинств и чудотворец Бурхāн ад-дйн Қилйч ал-Ўзджандӣ¹⁷², да помилует его Аллāх.

Из них – ас-сaдр ал-акрам ал-амджад, глава сaдров, прибежище народа, защитник общины, убежище имāмов Рукн ал-милла ва-д-дйн, шайх ал-ислām ва-л-муслимйн Мунйр ибн Абй-л-Қāсим ал-Ўшӣ, сaдр Ўша, да хранит его Аллāх.* На имя Мунйр сложена загадка в стихах (му'амма):

Имя того сaдра состоит из четырех букв,
От его имени исходит свет.
Первая буква вместе с третьей (оказывает влияние) на вторую,
И четвертая – слабее всех других*.

Из них – аш-шайх ал-имām ал-хумām, последний из великодушных шайхов, предводитель великих улемов, ал-амйр ал-имām Шамс ал-милла ва-д-дйн **Муҳаммад ибн Муҳаммад ибн Муҳаммад ал-Қубāвӣ**, да хранит его Аллāх!

Из них – аш-шайх ал-имām, сладкоречивый, последователь тарйқата, обладатель истины Джамāl ад-дйн ал-Харавӣ ал-Лāмишӣ, великовозрастный шайх, суннит, величественный, блестящий, красивый и красноречивый. Жил при святом месте смотрителем (муджāвир) в (местности) Лāмиш (в округе) Андигāна. Он [ал-Лāмишӣ], да помилует его Аллāх, одобрительно отозвался о религиозных подвигах (манāқиб) шайха шарй'ата и тарйқата Бурхāн ад-дйна Қилйча, да освятит Аллāх его душу. Он сказал: «Я перешел (реку) Хурāсāна – Джайхўн, направляясь в Мā варā' ан-нахр в расцвете своей молодости с десятью последователями моих сподвижников для путешествия. И едва миновав двор и площадь, мы расспросили шайхов тарйқата и деятелей истинного пути о том, к кому (из святых) нам нужно совершить паломничество, где пожить (и ночевать, совершая обход вокруг его святой могилы) и с кем беседовать (духовно). Нашей главной целью было удостоиться чести познакомиться с аш-шайх

¹⁷² Подробно см.: *Абашин С.* Бурхануддин Клыч // Ислам на территории бывшей Российской империи. Энциклопедический словарь. Вып. 3. М.: Восточная литература, 2001. С. 30; его же. Бурханиддин-Клыч: ученый, правитель, чудотворец? О генезисе культа святых в Средней Азии / Подвижники ислама. Культ святых и суфизм в Средней Азии и на Кавказе. М.: Восточная литература, 2003. С. 215–236.

Бурхāн ад-дйн̄ом [Қилй̄чом]. Мы были вдоволь наслышаны о его славе и достоинствах и желали познать его чудотворство. Так шло, пока с нами не поздоровался тот, которого мы знали в качестве одного из шайх̄ов-с̄уфй̄ев, постоянно живущих при обителях. Благодаря ему мы научились правилам (общежития) тарй̄қата, познакомились с учением с̄уфизма и рассказами о его приверженцах. Так [продолжалось], пока не достигли Гидждувāна¹⁷³. Остановились в обители 32^а↑↓32^б Варғанза¹⁷⁴ и отдохнули там несколько дней. Затем направились в Узджанд. В пути случайно встретились с ал-малик ас-са'йд ал-'афй̄ф ас-сандй̄д Йлчй̄-Малик, наместником Фарғаньы, и остановились у него. Он заинтересовался нашими намерениями. Далее продолжили свой путь в Узджанд. Приблизившись к городу, отправили человека сообщить шайх̄у о прибытии странствующих. Однако (наш) посланец не вернулся, и никто не встретил нас. Тогда мы зашли на рынок и нашли ту мечеть, где находился шайх̄. Сев на лавочках у входа в мечеть, стали ждать выхода шайх̄а к нам и его извинений за то, что он не смог нас встретить. В это время я думал про себя, представляя правый и левый фланги, готовя «войска для боя, воинов – для сражения», и как напасть на шайх̄а, укоряя его за то, что он не встретил нас. К нему по двое и поодиночке заходили люди с рынка и сообщали ему о нас, поторапливали его, а он говорил: «Пусть сидят, ждут, пока не закончатся уроки». Он вышел из мечети, когда мы устали сидеть и заскучали. Я поднялся навстречу ему. На меня упал его взгляд, и он «выстрелил» в меня, вспугнув стрелой своего взора. Разбежались мои «воины», и улетучились мои мысли, я онемел и замолчал от смущения, позабыв все слова и даже приветствие. Он обнял меня и тихо произнес: «Ты позабыл поздороваться со мной, предпочитая спор? Где же твое войско, твои правый и левый фланги?» Затем сразу он заставил меня совершить ошибку. Он сказал своему слуге: «Где бык? И ты не сделал до сих пор, о такой-то сын такого-то!» И стал сильно ругать его, используя крепкие выражения, которые не достойны человека. Как так можно выражаться? И я при этом поднялся и сказал: «Я ошибся, этот человек оказался не таким, как я думал о нем». Может быть, сейчас Бухāрā приходит в мой ум, тогда еще я предприму усилие и притворюсь спорящим с ним. И я понял. Он сказал: «Идем домой», и пошел впереди, а мы последовали за ним. Во второй раз я про себя стал

¹⁷³ Гидждувāн – ныне город и районный центр в 50 км от Бухāры.

¹⁷⁴ Варғанза – селение недалеко от Бухāры.

приводить в порядок (свой план) сражения и собирать (в одно место) мои разрозненные мысли и события. Он повернул голову в мою сторону и тихо проговорил: «Грех, я вернулся на свои старые позиции даже после того, как сдался». В этот момент я чуть было не бросился к его ногам, искренне раскаявшись в содеянном, и стал хорошо вести по его воле, от самого сердца и души. После этого пошел к нему служить, добился успехов, да простит его Аллāх. Этот рассказ услышал от него в ал-Лāмише в одном из месяцев 668/1269–1270 года.

Из них – тот, от кого я имел честь получать торжественные обращения, любезные послания, чью руку пожимал, чьими приятными беседами наслаждался, он – ал-имām ал-кабӣр ал-хумām ан-наҳрӣр **Тāдж ал-милла ва-д-дӣн ар-Радӣ ас-Сарвӣ аш-Шāристāнӣ**. Он – единственный в своей эпохе, единственный среди своих сверстников, владевший знаниями в различных областях науки древних и последующих поколений. Он расположился в Андугāне после изгнания из круга и места своей славы, да продолжатся его заслуги и будут приятными его дни и ночи. *И было отправлено ему письмо в стихах и прозе от меня с просьбой о встрече с честью благоухающей эпохи [аш-Шāристāнӣ]. И этот стих заключает в себе (его содержание). Вот здесь (начало) этого стиха:

Кто для меня щедрый и скакун-спаситель,
Тот, кто ему верит – красноречив, увлечен.
До этих его слов, а это – конец строф:
Он гордость города, чтобы сиять в своем Шāристāне,
От него мир (прекрасен) своими долинами и ущельями.

Этот стих состоит из 15 байтов и записан в конце письма в форме рубā‘ӣ на персидском языке, в трех строках (мисра‘) в стиле *мувашиш*, четвертая строка которого рифмована таким образом:

О маулāнā, ты венец на голове знати,
В науке и вере ты приводишь сто аргументов
(т. е. ты лучше, чем сто бурхāн ад-дӣнов ал-маргӣнāнӣ).
Как ты прочтешь какое-то предание,
175
...

¹⁷⁵ На полях списка имеется заметка: “Упомянутые строки утеряны”.

Он, да хранит его Аллāх, отправил мне в ответ два больших письма, одно – на арабском, второе – на персидском, с қасйдой, написанной в стиле *мувашишāх* на арабском языке, которого следует читать меж строк, тогда получится персидское *рубā'ū* *.

ГОРОД ШĀШ

Это город надежного благополучия, имеющий вкусную воду, благоприятный климат, богатую растительность, разросшийся пригород. В прошлом один из самых больших городов ислама.

Нам рассказывали, что (в прошлом) народ из каких-то неверных тюрок окружил его 32^б↓↑33^а ночью и устремился к нему, как поток. Они [тюрки], осматривая утром проходы для военных действий, слышали какие-то возгласы внутри крепостей и спросили: «Что это за звуки?» Им ответили, что это призывы му'аззинов на утреннюю молитву. Оживляя часть ночи, шāфи'иты звали настойчиво, непрерывно призывая к молитве еще в покрове ночи. В нем (Шāше) было четыре тысячи общинных мечетей, у каждой – по семьдесят или шестьдесят домов с жителями. Тогда их [тюрок] испугало такое сообщение и они сказали: «Если бы жители, проснувшись утром, увидели, как их много по сравнению с нами, то был бы тягостен наш позор от них, ведь они утопили бы нас (только) в своих плевках, не говоря уже о том, что будет, если догонят нас». И они (тюрки) обратились в бегство. И все это от благодати их непрерывных призывов к молитве и ночным дополнительным молитвам ночью.

Я посетил в нем [Шāше] гробницу аш-шайх ал-имām ал-муҳаққиқ ал-муфассир Абӯ Бакра ал-Қаффāла аш-Шāшй, да помилует его Аллāх. *Я слышал о его чудотворствах следующее: он вернулся из *хаджжа* и по велению халифа его эпохи (остался) жить в Бағдāде. Однажды, занимаясь со студентами, он вдруг поспешно встал со своего места и, обратившись в сторону Востока, произнес формулу «Аллāх велик» и пустил стрелу. Тогда его спросили (об этом) он ответил: «Я сразился с неверными, которые окружили мой родной город». Эта дата была зафиксирована. А случилось, что в это время жители Шāша сражались с неверными и оказывали сопротивление им. Тут послышался голос, произнесший «Аллāх велик», и одновременно (с ним) стрелы начали падать среди них (неверных), и все они (враги), по желанию Аллāха Всевышнего, потерпели поражение. Я записал на

дверях его гробницы два стиха (қит‘а) – на арабском и персидском языках.

Перевод с арабского:

Когда я прибыл сюда, чтобы просить о необходимом,
И невольно произнес по счастливому предзнаменованию:
«Открой мне, Аллāх, замок моих удач
К тем победам, которых достиг этот улем ал-Қаффāl.
От того господина я вернулся, полон надежд,
Что все мои желания сбудутся.

Перевод с персидского:

Тайный добрый голос мне подсказал:
«О утомленный, до каких пор будешь в тупике?
Приходи, чтобы найти ключи счастья
К дворцу Бӯ Бакра Қаффāла Шāшӣ.
Пришел я в эту обитель и получил свою награду,
Ты тоже приходи, если хочешь здоровья».

В нем в первый мой проезд через него (Шāш) в 671/1272–1273 года я встретился ал-малик ал-кабӣр Қадр-Маликом и его (женой) царицей (туркāн), которая была опорой государства и его столпов, а из их сыновей – ал-аджалл ал-а‘азз ‘Алā’ ад-дїном, да продлит [Аллāх] его высокое положение, устроит и поддержит их сыновей.

Из избранных [людей] и имāмов – шайх ал-ислām Джалāl ал-милла ва-д-дїн – их сaдр, их луна на небосклоне сaдрства.

Ал-қадї ал-имām Сaдр ал-Хаққ ва-д-дїн, и его сын Нусрат ал-Хаққ ва-д-дїн, да хранит Аллāх их обоих.

Затем я во второй раз приехал в него (Шāш). Тогда им владел ал-амїр, щедрый, великодушный, превосходный Нусрат ад-дунїа Пахлавāн-Маҳмӯд ибн ас-сайид ал-аджалл ‘Алā’ ад-дїн, известный под прозвищем Сайид Кунда-Паз (Бāз) ас-Самарқандї, затем ал-Алмāлиғї. Этот пахлавāн (силач) из (числа) моих племянников. Они имеют родство и семейные узы со стороны его великого славного сына Амїра Нāсира, который является сыном моей сестры от брака с ним. * У меня имеются рубā‘ї и стихи, посвященные (этомu) пахлавāну. Из них это рубā‘ї:

Царь, чьи щедрость и великодушие известны,
 Рука и сердце его – источник дара и подарков,
 Такого, как он, не бывало и нет в мире,
 Я скажу, кто он – это Пахлавāн Махмūd.

Я также посвятил один *мувашишах* его сыну:

О ты, твоей красотой природа светит,
 Сердца радуются, услышав твое прекрасное имя,
 Твоим происхождением близко счастье,
 176
 ...

В нем (стиле *мувашишах*) наличествуют тонкие догадки, которые познаются (при помощи) совершенства красноречия, концентрации внимания.

Что касается жителей Шāша, большинство из них курят хашйш, (они подобны) насекомым, враждебны к чужестранцам, как псы, готовые разорвать их когтями и клыками, да раскаит их Аллāх волчьим раскаянием*.

СТРАНА БĀРЧКАНД¹⁷⁷

Страна пахарей и туркмен, на ее земле скапливаются снега, земля холмистая и песчаная, рассадник москитов и муравьев. В пустыне, отдаленной от гор живут рыжеватые, усатые (люди).

Я прибыл в Бārчканд на учебу к ал-‘аллāма, сādру сādров, луне во мраке, редкому среди людей, 33^a↑↓33^b особенно в проповедях и поучениях речи, шайх ал-ислāму Хусām ал-милла ва-д-дйн Абū-л-Махāmид Хāмиду ибн ‘Асиму ал-‘Асимй ал-Бārчинлиғй, да помилует его Аллāх, а он – великий сāдр и выдающийся ученый, подобного которому нет и никто не видел и никогда не увидит, даже если проживет вечность. Он закончил [полные курсы] проповедей (тазкйр), мусульманского права (*тақрйр ал-фиқх*), толкования Корана, составления канцелярской документации (*иншā’ ал-хутаб ва-р-рисālāt*). И прославился бы и на поприще прозы и поэзии, если бы считал (их) своим полем деятельности, творчества. Ему принадлежат

¹⁷⁶ Последняя строка утеряна.

¹⁷⁷ Бārчканд, Бārченд – в мусульманских источниках сокращенная форма города Бārчинлиғкента, расположенного недалеко от Джанда, в низовьях Сирдарьи.

редкие и удивительные сочинения в прозе и стихах. Он сократил «ал-Муфассал» ал-‘алләма Джәралләха, назвав «ал-Муджмал», и уменьшил «ал-Хидāйа фй-л-фиқх» шайх ал-исләма Бурхāн ад-дйна ал-Марғйнāнӣ, не повредив основных вопросов и текстов доказательств, содействуя облегченному запоминанию «ал-Хидāйа» учащимися, и назвал его «Хадйят ал-махдй мин хидāйат ал-мухтадй». Он диктовал в течение двух месяцев, а я записывал в Бәрчканде, когда находился здесь в течение 676/1273–1274 года, и оно (Хадйят ал-махдй) было записано под его диктовку [только] до «Бāб ат-тайаммум»¹⁷⁸, а затем — прекращено. Я слышал, что он закончил его. У него есть стихи: на арабском языке — классического сложения, на персидском — мелодичные, а на тюркском — естественно правильные, а [также] сочинения на этих трех языках, подобных которым не сочиняли ни древние, ни современные [авторы]. Тот, кому не пришлось видеть его и слышать его слова, тот не получил никаких удовольствий за всю свою жизнь. После моей просьбы он составил для меня своим благословенным почерком общее разрешение (*иджāза ‘āмма*). И сделал это так, как будто имел несколько дней перед нашей второй встречей. Тот, кто читал (это разрешение) и видел этот почерк, тот никогда не признал бы другого (учителя).

ГОРОД ДЖАНД¹⁷⁹

Прежде был большим городом, но недавно подвергся нападению. Это торговый [город], где получают большую прибыль. Купцы спешат туда, чтобы заключать выгодные сделки. На его рынке больше всего торгуют товарами на *микйāлы*. Здесь мне довелось поучиться у шайха шайхов, Худжжат ал-Ҳаққ ‘алā-л-Ҳаққ Камāl ал-Ҳаққ ва-д-дйн ал-Х^вāразмӣ, затем ас-Сигнāқӣ, прозванным среди поселенцев-туркмен «Шайх-Бāбā», да освятится его дух.

Я имел честь пообщаться с ним и почувствовать его волю. А он — шайх нашего садра ал-‘алләма ал-Камālӣ ал-Музаффарӣ, да помилует его Алләх, который был *шайх ал-хилва* (уединения) и *хирқа* (носящим рубище сӯфйев), был старейшим из сподвижников *султāна* шайхов

¹⁷⁸ *Тайаммум.*

¹⁷⁹ *Джанд* — развалины Хишт-қал‘а, в урочище Тумарут-кул к западу от Сырдарьи, в 25–30 км от Перовска. См.: Бартольд В. В. История культурной жизни Туркестана. Соч. Т. II. Ч. 1. С. 424; согласно С. П. Толстову, Джанду соответствуют развалины Джент-кала, в 120 км к юго-западу от Қызыл-Орды.

Наджм ад-дйна ал-Кубрā Абӯ-л-Джаннāба, [находившимся] при нем, замещающим его, воспитанным в его доме, возле его дверей.

Я видел письмо шайха *тарйқата* и *хақйқата* Сайф ад-дйна ал-Бāхарзй, адресованное ему (Камāl ад-дйну), которое он составил своей рукой от имени Са'йда ибн ал-Мутāххара к преемнику нашего шайха Камāl ал-Хаққ ва-д-дйн, опоре следующих [за ним]. Когда (срок) его переселения и перехода к соседиству Аллāха Всевышнего наступил, шайх указал мне, чтобы я составил хронограмму на дату его (предстоящей) смерти. И был написан этот (текст) в прозе на черной плите, поставленной в головной части его могилы в Джанде, в Хайрāбāде. Ее (надпись) выгравировал его сын, [наш] брат ал-имām Наджм ал-Хаққ ва-д-дйн, шайх имāмов, да хранит его Аллāх. Эта хронограмма (выглядит так): «Это усыпальница того, кто в бессонные ночи наблюдал (за звездой) ас-Сухā и (за звездой) ал-Фарқад, и того, кто вел священную борьбу за веру Аллāха по своему праву на (ведение) джихāда. И он – аш-шайх ал-кабйр ал-муджтабā ал-'āлим ал-'āмил ал-муртадā, следующий по пути тарйқата, обладающий владениями истины, образец для следующих [за ним], опора для путников, водружающий знамена священной войны, обладатель знамений лицезрения, совершивший паломничество к *миқāтам* обнаружения и нахождения Истины, паломник тайны мига единобожия и любви Камāl ал-Хаққ ва-д-дйн, шайх ал-машайх в двух мирах, прозванный среди духов как Михр-и Кабйр, а он – Муҳаммад ибн Муҳаммад ан-Ну'мāнй, да почтит его Аллāх в раю милостью лицезрения и приветливостью. Он скончался в возрасте 85 лет в ночь четверга в середине *джумāдā* I 672/декабре 1273 года, откликаясь на зов Аллāха, приветствуя Господа обоих миров, благославляя Муҳаммада и весь его *пречистый и благой* род»¹⁸⁰.

¹⁸⁰ Далее, на полях, следует колофон первого переписчика: «Завершилась переписка этой копии руками слабого и бедного раба Муҳаммада... в медресе... 'Азйāн, да помилует его Аллāх в 1043/1633–1634 году, и слава Аллāху за окончание».

Указатель названий сочинений

- Авеста 42
ал-‘Айн 82, 132
‘Айн ал-ма‘анй ва-л-вуқӯф 82, 93
ал-‘Арабийāt фй тарджамат ал-Қур’ан 135, 148–149
ал-Аҳқāф фй-т-тафсйр 93
Бāб ат-тайаммум 156
ал-Байāн 116
Байāн фй-л-қирā’āt 93, 95
Басйғ фй-т-тафсйр 86
Библия 36, 56
ал-Ваджйз 86
ал-Вāдиҳ фй-л-қирā’āt ас-самāн 95
ал-Васйғ 86
ал- . āйа 96
ад-Далйл фй ‘илм ат-Танзйл 93*
ал-Джāми‘ ли-‘улӯм ал-Қур’ан 90
ал-Джāми‘ 80
Джāми‘ ат-таварйҳ 22
ал-Джамхара фй-л-луға 72
Джумал ал-ғарā’иб 86
аз-Зāд фй-л-қирā’а 92, 94
Зйдж-и шахй 140
ал-Йдāҳ фй-л-қирā’āt 95
Йджāз ал-байāн фй таксйр ал-Қур’ан 86
ал-Икмāl 80
‘Илал ал-ғāйа 96
‘Илал мā йатафāдал бих ал-қуррā’ 95
ал-Иш[ти]қāқ ал-кабйр 80
Кашшāф ат-Танзйл ‘ан ҳāқā’иқ ат-та’вйл 93
ал-Кāфй ас-Самарқандй 96
ал-Кашф ва-л-байāн ‘ан тафсйр ал-Қур’ан 86
ал-Қирāҳ 38
Китāб ад-дийā’ ва-л-бурхāн 85
Китāб ад-дйбāдж ва-л-муҳаййā фй ривāйат Йаҳйā 95
Китāб ‘илал ал-қирā’āt 96

- Китāб ал-ибāна фй-л-вақф ва-л-ибтидā' 95
 Китāб ал-интисār ли-қуррā' ал-амсār 95
 Китāб иҳтилāф ал-қуррā' ал-'ашара 95
 Китāб ишārāt ал-Қур'āн 85
 Китāб ал-кāmил фй 'илм ал-Қур'āн 86
 Китāб ал-кāфй фй-л-қирā'āt 96
 Китāб қирā'āt ғайр ал-а'имма ас-саб'а 96
 Китāб қирā'āt ас-саб'а 94
 Китāб ал-қанд фй ма'рифат 'уламā' Самарқанд 91*
 Китāб ал-қирā'āt ва-л-вуқӯф 96
 Китāб ал-мабādй ва-л-мақāти' фй-л-вуқӯф 95
 Китāб ан-наджā'āt 96
 Китāб фахм ал-Қур'āн 85
 ал-Китāб фй-л-ҳатт ва-л-хиджā' 96
 Китāб ҳатм ал-Қур'āн 85
 Китāб ал-хидāйа ли-дирāйат ал-ғāйа 96
 Китāб ҳусн ат-та'лйм 95
 Китāб аш-шāфй фй 'илал ал-қирā'āt 95
 Коран 51–56, 59, 67, 70, 72, 73–77, 82, 86, 88. 92, 103
 Латā'иф ал-ишārāt фй-т-тафсйр 86
 Луғāt ал-Қур'āн 96
 ал-Мағāзй 88
 Маджāз ал-Қур'āн 76
 Мафātйх ал-ғайб ва-асрār ат-Танзйл 94*
 Машйаҳа 112
 Мифтāх ал-'улӯм 74
 ал-Мифтāх фй тафсйр Калām ар-Рабб ал-Фаттāх 94
 ал-Му'риб ва-л-Муғриб 93
 ал-Муғнй 96
 ал-Мулҳақāt би-с-сурāх 7, 8, 9, 10, 11–13, 15, 17, 19–22, 145
 Мулҳақāt ас-сурāх см. ал-Мулҳақāt би-с-сурāх
 ал-Мунйа 14
 ал-Мунтахā фй адā' ал-қирā'āt ва-тӯруқихā 95
 Муғтала' фй-т-тафсйр 94
 ал-Муҳтасар фй 'улӯм ал-Қур'āн 90
 Муҳтасар ал-виқāйа 12
 Наджд ал-қуррā' 95

- ан-Нихāйа ли-л-хидāйа 145
 Прибавления к ас-Сурāху см.: ал-Мулҳақāt би-с-сурāх
 ас-Сихāх 7, 27, 28, 35, 80
 ас-Сурāх мин ас-сихāх 7–9, 27–29
 ат-Табсйра фй-л-қирā'āt 96
 ат-Табсйра фй-т-тафсйр 90
 Та'вил мā 'алайх ат-та'вил мин 'улӯм ат-Танзил 93
 ат-Та'вилāt 92
 ат-Та'лиқāt 89
 ат-Тайсйр 92
 ат-Такмила 82
 ат-Тарāджим фй-т-тафсйр 86
 Та'рих Кāшғар 102
 Та'рих-и джахāнкушāй 22
 Та'рих-и Рашйдй 3–4, 7, 9, 10, 14
 Таурāt (Тора) 59
 Тафсйр Ахл ал-Байт 85
 ат-Тафсйр ал-кабйр 84, 90
 ат-Тафсйр ас-сағйр 84
 Тафсйр ал-фуқахā' ва-такзйб ас-суфахā' 86
 Тафсйр ал-ҳақā'иқ 85
 ат-Тахзйб ал-луға 31, 80
 ат-Тйджāн фй мулӯк Химйар 81
 ал-'Уйӯн ва-н-нукат 90
 'Уйӯн ат-тафāсйр би-ҳазф ат-такāрйр 90
 Фй 'аджā'иб ал-аҳбār ва-л-аҳкām 86
 ал-Хādй 95
 Хатйб-и Замйн-дāвар 87
 аш-Шавāзз фй-л-Қур'āн фй-л-луғāt 95
 аш-Шавāзз ва-н-навāдир 96
 Шāх-нāме 43

Указатель имен

- Абақа ибн Хулаку-хан 22, 124, 133
ал-‘Аббас 67, 70
‘Аббас ал-Асгар 67
‘Аббасийа (дочь ал-Махди, сестра Харуна) 76–77
‘Абд ал-‘Азиз ал-Газнавй 86
‘Абд ал-А‘ла 88
‘Абд ал-Ка‘б см. Абӯ Бакр ас-Сиддик
‘Абд ал-Карим ибн Базир Арслан-хан, Сатук Бугра-хан 101, 103–104, 108, 112
‘Абд ал-Карим ибн Хавазин ал-Кушайри, Абӯ Наср 86, 94
‘Абд ал-Қахир ибн ‘Абд ар-Рахман ал-Джурджани 81
‘Абд ал-Маджид-хан 8
‘Абд ал-Малик ибн Марван, Абӯ-з-Зайн 71
‘Абд ал-Малик ибн Нух, Абӯ-л-Фаварис 57, 101
‘Абд ал-Малик ар-Рашид 100
‘Абд Манф 64, 74
‘Абд ал-Мугйс 47
‘Абд ал-Му‘мин 138
‘Абд ал-Мутталиб 64, 74
‘Абд ар-Рахман ибн Абй Лайла 85
‘Абд ар-Рахман ибн ‘Ауф, Абӯ Мухаммад 47, 66–67
‘Абд ар-Рахман ибн Муслим ал-Махувани ал-Марвази, Абӯ Муслим 73–75, 104, 114
‘Абд ар-Рахман ибн Хурмуз ал-А‘радж 83
‘Абд ал-Хамид ал-Кураши ал-Кашши (ал-Киши) 88
‘Абд ал-Хамид ибн Мансур ал-‘Ираки 93–94
‘Абд ал-Харис см. ‘Абд ар-Рахман ибн ‘Ауф
‘Абд Шамс 69
‘Абдаллах 64, 67–69, 85, 99
‘Абдаллах ал-А‘радж 67
‘Абдаллах ал-Афтах 67
‘Абдаллах ибн ‘Аббас 86
‘Абдаллах ибн Абй Мулайка 83
‘Абдаллах ибн ‘Али 73

- ‘Абдалләх ибн ‘Али ал-Кāшғарӣ ал-Хāнақāхӣ, Абӯ Ҳафс 16, 19–20
‘Абдалләх ибн ‘Али ибн ал-Ҳусайн ибн Али ибн Абӣ Тāлиб 149
‘Абдалләх ибн ‘Амир ал-Йаҳсубӣ 83
‘Абдалләх ибн ‘Амир аш-Шāмӣ 84
‘Абдалләх ибн Джабал 149
‘Абдалләх ибн Дуруствайх 96
‘Абдалләх ибн Исхāқ ал-Ҳадрамӣ 80
‘Абдалләх ибн Касӣр 83
‘Абдалләх ибн Касӣр ал-Маккӣ 84
Аҳмад ибн ‘Абдалләх ал-Муқри’, Абӯ Наср 96
Аҳмад ибн ал-Ҳусайн ад-Дарвāзачагӣ ал-Бухārӣ, Абӯ Наср 86
‘Абдалләх ибн ‘Абд ар-Раҳмāн ас-Самарқандӣ ад-Дāримӣ, Абӯ Муҳаммад 90
‘Абдалләх ибн Қайс ал-Аш‘арӣ, Абӯ Мӯсā 69
‘Абдалләх ибн Мас‘ūd, Абӯ ‘Абд ар-Раҳмāн 68
‘Абдалләх ибн ал-Мубāрак ад-Дйнаварӣ 90
‘Абдалләх ибн Муслим ал-‘Ансӣ ад-Дйнаварӣ, Абӯ Муҳаммад 82
‘Абдалләх ибн Муҳаммад 73–74
‘Абдалләх ибн Саллām 70
‘Абдалләх ибн ‘Умар 50
‘Абдалләх (‘Убайдалләх) ибн ‘Умар ибн ‘Йсā ад-Дабӯсӣ, Абӯ Зайд 93
‘Абдалләх ибн Ҳāмид ал-Ваззāн 90
‘Абдалләх ибн ал-Фатх 90
‘Абир ибн Шāлух 56
Абӯ ‘Абд ар-Раҳмāн 70
Абӯ Абдалләх 85
Абӯ ‘Али 81, 113
Абӯ ‘Али ал-Ахвāзӣ 95
Абӯ ‘Али-Шāх см. ал-Ҳусайн ибн Муҳаммад ал-Марвазӣ ал-Мāхувāнӣ
Абӯ ‘Амр ибн ал-‘Алā’ ал-Басрӣ 83–84
Абӯ ‘Амр ибн Марвāн аш-Шайбāнӣ ал-Кӯфӣ 70
Абӯ Бакр ал-Асāмм ал-Муфассир 88
Абӯ Бакр ал-Қаффāl аш-Шāшӣ 88, 153
Абӯ Бакр ан-Наффās 87
Абӯ Бакр ибн Абӣ Дāvуд 87
Абӯ Бакр ибн ‘Аййāш 84

- Абӯ Бакр ибн Мас'уд ибн Маҳмӯд 130
Абӯ Бакр ибн Михрән ан-Нйсабӯрй 96
Абӯ Бакр ибн Муджәхид ал-Бағдәдй 94
Абӯ Бакр ибн ас-Сарй ас-Саррәдж 81
Абӯ Бакр ас-Сиддйқ ('Абдаллаҳ ибн Абй Қуҳәфа) 49–51, 65, 67, 70
Абӯ Бакр ибн Фӯрак 90
Абӯ Бард 70
Абӯ Джахл 68, 97
Абӯ-з-Зубайр 85
Абӯ Зарр 68
Абӯ 'Икрима ал-Фаррә' 81
Абӯ 'Йса 78
Абӯ Исхәқ ал-Карәбйсй ас-Самарқандй 96
Абӯ Исхәқ ас-Сабй'й (ас-Субай'й) 85
Абӯ Қайс 81
Абӯ Лахаб 67, 73
Абӯ-л-'Алә' ал-Ма'аррй 50
Абӯ-л-'Алә' ал-Хамаданй ал-Хәфиз 95
Абӯ-л-'Алийа ал-Рибәхй (ар-Рийәхй) 83, 85
Абӯ-л-Асбәт 57
Абӯ-л-Асвад ад-Ду'алй 80
Абӯ-л-'Атә' ас-Синдй 97
Абӯ-л-'Аун ат-Тахӯрй 97
Абӯ-д-Духә 85
Абӯ-л-Джаузә' 85
Абӯ-л-Қәсим 64, 84
Абӯ-л-Қәсим ибн Хәбйб 90
Абӯ-л-Лайс ас-Самарқандй 90
Абӯ-л-Фадл ат-Табарй 95
Абӯ-л-Фадл ал-Хузә'й 95
Абӯ-л-Фадл ал-Карәбйсй 90
Абӯ-л-Хайсам ибн 'Адй 81
Абӯ-л-Хакам 71
Абӯ-л-Хасан 100
Абӯ-л-Хасан ад-Даххән 95
Абӯ-л-Хасан ал-Ридвәнй 95
Абӯ-л-Хасан ал-Харақәнй 110–111

- Абӯ-л-Ҳаттаб ал-Аҳфаш 80
 Абӯ-л-Ҳусайн ал-Фāрисӣ 81
 Абӯ Мāлик ал-Ғифāрӣ 85
 Абӯ Мансӯр 92
 Абӯ Мансӯр ал-Ғаввāс 90
 Абӯ Марра'а 47
 Абӯ Му'āвийа 85
 Абӯ Муслим см. 'Абд ар-Раҳмāн ибн Муслим
 Абӯ Нувāс ибн Хāни' ал-Бағдāдӣ 97
 Абӯ Раджā' ал-'Атāридӣ 83
 Абӯ Са'йд 68
 Абӯ Са'йд ал-Ашаджж ал-Муфассир 88
 Абӯ Са'йд ад-Дарӣр 82
 Абӯ Суфйāн ибн ал-Ҳарб ибн Умаййа 50–51, 70–71
 Абӯ Тāлиб 64, 67, 72
 Абӯ Талҳа 69
 Абӯ Тāхир ибн Абӣ Хāшим ал-Бағдāдӣ 95
 Абӯ Тāхир-х^ваджа 13*
 Абӯ 'Убайд 83
 Абӯ 'Убайд Ма'мар ибн Муcаннā ат-Таймӣ 81
 Абӯ 'Убайд ибн Саллām ал-Бағдāдӣ 82
 Абӯ 'Умар ал-Джузамӣ 81
 Абӯ 'Усмāн ал-Мāзинӣ 81
 Абӯ Ҳайā аш-Шāмӣ 83, 95
 Абӯ Ҳанӣфа 58, 74, 87
 Абӯ Ҳйра ал-А'рāбӣ 81
 Абӯ Хурайра 69
 Абӯ Шуджā' ибн Алп-Арслāн Муҳаммад ибн Дāvӯд-Чағрӣ 109
 Абусейтова М. Х. 6, 26
 'Ад ибн 'Ус 61
 Адам 24, 47–48, 54–55, 61, 63–64, 72
 'Адж ибн 'Удж ибн 'Инақ бинт Адам 61
 'Аднāн 64
 Адӯ 64
 'Азāзил 47
 'Азрā'ил 46
 ал-Азхарӣ 68

- ‘А’иша 49
Аййўб, пророк 57
Айўқ-қатўн 118
ал-‘Ақраб см. Муҳаммад ибн Абй Бакр ар-Рашидй ал-Абйвардй 14, 133
‘Ақйл 67
‘Ала’ ад-даула 115
‘Ала’ ад-дйн 16, 154
‘Ала’ ад-дйн ‘Ау 138
Алғўй ибн Байдар ибн Чағатай 125, 132
‘Алй ибн Абй Талиб 50, 65, 67, 68, 73, 80, 130, 149
‘Алй ибн ‘Абдаллаҳ ибн ал-‘Аббас 85
‘Алй ибн Аҳмад ибн Муҳаммад ал-Вақидй 86
‘Алй ибн Мўса ар-Рида 67
‘Алй ибн Муҳаммад ан-Нақй 67
‘Алй ибн ал-Харис 96
‘Алй ибн ал-Хусайн, Зайн ал-‘Абидйн 67
‘Алй ибн Хамза ал-Киса’й, Абў-л-Хасан 84
‘Алй ибн Джа‘фар ас-Са‘идй ар-Разй, Абў-л-Хасан 96
‘Алй ибн Муҳаммад ал-Фарисй, Абў-л-Хасан 96
‘Алй ибн Муҳаммад ибн Хабйб ал-Басрй ал-Мавардй, Абў-л-Хасан 90
‘Алй ибн Хазим ал-Лиҳйанй, Абў-л-Хасан 82
‘Алийа бинт Тайбан 49
‘Алим шайх-и ‘азйзан ибн Му’мин-и ‘азйзан ибн Дарвйш шайх-и ‘азйзан 13
‘Алқама ибн Маҳит ибн ‘Уса 59
‘Алқама ибн Қайс 83
ал-Алма‘й 91
Алтўн-хан ал-Хита’й 118
ал-Амйн, Муҳаммад ибн Харўн 78
Амина бинт Вахб ибн ‘Абд Манāф 48, 64
‘Амир ибн ‘Абдаллаҳ 83
Амйр Хайдар ал-Муғаййаб 15, 139
Амйр Насир 154
‘Аммар ибн Йасир ибн ‘Амир 68
Амтама 50
ал-Амйр Сатилмишбек 130

- ‘Амир аш-Ша‘бӣ 83
 Амләқ ибн ‘Ад 61
 ‘Амр 50, 67, 99
 ‘Амр ибн ал-‘Ас ибн Вайил 69
 ‘Амр ибн Баҳр ал-Джāхиз 82
 ‘Амр ибн Кулсӯм ибн Мāлик ал-Джусамӣ 97
 ‘Амр ибн ал-Лайс 79, 98–100
 ‘Амр ибн Маймӯн, Абӯ ‘Абдаллāх 83
 ‘Амр ибн Шараҳйл 83
 ‘Анбаса ал-Фйл 80
 ‘Анбаса ибн Са‘дāн 80
 Андреев М. С. 9
 ‘Антара ас-Салмāнӣ 83
 Анас ибн Мāлик 69
 ‘Анқā ибн Нӯдайб ибн Мадйāн 57
 ‘Антара ибн Му‘āвийа ибн Шаддād ал-‘Абсӣ 96–97
 Анӯш 64
 Анӯшйрвāн 62
 ‘Араз ибн Хārӯн 59
 Армйн ибн Бӯрадж 56
 Арғӯн ибн Абақа 124
 Арастӯ 60
 Ардашйр ибн Бāбак 62
 Аристāлис 60
 Арйғ-Бӯкā 8, 120, 123, 125
 Армада ат-Тамймӣ 85
 Арслāн-ҳāн 104
 Артама бинт Джāбир 49
 Арфаҳшад 56, 64
 Асар 57
 Асāsӣ 47
 Асāф ибн Бурҳийā 58, 129, 149
 ал-Асвад ибн Зайд 83
 Асийа бинт Музāхим 48, 64
 ‘Асим ибн Абй-н-Наджӯд 78, 83–84
 ‘Асим ибн ‘Умар ибн ал-Хаттāб 72
 Асмā’ 50

- ‘Абд ал-Малик Қарīb ибн ‘Абд ал-Малик ибн ал-Асма‘ ал-Баҗрї 81
 ‘Атā’ ибн ‘Абдаллаҳ ибн Абї Муслим ал-Хурāsāнї 85
 ‘Атā’ ибн Абї Рийāх 83
 ‘Атā’ ибн Руйāн ал-Фахрї ал-‘Аршї 85
 ‘Атїя ал-‘Ауфї ибн Са‘їд 84
 ‘Атиқа 50
 Атсїз Х^вāразм-шаҳ 115–116
 ‘Аур ибн ‘Абдаллаҳ 85
 Аус 54
 ал-Аус ибн ал-Фарсаҳ 70
 ‘Аффāн ибн Муслим 88
 Афрїдун 62, 67
 ‘Аффāн ибн Муслим 88
 Афлāтун 60
 Афрā’їм ибн Йūsуф 57
 Афрāsийāб ибн Фўшандж ибн Рустам ибн Турк ибн Йāфис ибн Нўх
 63, 101, 115, 119
 Аҳмад ибн Аййўб ибн Аҳмад ал-Балāсāгунї 14, 132, 135
 Аҳмад ибн ‘Амр ал-Андарāбї, Абў ‘Абдаллаҳ 95
 Аҳмад ибн Исма‘їл ас-Сāmāнї, Абў Наҗр аш-Шахїд, Амїр-и Шахїд
 100, 109
 Аҳмад ибн Исма‘їл ибн ‘Абд ар-Раҳмāн ас-Суддї 86
 Аҳмад ибн Муҳаммад ал-Бустї ал-Хāразанджї 82
 Аҳмад ибн Муҳаммад ан-Наубағї 95
 Аҳмад ибн Муҳаммад ибн Ибрāхїм ас-Са‘лабї 86
 Аҳмад ибн Хāнбал 87
 Аҳмад-султāн 124
 Аҳмад-текїн 131
 Аҳнўх 54, 64
 Аҳсандарўс (Искандар Зў-л-Қарнайн ибн Файлақўс ар-Рўмї) 60
 ал-А‘шā ибн Маймўн ибн Қайс 97
 Ашў‘ 64
 Ашўз 56
 Ашраф ибн Наджїб ибн Муҳаммад ал-Кāsāнї, Зў ахїр ад-дїн 15, 135,
 148
 Бāбат 56
 Бадї‘ ад-дїн (шайх ал-ислām) 15, 139

- Бадр ад-дйн 148–149
 Бадр ад-дйн Муҳаммад ал-Фарāхй 15
 Базйр Арслāн-хāн 102
 Байāн 47
 ал-Байдā' бинт 'Абд ал-Мутталиб 50
 Байдак ибн Хўлагў 124
 Байдар 125
 Бāқила 142
 Бал'ам ибн Бā'ур ибн Бā'ир 60
 ал-Бāрид 64
 Барāқ 126
 Барāқ ибн Ййсў-Бўкā ибн Мйтукāн ибн Чағатāй 125
 Барāқ-хāн 17–18
 Баракджār 120
 Баркйārўқ ибн Малик-шāх 109
 ал-Баррā' ибн 'Азиб ал-Миқдād 70
 Барра бинт Асад ибн 'Абд ал-'Уззā 48
 Барсйсā 60
 Барсāқўс ибн Кāлуб ибн Йўфаннā 59
 Бартольд В. В. 8–12, 15, 19, 25–26
 Бāрух 56
 Бағлимўс 60
 Бātў-хāн ибн Тўбйни-хāн 10, 26, 120–121, 131
 Бау 138
 Бахман ибн Исфандийār 62
 Бахрām Гўр (Джўр) 44
 Берке-хāн ибн Тўбйни 120
 Билгā-Бахўр Қадр-хāн 23, 101
 Билғāн-Бйкй, сестра Бātў ибн Тўбйни 10, 14, 132
 Билқйс 48
 Бў Бакр Қаффāl Шāшй 89, 154
 Бўзār-хāн Алмāлиғй 10, 14, 20, 118, 131, 138
 Буйāн-Қули-хāн 18
 Бўкā-Тймўр ибн Қадагāн ибн Бўрй ибн Мйтукāн ибн Чағатāй 125, 126
 Буқрāt 60
 Бўрадж 56
 Бўрй ибн Мйтукāн 121–122

- Бурхāн ад-дйн ал-Муқри' ал-Худжандй 7, 15, 137
Бурхāн ад-дйн Қилйч 150
Бурхāн ад-дйн аҫ-Ғавйл ал-Музаккир 137
Бурхāн ад-дйн ал-Марғйнāнй 149, 156
Бурхāн ад-дйн ал-'Алā' 15, 147
Бурхāн ад-дйн ал-Аджалл 138
Буҳйушӯ' ибн Арҳийā 60
Вā'ила 48
Вакй' ибн ал-Асвад 115.
ал-Вакй' ибн ад-Джаррāх 87–88
ал-Вāқидй 65, 69, 87
Вāлиға 48
ал-Валйд ибн Муслим ад-Димашқй 88
Вахб ибн Мунаббих 86
Вахб ибн 'Абдаллāх 88
Вāхила 48
Ваҳшй 51
Волин С. Л. 6
ал-Ғазнавй 87
Ғайдāқ 67
Ғайлāн 52
Ғайлāн ибн Зй-р-Румма 97
Ғāлиб 64
Ғийāс ад-дйн 130
Гуйук 119, 121
Гур-хāн ибн Қарā-Хитāй 105, 116
Да'вйд ибн Исхāқ 56
Дāvӯд, пророк 57, 62
Дāvӯд-текйн 109, 131
Дāvӯд ибн Хинд, Абӯ Бакр 87
Дāvӯд Чағрй ибн Мйкā'йл ибн Салджӯқ 109
Дāн 57
Дāнийāl 56
Дāнишманд-текйн ибн Сигнāқ-текйн 132
Даҳхāк-и Мārāн 90
ад-Даҳхāк ибн Музāхим ибн Йазйд ал-Хилālй 84
Джаббār-х^ваджа 18

- Джāбир ибн Зайд 83, 86
Джād 57
Джāлйнӯс 60
Джалāl ад-дйн Манк-бӯрнӣ 117
Джалāl ад-дйн ал-Кāшāнӣ 139
Джалйл ал-мулк Джамāl ад-дйн 15
Джālӯт 60
Джамāl ад-дйн Садр аш-Шарӣ‘а 144, 147
Джамāl ад-дйн ал-Хурāsāнӣ ал-Лāмишӣ 16, 107, 150
Джамāl ал-Қаршӣ 5, 8, 11–12, 14–22, 24–27, 112, 132
Джамшйд ибн Вйранджахāн ибн Арфаҳшад 129
Джāраллāх см. Маҳмӯд ибн ‘Умар аз-Замаҳшарӣ
Джарйр (Йӯсуф) 52
Джарйр ибн ‘Абдаллāх Абй ‘Амр ибн ал-Джалла 69
ал-Джаухарй 20, 35
Джа‘фар (Джапар, Джабар) см. Чапар 124
Джа‘фар ибн Абй Джа‘фар ал-Мансӯр 53
Джа‘фар ибн Йаҳйā ал-Бармакй 76–77, 124
Джа‘фар ибн ‘Улба ал-Хāрисй 97
Джа‘фар ас-Сāдиқ 67, 85
Джибри‘йл, Джибри‘йлл, Джибрйлл 46
Джирджйс 59
Джубайр ибн Мут‘ам 65, 83
Джувайрййа бинт Абй-л-Хāрис 49
Джундуб ибн Джанāза ал-Гифāри 68
Джӯчй-хāн 14, 24
Димашқ ибн Мāқй ибн Мāлик 56
Дирār 67
Дихқāн Гāзй 15, 148
Дувā-хāн (Тувā-хāн) ибн Барāқ 12
Зайālӯн 57
Зайд ибн Аслам 83
Зайд ибн ал-Мухаллаб 85
Зайд ибн Сāбит ибн ад-Даҳхāk 68, 88
Зайд ибн Сахл ал-Ансārй, Абӯ Талҳа 69
Зайд ибн ‘Умар ибн ал-Хаттāб 50
Зайд ибн ал-Хасан ибн ‘Алй 67

- Зайнаб, дочь Пророка 49
Зайнаб бинт Джаҳш, жена Пророка 49
Замрāн 56
Зарбаҳш ал-Бāхарзй 15
Зарр ибн Хубайш ал-Асадй 83
Зӯ-р-Рӯма 52, 97
Зубайда 53, 78
аз-Зубайр ибн ал-‘Авām ибн Хувайлид 50, 66
аз-Зубайр ибн ‘Абд ал-Муғталиб 66–67
Зур‘а ибн ‘Амр ибн Джарйр 83
Зӯ-л-Қарнайн (Искандар) 122
Зӯ-л-Фиқār-текйн 131
Зухайр ибн Абй Салмā ибн Ақйас ал-Қайсй 83, 96
Иблйс 47
Ибн ‘Аббās 83–86
Ибн ‘Абд Қайс 83
Ибн Абй Мулайка 85
Ибн ад-Дувāl-дӯз [Муқāтил ибн Сулаймāн] 87
Ибн ал-А‘рāбй ‘Абдаллāх ибн Зийād ал-Кӯфй 82
Ибн ал-Фатҳ 99
Ибн Исхāқ 66
Ибн Касйр ал-Маккй 95
Ибн Маймӯн ибн Қайс 97
Ибн Мас‘ӯд 86
Ибн ас-Сиккйт – Йа‘қӯб ибн Исхāқ 82
Ибн ‘Умар 85
Ибн Хасйн 84
Ибн Шихāб 83
Ибрāхйм, сын Пророка 48–50, 55–56, 63, 72
Ибрāхйм ибн ‘Абд ал-Малик 73
Ибрāхйм ибн Арслāн-хāн Муҳаммад ибн Сулаймāн 104
Ибрāхйм ибн Йазйд ан-Наҳа‘й 83
Ибрāхйм ибн Са‘йд, Абу Исхāқ 96
Ибрāхйм ибн ас-Сарй 72, 81
Ибрāхйм Халйл Аллāх 56, 64
Идрйс, пророк 54, 64, 140
Идрйс ибн ал-‘Аббās ибн ‘Усмāн 55

- Иқлймā 85
 ‘Икрима ибн ‘Абдаллāх ал-Маккй 83
 Йл-Арслāн ибн Атсйз Х^Вāразм-шāх 116
 Йл-Бўтār 14, 132
 Йлийā ибн Малкāн 56
 Йлйк ибн Сатўқ 104
 Йлйк-ҳāн ал-Мādй Наср Арслāн 104–108, 149
 Илйās, пророк 56, 64
 Илйās ибн Муғр 50
 ал-Имām ас-Сиджāвандй 58
 Имру’ ал-Қайс 96
 ‘Йсā, пророк 48, 55, 63
 ‘Йсā ибн ‘Умар ас-Сақафй 80, 83
 ал-Искандар (З ў-л-Қарнайн) 56, 60, 63, 129
 Исмā‘йл (З абйҳ Аллāх) 48, 56, 64, 67
 Исмā‘йл ас-Сāmāнй 18, 79, 98–100
 Исмā‘йл ибн ‘Улба ал-Басрй 88
 Исмā‘йл ибн Аҳмад 99
 Исмā‘йл ибн Мансўр 102
 Исмā‘йл ибн Ибрāхйм ал-Муқри’, Абў Муҳаммад 95
 Исмā‘йл ибн Ҳаммад ал-Джаухарй ал-Фāрāбй, Абў Наср 7
 Исрā‘йл 57
 Исҳāқ 48, 56, 67
 Исҳāқ ибн Аҳмад 99
 Исҳāқ ибн Ибрāхйм ал-Ҳанзалй ал-Марвазй 87
 Исфандийār ибн Гуштāсф 62
 Иш‘ийā 59
 Ишмў‘йл 59
 ал-Йаса‘ 64
 Йағсāн 56
 Йа’джўдж ибн Маншаҳ ибн Йāфис 56, 146
 Йāзāн, Абў Сāлиҳ 85
 Йаздиджирд ибн Шāхрийār 52, 63
 Йазйд I ибн Му‘āвийа 50, 69, 71
 Йа‘қўб, пророк 56, 58
 Йа‘қўб ибн Исҳāқ 82
 Йа‘қўб ал-Қādй, Абў Йўсуф 79

- Йа'қуб ибн ал-Лайс 98–99
 Йа'қуб ибн Абӣ Исхāқ ал-Ҳадрамӣ, Абӯ Муҳаммад 83
 Йа'қуб ибн Нафр ибн 'Абид ал-Кушāнӣ, Абӯ Йӯсуф 94
 ал-Йамӣ' 64
 Йасҳар 57–58
 Йасбӯқ 56
 Йāфис 55–56
 Йафтāl 57
 Йаҳйā ибн 'Алӣ 67
 Йаҳйā ибн Вассāб ал-Асадӣ 83
 Йаҳйā ибн Зикрийā (Иоанн Креститель) 59
 Йаҳйā ибн 'Умар ал-Кӯфӣ 83
 Йаҳйā ибн Ҳāлид ал-Бармакӣ 74
 Йаҳйā ибн ал-Ҳāрис аз-Замāрӣ, Абӯ 'Амр ал-Ғассāнӣ 83
 Йаҳйā ибн Зийād, Камāl ад-дйн Абӯ-л-Фатҳ 87
 Йахӯзā 57
 Йашруҳ 56
 Ййсӯ-Манкӯ 121–122, 125
 Йӯнус (ибн Маттā) см. Зӯ-н-Нӯн 58
 Йӯнус ибн Ҳабӣб ан-Наҳвӣ, Абӯ Абд ар-Раҳмāн 80
 Йӯрāсаф ибн 'Улвāн ибн 'Амлāқ 61
 Йӯсуф, пророк 48, 57, 60
 Йӯсуф ибн Абӣ Бакр ибн Муҳаммад, Абӯ Йа'қуб ас-Саккākӣ 3
 Йӯсуф Қадр-ҳāн ал-Кабӣр [ибн] Хārӯн Бугрā-ҳāн ибн Мӯсā Тӯнкā 104
 Йӯсуф Арслāн-ҳāн, Абӯ-л-Музāффар 105
 Ка'б 64
 Қāбис ибн Йахӯзā 57
 Кāбул ибн Хайтāl ибн 'Айлам 56
 Қадағāн 119
 Қазāн ибн Аргӯн 124, 126
 Казбеков Ю. К. 11
 Қайдār 64
 Қайдӯ ибн Қистāй 18, 119, 124–126, 130
 Қайзār 56
 Кайкāvус 62
 Қайнāн 55, 64
 Қайс ибн Абӣ Ҳāзим 87

- Қайс ибн ал-Малвāх ибн Зуфар 97
 Кайсāн 56
 Қайсар ибн Рӯм ибн Лāваз ибн Сāм ибн Нӯх 63, 133
 Кайӯмарс ибн Адам 47, 54
 Кайҳусрау ибн Сийāвӯш 62
 Кālӯб ибн Йӯфаннā ибн Йахӯзā 57
 Камāl ад-дйн ал-Х̄āразмӣ ас-Сигнāқӣ 16, 157
 Кан'āн ибн Қаус ибн Хām ибн Нӯх 62
 Қарā-Хӯлāкӯ ибн Мйтӯкāн 122, 125
 Кармāз ибн Бāрух 56
 Қārӯн ибн Сāдар ибн Сāфар ибн Йасхар ибн Қāхйс 60
 ал-Қāсим, сын Пророка 49
 ал-Қāсим ибн Абӣ Бакр ал-Қаффāl 88
 Қāсим ибн ал-Хасан ибн 'Алӣ 67
 Қатāда ас-Садӯсӣ 83, 84, 90
 ал-Қāхир би-л-Лāх 79
 ал-Қāшāнӣ 114
 Каштāсиф ибн Лухрлāсаф ибн Хӯшанг ибн Тāхмӯрас 61
 Қибт ибн Хām 55
 Кисрā (Хусрау) 53
 Қйшā 56
 Қубилāй-қā'āн ибн Тӯлӣ 19, 120–121, 123
 Курайб ибн Абӣ Муслим 85
 Қусайй 64
 Кусаййир 52, 67
 Кусаййир Гурра 85, 97
 Қусам 67
 Қутайба 149
 Қутруб 82
 Кӯчлӯк-хāн ас-Сағйзӣ ан-Насрāнӣ 105, 118
 Лабӣд ибн Рабӣ'а ибн Мāлик ибн Джа'фар ибн Килāб ал-'Амирӣ 97
 Лāvӣ 57–58
 Ладвā 50
 Лайлӣ/Лайлā ал-'Амирййа 52
 Лайлӣ бинт 'Имрāн ибн Қудā'а 50–51
 Лайлӣ бинт Хутайм 49–50
 ал-Лайс ибн ал-Музаффар ибн Наср ибн Саййār ал-Басрӣ 82

- Ламак 64
Ла'тан 56
Лу'айй 64
Луқман ибн На'ур ибн Лайан ибн Нахур ибн Тарух 60
Лут ибн Харан ибн Тарух 48, 57
Ма'адд 64
Ма'дан ибн Хаввас ал-Кинди 97
Ма'джудж ибн Камарй ибн Йафис 146
Малик 64
Малик ибн Сулайман ал-Харави 88
ал-Ма'мун, Абӯ-л-'Аббас 'Абдаллах ибн Харун 52–53, 77
Ма'мун ибн Мухаммад ибн 'Али Х'аразм-шах I 115
Марийа ал-Қибтйя 49
Марийа бинт Сам'ун 50
Му'аз ибн ал-Фарра' ибн ал-Харб 83
Махас ибн Гйран ибн Харун 60
Махмуд аз-Завули 14, 133
Махмуд Йалавач 127–128, 130
Махмуд ибн Мухаммад ибн Малик-шах 109
Махмуд ибн Сабук-текин 105–107
Махмуд ибн 'Умар аз-Замашарй 93, 115
Махмуд-хан ибн Йл-Арслан Х'аразм-шах 116–117
Маджд ад-дин 15, 139, 148
Маджд ад-дин ал-Х'аразмй 94
Маджнун 52, 97
Мадйан 56
Мадйин 56
Маймун ал-Ақран, Абӯ 'Абдаллах 80
Маймун ибн Михран 86
Маймуна бинт Абй Хазин 49
Майсара 64
Малик ал-ислам Бурхан ад-дин ал-Кабйр 147
Малик ибн Матушлах ибн Ахнух 55
Малик Шамс ад-дин Мухаммад-и Карт 133
Малйм 56
ал-Мансур 53, 74, 83
Мансур ал-'Ирақй, Абӯ Надр 93

- Мансӯр ибн Нӯҳ ас-Садӣд 100
Манкӯ ибн Тӯлӣ ибн Чингиз-ҳан 120–123, 125, 127, 132
Манкӯ-Тимӯр ибн Сартāқ ибн Бātӯ 120
Манӯчихр ибн Йрадж ибн Кайҳусрау 62
Марвāн ибн ал-Ҳакам ибн Абӣ-л-‘Ас ибн Умаййа 71
Марвāн ибн Муҳаммад 73
Марйам бинт ‘Имрāн ибн Мāsāн 48
Марра 50
ал-Масӣҳ ибн Марйам бинт ‘Имрāн ибн Мāsāн 59
Масми‘ 56
Масрӯқ ибн ал-Ажда‘ ибн Малик ал-Хамадāнӣ 83
Мас‘ӯд III, ал-амӣр Сатилмиш-бек 130
Мас‘ӯд IV Фаҳр ал-Мулк Сӯйинч ибн Мас‘ӯд ибн Маҳмӯд ал-Х^вāразмӣ 130
Мас‘ӯд ибн Маҳмӯд 110
Мас‘ӯд ибн Маҳмӯд ал-Х^вāразмӣ 128–129
Мас‘ӯд ибн Муҳаммад ибн Йӯсуф ибн Исрā’ил ал-Ғазнавӣ 93
Мас‘ӯд ибн Маҳмӯд Йалавāч 19, 127
Мас‘ӯд Чағрӣ-ҳан, Абӯ Бакр 129
Матӣйа 52
Матӯшлаҳ 55, 64
Мафтӯҳ 13
ал-Махдӣ, Муҳаммад ибн Абӣ Джа‘фар ал-Мансӯр 68, 115
Махлā’ил 64
Маҳмӯд ибн ‘Алā’ ад-дйн 16, 149, 154–155
Маҳмӯд ибн Сабӯк-текйн 105
Мӣкā’ил ибн Салджӯқ 46, 110
Мисрā’йм ибн Қибт 55
Мйтӯкāн 125
Миткафадан 120
Михайлова А. И. 9–10
Мӣшā 56
Му‘āвийа ибн Йазӣд 71
Му‘āвийа 51
Му‘аддал ибн Хāmāн ас-Саффār ан-Нисāбӯрӣ 98
Му‘āз ибн Джабал 68
ал-Му‘аййад 67

- Муб̄арак-шах 17, 125
ал-Мубаррад, Аб̄у-л-'Аббас Мухаммад ибн Йазид ас-Сумали 81
ал-Муг̄ира ибн Шихаб ал-Махзуми 83
Мудар 64
Муджахид 69
Муджахид ибн Джубайр 83
Мудрика 50, 64
ал-Музаффарй 127
ал-Му'иззй, Бурхан ад-дин 'Алим ал-Бухарй 141
Мук̄а 121
Муқаввам 67
ал-Муқанна' ал-Марвазй 115
ал-Муқтадир би-л-Лāх 68, 79
Муқатил ибн Сулайман 87, 90
Муқатил ибн Хайян ан-Набатй, Аб̄у Бистам 87
Муқатил ибн Сулайман ибн Зайд ар-Разй, Аб̄у-л-Хасан 87
Муқауқис 50
ал-Муқтадй би-Амр Аллāх 79
ал-Муктафй би-л-Лāх, 'Алй ибн ал-Му'тадид 79
ал-Мунтасир ибн Нух-и Ибрахйм-и Исма'йл 101
ал-Мунтасир би-л-Лāх, Мухаммад ибн ал-Мутаваккил 78
Мурра 64
Мурра ал-Хамданй 85
Мус̄а, пророк 48
Мус̄а ибн Джа'фар ал-Казим 55, 67
Мус̄а ибн 'Имран 58, 61, 63
ал-Мусаййаб ибн Шурайк 87
Мусайлима ал-Каззāб 51
ал-Мустазхар би-л-Лāх 79
ал-Мустансир би-л-Лāх 79
ал-Мустаршид би-л-Лāх 79
ал-Мутаваккил 'алā-л-Лāх 78
ал-Му'тадид би-л-Лāх 99
ал-Му'тамад 'алā-л-Лāх, Ахмад ибн ал-Мутаваккил 79
ал-Му'тасим би-л-Лāх, Ахмад ибн ал-Мустансир би-л-Лāх 78–80, 121, 123
ал-Муғй' ли-л-Лāх 101

- Муҳаммад, пророк 48, 55, 63–64, 69–70, 74, 86, 97, 103, 109
 Муҳаммад ибн Абн ал-Муфассир ал-Балҳӣ 88
 Муҳаммад ибн Абӣ-л-‘Аббас ас-Саффāх 74
 Муҳаммад ибн Абӣ Ас‘ад ибн Абӣ-л-Фадл ас-Сиджāвандӣ, Абӯ-л-Фадā’ил 94
 Муҳаммад ибн Абӣ Бакр ар-Рашӣдӣ ал-Абӣвардӣ 26
 Муҳаммад ибн Абӣ Бакр ар-Рашӣдӣ ал-Абӣвардӣ 133
 Муҳаммад ибн Абӣ-л-Қасим ал-Қайдӣ ал-Джурджāнӣ 95
 Муҳаммад ... Алӣ (Балҳӣ) 13
 Муҳаммад ибн ‘Алӣ ал-Бāқир 67
 Муҳаммад ибн ‘Алӣ ат-Тақӣ 67
 Муҳаммад ал-Амӣн 78
 Муҳаммад Арслāн-хāн 105, 118
 Муҳаммад Арслāн-хāн ибн Йӯсуф Арслāн-хāн, Абӯ-л-Фатҳ 105
 Муҳаммад ибн Ахмад ал-Азхарӣ, Абӯ Мансӯр 96
 Муҳаммад ал-Бāқир, Абӯ Джа‘фар 67, 85
 Муҳаммад ал-Бӣрӯнӣ, Абӯ Райҳāн 47
 Муҳаммад ибн Джарӣр ат-Ғабарӣ 88, 149
 Муҳаммад ибн Джа‘фар ал-Йудайлӣ, Абӯ-л-Фадл 95
 Муҳаммад ибн Идрӣс 63
 Муҳаммад ибн Исхāқ 88
 Муҳаммад ибн Йӯсуф ибн ал-Ҳакам 71
 Муҳаммад ибн Йӯсуф ибн ал-Ҳасан ал-Ҳусайнӣ ас-Самарқандӣ 93
 Муҳаммад ибн Ка‘б ал-Қуразӣ 70, 85
 Муҳаммад ибн ал-Қасим ал-Анбārӣ, Абӯ Бакр 82, 95
 Муҳаммад ибн Мас‘ūd ибн Малик-шāх 109
 Муҳаммад ибн Маҳмӯд ибн Абӣ-л-Ҳасан ан-Нйсāбӯрӣ 86
 Муҳаммад ибн Муҳайсин 83
 Муҳаммад ибн Муҳаммад ибн Муҳаммад ал-Қубавӣ 16, 150
 Муҳаммад ибн Муҳаммад ибн Маҳмӯд ал-Мāтурӣдӣ, Абӯ Мансӯр 92
 Муҳаммад ибн Сӣрӣн ал-Басрӣ, Абӯ Бакр 83, 85
 Муҳаммад ибн Сулаймāн-текӣн 104
 Муҳаммад ибн Ғайфӯр ас-Сиджāвандӣ, Маджд ад-дӣн Абӯ Джа‘фар 93
 Муҳаммад-Ғуғрил ибн Мӣкā’ил, Абӯ Ғалиб 109
 Муҳаммад Ғункā-хāн 105

- Муҳаммад ибн ‘Усмāн ибн Муҳаммад ас-Самарқандӣ ал-‘Алӣ’абādӣ 94
Муҳаммад ибн ‘Умар ар-Рāзӣ 94, 136
Муҳаммад ибн ‘Умар ибн Хāлид, Абӯ-л-Фадл см. Джамāl ал-Қаршӣ
Муҳаммад ибн ал-Фадл ал-Балхӣ, Абӯ Бакр 90
Муҳаммад ал-Фарāхӣ, Бадр ад-дйн 15, 136
Муҳаммад-Ҳайдар 7
Муҳаммад-и ал-Ҳанафӣя 67
Муҳаммад ал-Харавӣ, Камāl ад-дйн 108
Муҳаммад-и ал-Ҳасан ал-Махдӣ 67
Муҳаммад Х^вāразм-шаҳ ибн Текеш 117
Муҳаммад ибн ал-Ҳасан ибн Дурайд ал-Аздӣ, Абӯ Бакр 81
Муҳаммад ибн ал-Ҳасан (ал-Ҳусайн), Абӯ Бакр 95
Муҳаммад ибн Хишām 87
ал-Мухтадӣ би-л-Лāх, Муҳаммад ибн ал-Вāсиқ 78
ан-Набат 64
ан-Надр 64
Наджм ад-дйн Кубрā 16, 156
Наджм ад-дйн ас-Садрӣ ас-Сāҳибӣ 15, 147–148, 157
Наджм ад-дйн Муҳаммад аш-Шарафӣ 140
Нāқӯсат 120
ан-Нāққāш ал-Маусилӣ 95
Наливкин В. П. 9
ан-Наср ибн Мансӯр 102–103
Наср Арслāн-йлик ибн ‘Алӣ Тўнкā-хāн 105
Наср ибн Аҳмад, Абӯ-л-Ҳасан ас-Са‘йд 100
Наср ибн Мансӯр 102
ан-Нāсир ли-дйн Аллāх 79
Нāфи‘ ибн Абӣ ‘Абд ар-Раҳмāн ал-Маданӣ 83
Нāфис 56
Нāхӯр 64
Наснāс 141
ан-Наср ибн Шумайл ал-Мāзинӣ 81
Наср Йлик 105
Нāфи‘ 85
Низār 64
Нимрӯд С. 48

- Нйкбай ибн Сәрбән ибн Чағатāй 121, 125–126
 Нифтавайх, Ибрāхйм ибн Муҳаммад 82, 88, 100
 Нӯҳ, пророк 48, 55, 63–64, 72
 Нӯҳ ибн Мансӯр 100–102
 Нӯҳ ар-Радӣ ал-Сāmāни 23
 Парвиз ибн Хурмуз ибн Анӯшйрвāн 53
 Петровский Н. Ф. 7–8
 Рāби‘а ал-Қаййита ал-‘Адавййа 53
 ар-Рабӣ‘ ибн Хусайм 83
 ар-Радӣ би-л-Лāх 79
 Разā‘ил 46
 Райāн ибн ал-Валйд ибн Сарвāн 60
 Райҳāна 49
 Райҳāна бинт Зайд 50
 Рāфи‘ ибн Лайс ибн Наср ибн Саййār 77
 Рāфи‘ ибн ал-‘Алийа ибн Михрāн ар-Рийāхй 85
 ар-Рāшид би-л-Лāх 77, 79
 Рашйд ад-дйн ал-Ваṭвāṭ ал-Кāтиб ал-Балҳй 116
 Рашйд ад-дйн Фадлаллāх ибн ‘Имāд ад-даула Хамадāни 9, 22
 Рйта ал-Хāрисййа 53
 Розен В. Р. 8–9
 Рӯбил 57
 Руқаййа 49
 Рукн ад-дйн 150
 Рӯм ибн Лāваз ибн Сām ибн Нӯҳ 56
 Рӯс 56
 Рустам ибн Зāl ибн Сām ибн Нарймāн 62
 Рӯшнā‘й 113
 Саба‘ ибн Йашҳаб ибн Йу‘риб ибн Қаҳṭāн 60
 Са‘йд ибн ‘Амр ибн Нуфайл 83
 ас-Сā‘иб ибн Бишр ибн ‘Амр ал-Калбй ал-Кӯфй 84
 Са‘йд ибн Джарйр 83
 Са‘йд ибн Джубайр ал-Асадй, Абӯ ‘Абдаллāх 84
 Са‘д ибн Мāлик ал-Хударй, Абӯ Са‘йд 69
 Са‘йд ибн Мансӯр 88
 Са‘йд ибн Мансӯр ибн ‘Усмāн ал-Хурāсāни 87–88
 Са‘йд ибн Мас‘ӯд ал-Аҳфаш, Абӯ-л-Хасан 81

- Са'йд ибн ал-Муṭаххар ал-Баḫарзй 18, 23, 120, 157
Са'йд ибн Мухаммад ал-'Асймй, Абӯ 'Асйм 113
Салāmāн 64
Салāма ал-Барбарййа 53
Сāлим ибн 'Абдаллāх 83
Сāлим ибн Джундуб 83
Салджӯқ ибн Қинйқ 23, 109
Салмā бинт Саḫр 50
Салмāн ал-Фāрисй, Абӯ 'Абдаллāх 69
Сām 55–56, 64
Сām ибн Хусайн 108
Саммāк ибн Харас ал-Ансāрй, Абӯ Даджāна 69
Сан'āн 13
Сāра 48
Сāsāн ибн Исфандийār 62
Са'д ад-дйн 145
Са'д ад-дйн ибн ал-Хусайн ибн ал-Музаффар ал-Баладй 15
Са'д ибн Абй Ваққас 51, 66
Са'д ибн Аус ал-Ансāрй ал-Хазраджй, Абӯ Зайд 81
Са'д ибн 'Убада 68
Саджāх бинт ал-Мунзир 51
Садр ад-дйн ас-Саḫиб 15, 148
Садр ад-дйн ал-Кāзхāнй 133
Саййид Тāдж ад-дйн ибн Саййид Абй Хāшим ал-Марвазй 113
Саййид Рӯшнā'й ал-Марвазй 16, 112
Са'лаб 82
Са'лаб ибн Сахл ал-Бахилй ал-Хāрисй 70
Сāлих, пророк 48
Сāлих, наставник ас-Суддй 86
Сāлих ибн 'Алй ибн ал-'Аббās 73
Санджāрйб ибн Кан'āн 62
Санджар ибн Малик-шāх 110–111, 116
Сартāқ ибн Бātӯ 120
Сатилмиш-бек (ал-амйр) см. Мас'ӯд III
Сатӯқ Буғрā-хāн см. 'Абд ал-Карйм ибн Базйр Арслāн-хāн 112
Сауда бинт Зам'а 49
Сафййа, жена Пророка 49, 51

- Ҷафӣя, мать аз-Зубайра ибн ал-‘Авāма 50
 Ҷафӯрā 48
 Сахл ибн ‘Абдаллаҳ ал-Бистāmӣ 110–112
 Сахл ибн Маҳмӯд ас-Ҷа‘лӯкӣ, Абӯ-ғ-Ҷаййиб 107
 Сахл ибн Шайбāн аз-Замāнӣ 97
 Селбек-Туркāн 118
 Сйбавайх, ‘Амр ибн Қамбар 81–82
 Сигнақ-текин 14, 118, 131–132
 Сигнақӣ шайх Бāбā 156
 Сйнā’ бинт ‘Амр 49
 Сирāдж ад-дйн ас-Саккākӣ, Абӯ Йа‘қуб 82
 Суфйāн ибн Са‘йд ас-Саурӣ 87
 Сухайб 65
 Суқрāt 60
 Сулаймāн ибн ‘Абд ал-Малик, Абӯ Аййуб 71
 Сулаймāн ибн ‘Абд ал-Малик 115
 Сулаймāн ибн Башшār 83
 Сулаймāн ибн Дāvуд 48, 63, 149
 Сулаймāн ибн Касӣр ибн Амтийа ибн Ас‘ад ал-Ҷузā‘й 114
 Сулаймāн ибн Михрāн ал-А‘маш 83
 Сулаймāн-текин 131
 Султāн Джалāl ад-дйн Манк-Бӯрнӣ ибн Муҳаммад Ҷ^вāразм-шāх 117
 Сурайдж ибн Йӯнус ибн ал-Ҷāрис ал-Муфассир 88
 Суфйāн ибн ‘Уйайна ал-Хилālӣ 87
 Сухайб ат-Таймӣ ал-Кӯфӣ 65, 88
 Сухрāб ибн Рустам 62
 Тāруҳ 64
 Тāvус ал-Йамāнӣ 72–73, 83, 85
 Тāдж ад-дйн ар-Рāдӣ ас-Сарвӣ аш-Шāристанӣ 16, 152
 Таййиб 49
 Тāлиб 67
 Талҳа 67
 Талҳа ибн ‘Абдаллаҳ ибн ‘Усмāн 66
 Тālūt ибн Қайс 57
 Тамйим ибн Аус, Тамйим ад-Дār Абӯ Рукаййа 69
 Таммām 67
 Тарафа ибн ал-‘Абд ибн Су‘йāн ал-Бакрӣ 96

- Тāрух 64
Тaфгāдж-хāн 105
Тāхир ибн ал-Хусайн ал-А'вар 78
Тāхир, сын Пророка 49
Тāхир ибн Абй-л-Ма'āлий ал-Хусайнй ал-Балхй 15, 136
Тāхир ибн Муҳаммад ал-Исфарā'инй 86
Тaхмӯрас 61
Тaхӯр ибн Хайтaл ибн 'Айлам 56
Тимджан-нӯйан 118
Тимӯр ибн Чингйм ибн Қубилāй 123, 126
Тўқта ибн Манкӯ-Тимӯр ибн Сартāқ 120, 126
Тимӯчйн см. Чингиз-хāн 24
Тубйнй (Тўшй) ибн Чингиз-хāн 14, 118–120
Тугāнчиқ 107
Тугрил ибн Малик-шāх 109
Тугрил-хāн 118
Тўлий ибн Қубилāй-қā'ан ибн Тўлий 118–120, 126
Тўр ибн Афрйдўн ибн Анўйāн 101
Туткāн-текин 131
'Убайд ибн 'Умайр ал-Лайсй 83
'Убайдаллāх ибн Мас'ўд ибн Тāдж аш-Шарй'а ал-Маҳбўбй ал-Буҳārй 12
Убайй ибн Ка'б 68
'Убайд ибн 'Умайр ал-Лайсй 75
'Убайдаллāх 12, 67
'Уваймир ибн Мāлик, Абӯ Дардā'69
Угўл-Қаймйс 120
Угўлджāқ Қaдр-хāн 102–104
Удд 64
'Узайр 59
'Узайр ибн Хārўн 59
'Узза 52
'Уйайна ибн Хaсйн 70
Ўктāй ибн Чингиз-хāн Бакалрāн 118–119, 126–127
'Умайр 50, 67
'Умар ибн Аҳмад ибн Шāхйн аш-Шайбāнй 90
'Умар ибн Муҳаммад ибн Аҳмад ан-Насафй 92

- ‘Умар ибн ‘Абд ал-‘Азӣз ибн Марвāн 71
 ‘Умар ибн ‘Абд ал-‘Азӣз ал-Ашаҳх 78, 83
 ‘Умар ибн ал-Ҳаттаб 65–66, 69, 98, 130
 ‘Умар ибн ‘Абдаллаҳ, Абӯ Аҳмад 90
 Умм Кулсӯм 49–50
 Умм Рӯмāн бинт ал-Ҳāрис 50
 Умм Салама [бинт] Абӣ Умаййа ал-Маҳзӯмӣ 49
 Умм Хāни’ 50, 85
 Умм Шурайк бинт Абӣ Зайд 49
 Урвā 50
 ‘Урва ибн аз-Зубайр 83
 Ҳурқина Сурӯғтанӣ 122
 Ҳурқина-ҳātун 125
 Урмийā ибн Заҳарийā, потомок Хārӯна 59
 ‘Ус ибн Ирам ибн Сām 61
 ‘Усмāн ибн ‘Аффāн 65–67, 69–71, 149
 ‘Уч-Алдӣ-текин 131.
 ал-Фā’иза 77
 Фағфӯр ибн Хāн ибн Фӯр 63
 ал-Фадл ибн Йаҳйā ал-Бармакӣ 76
 ал-Фадл ибн ал-‘Аббāс 67, 77
 Фāлиғ 64
 Фалтийāнӯс ибн Сām ибн Нӯх 60
 ал-Фараздақ ибн Хумām ибн Гāлиб ат-Тамймӣ 97
 Фарид ад-дйн ‘Аттар 13
 Фāрид ибн Йахӯзā 57
 Фāрис ибн Ашӯз 56
 Фāтима бинт Асад ибн Хāшим 50
 Фаҳр ад-дйн ал-Джавāлиқӣ 15, 148
 Фихр 64
 Ҳабаш 55
 Ҳабаш ‘Амйд ал-Кармйнагӣ 14, 132
 Хāбил 47, 54
 Ҳаввā 47
 Ҳ^ваджа Муҳаммад-Шариф 120
 ал-Ҳаджжāдж 71
 Хāдjar 48

- Ҳадїджа 49, 64, 66
 ал-Ҳадїджа ал-Кубра бинт Ҳувайлид 49
 ал-Ҳазрадж ибн ал-Фарсаҳ 70
 Хазар ибн Нәхур 57, 148
 Ҳайдар ал-Мутаййаб 140
 Ҳаййан 47
 Ҳаладж 56
 Ҳалаф ибн Хишам ибн Ғалиб 95
 Ҳалаф ал-Аҳмар ибн Ҳаййан ал-Басрий 81
 Ҳалид ибн ал-Валид 70
 Ҳалид ибн Зайд ал-Ансарӣ, Абӯ Аййуб 69
 Ҳалид ибн Йазид ибн Му'авийа 85
 ал-Ҳалил 81
 Ҳалима 64
 Ҳам 43, 55
 Ҳамал 64
 Ҳаман 61
 Ҳамд ибн Қайс 83
 Ҳамза 51, 67, 70, 95
 Ҳамза ибн Ҳабӣб аз-Заййат 84
 Ҳамид ибн 'Асим ал-'Асимӣ ал-Бәрчинлиғӣ 155
 Ҳанғала 59
 ал-Ҳарӣрӣ 114
 ал-Ҳарис ибн Қайс ал-Джу'фӣ ал-Кӯфӣ 83, 95
 ал-Ҳарис ибн Хишам ал-Маҳзӯмӣ 97
 Харун ар-Рашид 53, 77
 Харун, брат Мӯса 71
 ал-Ҳасан ибн Абӣ-л-Ҳасан 66–67, 81
 Ҳассан ибн Сабит ал-Ансарӣ 97
 Ҳафса бинт 'Умар ибн ал-Ҳаттаб 49
 Хашим 13, 64, 74
 Ҳасан ибн Муҳаммад ибн 'Абд ал-Малик ал-Марағӣ 16
 Ҳассан ибн Джабир, Абӯ 'Абдаллаҳ 68
 ал-Ҳарис 67
 ал-Ҳасан ибн 'Али ал-'Аттәр, Абӯ 'Али 95
 ал-Ҳасан ал-Басрий, Абӯ Са'ид 84
 ал-Ҳасан ибн Муҳаммад ибн Джа'фар ан-Нисабӯрий, Абӯ-л-Қасим 94

- ал-Ҳасан ибн ал-Мālйнӣ ал-Харавӣ, Абӯ ‘Алӣ 90
 ал-Ҳасан ибн ‘Алӣ, Абӯ Муҳаммад 67
 Ҳидр 108
 Ҳизқйл 59
 Хилāl ад-дйн ‘Алӣ ибн Сām 108
 Хиндӯчāқ-малик ибн Бӯзār-хāн 131
 Ҳифчāх 56
 Хишām ибн ‘Убайдаллāх ар-Рāзӣ 87
 Хишām ибн ‘Абд ал-Малик 72, 115
 Хӯд 64
 Ҳузайфа ибн ал-Йамāн 68
 Хузар 47
 Хӯлākӯ ибн Тӯлӣ ибн Чингиз-хāн 22, 120–121, 123, 126
 Хӯрдад ибн Тӯбйнӣ (Тӯшӣ) 120
 ал-Ҳусайн ибн Абӣ-л-Музаффар ал-Музаффарӣ 79, 135
 Ҳурāsāн ибн ‘Айлам 56, 77, 99
 Ҳусām ад-дйн ал-Бārчинлиғӣ 16, 136, 155
 Ҳусайн 71
 ал-Ҳусайн ибн Абӣ-л-Музаффар ал-Баладӣ аш-Шайбāнӣ 15, 105, 141, 156
 Ҳусайн Тугрил-хāн [ибн] ал-Ҳасан Қарā-хāн 105
 ал-Ҳусайн ибн ‘Алӣ 52, 67
 Ҳусайн-текин 131, 140
 ал-Ҳусайн ибн ‘Алӣ ибн Са‘ид ал-‘Умāнӣ, Абӯ Муҳаммад 96
 ал-Ҳусайн ибн Муҳаммад ал-Марвазӣ ал-Мāхувāнӣ 14, 111–113
 Ҳусрау-Парвӣз ибн Хурмуз ибн Анӯшйрвāн 63
 Хушайм ибн Бушайр ал-Вāситӣ 88
 Чағатāй 17, 18, 118, 122, 124–125, 132
 Чапар см. Чапар (Чабар, Джабар) ибн Қайдӯ 7, 17–18, 124, 126, 130
 Чингиз-хāн 17, 18, 24, 118–121, 124–128, 131, 138
 Шайба ибн Насāх ал-Маҳзӯмӣ 83
 Шайх Абӯ Мансӯр 92
 Шайхāн 60
 Шālух 64
 Шамс ад-дйн 15, 133–134, 148
 Шамс ад-дйн Муҳаммад Джувайнӣ 22
 Шамс ал-Афāдил ал-Му‘иззӣ 15

-
- Шамс ал-Мулк Абӯ-л-Ҳасан Наҷр ибн Ибрāхїм 104
Шам'ун 57
Шамхā' 48
Шараф ад-дїн ибн муллā Нӯр ад-дїн Фархād Андиджāнї 9
Шарафутдинова Р. Ш. 11, 26
Шарахбїл 48
Шахр-Бāнӯ 52
Шāхрийār ибн Парвїз-и Хурмуз 63
Шибāн 120
Шимр ибн Ҳамдувайх ал-Харавї, Абӯ 'Амр 82
Шїрїн 53
Шїс, пророк 47, 53, 64
Шихāб ад-дїн Муҳаммад ибн Сāм 108
Шихāб ад-дїн Нāқа 89
Шихр ибн Ҳаушаб 85
Шу'айб ибн Йашридаб ибн Нāб 57
Шурайк ибн 'Абдаллāх ибн Суфйāн 86–87
Шӯраҳ 56

Указатель географических названий

- ‘Азйзән, медресе 7, 13, 39, 157
‘Алй’абәд 13*, 39, 94
Алимту 39, 132*
Алйга, пустыня 58
Алмәлиғ 3, 5, 8–9, 14–15, 82, 113, 118, 124, 131–132, 135–136, 137–139, 141, 147, 154
Алмали 96, 113, 118
Алматы 55, 131
Алтай 27, 121
Алтыарық (район) 46
ал-Анбәр 74
Англия 34
Андарәб 110
Андигән см. Андижан
Андижан 10*, 16*, 40, 58, 113, 115, 150, 152
Андугән см. Андижан
Артүдж 102–104, 112, 146
Ат-Бәшй 105
Ахангарән 125
Ахшйк 115
Бағдәд 30, 57, 74–75, 78–79, 81, 88, 92, 99 109, 11
153
Бадр 97
Баләсәгүн 8–9, 13–14, 19, 112
Бәлиғ 47
Балх 9, 11, 15, 22, 79, 84–85, 99
Бәмийән (крепость) 125
Бәрчканд (Бәрчинлиғ, Бәрчинлиғкент) 3, 5, 10, 13, 16, 23, 27–28, 109, 120, 155–156
ал-Баҫра 28–29, 65, 70–71, 81, 83–84, 153
Барәкух (гора) 149
Бәрчинлиғкент см. Бәрчканд
Булғәр 120

- Буҳарā 13, 19, 23, 57–58, 62*, 84, 93, 98–100, 102, 104–105, 120, 129, 151
Вавилон 41, 61
Варғанза 151
Вардāнзе 58
Великий Заповедник Чингиз-хāна 121
Византия 53
Восток 23, 60, 153
Восточный Туркестан 7, 21, 23, 25, 101, 127
Ғазна 8, 11, 14, 94, 108, 119, 133
Ганджа 151
Герат 8, 14, 90, 119, 133
Гидждувāн 151
Го-Балық 112
Ғузār 45, 63
Гӯзгāнāн (область) 63
Гурлен 52, 68
ал-Ғӯта (местность) 73
Дāрим 87, 90
Дамаск 71, 113
Дандāнақāн 110
Дарбанд 127
Дарғāн-āта 36, 56*
ал-Джазйра 52
Джайхӯн 105, 127, 128, 150
Джакардйза см. Чакардйза
Джалāl-āбād 57
Джанд 3, 10, 13, 16, 23, 27–28, 32, 85, 109, 120, 155–157
Джауқармаул (Чуқурма-Йул) 89, 91
Дженд см. Джанд
Джен-қал‘а см. Джанд
Джурджāнийя 34, 115, 120
ад-Диджла 63, 75–76
Дийār-Бакр 23, 124
Дих-и Баланд 41, 60
Дихистāн 105
Дӯс (местность в Йемене) 69

- Европа 27
 Египет 23, 54–55, 60–61, 73, 78, 116, 124
 Ер-қургāн (городище) 42
 аз-Зиндж 122
 Золотая Орда 6, 39, 131
 Исбїджāб 23, 101
 Иерусалим 61
 Йл-Алāргū 124
 Или (Имил) см. Или (река)
 Или (река) 12, 18, 24, 39, 124, 131
 Индия 4, 8, 108
 Иордания 58
 ал-‘Ирāқ 23–24, 27, 33, 57, 71, 73, 81, 98, 108–109, 121, 123
 Йрāн 2, 8, 12, 22, 18, 23, 33, 63, 107
 Иртыш 27
 Истаравшан 42
 Исфāхāн 33, 109
 Йāрканд 24
 Йемен 68–69, 71, 76, 81
 Йети-Қибла см. Джауқармаул (Чуқурма-Йул)
 Йигāч-Бāлиқ 128
 ал-Ка‘ба 54, 64, 87, 137
 Кāбул 70
 Кавказ 104
 Қадисйā 72
 Қазахстан 6–7, 21, 23–24, 28, 33, 35
 Қазығурт (гора) 55
 Кай Минг Фу (город) 120
 Қайāлиғ 121
 Кайрувāн 34
 Қайсар (крепость) 133
 Қал‘а-йи Даххāk-и Мārāн (городище) 42, 61
 Қал‘а-йи Хадрат-и Сулаймāн (крепость) 120
 Калāбād 104
 Калїдж (селение) 115, 149
 Калькутта 38
 Канпūr 8*, 38

- Касансай 3, 6, 12
Кашгар 2, 7–9, 13–15, 19, 91, 94, 101–102, 104–105, 112–113, 118, 130, 132–133, 135, 138, 140–141, 143, 146
Каракорум 119, 121, 123, 125
Қарā-Қурӯм см. Каракорум
Карбалā' 67
Қаршй (город) 42, 61
Касбй, поселок 48
Катпӯт (местность) 48
Қашқадарья 42, 45, 47*, 61, 63
Кеш 56, 85, 88, 115
Кыргызстан 23, 27, 54, 58, 121
Китāб 47
Китай 127, 131
Қўз-Бāлиқ 132
Кульджа 39, 131
Қурғāн-и Искандар 41, 60*
ал-Қустантинйа 69
ал-Кўфа 28–29, 66, 71, 75, 77–78, 81, 83, 114
ал-Лāмиш 10, 16, 107, 150, 152
Мāхувāн 113–114
Мавараннахр 4, 7, 10–11, 17, 23, 98, 105, 119, 150
Мағриб 34, 75
Мадйнат ас-Салām (Бағдād) 74, 79
Маймўн (колодец) 74
Малая Азия 23, 28
Манзй 123
Марваррӯд 114
Марғилāн 5, 11, 68
Масазан 63, 75*
Медина 64–65, 68–71, 83
Междуречье 63
Мекка 9, 15, 53, 70–72, 83, 85, 87–88, 93
Мерв 10, 14, 16, 35, 61, 84, 109–111, 113, 119
Мингурюк 45, 63*
Минг-шахйд (местность) 65
Монголия 93, 131

- Намангāн 9, 12, 57
Насаф 56
ан-Нйл 61
Нйсāбӯр см. Нйшāпӯр
Нисā 22
Нйшāпӯр 31, 87
Новый Сарāй 120–121
Нӯр Бухāры 109
Нӯр-āта 23, 28, 109
Отрāр 132
Персия 25
Равāн 61
ар-Разз (или Рад-дйн, Раддайн) 63, 75
ар-Райй 35, 62*, 74–75
ар-Рамал 85
Рей см. ар-Райй
Рибāт ал-Малик 104
Риштāн 36, 56
Руйāн 63
ар-Рӯм 35, 76, 98, 109, 115–116, 120, 122–124, 137
Рӯс 56, 120
Сāва 73
Сайрāм 41, 48, 59*, 65
Сайрāм-сӯ (река) 48, 65
Сайҳӯн 23, 147, 149
ас-Сакйна (местность) 57, 127
Самарқанд 7, 9, 13, 19, 56, 59, 84, 90,
Сāмарра 74
Сāриғ-Қӯл 105
Сарāй-Берке (Новый Сарāй) 120
Сараҳс 87, 100, 160
Сафйд-Булāн 149
Северный Китай 24
Селенга (река) 121
Семиречье 11, 17, 20, 22–23, 27, 39
Сиджистāн 34, 63, 70
Сийāб 36, 56

- ас-Сѳйн (Китай) 127
Синд 70
Сирдарья 10, 16, 23, 155
Сирия (аш-Шām) 64, 71, 83, 109, 123–124
Сифсѳйн (река) 120
Сѳиффѳйн 68
Средиземное море 21
Средняя Азия 3–4, 7–9, 14, 18–19, 21–22, 24–26, 33–34, 39, 42, 45, 48, 57, 68, 127, 131
Султāн Мѳр Хайдар 48
Султāн Садāt 48, 62
Сурра-Ман-Ра'ā 74, 82
Табаристāн 77
Таджикистāн 42, 61
Тайлақ 86
ат-Тā'иф 75, 86
Талās 10*, 16*, 40
Танкūt 127–128
Тарāз 12, 18, 124
Тарсūs 78
Тартақ (пригород Алмāлиға) 132
Татарстāн 52
Тахт-и Сулаймāн 58
Ташкент 6, 10, 12, 16, 54–55*, 88
Теке 121
Термез 30, 48, 90
Тигр 63, 75
Тихий океан 21
Тоқмақ 7*, 112
Тохаристāн 44, 61
Трансоксиана 7
Туман, река Тарым 104
Тūrāн 33–34, 63, 107
Туркистāн 3*–4, 9–10, 126
Тūs 29, 77
Туркмения 42
Узбекистан 3–5, 12, 42, 45, 48, 58, 61*

- Үзджанд 105, 107, 151, 149
 Үкāk 120
 ‘Умāн 76
 Ура-Тюбе см. Истаравшан 61
 Ургенч 24
 Уҳуд, 53
 Үш 46, 58, 149
 Фāрāб 7, 29, 100
 Фаргāна 5–6*, 11–12, 25, 32, 48, 57, 68, 98, 101, 104, 113–114, 149, 151
 ал-Фарандж 122
 Фāрис 23, 70, 81, 124
 Файд 87
 Фергана см. Фаргāна
 Х^вāразм 25, 49, 55–56, 68, 93, 95, 110, 116, 119–120, 127
 Хазарское море 117
 Хайбар 53
 Хайрāбād 157
 Хамадāн 33, 85
 Хāн-Бāлиқ 128
 Ханаф 149
 Харчанг 104
 Хйва 36, 55–56*
 Хинд 28, 30, 98, 122
 Хитāй 121, 123–124, 127–128
 Хифчāқ 120
 Хорасан см. Хурāсāн
 Хорезм см. Х^вāразм
 ал-Худайбйā 48, 54
 Худжанд 9–10, 15–16, 137, 147–148
 Хўқанд 149
 Хурāсāн 4, 10, 70–71, 73–74, 77–78, 82, 99–100, 105, 108–109, 115, 119, 121, 123–124, 126–128, 150
 Хутан 146
 Центральная Азия 4, 6, 10, 24–25, 147
 Чағатāйский улўс 5, 7, 11, 13, 17–19, 28, 137
 Чāкардйза 87, 90, 92*

-
- Чатқал (река) 54*
Челек 92
Чӯ 112
Чуқурма-Йӯл 91
Шадбағ 22
Шакаристан 34
аш-Шām (Сирия) 8, 64, 109
Шāристан 152
Шāфиркāн (Шāпуркām)) 44, 58, 62
Шāх-и Мардāн 48
Шахрисабз 48
Шāш 6*, 10, 13, 16, 32–33, 54, 89, 101, 153–155
Шйрāз 7*, 13*, 39
Ширвāн 23
Южный Казахстан 23, 27, 55, 59*, 65
Южный Китай 65–66

Указатель названий этносов, племен, династий

- ‘Ад (племя) 56
- ‘Аббāсиды 75, 78–79
- ‘аджамцы 124, 136
- арабы 27–28, 44, 55–56, 89–90, 96, 136, 149, 153–154, 156
- Афрāсийāбиды 119
- Банū ‘Амир 52, 97
- Банū Дубай‘а 97
- Банū ад-Дār (род) 69–70
- Банū Марвāн 115
- Банū Са‘д ибн Бакр 64
- Банū Умаййа 73–75
- Банū-л-‘Аббāс 75
- бедуины 120
- Даххāk (род) 108
- евреи 41, 81
- Йугур 127
- казахи 27–28
- Қарāхāниды 11, 22–23
- қарā ун-нāс 22
- Қарā-хигāй (Хосун Орда) 20, 112
- қурайшиты 64
- курды 117*
- Лāvī (род) 59
- Михрāн (род) 62
- монголы 105, 117–119, 123
- муғūлы 126
- найманы 20
- огузские племена 28
- осетины 120
- персы 27–28, 55, 58, 63, 72, 77, 86, 90, 94, 153–154, 156
- рūмийцы 35, 55, 117
- Салджūқиды 23
- ас-Сām (род) 32, 108

-
- Саманиды 23, 98
Сулайман (род) 115
Самуд 17, 21
Тамим (племя) 24
Танкут 127
туркмены 109
тюрки 27, 35, 44, 63, 98–99, 101–102, 119, 153, 156
'Узайр ибн Харун (род) 104
Умайяды 67, 114
ал-Хазрадж (племя) 68
ҳадарийцы 28
хорезмийцы 24
хузайлиты 54
ал-Худра (племя) 69
Чағатаиды 18, 93, 122

Түйін

Бұл басылымға ХІҮ ғ. Шағатай ұлысының жерінде жазылған бірегей шығарманың араб-парсы тілінен аудармасы, мәтіні және Наманган нұсқасының факсимилесі енгізілді.

Қазақстан мен Орталық Азия тарихы туралы осы құнды деректеме алғаш рет көпшілік қауымға — тарихшы ғалымдар, жоғары оқу орындарының оқытушылары мен студенттеріне ашылып отыр. Орыс тіліне аудармасы түсіндірмелермен және ғылыми көрсеткіштермен қамтылған.

Кітап келесі бөлімдерден тұрады: араб тілінің грамматикасы, араб-парсы сөздігі, ерте исламның және мұсылман әулеттерінің тарихы, автордың өз замандастары жайлы жазған мемуарлары, Жент, Баршыкент, Алмалық және т. б. Сияқты ислам ғылымының аймақтық орталықтарының сипаттамасы.

Summary

The present publication consists of a facsimile of the Namangan Manuscript, text edition, translations from Arabic and Persian into Russian, commentary, and indices. This is the first full edition of this unique fourteenth century work compiled in the XIII-XIV Centuries Chaghatay. The publication of this until now little known work will hopefully expose this important historical source to a wider circle of readers. This work consists of the following parts: a partial grammar of the Arabic language, an Arabic-Persian dictionary, histories of early Islam, Islamic dynasties, including Central Asian dynasties, the author's memoirs, and descriptions of the regional Islamic centers of his time, such as, Jand, Barchkand, Almalyk, and others. This book contains essential information for the cultural history of Medieval Kazakhstan.

АРАВСКИЙ

ТЕКСТЫ

ФАКСИМИЛЕ

و الالوف كمال الحق و الدين شيخ المشائخ فى العالمين المدعو بين
الارواح بمهرى كبير و هو محمد بن محمد النعمانى اكرم الله فى
رياض القدس بنعيم المشاهدة و الانس و قد توفى و هو ابن خمس و
ثمانين ليلة الخميس فى منتصف جمادى الاولى سنة ٦٧٢ اثنين و
سبعين و ستمائة مجيبا داعى الله و مسلما لرب العالمين و مصليا
على محمد و على اله اجمعين *الطيبين الطاهرين*
*قد تمت النسخة بيدى العبد الضعيف النحيف محمد... و فى مدرسة

عزيزان رحمه الله

بتاريخ سنة ١٠٤٣

و الحمد لله

على

الاتمام*.

بلدة جند

فهي سالفا كانت بلدة عظيمة و انفا هضيمة غير انها متجرة رائحه و تيار التجار بها مائجة مريحة بياعاتها و سوقها مرجحة في المكائيل و سوقها ادركت بها من الشيوخ خدمة شيخ المشائخ حجة الحق على الحق كمال الحق والدين الخوارزمي ثم السغناقي المدعو بين بلاد التراكمة شيخ بابا قدس روحه فانتهزت خدمته و اغتنتت صحبتته و اثرت ارادته و هو شيخ صدرنا العلامة الكمالي المظفري رحمه الله شيخ الخلوة و الخرقة و قد [كان] هو اقدم اصحاب سلطان المشائخ نجم الدين الكبرى ابي الجناب في جنابه و نائب منابه و المربي في بيته و بابيه رأيت كتاب شيخ الطريقة و الحقيقة سيف الدين الباخريزي اليه كتبه بخطه من سعيد بن المطهر الي خليفة شيخنا كمال الحق و الدين عمدة السالكين فاشار الي الشيخ حين دنا^{١٨٩} ارتحاله الي جوار الله تعالى و انتقاله بكتابة تاريخ وفاته فكتب هذا المنثور المنقور على صفحة سوداء منصوبة على راس قبره بجند في خير اباد و نقرها ابنه الاخ الامام نجم الحق و الدين شيخ الائمة سلمه الله و التاريخ^{١٩٠} هذا مرقد من شهد السها و الفرقد بسهادة و من جاهد في الله حق جهاده و هو الشيخ الكبير المجتبي العالم العامل المرتضى سالك مسالك الطريقة مالك ممالك الحقيقة قدوة الناسكين عمدة السالكين ناصب رايات المجاهدة صاحب ايات المشاهدة محرم ميقات التجلي و الكشوف محرم سر اوقات الوحدة

الديجور اعجوبة* الانام* (33⁶) خصوصا في التذكير و تقرير
الكلام شيخ الاسلام حسام الملة و الدين ابى المحامد حامد بن عاصم
العاصمى البارچنليغى رحمه الله و هو صدر الكبير و عالم نحريير
عديم النظير ما راى مثله احد و لن يرى و ان عمر الابد ختم عليه
التذكير و تقرير الفقه و التفسير و انشاء الخطب و الرسائل و قد
كان يجول فى ميدان النثر و النظم لو وجد مجالا بديهية و ارتجالا و
له تصانيف غريبة عجيبة¹⁸⁶ منثورة و منظومة فاوزر المفصل
لجار الله العلامة و سماه المجمل و اوزر الهداية فى الفقه لشيخ
الاسلام برهان الدين المرغينانى فاوزر و سماه هدية المهدي من
هداية المهدي غاية الايجاز بلا خلل فى عيون المسائل و متون
الدلائل متجريا¹⁸⁷ تسهيل حفظ الهداية للمتعلمين المهتدين و تيسيرا
لهم فاملها شهرين و كنت استمليها ببارچكند حين كنت فيها فى
شهور سنة ٦٧٦¹⁸⁸ فكتب باملائه الى باب التيمم و ترك و سمعت
انه لم يمهل لاتمامها و ختم عليه قبل اختتامها و له رحمه الله اشعار
بالعربية فصيحة و بالفارسية مليحة و بالتركية صحيحة و مصنفات
على الالسن الثلاث ما لم يصنف مثله من القدماء و الاحداث من لم
يره و لم يسمع من كلامه لم ينل شيئا من المفانم فى مدة عمره و
ايامه فكتب لى بخطه الشريف اجازة عامة مرتجلا بعد ما التمسته
عجلا كانه انشاها قبل ما سمع السؤال عنى اياما بالروية التانى من
قرأها و رأى خطه ترك من سواه و حطه.

شاهی که سخا و کرمش معهود است
 دست دل او منبع بزل وجود است
 مثلش بجهان نباشد و نی بوده است
 ان گویم کیست پهلوان محمود است.

و قلت فی ابنه ناصر موشحة :

ای عین عناصر از جمالت پرنور
 دلها شده از نام خوش تو مسرور
 باعصر تو دور سعادت نزدیک

۱۸۵

...

و فیها ایهام لطیف علم من تکمل فی البلاغة و تأمل و اما اهل
 الشاش فاكثرهم حشاش حشاش معادون للغرباء كالکلاب معدون
 لتمزيقهم بالاظفار و الانياب تاب الله عليهم توبة الذئاب* .

ديار بارچکند

بلاد الفلوح و التراکمة و مجامع التلال و الرمال و مصانع
 البعوض و النمال و مساكن الصهب السبال فی فلووات متباعدة
 الجبال وصلت ببارچکند بخدمة العلامة صدر الصدور و بدر

فرجعت عن ذاك الجناب مؤملا
ان المصالح كلها تكفى لى.

الفارسية:

مرا هاتف غيب گویی که گفت این
که ای خسته در بستگی چند باشی
بیا تا بیابی کلید کشایش
بدرگاه بو بکر قفال شاشی
رسیدیم دید انتعاشی از این در
تو نیز ای اگر طالب انتعاشی*.

و الفیت بها اول اجتیازی منها الملك الكبير قدر ملك و
تركانه التي كانت عمدة الملك و اركانہ و من ابنائهما الاجل الاعز
علاء الدين دام علاؤه^{١٨٤} اوفق ابنائهما و اصدق ابنائهما و من
الخواص و الائمة شيخ الاسلام جلال الملة و الدين صدرهم و من
كان فى افق الصدارة بدرهم و القاضى الامام صدر الحق و الدين و
ابنه نصره الحق و الدين سلمهما الله فى سنة ٦٧١ ثم اتفق حلولى
بها ثانيا و قد استولى عليها الامير السخى ذوالكرم و الجود نصره
الدنيا بهلوان محمود بن السيد الاجل علاء الدين المعروف بسيد
كنده پز السمرقندى ثم المالغى و پهلوان هذا من اختانى و بيننا
قراية و واصر من جهة ابنه الاجل الاعز امير ناصر و هو ابن
اختى منه* و لى فى پهلوان رباعيات و اشعار فمنها هذا الرباعى
رباعى:

الليالى يؤذنونوا فى جنح الليل على التوالى و فيها اربعة الاف من
مسجد الجماعة و لكل جماعة سبعون او ستون بيتا من الاقوام
فهابهم ذلك الخبر فقالوا لو اصبحت اهل الحصن و اطلعوا مع^{١٨١}
كثرتهم على^{١٨٢} قلتنا لغزوا على ذلتنا و لا غرقونا تحت بصاقهم
فضلا عن لحاقها بنا و لصاقهم فرجعوا منهزمين و ولوا عنها
مدبرين و ذلك من بركة اذانهم بالتوالى و تهجدهم بالليالى زرت
بها مشهد الشيخ الامام المحقق المفسر ابى بكر القفال الشاشى
رحمه الله^{١٨٣} و من كراماته * ما سمعت انه رجع عن الحج و سكن
بغداد بامر خليفة زمانه فيينا هو يدرس يوما للطلبة اذ قام عجلا و
توجه نحو الشرق فكبر و رمى بسهم فسئل عنه فقال غزوت
بالكفرة الذين احاطوا ببلدى فكتب هذا التاريخ و اتفق ان اهل
الشاش كانوا يومئذ فى مقاتلة الكفار و مقابلتهم اذ جاء صوت
التكبير و معه سهم فوقع بينهم فانهم جميعا باذن الله تعالى و
كتبت على باب مشهده هاتين القطعتين عربية و فارسية شعر:

لما حضرت هنا لاسال
حاجة فجرى على لفظى بيمن الفال
افتح لى اللهم قفل منا جحى
بفتوح هذا العالم القفال

برو بر تربت قفال

اگر خاک درش بر فرق

مع
١٨٣ لمولانا كمال الدين الخجندى:
اگر خواهى كه بر خوردار باشى

كلاه سلطنت بر سر نهى زود

شاشى

سازى.

و الشعر خمسة عشر بيتا و كتب فى اخر الرسالة رباعية
فارسية بثلاث مصاريع موشحا مصراعها الرابع فيها هكذا شعر:

هان مولانا تاج سر اعيانى
در دانش دين شارح صد برهانى
چون دستانى ز میان برخوانى
۱۸۰
...

ارسل سلمه الله الى رسالتين طويلتين فى الجواب عربية و
فارسية مع قصيدة موشحة عربية تقرا من خلال ابياتها رباعية
فارسية**.

بلدة الشاش

هى بلدة خصيبة الارفاه عذبة المياه معتدلة الهواء منهلة
الانواء مريعة الاطراف وسيدة الاكفاف و قد كانت فيما مضى من
الايام مصرا عظيما من امصار الاسلام حكى لنا ان قوما من كفار
الترك احاطوا عليها ($\downarrow 33^a$) بالليل و زحفوا اليها كالسيل فيبناهم
يرقبون الصباح على الدروب للحروب سمعوا الصياح قبيل
الاصباح من بطون الحصون فسالوا عن ذلك فاخبر لهم ان ذاك
صياح المؤذنين لاذان الفجر و كانوا شفعويين مواظبين على احياء

¹⁸⁰ لم توجد فى نسخة
* تركت الأبيات المذكورة

سرا اثم ارتددت بعد ان اسلمت فكدت القى نفسى فى قدميه و تبت
اذ ذاك توبة نصوحا و طببت بارادته قلبا و روحا فنلت بعد ذاك
بخدمته مواهب و فتوحا رحمه الله^{١٧٧} سمعت الحكاية منه باللامش
فى شهر سنة ٦٦٨ و منهم من تشرفت بشرائف مخاطباته و كرائم
مكاتباته و ثيمنت^{١٧٨} بيمن مصافحته و تلذذت بطيب محاورته
الامام الكبير و الهمام النحرير تاج الملة و الدين الرضى
السروى^{١٧٩} الشارستانى فهو وحيد زمانه فى انواع الفضائل و فريد
قرانه من اقرانه فى علوم الاواخر و الاوائل توطن باندكان بعد
الجلاء عن مركزه و مستقر عزه دامت معاليه و طابت ايامه و
لياليه* و قد سبق اليه رسالة فى الاشتياق قبل التلاق نثرا و نظما
بالتماس شرف الزمان المتطيب اياها منى اليه و هذا المنظوم
مضمون فيها و ها هى شعر:

من لى يتعوب جواد ناج
و عليه من صدق فصيح لهاج.

الى قوله و هو اخر الابيات:

فخر بان يزهى بشارستانه
منه الدنيا بسهولة و فجاج.

نزلنا في خانقاه (١32٦) ورعز فاسترحنا بها اياما و توجهنا منها الى اوزجند فصادفنا في الطريق الملك السعيد العفيف الصنديد ايلچي ملك والي فرغانة فنزلنا و ربطناه في ربة الارادة ثم ارتحلنا منه نحو اوزجند فاذا تقاربنا منها بعثنا من يخبر الشيخ من قدوم المسافرين فما رجعنا اليها الرسول و لا استقبل اليها احد حتى دخلنا السوق و بلغنا المسجد الذي كان يدرس فيه الشيخ فجلسنا على الدكانات بباب المسجد متوقعين خروج الشيخ اليها معتذرا عن تقصير الاستقبال و انا في اثناء ذلك اهيت في قلبي الميمنة و الميسرة و اعبت جيش الجدال و كمة النضال و لاهجم على الشيخ مستغرقا عليه بترك الاستقبال و دخل السوقيون عليه مثني و فرادى و اخبروه منا و استعجلوه و هو يقول مهلا مهلا ليجلسوا حتى يتم وظيفة السبق فبعد ان طال جلوسنا ومللنا خرج من المسجد فقامت مستقبلا اليه اذ وقع على طليعة بصره فرماني و اصمانى بسهم نظره فانهر عسكري و تلاشى فكرى فصرت مبهوتا صموتا نسي على الكلام حتى السلام فعانقتي قال لي خفيا ا نسيت السلام فضلا عن الكلام فاين عسكريك و ميمتك و ميسرك^{١٧٥} ثم اغلطني على الفور و قال لغلام له اين الثور و ما صنعت حتى الان يا فلان بن فلان و شتمه شتما شنيعا فاحشا^{١٧٦} لا يليق بافحش الانسان فكيف بذاك اللسان فافقت عند ذلك و قلت و انا في غلط و هذا الرجل ليس كما اظنه و لعل بخارا تصعد الان الى دماغى فهمت و قد علمت وجه المناظرة معه بعد و فهمت فقال نذهب الى البيت و تقدم و نحن على اثره فاخذت ثانيا ترتيب مقدمات الجدال في نفسى و تجميع متفرقات فكرى و حدثي فالتفت الى و قال لي

١٧٥ ميمنتك و ميسرتك

١٧٦ لم توجد

رکن الملة و الدين شيخ الاسلام و المسلمين منير بن ابى القاسم
الاولشى صدر اوش سلمه الله و * قيل فى اسمه منير معمى شعر:

چار حرفست نام ان صدرى
که بود روشنى ز نامش اثر
اولين با سيم بوفق دوم
چارومين اضعف ان سه حرف ديگر* .

و منهم الشيخ الامام الهمام بقية المشائخ الكرام عمدة العلماء
العظام الامير الامام شمس الملة و الدين محمد بن محمد بن محمد
القباوى سلمه الله و منهم الشيخ الامام عذب الكلام سالک الطريقة
مالک الحقيقة جمال الدين الهروى اللامشى شيخ سنى سنى
منظرانى ذو بهاء و بهجة و رواء و لهجة كان مجاور المشهد
لامش اندکان^{۱۷۳} حکى لنا رحمه الله من مناقب شيخ الشريعة و
الطريقة برهان الدين قليچ قدس الله روحه و قال عبرت جيحون
خراسان فى عنفوان شبابى مع عشرة من سالکى اصحابى الى ما
وراء النهر سياحة فما جاوزنا عرصة و ساحة الا وقد استخبرنا بها
من مشائخ الطريقة و ارباب الحقيقة من يتبرک^{۱۷۴} بمزاورته و
يتشرف بمجاورته و محاورته و كان اذ ذاک معظم مقاصدنا ادراک
خدمة الشيخ برهان الدين و قد ملئت اسماعنا من صيت مقاماته و
مالت طباعنا التيمن بكراماته فما سلم من استطلعنا عليه من مشائخ
الصوفية و مجاورى الخانقاهات منا الا و قد اخذنا عليه فى اداب
السلوک و التعرف و نکات اهل التصوف الى ان بلغنا غجدوان و

۱۷۳ اندجان

۱۷۴ نتبرک

بلاد فرغانة

ديار خصب وسعة و بقاع رفة ودعة رياضها مريعة و
عراضها وسيعة و من اطيب اماكنها هواء و اعذبها ماء و اسرعها
نماء و ادركها ثمارا و ابركها مزارا.

بلدة اوش

و بها جيلان متبركان براكه و حنف و حوالى براكه مزارات
الابرار و الصلحاء و قبر اصف بن برخيا وزير سليمان بن داود
عليهما السلام عند البعض و مشهد قتيبة بن *مسلم بقرية* كليج و
مشهدان مشهد الرؤوس و مشهد النفوس بموضع سپيد بلان و يقال
بها الفان و سبعمائة من الصحابة و التابعين جاءوا غزاة ارسلهم
امير المؤمنين عثمان بن عفان رضى الله عنه و امر عليهم محمد
بن جرير فاستشهدوا ثم جميعا و القصة معروفة و مشهد عبد الله بن
جبل بين قبا و شهرنو و مشهد عبد الله بن على بن الحسين بن على
بن ابى طالب رضى الله عنهم بخوقند قريب من سيحون و مشهد
ايلك الماضى طيب الله قبره باوزجند.

و من معارف فرغانة و صدورها الصدر الامام الهمام نصره
الدين بن الشيخ الامام شيخ مشائخ الاسلام صاحب المقامات و
الكرامات برهان الدين قليج الاوزجندى رحمه الله و منهم الصدر
الاکرم الامجد عمدة الصدور عدة الجمهور ملجا الامة كهف الائمة

اجتيازى الثانى منها^{١٦٩} فى *محرم سنة ٦٨٨ الامام الهمام الفاضل
الكامل شمس الملة و الدين بن دهقان غازى و هو كان يملى المطلاع
فى التفسير للامام الكبير حسام الدين العليابادى رحمه الله و يواظب
على التذكير فى مقصورة الجامع و هو عديم النظير فى التحقيق و
التقرير غير انه لم يوافق القارى فى تفريد الصوت بالهم و الزير و
لذلك يقر حين يجر التذكير و ذاك شين كبير* و زرت فى
اجتيازى الثانى منها مولانا الشيخ التقى النقى البارع الورع بقية
المشائخ فخر الملة و الدين الجوالقى فاستقبلنى هشاشا عاطفا
على^{١٧٠} ثم التمس منى بعد تناول ما حضر من السفارة للسفرة ان
اروى حديثا سمعت عن مشائخى ليكون لابنه بدر الدين منى حق
السماع و الرواية فقرات (١32^a) عليهما قول النبى عليه السلام اول
العلم معرفة الجبار و اخر العلم تفويض الامر اليه راويا عن الاستاذ
المعظم المقدم مولانا و مولى العلماء الراسخين ظهير الملة و الدين
اشرف الدين بن نجيب بن محمد الكاسانى باسناده العالى عن
الاعالى معننا الى حضرة الرسالة و قلت لقننى مولانا رحمه الله و
انا ابن تسع سنين حين ابتدأت عنده بكتابه المسمى بالعربيات فى
ترجمة القران فقال بدر الدين و نحن سمعنا لفظ الحديث تفويض
الامر الى الله بالاضافة الى المظهر^{١٧١} قلت الى المضمرة اولى لئلا
يقع وهم المغايرة و الاشتراك للسامع بين اسماء الجبار و الله فى
المعنى فقال ابوه نعم و نعم ما قلت مولانا فبكاء و دعاء^{١٧٢} بالخير
سلمهما الله.

١٦٩ منها الثانى

١٧٠ هشاشا شاكرا لله تعالى على التقائنا ثانى

١٧١ مضمرة

١٧٢ لم توجد

رشته شيب كشت پديد
گفتم از در اشك و اين رشته
خوش توان كرد عقد مرواريد.

و منهم القاضى الامام الاجل صدر الملة و الدين الخجندى
قاضى خجند.

منهم القاضى الامام مفتى الانام النائب برهان الملة و الدين
العلاء و منهم الامام الهمام فخر ائمة الاسلام افتخار الملة و الدين
المقرى و من معارف الامراء و الوزراء الملك الكريم الكبير نو
القدر الخطير جليل الملك جلال الدين ملك خجندة و المجلس
العالى سيد الاعالى سند المعالى الامام الكبير الامير الوزير بن
الوزير و هو النجم الثاقب صاحب بن صاحب مولانا نجم الملة و
الدين الصدرى الصحبى و * قد كتب اليه فى مطلع سنة ٦٦٨ شعر:

كم ليلة ساهرت زهر نجومها
و النجم حتى الصبح لاح مصاحب
شعفا بلقيا نجم دين مصطفى
صدر الزمان الصحاب بن الصحاب*.

و اخوه الوزير ابن الوزير عمدة الدين و الامير الاجل الامجد
مجد الدين بنو الوزير الكبير صدر الدين الصحاب او اهم الله فى دار
الجنان و اكرمهم بالروح و الرضوان ادركت^{١٦٧} بها^{١٦٨} فى

يغلاق قرى بولميش و منميش تكين.

بلدة خجند

و هي جنة الدنيا في الطيب و الثمر و فردوس^{١٦٤} الارض بالرياحين و الزهر مشحون بالفلك السائر سيحونها و مزين كالفلك الدائر بطونها بكواكب العلوم و ثواقب النجوم اعنى ببذور الالهة و صدور الملة فمقدمهم الصدر الاجل الاعز سند السيادة جلال السادة الذي مر ذكره في وصف المالمغ و ذكر المارين بها و لابيها ملك الاسلام برهان الدين الكبير رحمه الله قطعة في الشيب مكتوبة في مشهده على شط سيحون من جانب موغل و هو^{١٦٥} اسم جبل على جانب الشمال و ها هي شعر:

في سواد الشباب لما ارانى
من بياض المشيب دهري خيطا
قلت اهلا له و سهلا فهذا
للالي الدموع يجعل^{١٦٦} سمطا.

فترجمته بالفارسية شعر:

چوبمن در شب شباب از چرخ

١٦٤ ووشى

١٦٥

هى

١٦٦ تجعل

ارتوج محقرة لكن لنسبته
يجوز لو باهت الدنيا بارتوج.
لا زالت الشريعة مزينة بقلم فتواه
والملة محلاة بحلى تقواه
و حصل الله مراده فى دينه و دنياه
و بلغ انجابه الى منتها مناه* .

ذكر بلدة ختن و معارفها

كانت بلدة ختن طيبة وسيدة عراضها و فيها من كل الاشياء
خلاصها معتدلة هواؤها نزهة ارضها و سماؤها كثيرة الرساتيق و
الباغات خصيبة المراتع و الزراعات غير ان حراتها شاقة
(31⁶ ↓) تتعذر تغمز الحب بالاصبع فى الارض و لا تبذر سنابلها
كثيرة الحب منصبة كأن فى سنبله منها مائة حبة دقيقها حقيق باجمل
الصفات و درامكها الذ مطعوم و اطيب مقتات قصبته بين و اديين
ماؤها عذب مورود و فيها احجار اليشب البيض و السود ارضيها
كثيرة النز و اشجارها منسجة دود القز و اسواقها متجرة البز و
الخر اناسيها حسان الوجوه بيض الاطراف و من العجائب ان الغنم
السود اذا تحولت عليه السنة ابيضت لها الاصواف و قيل فى اسم
سلطان الختن هذا الرباعى:

اي نام تو بر خاتم دل نقش نكين
ملك ختن از تو ديده عز و تمكين
چندان بزي اى شاه كه گويد تركى

قطعت جبال موثقتى و قلبى
 لعمر ك ما ارتضى منك القطيعة
 و ها قد جاء العيد المهنى
 ليهنك خصب روضته المريعة
 و عيش بين الورى صدرا مطاعا
 لاهل الدين و الدنيا مطيعة*.

و له سلم الله خلف صدق و ابنه صالح و هو الامام الاعز
 الامجد الاكرم برهان الشريعة ملك الائمة الاعلام سعد الملة
 والدين صدر الاسلام الذى تولى الصدارة جدا ابا و ارثا و مكتسبا
 علاء الملة و الدين الذى حررضنى فى تاليف هذه الملحقات بالصرار
 غالبا فى الالتماس و الاقتراح فيسره الله لى بيمن همته و مر هذا
 الذكر فى الديباجة.

و من معارف الائمة الكبار اخيار الاحبار مولانا الامام قدوة
 النحارير الاعلام اسوة ائمة الاسلام سابق مضمار المجد و العليا
 فائق ارباب الفضل و الفتيا مفتى الامة استاد الائمة كشاف
 المشكلات الملمة حلال عقد المعانى و البيان زبدة افاضل الزمان
 صاحب النهاية للهداية ناصب الدراسة و الدراية العالم المحقق
 النحرير المدقق زين الملة و الدين الذى هو فى الفضل بحر بسيط و
 علمه على وفق علمه محيط باهت بفتياه اليوم و لاة الاحكام و ناهب
 بعلياه كاشغر على^{١٦٣} كل بلاد الاسلام و *قد قيل فيه شعر:

زين الائمة لا زالت هدايته
 سدا لياجوج اضلال و ماجوج

جمال الملة و الدين صدر الشريعة صدر كبير و عالم خبير فاق
على اقرانه فى قرانة بالعلم الغرير و اصابة الراى و التدبير جنابه
منتدى العلماء و بابه مجتدى الفضلاء و ان من مبادئ الشباب الذى
ينتج شبيبا الى ان شيخنا^{١٦٢} و صرنا شيبا بيننا اتحادا جنسيا و وادادا
نسيا و كاد يكون نسيا منسيا * فنظم بالمكاتبة فى معنى المعاتبة
ابيات و ها هى شعر:

جمال الدين يا صدر الشريعة
ويا ذا القدر و الرتب الرفيعة
سبقت الى المعالى كل قرن
باعطاء الرغائب و الصنيعة
علوت الكل مقدره و قدرا
بوهب المال بل و هب الدسيعة
ملاك العز منزلك المعلى
عقال الوسع عقدتك الوسيعة
باية زلة اعرضت * عنى
وضيعت الوسيلة و الذريعة
اضعت ذريعتى و خذلت شأنى
و مثلى هل يضيع فى الشريعة
فهب ان ليس لى فى الشرع حق
عليك اما المروة و الطبيعة
رفضت و سائلى و لزممت حيا
جنايبك حب اهل بيت شيعة

و اذا * (↓31a) رميت فضل كأسك في الهواء
 عادت عليك من العتيق عقودا.
 و قد غشى الوهاد و التلال
 كقلل الجبال تراكم الثلوج
 و تعقد لفحة البرد الشديد
 كل من اختباء في المخابئ
 و الاخاويد عن الخروج
 كالمقعد المفلوج
 من هول صول المشائم العلوج

فقطع دابر القوم الذين ظلموا و الحمد لله رب العالمين *.

و اما المعارف الجالية الخالية ذوا المناقب العالية

فمن الصدور مولانا الصدر الامام الاجل الافضل الاكمل^{١٦١}
 ذو المراتب الرفيعة و المناقب المنبئة حمل الوسائل و الذريعة

*ورثى بمثله بعد وفاته شعر:

من نكبة مولاي كمال الدين

قد نال به الدين كمالا فاذا

للملك مصيبة كما للدين

اودى فبد انقص كمال الدين .

از نكبت كافر سیه روی دریغ

خورشید فضائل شده در ظلمت

میغ

او مصحف مجد و دفتر دانش بود هم رنج شکنجه دید و هم زحمت

تیغ

اجمل

١٦١

من غرة مولاي كمال الدين
 للدنيا عزة كما للدين
 لا حكم في الدين سواه حكما
 او يحكم دين الحكماء للدين*.

و من كراماته ما رايناه بعد وفاته بعشرة ايام اذ خرج
 الملاعين الجبائية^{١٦٠} و ذهبوا بعد ان قتلوا كثيرا من الناس و نهبوا
 و شنوا الغارة فسلبوا و صلبوا عدة من العلماء و السادات و الاعيان
 و سبوا زهاء خمسة الاف من الغلمان و الولدان كان كلا منهم انسان
 العين او عين الانسان و من المخدرات الخيرات الحسان فخرجنا مع
 من فضل من القتل و الاسر و الحطم و الكسر بالقهر و القسر من
 الزوايا و المفارات بعد انقضاء الغارات و سمعنا نعي مولانا
 فاسرعنا مهرعين اليه منثالين عليه وجدناه مستلقيا على قفاه كأنه
 ينام و يتصاعد منه البخارات كأنه خرج من الحمام و ما سد المسام
 منه الحمام و كان الفصل قلب الشتاء و صميم الكانون شعر:

حين ما درجت في الكانون ضرمة الا و خمدت
 و ما خرجت من الفم مجاجة الا و جمدت.

*كقول من قال شعر:

ليس الشتاء من الجليد جلودا
 و كسا الزمان من البرود برودا

فشرع بعد في وصف الشعر و استحسانه و غلو علو من هو مولد
لسانه و ابتداء باول من نظم الكلام و وصف ما له من المرتبة و
المقام ثم بالآخر فالآخر الى ان اتصل بدور محمد عليه السلام ثم
قال قد انحط مرتبة الشعر و انحط معجزة له صلى الله عليه و السلم
حيث قال تعالى وما كنت تتلوا من قبله من كتاب ولا تخطه بيمينك
و قال تعالى وما هو بقول شاعر قليلا ما تؤمنون ولا بقول كاهن و
قال تعالى وما علمناه الشعر وما ينبغي الاية و القصة بطولها
فلنختر^{١٥٦} التقصير على التطويل و لنكتف^{١٥٧} من الكثير بالقليل
تحكم مولانا رحمه الله على بالشعر و اقتفاء قوافيه و امرنى
بالشروع فيه و قال سمعت ان لك الشعر السائغ المائع و الانشاد
الرائق الرائع فغص في بحره لتحور^{١٥٨} اصناف الجواهر و اللالى
و تفوز من محن تذكّار الايام و تكرار الليالى اذ الان في هذه
المكان جواد ان يتسابقان في حلية السماحة و الكرم فحل بينهما
جولان المجلى المطهم لتنال لذات الشبيبة في ابانها و تمتع
بالمشتهيات في اوانها و كان و الله كما قال فما اطيب تلك الحال و
اين ذاك العهد و الرجال و كان مولانا رحمه الله اذا اريد ان اقرا
عليه شيئا من الفضليات^{١٥٩} و غيرها يقول اقرا على ما اريد لا ما
تريد فيتحكم بعد بما يهواه من النسخ و كان قد املئ ديوان اشعاره
قبل ورودى بكاشغر فحين وصلت بخدمته اعاد الاملاء ثانيا و اشار
الى بالاستملاء و كان كلما تم وظيفة الاملاء امرنى بانشاء قصيدة
منها في الصوت و الاصداء * مما قيل في مدحه مجنسا شعر:

١٥٦ فليختر

١٥٧ فليكيف

١٥٨ لتحور

١٥٩ مفضليات

انصبابك فان اردت ان تباشر ما يطيب نفسك سويعة و لا يمكنك
 الجهر به البتة لا تسامك بالتذكير و الوعظ و لا بد لك من الخفاء
 مع صاحب سر ذى الصفاء مخافة اطلاق المريدين على فعلك
 المعتقدين بقولك اذ لو اطلعوا لانفضوا من حولك و لصار
 الزوق^{١٥٠} منفصا عليك و حال الطرب تعباً لك و التذكير ايضاً
 قليل العائدة^{١٥١} سهل الفائدة خصوصاً في زماننا هذا و اما المناظرة
 و محفل الجدل و علم الخلافات فذاك^{١٥٢} لا طائل فيه و لا يحصل
 لك الا الشغب [غوغا] الكلوم و كثرة الخصوم و ذلك العلم قد نسخ
 في عهدنا اذ ما بقى من المتبحرين فيه و المتقنين له^{١٥٣} و^{١٥٤} تمسك
 به في هذا (↓30⁶) الزمان ليس غرضه الاتقان^{١٥٥} و لا معرفة
 اختلاف الائمة له مهمة و من اين له الهمة لرياضة السهر الفكر في
 ليال مد لهمة و لكن اتخذه عوناً للسفاهية و الوقاحة مجلباً للسماجة و
 القباحة و سلاحاً للجدال و النضال طالبا التغلب على الاقران و
 الامثال و التفاخر على النظراء و الاشكال و هذا اكبر الضلال و
 هو من جملة الضلال و اما تعليم الخط و الادب فتركه اولى و ان
 حصل منه بعض الارب لان فيه تضييع العمر بالاطفال و الغلمان
 الغمر و قد يجتنبه العاقل و عامله اغبي و احمق من باقل و اما اذا
 لم تعف انت و لم تنكف فلک امر في هذا البلد ليحصلن و الله لك
 منه فراغ الخلد و استمتاع بالمال و الاهل و الولد و ذاك الشعر

١٥٠	الرزق
١٥١	القائد
١٥٢	شغل
١٥٣	به
١٥٤	من
١٥٥	الاقان

خراب و مهلب غنى الا ذباب و التراب^{١٤٦} و بقى الحشاش و
التراب و قد اتفق اول هجرتى من المالمغ اليها و كانت هى ابهج
موهجرى و اروج متجرى و انا فيها احسن اثا و رءيا و هى لى
خير مقاما و احسن نديا ادركت اول و روى بخدمة مولاي و مولا
علماء العالمين و هو الصدر الكبير الحبر الخبير العلامة النحرير
قدوة الفريقين اسوة الطريقين سلطان علماء الخواقين كمال الملة و
الدين ابو عبد الله الحسين بن ابى المظفر البلدى الشيبانى تركت
الاطناب فى الالقاب و اى مباحاة لالقابه العالية بالاطناب بل بعلياه
باهت الالقاب شرفنى باختصاص حضرته و قربنى بالقبول من
خدمته و كان اول نزولى بها اذ جاءنى مستقبلا مولانا شمس
الافاضل المعزى و مولانا برهان الدين عالم البخارى و ذهبى
الى خدمة مولانا رحمه الله فبعد ان تشرفت بتقبيل يده سالى عن
تجردى و تاهلى فاجابه منى ظرافة مولانا المعزى و قال بل هو
متجرد غير ان اغليما اتى به لتحصين الدين كما كان بى ثم سال
سؤال اليف فارق اليفه فاجتمعا بعد مدة تفضلا على و تعظفا و قال
ما رايت من تدبير المعاش فى^{١٤٧} بلدتنا هذه و باى طريق تسلك
قلت امرى مفوض اليكم و اختيارى بيديكم انظروا فى طينتى^{١٤٨}
لاى فن ترون صلاحيتى^{١٤٩} ارشدونى اليه و امرونى به فاخذ
يفصل الاجمال و قال لو تخرجت بفن التذكير و الوعظ فالشيخوخة
من شروطه و اظنك ما جاوزت الثلاثين قلت بل نيفت عنها ثلاثا
قال نعم انت فى غلواء شبابك و اوان طربك و الولوع عليه و

١٤٦ و بيان غنى الارباب و الاتراب

١٤٧

من

١٤٨

لحيتى

١٤٩

صلاحتى

(↓30^a) ذكر بلدة كاشغر و معارفها

كان [ت] كاشغر بلدة فاخرة حوزة الاسلام و حلبة المبرزين
 الاعلام و موطن الامراء الكرام و مسكن العلماء العظام نعم بلدة
 الخصب و النعم و منبت كروم الكرم كرومها كثيرة الثمر و ثمارها
 قليلة الضرر اوديتها حميمة الماء و مزارعها مستغنية عن ماء
 السماء لا يمطر ربيعها و مصيفها و لا تثلج شتاؤها و خريفها ان
 تثلج^{١٤١} الشتاء لا يثمر المصيف و ان مطر الربيع لا يخصب
 الخريف رطوبة الهواء فيها ضرر و افة و يبوسته رحمة و رافة لا
 يحتاجون للحرارة الى الثيران و البقور و ذاك ميسر لهم بالكلند و
 الصافور^{١٤٢} و ما هو يحتاج اليه في المعاش كالحبوب و الثمار و
 الرياش و اجناس الحلى و الفراش فالكل منها و فيها و لها فضلا
 عن الاثاث و القماش و ليس فيها من الموزيات الساقاة^{١٤٣} و
 الحشرات الهامة و الاحناش مترعة حياضها انهارها مثمرة
 اشجارها و ازهارها غير ان سماءها مغيرة و ماؤها محمرة و
 الغالب فيها اليبوسة و في اعوادها السيوسة هواؤها عفن ترابها اجن
 اراضيها يعلوها السبخ و اهاليها يعرفونها العمش و الصلخ^{١٤٤}
 اشرفها اشرف الناس و اوزالها^{١٤٥} اخس من نسناس سيما هي الان

١٤١	يتلج
١٤٢	النصفور
١٤٣	السامة
١٤٤	الصلج
١٤٥	انزلها

اركان^{۱۳۹} اردو فهو طب حاذق مطائب تطيب برؤيته القلوب يفرح
في صحبته الكروب و له ذلاقة اللسان و لباقة البيان و عذوبة
الجريان و *قد قلت فيه رباعى:

انى كه خفاياء حكم بر تو جلى است
كان طبعت ز گوهر فضل مى است
اصلت ز حسين ليك خلقت حسن است
ت حيدر و ليك قدر تو على است*.

والامير الامام مهندس الافلاك والاجرام مقوم الافلاك
الكواكب السبعة مسباح الافلاك التسعة كشاف الحقائق مبين الدرج
و الدقائق مستخرج هيلاج الخواقين ادريس علوم الماضين و
الباقيين المحسود بسعادة القران بين الاقران فى ايامه المرصود له
فى اختياراته و احكام نجم الملة و الدين محمد الشرفى دام نجم جده
فى اسم ابيه و السعد الاكبر لما^{۱۴۰} استدعاه فى تلبية و *قد قيل فيه
رباعى:

ای طبع تورا ز سر چرخ اگاهی
از بره نفاذ حکم تو تا ماهی
نزد همه با عز و علای تو وهست
تقویم تو معتبر بر زیج شاهى*.

توفى رحمه الله و كنت اذ ذاك صغيرا و حكى لى والدى رحمه الله ان شيخ الاسلام سيف الدين هذا مر يوما بنا فاستدعيته الى البيت كان لى فى البيت مهدى فاخرجته ملفوفا اليه تبركا بنظره فاخذه منى و قبل راسه ثم اعطانى منديله مع الطفل و قال لفه فيه و قد يتقدم بين يديك شفيعا لك و صار كذلك بعد ايام ثم تشرف بيتى بحضوره رحمه الله حين ولدت بعد سنين فاخرجتك و انت ابن اسبوعين لتكون منه منظور العين ملموس اليدين فنظر اليك و قبل بين عينيك ثم اخرج زورقه من تحت عمامته و وضع على هامتك و قال هذا خلف منك و تذكرة شدد به ازرك و خلد به ذكرك قال رحمه الله و انا ارجو من الله المتعال ان يجعلك كما قال توفى رحمه الله فى سنة ٦٤٥ و توفى شيخ الاسلام بديع الدين بعد هجرتى منها و الان ابنه الامام الهمام التقى النقى الزكى الزاهد العالم العامل شيخ الاسلام مجد الملة و الدين وارث اعمارهم و محيى اثارهم اطال الله بقاءه و رزقنى لقاءه و منهم السيد الاجل الامجد التقى النقى العالم العامل ذوالرياسة و السياسة سيد السادة سند السعادة هاشمى النقابة عمرى الصلابة حيدرى المهابة حسنى الحسبة حسينى النسبة جلال الحق و الدين الكاشانى الذى انتعشت الملة بدولة انتسابه و ارتعشت الجبله من صولة احتسابه ما اكل قط من القمة احد الا من عرق جبين له و كديد لم يقدح برشوة فى صفاته و لا برخوة فى صفاته و مات مسلما موحدا لله فى ذاته و من المختصين بحضرة خواقين العهد السيد المرتضى المجتبى المعلى ابو الملوك مختار الخواقين مقبول جميع المقبلين امير حيدر المطيب سيد السادات سند السعادات الذى تفاخر بفضله الفائق و طبه الرائق و اصابة رايه و لطافة روائه ملك قيد مع جمع

و من الصدور و السادة الفاطنين و الائمة الاجلة المتوطنين

بالمالغ

اقدّمهم الصدر الكبير المقدم و الشيخ الخطير المعظم صدر
صدور جهان علاء الحق و الدين المعروف بعو كان صدرا جليلا
و شيخا نبيلًا و له حرمة منصب و قدمه منسب من عهد بوزار خان
الى ان تولى الصدارة ابن عمه من قاءن الاعظم فى دور دولة
جنكزخان و هو الصدر الاجل عبد المؤمن كان صدرا تقيا نقيا
رضيا مرضيا توفى فى صدارته فقام مقامه ابنه الصدر الاجل
برهان الحق و الدين الاجل عمدة مصرنا و عصرة عصرنا و
فهرس كتابنا و فصل خطابنا و فذلك حسابنا و له رياسة الائمة و
زعامة اصحاب الائمة فاعتلى بمكانه الصدارة من كرة الثرى الى
ذروة الثريا و صارت من فيضان بره روضة الاملين ريا و ارتفعت
برياسته اقدام الائمة حتى صارت نعالهم تيجان العمال كالاعمة و
كنت قد وليت منه النيابة لديوان الانشاء و الكتابة منه الى ان اتفق
لى الهجرة منها الى كاشغر فى اواخر سنة ٦٦٢ (٢٩٦↓) و لحقنى
موكبه الميمون فى قابل تلك السنة فاستقبل من صدور كاشغر و
اعيانها مكرما مبجلا مرحبا مؤهلا واجتاز منها الى ديار الشرقية و
الصدر الامام الزاهد العابد الشريف العفيف الفقيه النبيه المتعبد
المتهدد شيخ الاسلام و المسلمين بديع الملة و الدين صاحب
الدرس و الفتوى المشار اليه فى الزهد و التقوى و كان ابوه شيخ
الكبير سيف الحق و الدين شيخ الاسلام و المسلمين صدرا كبيرا

فما احتظيت من خدمته الا بالنظر و ذاك من ^{١٣٦} اكبر الغنائم و لجيد
مفاخرى احرز التمام.

و منهم السيد الصدر المعظم سيد السادة سند السعادة افتخار
العترة اختيار الال و الاسرة ملك الاسلام جلال السادة صدر
خجندة و نواحيها لقيتها بالمالغ اولا و معه الشيخ الامام الجليل
برهان الدين الطويل المذكر السيد الامام بخجند برهان الدين
المقرى الخجندى تخلف عنهم و توطن بالمالغ ثم وصلت بخدمته و
حوصلت من نعمته بخجندة ثانيا فى شهر سنة ٦٧٠

و منهم القاضى الامام بدر ائمة الاسلام واعظ الانام مفخر
المتكلمين بالكلام و المفسرين بالاقلام قاضى قضاة الروم عز الملة
و الدين افصح الالفاظ و انصح الوعاظ ادركت خدمته بالمالغ و قد
احرمتنا معا و حججنا مع طائفة من المتكدين جمعا الى زيارة كعبة
الكرامات و قبلة المقامات الذى لم تبلغ الكعبة كعبه و لم تقبل القبلة
قبله مولى الشيوخ **رضى الدين زربخش الباخري** و هو الذى
يحول فى يده الشوك رطبا و الترب زهبا و الجمرة وردة و كانت
لهبا لكرامته ام لفرط *عرامته* عراقية يعليجاف فتقدمنا لزيارة
الطواف اليه و تشرفنا بالسلام عليه و استلام يديه فصرنا مجرورين
باضافة حرمة مسرورين من ضيافة كرمه مغرورين بافاضة نعمه
و الشيطان الانسانى الكاسانى عنده اذ ذاك حائل شباكه و باسط
الشرك باشتراكه ^{١٣٧} فعابنا ^{١٣٨} منه اذن و رابنا من الكرامات ما لم
تصدقنا لو حكينا و السكوت عن مثلها اسلم و الله اعلم بالحقيقة و
ذلك فى سنة ٦٥٦.

١٣٦ فى
١٣٧ اشركه
١٣٨ فعابنا

و منهم اعجوبة القران نادرة الزمان اية الله فى العالم اعلم علماء بنى ادم المخصوص من الله بعظيته الكبرى الذى لم ير مثله فى الاولى و الاخرى و هو برهان اللالى بدر الملة و الدين محمد الفراهى الضرير النحرير غير انه البصير بجوامع العلوم من القليل و الكثير ادركت بالمالغ فى شهر سنة ٦٤٦ .

و من نوادر ما رايت بخدمته انه اتى اليه بمائدة فى اوائل فصل الربيع و عليها من مطعوم و مأدوم بديع و من جملة ذاك طبق بورانى بين يديه فمد يده اليه و قال قبل ان اكل منه و نال للمضيف خواجه نجيب جئت بالبورانى و هو فى هذا الفصل عجيب غير ان ادامة بنسبة الفصل عند الحكيم السقراطو انت جعلته الطرف فتعجب الحاضرون لمجرد^{١٣٣} مساسه بالاصبع من احساسه و حكيت ما رايت منه عند مولانا^{١٣٤} شيخ الاسلام (٢٩٩) حسام الملة و الدين البارچنليغى رحمه الله فقال بطريق الظرف اعجب به كيف احس الطرف بلاطرف و منهم السيد الامام الكبير المعظم ملك علماء العالم سلطان سادات العرب و العجم زبدة الطالبية عمدة الهاشمية نقيب النقباء مسند مناقب السيادة و من يليها مسنى مراتب الاسانيد و معلها شمس الملة و الدين ابو جعفر طاهر بن ابى المعالى الحسينى البلخى تغمده الله بغفرانه ادركت خدمته بها فى اجتيازه عنها و قد رزى ثمه بفوات زوجته الكريمة الشريفة العفيفة^{١٣٥} ابنه الامام ختم المجتهدين مكمل علوم الاولين و الاخرين محمد بن عمر الرازى رحمه الله و انا اذ ذاك صغير بين الصغر

١٣٣ بمخرد

١٣٤ مولا

١٣٥ العفيفة الشريفة

قصبات السبق في المعقول و المعلوم ظهير الملة و الدين اشرف بن نجيب بن محمد الكاساني و هو الذي عقت عن مثله امهات العناصر و عقد في عد الكبراء عليه الخناصر ادركت خدمته بالمالغ و انا لست بمراهق و لا بالغ لاثنتي عشرة من عمرى و ابتدأت عليه بالعربيات^{١٣٢} في ترجمة القران له جاثما بين يديه فلقنتى اولا قول النبى صلى الله عليه و سلم الحديث اول علم معرفة الجبار و اخر العلم تفويض الامر اليه في اوائل سنة ٦٤٠ فانتقل بعد سنين منها الى كاشغر و توفى بها في محرم سنة ٦٥٩ * فرثاه مولانا الصدر العلامة المظفرى رحمهما الله بقواف و قطعات من منظومات درره و غرره منها قوله شعر:

اقول لى نفسى و هى تقاض فى الك...
 الا فاسمعى داعى الاسى واجب
 قطيع و ياتى دائما بعجيب
 ا لى عجيبا ان دين الهدى...
 و راح بقلب واجف و جيب
 و ان سراج العلم و الفضل الادب
 بموت الامام الاشرف بن نجيب
 كان مجيب السائلين فقد غدا
 و لى لدفع سائل بمجيب
 فتى كانت الايام قد انجبت
 فما احد من بعده بنجيب
 كان محبب السائلين فقد غدا
 و لى لدفع سائل بمجيب.

و مراد الصاحب ان لا يخرج لعلمه بقصد هم اياه و بينهما مودة و رمز فى القطعة بمراده اذ لا يمكنه التصريح به بنقطتين على قوله نرنجاني باعتبار الباء و النون علوا و سفلا غير ان نقطة الباء بعدها من الحرف و نقطة النون قريبا و كذا على قوله عزم را بگردانى بالعكس فى قرب النقطة و بعدها ظنا بانه لعل يطلع عليه ولكن جاء القضا عمى لبصر فقال بعد ما خرج و اخذوا اشتد عليه الامر و خرج رباعى:

از سنگ برون شدم دگر شد رايم
و ز بى سنگى بسر درآمد پايم
گر بار ديگر بسنگ خود باز ايم
اهن شوم ز سنک بيرون نايم.

ثم ذهب به ثمة و سم و قدر اجله و حم رحمه الله* .

**ذكر معارف الائمة و ذوى الائمة السادة الاشراف الطرارة من
الاطراف الذين ادركت عهدهم و جثوت عندهم للاستفادة**

منهم شيخى الكبير العابد الزاهد صاحب الكرامات و المقامات
شمس الحق و الدين ايوب بن احمد بن ايوب البلاساغونى الذى
اثبت ذكره مشبعافى مشيختى نور الله ضريحه و ضاعف ترويجه.
و منهم العالم الربانى نعمان الثانى مولانا الشيخ الامام استاد
علماء الايام عديم المثل فيما بين اعلام الاسلام الصدر الزاهد العابد
الصوام القوام المحقق الكبير النحرير حاوى جوامع العلوم جائز

یا ز آنچه ترا یکی است صد نیست مرا
 من بد نکنم و گر کنم بد نکنم
 و این عادت بد که نیست بد نست مرا .

(28⁶ ↓) و حکى لى مولای و من يقربه عينای صدر الملة و
 الدين الكازخانى و سنذكر نبذا من مناقبه عند ذكر كاشغر سلمه الله
 ان صاحب الديوان الاعظم ارسل الى الملك شمس الدين هذا بامر
 خان زمانه ابقه بن هولاکو و هو كان اذ ذاك بقلعة قيصار متحصنا
 بها منهم و لم يمكنهم اخراجه منها هذه القطعة فى رسالته قطعة.

فروغ ملک ملک شمس دین محمد کرت
 توی که همچو ملک سر بسر همه جانی
 مشقتی که ز هجرت رسیده است بما
 بکنه ان نرسد و هم انسی و جانی
 بچشم من که در و هر دو کون در ناید
 غبار مرکب تو هست کحل انسانی
 چه رنجها که رسد بر دل غمین ضعیف
 اگر تو هیچ بدین سو قدم برنجانی
 نبشته ام به تو این شوق نامه از سر صدق
 چنان سزد که چو این شوقنامه برخوانی
 ز باد پای برانگیزی اتش عزم
 باب جزم غباری که هست بنشانی
 چه فتنها که ز روی زمانه برخیزد
 نعوذ بالله اگر عزم را نگردانی.

البلاساغونى تغمدهما الله برحمته خدمه مولانا و مولى^{١٣٠} الشيوخ
 و الائمة العالمين فى العالمين صدر صدور الممالك خاتمة
 المحدثين صاحب المنية و الاربعين رشيد الحق و الدين ابى
 الفضائل محمد بن ابى بكر الرشيدى^{١٣١} الابيوردي المعروف
 بالعقرب توفى سنة ٦٤٥. * و ادركت من الملوك بحضرتة رحمه
 الله خدمة الملك المؤيد المظفر المنصور المعظم العلى وارث
 مملكة السلطان محمود الزاولى اسد العرين عديم القرين شمس
 الدولة و الدين والى غزنة و هراة فتشرفت بخدمته و احتظيت منه
 بخلعته و نعمته اواه الله برحمته و * من درر غرره تلقفت هذه
 الرباعيات شعر:

شمسا طمع از همت عالی بکسل
 بر بختی بخت کام زن نه محمل
 در دهر دو کار است پسندیدهء دل
 یا کشته بنام یا غرض ها حاصل.

نیکوی کن همیشه بد نتوان کرد
 کسرا بیدی مطیع خود نتوان کرد
 بر هر بدی بدی مدد نتوان کرد
 و این بی ادبی تاباید نتوان کرد .

تا ظن نبری که خوی دد نست مرا

جنكزخان وصيفا و استخلصه^{١٢٢} قاءن الاعظم لنفسه و زوجه باتو بن توبنى خان اخته بلغان بيكى فولدت له ابنا يسمى ايل بوتار و قد ربيته بين سخرى و نحرى كما انا ربيت هدى دورهم بدرورهم هنالك فعرفى بالقرشى لذلك مات سغناق تكين فى مبادى جلوس منكو خان بتلك الحضرة فى سنة ٦٤٨ و نقله منها ابنه دانشمند تكين الى المالمج فجلس هو مكان ابيه و قهر على من تاييه^{١٢٣} و كان هو شابا شاطرا مخاطرا وهوبا بذولا ذا سياسة و كياسة مات بقوزبالق سنة ٦٥٥^{١٢٥} و نقل الى المالمج و دفن بها بمقبرة ابيه فى القرشى و مات ايل بوتار شابا طريا بعد هجرتى الى كاشغر فى سنة ٦٧٣ و وصلت بالمالمج بحضرة الدستور الجليل الخطير الكريم الكبير قطب الدنيا و الدين كهف الاسلام و المسلمين حبش عميد الكرمينى بخارا^{١٢٦} الايلارغور[ى] مسندا و قرارا و هو دستور الحضرة الجغتائية الذى انقاد لهيبته رقاب الرؤساء الجبابرة و انكسر فى مقابلة جبروته مكاسر الاكاسرة الكواثره كثير الصلوات و الصلوات جليل الهيئات و الهيات محمود الفيان و العنان^{١٢٧} مجد^{١٢٨} ممدوح ارباب النظم و البيان توفى بعهد الغو[ى] فى شعبان سنة ٦٥٨ بقصبة ترتق^{١٢٩} من قصبات المالمج و دفن فى خانقاهه بها فادركت بتلك الحضرة فى ملازمة استاذى و ابن شيخى و موئلى و ملاذى مولانا ركن الملة و الدين احمد بن ايوب بن احمد

١٢٢	استخلص
١٢٣	يابيه
١٢٥	٦٥٨
١٢٦	لبخارى
١٢٧	الغبان و العنان
١٢٨	لم توجد
١٢٩	تريق

ابن الامير الوزير ابن الوزير صاحب التاج و السرير فخر الملك
سوينچ بن مسعود ابن^{١١٩} محمود الخوارزمي بارك الله في جلوسه
و حرسه عن ضر الزمان و بؤسه.

تفصيل جمل المعارف و الاعيان الذين عهدتهم في منتجعاتي من البقاع

و الامصار في الاصقاعو الاقطار و ذكر كل بلدة

بمعارفها و ذوى عوارفها

بلدة المالمغ حفا الله بالنعم البوالغ بدأت بالمالمغ و حقها البداية
بها لانها ميلادى و منسج نجادى و مقده زنادى و مسقط راسى و
محل استيناسى و مقطع سيرتى و مطلع عزتى بل هي دار الملك و
بيضة الدين و مسند الملوك و الخواقين هواؤها طيب النسيم و
ماؤها عذب كالتسليم نسيمها بمزاج الحيوه تسخينها و ترطيبها و تربها
تربى على المسك الاذفر طيبا جنانها مزهرة و اغصانها مثمرة و
رياضها ممرعة و حياضها مترعة و غدواتها فى الروح كترويح
الاتصال^{١٢٠} و روائحها كالأصائل فى الاعتدال.

بوزار خان المالمغ و مر ذكره كان تسعة بنين هندوچاق ملك،
سغناق تكين، احمد تكين، حسين تكين، سليمان تكين، ذو الفقار
تكين^{١٢١}، توتكان تكين، اوج الذى تكين خيرة سادتهم و والى
وسادتهم سغناق تكين و هو الذى اهداه ابوه بوزار خان الى

^{١١٩} بن

^{١٢٠} تحكى الأصال

^{١٢١} داوود تكين

وگر چند از جهان کشتست مفقود
 نه مرده است نه معدوم آنکه تا حشر
 بخیر آثار او زنده است و موجود
 چو بود او مالک دنیی و عقبی
 ز ملکى سوى ملکى نقل فرمود
 چرا میرد چنان شایسته والد
 که او دارد چنین بایسته مولود
 خداوند عمر علی قدر
 ابو بکر بن مسعود بن محمود
 که هست این میوهء خوش طعم ان نخل
 بلی هست این کل خوش بوی ان عود
 بنامش منصب جد و پدر باز
 بحمد الله که هست امروز مجدود
 چو هست اندر جهان جان سلف باد
 روایش زین خلف دل شاد و خوشنود
 بسر شد ان پدر عمر پسر باد
 بعز مملکت تا روز موعود*

فولى مكانه اوضح الله برهانه باشارة قيذو (↓28^a) ابنه الامير
 المؤيد المنصور دستور بن الدستور غياث الدنيا و الدين مسعود
 الثانى ابو بكر بن مسعود بن محمود فى سنة ٦٨٩ و مات فى
 شعبان سنة ٦٩٧ جلس بعده باشارة قيذو اخوه الامير ستلمش بك
 و هو مسعود الثالث و مات فى سنة ٧٠٢ و جلس فى دار الملك
 بكاشغر باشارة الخان چپر هداه الله مسعود الرابع الذى عد زهل
 فى الفلك السابع من جملة خدمه و مشتري تراب قدمه و هو الامير

الشاء و استعاذ الظالم بالمظلوم و تمنع الراحم بالمرحوم و تمتع العالم بالمعلوم و قد تمدح به ايضا من مقولاتى قصائد و هى فى جيد المفخر لى قلائد تضمنها الديوان عاش مرضيا كاسم ابيه محمودا و لقي الله مقضيا كاسمه مسعودا فى شوال سنة ٦٨٨ ببخارا و دفن فى مدرسته بها و نظم تاريخ فواته باشارة ثمرة فواده الحلوا المجانى ابى بكر مسعود الثانى و ها هى:

بکاف بآء شوال خفح^{١١٨} بود
 که مخدوم این جهانرا کرد پدرود
 مغيث الخلق دستور الممالک
 اجل برهان دين الله مسعود
 ستوده صاحب اعظم که نامش
 پس از حمد خدا ورد يست مورود
 کمال فضل او بر خلق مقصور
 ظلال عدل او بر ملک ممدود
 جنابش ملکرا شايسته مقصد
 وجودش شرع را شايسته مقصود
 دريغ اسکندر ثانی که سداش
 ز جور دور سدى بود مسدود
 دريغ ان اصف جم قدر کزوى
 شياطين ستم می بود مصفود
 جهان از مردنش بی حد زیان دید
 کراو بودی زیان کردی جهان سود
 وليکن مرده نتوان گفتن اورا

الكرم راقى رتبتي الملك و العلم^{١١٤} سابق حليتي^{١١٥} الحرب والسلم
ليثي الوثوب في الحروب غيثي الشيوب للنشوب برهان الدنيا و
الدين مسعود بن محمود الخوارزمي الذي هو خلاصة النقد و
واسطة العقد و من يعقد عليه الخناصر و عقم عن مثله
العناصر*شعر:

لم يسمع الاذان شرواه و لم
ير مثله في العالمين باعين
عقد الخناصر سجد الهبات
في ايسر و لذاته في ايمن.

فقام لضبط^{١١٦} امور الممالك و بفتح سدود المخارج و
المسالك و ترتيب مصالح الولايات و استدرار الاموال و
الجبايات* و كان ايامه كالليالي في انامة الفتن و استنامة الرعايا
الى الشبات^{١١٧} و السكن لاستخلاصهم عن العوارض و المؤن و
اثبات اركان المملكة بالخصب و السعة و اسباب سكانها في الامن
و الدعة و لياليه كالايام باضواء الانكار و انوار البحث و التكرار
مع الشيوخ الكبار و الاعلام الاحبار*فاعتلى* لواء العلم بنصره و
انجلي ظلام الظلم في عصره و *اخضرت رياض الدين و طابت
احوال المسلمين و شاع فيما بين الاضداد و الانداد عدله حتى
ارتفعت المضادة بين النار و الماء و استحكمت المودة بين الذئاب و

١١٤ ساقى كاس الياس و اللحم

١١٥ حلبي

١١٦ بضبط

١١٧ السبات

بدولة فروعها بالشهب معقود
 لقد حمدناك لما ان فخرت به
 كداك فخرک يا خوارزم محمود
 اری السعادة فی الدنيا له اجتمعت
 فالجد و الابن مسعود مسعود
 ما مثله والد فی الناس ذو کرم
 و لا کمثل ابنه فی الدهر مولود

و القصيدة ثلاث و ثمانون بيتا*.

فوض اليه الوزارة العامة من عهد جنكزخان الى دور
 منكوخان فرتب الممالك و نظم امور الدولة^{١١٢} من جيحون
 خراسان الى اقصى بلاد الصين قسم الممالك القاءن الاعظم
 اوكتاي بن جنكزخان بينه و بين ابنه فاجلسه في ممالك خطاي و
 تنكت الى ديار يغر فعمرت البلاد بيده و ايده و انتعشت العباد بعد
 له و عهده تطلع على الممالك الشرقية كالبدر في افاضة⁽²⁷⁶⁾
 الانوار و اعتلاء القدر فعلا على الارؤس و الهامات يلواچ كالتاج
 على المفرق و ناهيك ولاية الخطاي من بلاد المشرق فتوفى في
 شهر ربيع الاول سنة ٦٥٢ بخان بالق و دفن بها شهيدا غريبا و الى
 رحمة الله و رضوانه قريبا و اقسام فيما بين تنكت الى شط جيحون
 خراسان لامور الامارة و وزارة بها ابنه الصاحب الصدر الكبير
 المعظم الامير الخطير المفخم سلطان وزراء العالم مفخر امراء بني
 ادم صاحب السيف و القلم ناصب الطود^{١١٣} و العلم ناشر البر و

الحد دثرة و الله سبحانه و تعالى لا يظهر على غيبه احدا و هو
احصى كل شىء عددا.
فلننتقل بعد الى ذكر الملوك و الامراء و الصدور و الوزراء
الذين ادركنا زمانهم و عهدنا او انهم و علينا اعيانهم*.

ذكر معارف الامراء و الوزراء و ذوى العوارف الكبراء

و منهم الصاحب الاقدم و الدستور الاعظم فخر الدنيا و الدين
غيث الاسلام و المسلمين اعدل وزراء الخواقين ضابط الممالك
حارث اهل الاسلام من المهالك اصف العهد محمود يلواچ بن
محمد الخوارزمى صبب الله على تربته سجال رحمته و * هو الذى
قال فيه مولانا الصدر العلامة المظفرى رحمه الله يمدحه فى قصيدة
مطلعها شعر:

الحمد لله الذى اضحى و هو محمود
غيث الخلائق فخر الدين محمود
علت به رؤية الاسلام و ارتفعت
و اخضر فى روضة الاغصان و العود
فالعدل منه بحمد الله منتشر
و الظلم منه بحبل القهر مشدود.

و منها شعر:

يا ارض خوارزم دومی الدهر فاخرة

فى منتصف سنة ٦٧٠ ١٠٧ ثم جلس بوقا تمور بن قدغاي بن بورى بن ميتوكان بن چغتاي بعد ما قتل نيكيى فقتله^{١٠٨} بيانا و جلس مكانه باشارة قيديو فى سنة ٦٧١ و مات بوقا تمور سنة ٦٧١ جلس دوا بن براق بعد بوقا تمور فى سنة ٦٨١ ١٠٩ باجلاس قيديو اياه كما اجلس اياه و لقيديو كان مع براق محالفة و مؤالفة^{١١٠} و هو اليوم خان عصرنا ذو كياسة و بهاء و سياسة و دهاء و له اليد الطولى فى العقد و الحل و الرتبة العليا فى القدر و المحل و هو الركن الوثيق لدولة چير بل الاخ الشفيق الاكبر اولاه الله تعالى^{١١١} بعد الرشاد عمرا مديدا و يسر له بالهداية هديا سديدا * فلنختم ذكر الخواقين المغولية بهؤلاء الذين سميناهم من ارباب التاج و السرير دون من عداهم من الصغير و الكبير فانه لكثير و هو اليوم خمس طوائف طائفة منهم قاءانية و هم ابناء اوكتاي قاءن الكبير و خانهم اليوم چير بن قيديو و طائفة چغتاية و خانهم اليوم دوا بن براق و هما واسطتا العقد كما ان ملكهما واسطة [عقد] من سيادى تركستان الى خراسان و بعض البلاد الجنوبية و طائفة ابناء توبنى و خانهم اليوم توقتة بن منكو تيمور و قد شمل الممالك الشمالية ملكه و طائفتان منهم ابناء تولى بنو قبلاى قاءن بن تولى و خانهم اليوم تمور قاءن و قد شرف لهم ممالك الشرق و بنو هولاکو بن تولى و خانهم اليوم قران بن ارغون و له غرائب ممالك الغرب و ما عدا هذه الخمس الخمس من الارومة الچنکزخانية فلا يحصيه العد كثرة و لا يحويه

٦٧٩ ١٠٧

فغلبه ١٠٨

٦٧٠ ١٠٩

مختلفت و مؤالفة ١١٠

لم توجد ١١١

الاسلام بعصره و شيد معالم الدين بنصره جلس في شوال سنة ٧٠٢ في نواحي ايل^{١٠٤}.

و اما الفرق الچغتائية و كان چغتای ثانی من ابناء چنکزخان و كان دار ملكه ايل الارغو و المصر الجامع بها المالمغ حفها الله بالنعم البوالغ و *من معارف ابنائه ميتوكان ييسو، بيدر، ساربان مات ميتوكان قبل ابيه بقلعة باميان سنة ٦١٧ امر جنکزخان بعد ما اخذوا القلعة باستيصال اهلها فقتلهم حتى الهرة فضلا عن الاطفال و ذوات الحرة و *مات چغتای سنة ٦٤٢ فجلس ييسو منكو مكان ابيه بعد سنتين و كان قد اوصى چغتای حافده قرا هولاکو بن ميتوكان بمكانه و لم يمكن له ذلك و مر ذكر ييسو عند^{١٠٥} ذكر منكوخان و قد مات بيد اورقنة خاتون المسلمة زوجة قرا هولاکو و جلس قرا هولاکو بقراقرم باجلاس منكوخان اياه مكان جده چغتای فمات هو في مجيئه من حضرة منكوخان الى دار مملكته في سنة ٦٤٠ فانتقل الملك الى عرسه اورقنة خاتون و ابنه مبارکشاه اذ ذاك صغير و مدة ولايتها تسع سنين (27^a ↓) و اشهر ثم جلس بعده ما و هب بها الى اريغ بوكا الغوى بن بيدر بن چغتای باجلاس اريغ بوكا اياه في صفر^{١٠٦} سنة ٦٥٩ ثم جلس مبارکشاه المسلم الجواد بعد الغوى بن قرا هولاکو من اورقنة باهنگران في جمادى الاخرة سنة ٦٦٤ ثم جلس بعد ما انعزل مبارکشاه براق بن ييسو بوكا بن ميتوكان بن چغتای و هجم على مبارکشاه و اخذه بنواحي خجند في ذى الحجة سنة ٦٦٤ مات براق في اوائل سنة ٦٧٠ ثم جلس نيکبي بن ساربان بن چغتای بعد براق باجازة قيديو

١٠٤ ايمال

١٠٥ عهد

١٠٦ لم توجد

قاعن لاستيلاء ديارنا و لم يساعده جده فما استولى و لا تهولى
هو و ابناؤه على خواقيننا و امصارهم لمنعهم اياهم بكثرة عددهم و
انصارهم و *جلس هولاء بن تولى بن جنكزخان و هو الذى قتل
الخليفة المعتصم بالله و استولى على خراسان و العراقين و الروم و
الشام و سائر بلاد الاسلام فى شهر سنة ٦٥٤ و بعده ابنه ابيقة فى
سنة ٦٧٢ و بعده اخوه احمد سلطان و لم يتمكن حتى قتله ارغون
بن ابيقة و بعده ارغون ثم بعده بيدق بن هولاء عم ارغون ثم جلس
قران بن ارغون فى سنة... و سمع انه اسلم و حسن اسلامه مد فى
عمره و طاب ايامه و هو الخان الان من ضحوة خراسان الى
نواحي مصر و بلاد الشام و الروم و ديار بكر و فارس كلها فى
ولايته و حسن رعايته مرفهة اهلها معمورة حزنها و سهلها دامت
سائر بلاد الاسلام معمورة و بالخيرات معمورة* فاما خان بلادنا
قيدو بن قستاي بن قاعن الكبير اوكتاي بن جنكزخان فجلس فى
اواخر محرم سنة ٦٧٠ بطراز و كان هو خانا عادلا باذلا سليما
حليما عارفا بالمصالح عليما عاطفا على المسلمين رحيفا خفف الله
عليه وصلت بخدمته مرتين فى الاوائل والا و اخر و وصلت من
نعمه و خلعه الفواخر فخصصت بمثاله العالى لمزيد المعالى من
اهالى^{١٠٢} الاشراف و الاعالى و مدة ولايته ثلاث و ثلاثون سنة
مات فى اوائل سنة ٧٠١ و هو اذ ذاك ابن ثمان و ستين جلوس ابنه
چير و هو جعفر و قد عجم اسمه بچير و ابناؤه قيدو كثيرة غير ان
چير هذا هو الاكبر هداه الله و ابقاه و ملكه العقبي كما ملك دنياه
فهو الان خان ديارنا و سلطان بلادنا و امصارنا ايد^{١٠٣} الله عضد

١٠١ يستولى

١٠٢ ابالى من

١٠٣ ايد

اذ ذاك غض طرى و فسح ثيالى و شىء عبقرى و خوطه قدى
صنوبرى و ورد خدى عن الشوك برى (26⁶↓) شعر:

لهفى على عهدى الغض الرطيب قضى
حق الصبى و مضى كالبرق اذ ومضا
مضى الصبى عرضا يبقى به غرضى
و لبت لى ثانيا عهد الصبا عرضا
لادرك الغرض المخفى فى به
و قد عرضت الى عهد الصبا عرضا
و لبت شعرى ما لى بالمشيب فلا
بقيت بعد شبابى اذا الشباب مضى
لقد تعوضت من كل بمشبهة
و ما وجدت لايام الصبى عوضا.

الفرق المنكوخانية فجلس قبلاى قاءن بن تولى فى مملكة
خطاى بعد ما ركب اخوه^{٩٩} منكوخان الى ديار منزى و مات بها
فى غرة سنة ٦٥٨ و جلس اريغ بوكا مكان اخيه منكوخان فى
قراقرم باستصوات^{١٠٠} بعض امرائه و وزرائه فى مقابلة اخيه
قبلاى قاءن خلافا و اعتسافا فى شوال سنة ٦٥٨ و قد كان استخلفه
منكوخان حال ركوبه الى منزى و كان هو له خلفا لا خلفا فلذلك
سرع تلفا و ذلك المشؤوم قدمه اريق على يد اخيه دمه و جلس بعد
قبلاى قاءن تيمور بن جينكيم بن قبلاى و يسمى بعد جده تيمور
قاءن و هو الخان ثمة فى دورنا و هذا و كثيراما جهد جده قبلاى

^{٩٩} لم توجد
^{١٠٠} باسضرام

الى ان بلغوا معسكر منكوخان و وصلوا فرقوا العسكر
 معهما^{٩٠} و فصلوا فانتبها^{٩١} اذن عن رقدة الغرور بعد ما حل عليهما
 المقدور و احسا^{٩٢} بكيفية الحال بعد ما اعتلق الصيد^{٩٣} بمختنق
 الحبال^{٩٤} فطفا^{٩٥} يبذلان الجهد في^{٩٦} تخليص^{٩٧} نفسيهما غاية البذل و
 يعذل احدهما الاخر و قد سبق السيف العذل فاول من اخذ و قيد
 منهما بوري اخذ و جعل في جلدة الثور على الفور و ارسل الى من
 ترقب^{٩٨} اجله محمولا على العجلة بالعجلة فانقضى بعد ذلك
 امرهما و نفذ عمرهما و بلغ سعة ملك منكوخان بعد ذاك من
 نواحي ديار الشرق الى اقاصى بلاد الغرب طولا و من نواحي
 الروم و الفرنج الى ضواحي الهند و الزنج عرضا فاين دارا و
 ذوالقرنين من هذى المملكة و اين عم الفروسية بعصره الشريف و
 الوضيع و العظيم و الرضيع فلم ير احد من الناس شيوخا و شبانا
 حتى السفلة و السوقية الا ركبانا و قد كان قد نسي الانسان الذهاب
 ماشيا و لم يعهد الاكتاف اللباس باليا و كان عهده و الله بين العهود
 فى انتظام الحال و انضمام المال كالفض للخواتيم فى الاجلال و
 كالنص للدين القويم فى الاستدلال سيماء عهدى به و روض شبابى

- ٩٠ منها فى النص مهما
 ٩١ فابنها
 ٩٢ اخبرا
 ٩٣ القيد
 ٩٤ الخبال
 ٩٥ فطبقا
 ٩٦ لم توجد
 ٩٧ تخليص
 ٩٨ يترقب

قرا هولاکو بن میتوکان بن چغتای و هو کان^{٨٦} عند منکوخان و قد ارتحل ماتا بقرابة عرسه اورقنه^{٨٣} سروغتئی ام منکوخان الیه شاکیا عن عمه بیسو منکو اذ غصب الملك الیه و^{٨٤} قد اوصی بالملک له جده جغتای فاجلسه ثم مکان جده چغتای و سامه استمالة اخیه بوری الیه لما ان حل تلك العقدة الیه^{٨٥} بيده فلما بلغ رسول قرا هولاکو الی اخیه الکبیر بوری بن میتوکان و اطلع علی مضمون الرسالة فیما وعد اخوه الملك له خالف عمه و قلب المجن^{٨٦} علیه طمعا فی الملك غافلا عما یجلبه الی الهلک فدخل یوما علی عمه فقال اجب الخان یا عم قال و من الخان فقال منکو قال و اعجبا ما کان هو الخان عندک حتی الان فکیف صار الیوم منکو خان قال لعمه^{٨٧} الخان هو و علینا الانقیاد له فاضطر عمه الی اللحاق عن کره طاقه و قدمه بوری فرکب خلفه و ساقه و ما علم انه ساق نفسه بعینه^{٨٨} الی حینه^{٨٩} و سار بقدمه الی دمه شعر:

فسری و لکن ما درى ماذا علیه من القدر
عمی البصیر نعم اذا جاء القضاء عمی البصر.

٨٦	حینئز
٨٣	مع
٨٤	کان
٨٥	لم توج
٨٦	المحن
٨٧	نعم
٨٨	بغبنته
٨٩	ضبنه

اتفاق القضاء و القدر *رغما* لابناء كويك و غيرهم اذ كان بين باتو و كويك^{٨٥} سخيمة قديمة و عداوة مقيمة فعديت و خامة تلك العداوة الى ابناء كويك ولو بعد حين و جلس منكوخان العادل فى صفر سنة ٦٢٨ بعد ما قهر و قتل ابناء كويك و غيرهم من الارواح الجنكزخانية (↓26^a) نيفا و اربعين نسمة و من الامراء و قواد العساكر زهاء الفى نسمة *حتى اقر عين الملك به و استقر هو فى سرير سلطنته و كان عهده عهد خصب و رفاهية و سعة و رفاعية و زمان امان و اوان سلوان و بلهينة فى المعاش و تهنئة بالارتياش و الانتعاش عشب بعدلة العصفور فى مناقير الصقور و نفس بعهده الارام مع الذؤبان فى الاكام و هو اول يضى السيوف فى عترته و امضى الحتوف فى اسرته اذ كان اولاد كويك يقصدون بالهجوم عليه و كادوا يغتالونه و ينثالون اليه من حوالية لما انه تقاعد عن تلبيههم فى استدعائهم اياه عند جلوسهم مكان ابيهم فلما سمع منكوخان بفكرهم و احس بمكرهم سابقهم فى المخاتلة فسبقهم بالمقاتلة فاسرع اليهم فى بهم الرجال و هوج الابطال و سود الرمال و اسود اجام القتال فجاءتهم فجأتهم بياتا و هم نائمون تحكمت فهم الحتوف و قسمت اشلاءهم السيوف فصاروا اكله للطيور و السباع و طعمة للنسور و الضباع و *لما فرغ من الاولاد القادنية اقبل الى چغتاية و على السرير منهم بمكان ابيهم اذ ذاك ييسو منكو بن چغتاي و على قيادة الجيوش بورى ابن اخيه و لهم من سعة و دعة و قدرة و منعة و استعلاء و استبداد و اهب و عتاد و جنود لا يحصياها العد و لا يحويها الحد فاستشار فى امرهم فمن هو اصوب الراى و اقدم الوزراء فراه ان يجلس مكان چغتاي حافده

اشهر غرضا لسهام التهلكة لما قصد للاسلام بالشر و نوى و قيل انه ابتلى بالقولنج اياما و لم يفرق حتى انتفخ بطنه و تشقق و *جلست مكانه زوجته اغول قيميس و ابناه خواجه و ناقوست سنتين و اربعة اشهر و اما توشى بن جنكزخان مات قبل ابيه و قد ذكر و ترك منه اربعون ابنا فمن معارفهم هوردد، باتو، تنكوت، شبان، برکه، برکجار، متكفدن و غيرهم جلوس باتو مكان ابيه باجلاس جده جنكزخان سنة ۶۲۳ و كان دار ملكه سراى و هي بلدة جديدة قريبة من سفسين و ما يجىء اليه من الممالك الخاصة له بلاد خفچاق و روس و چركس و بلاد اس و بلغار و اوكاك و جند و بارچكند و جرجانية خوارزم و غيرها الى معبر الروم جلوس سرتاق بن باتو مكان ابيه و مدة ملكه قريب من هلکه و انتقل الملك بعده الى الخواقين* ثم جلس برکه خان بن توبنى و هو الخاقان المسلم نصره الدنيا و الدين و قد اتى بخارا زائرا و متبركا بخدمة شيخ المشائخ قطب الاقطاب سر الله فى الارض سيف الحق و الدين سعيد بن المطهر الباخرزى قدس الله روحه و نور ضريحه و *بعده منكو تمور بن سرتاق بن باتو ثم اخوه دوتا منكو بن سرتاق ثم ال ملكهم الى توفته بن منكو تمور بن سرتاق و هو الان على سرير الملك بتلك النواحي و اما* جلوس منكو خان العادل و هو منكو بن تولى بن جنكزخان و ابناء تولى هم كانوا اربعة اخوة اكبرهم منكو ثم قبلاى ثم هلاكو ثم اريغ بوكا و خامسهم موكا و هو لهم اخ لاب تولى اخاه قبلاى ممالك خطاى و بعث اخاه هولاکو الى خراسان و العراقين فذهب و استولى على بغداد و قتل الخليفة المعتصم بالله امير المؤمنين و مر ذكره و جلس هو بنفسه فى قراقرم اجلسه باتو خان بن توبنى فى نواحي قبالغ حين استقبلا و التقيا التقاء وفاء و صفاء على يمن ارتفاع القوى و القدر و حسن

الحراب و المصاع ممن يعدمون على الزبر و يدخلون ولو خرت
(25⁶) يلبسون الجلود دون الحبر لا يصغون الى العبر و لا ييقون
على ذوى العبر مصرين على مجون الصغر و جنون الكبر
فاستولى على ما وراء النهر بالقتل و القهر فى محرم سنة ٦١٧ و
على مرو فى تاسع محرم سنة ٦١٨ و على خوارزم فى صفر سنة
٦١٨ و على هراة فى السادس و العشر من صفر سنة ٦١٨ و سار
الى غزنة فى الثامن من جمادى الاخرة سنة ٦١٨ فمات جنكزخان
بعد رجوعه من خراسان الى مقره فى عاشر رمضان سنة ٦٢٤ و
مات ابنه توبنى قبل ابيه سنة ٦٢٢ و مات ابنه تولى بعد وفات ابيه
و جلوس اخيه فى سنة ٦٣٠ .

جلوس القاءن الكبير على سرير الملك و هو اوكتاي بن
جنكزخان بكوران فى الضحوة الكبرى من يوم الخميس الثامن و
العشر من شوال سنة ٦٢٦ و *كان هو فى السخاء كالغيث الماطر
و عند اللقاء كالليث الزائر و قد قعد بجلوسه فتن قائمة و هب باقباله
دول نائمة و انجز بعهدة كل كسير و انفك بدوره كل اسير و غنى
بجوده كل فقير و قنى بجوده الحقير من الوقير عمر بعدله البلدان و
ارتعى برعيه الشاء مع السيدان و كان دار ملكه قراقرم دار ملك
افراسياب و من معارف ابنائه كويك قستاي، كتن، قدغان، ملك*
مات قستاي قبل ابيه بخراسان و ترك ابنه قيدو عنه جنينا ثم اذا
ولداتى به الى جده قاءن فاخذه على حجره و قبله و قال فليكن بنى
هذا ولى عهدى^{٨٣} من بعدى فامرهم له بحسن التغذية و الانشاء الى
ان نشاء على ما الله يشاء جلوس كويك خان مكان ابيه قاءن الكبير
سنة ٦٤١ بلا اتفاق اولاد عمه توشى فصار بعد جلوسه ثمانية^{٨٤}

٨٣ لم توج

٨٤ بثمانية

له و الشقاق و كان بينه و بين المغولية مسيرة نصف عام او اكثر
فشق اختياره بعد المزار و تركه قرب الجوار على كوجلوک فسلك
اليه طريق الاعتساف و سل اليه سيف الخلاف و كان قد كمن^{٧٧}
عليه فاخذه في مصيده فتكا و راق^{٧٨} دمه سفكا ثم حاصر البلد و
بازل جهد الجلد و قوة الخلد من اواخر المصيف الى ان جلدت
الارض بالخريف فلم يمكن التمالك له و ان كثر منه التهاك عليه
اذ كان زوجة طغرل خان سلبك ترکان نصبت المجانيق و
العراذات على الارکان بقدر الامكان و عباءت الكمات و الشجعان
بكل مكان الى ان انقشع غيمه و زال عن^{٧٩} تلك بلدة ضيمه^{٨٠} و
توجه من المالمغ الى كاشغر ثائرا من قتلة محمد ارسلان خان و قد
ذكر نبيذ من ذلك عند ذكر خواقين كاشغر فارسل جنكزخان بعد ما
بلغه نقي طغرل خان قائد مقدمة عسكره تمچن^{٨١} نويين في بهم من
الابطال و ضراغم القتال ليدرك ثار طغرل من كوجلوک الى ان
بلغ المالمغ و لم يجده بها فركض في اثره نحو كاشغر فادركه و
صير عسكره شغر بغير ثم اخذه و قتله و دمر عليه و استاصله و
ركب على اثر المقدمة جنكزخان بنفسه و اولاده^{٨٢} في محافل من
البناء و الريح و النار لامن ابناء الماء و الطين كانهم عفاريت
الشياطين همهم صيد الملوك و السلاطين من خلص الفول الفتاك و
نخب المغول و الاتراك اعداء الاسراع اوداء القراع حراص على

٧٧ قد كان يكمن

٧٨ اراق

٧٩ من

٨٠ خيمه

٨١ جبه

٨٢ فمات چنكزخان بعد رجوعه خراسان الى مقره في عاشر ر مضان سنة

القياصرة فهم حزب الله المتغلبة في الارض ذات الطول و العرض على الجم و البرض قادهم الفتح اينما قصدوا و جاءهم النصر من حيثما رصدوا ما قاومهم في القتال جيش و ما لسهامهم في النضال طيش ما طاش نبالهم غرض عرض نبيل اذ رموه و ما رموا صيدا من صيد الصناديد الا واصموه و لوا عنهم الادباء اذا قبلوا و خلوا لهم الديار اذ مخلوا سلكوا المسالك طولها و عرضها و ملكوا الممالك جمها و برضاها ما خلا في الشرق و الغرب موضع منهم الا قليل و ما بقى ربع مريع و حصن منيع و الا و لهم اليه سبيل اباح الله لهم على كل العمائر و البطون ظهورا و كان امر الله قدرا مقدورا و كان ذلك في الكتاب مسطورا و لقد بلغنا انهم كانوا فرقا في المبادى يسكنون البوادي من نواحي الجانب الشرقى الشمالى شعاعا رعاعا لهم بضاعة من النفاس و لا لهم صناعة و ليسوا لاحد قبل مطواعة غير ان التون خان الخطائى قد كان استولى عليهم وقتا دون وقت حتى امروا على انفسهم و واحدا من انفسهم باتفاق ارائهم فصاروا طواعية لالتون خان بعد ان كانوا في طواعية له و ذلك الواحد جنكزخان المغول و هو صاحب القران و قهرمان اخر الزمان و كان له اربعة بنين من المشهورين اولهم توشى و ثانيهم چغتاي و ثلاثهم اوكتاي و رابعهم تولى و كان خروجه الى دار الاسلام في سنة ٦١٦ و قيل سبب خروجه ان بوزار خان المانغ و يسمى طغرل خان ايضا كان بينه و بين كوچلوك خان السغيزى معاداة و بينهما مسيرة* نصف شهر او اقل و قد^{٧٥} ارسل طغرل خان ابنه سغناق تكين و صيفا و ابنته ايوق^{٧٦} قاتون هديا الى جنكز خان طالبا للموالاة و الوفاق مستمدا منه ليوم التلاق مع ذوى العداوة

٧٥ كان

٧٦ الوق

چو نست که افاق ترا شد یکسر
یک میل بمن رسید میراث پدر.

فلما سمع السلطان الرباعي صاح و خر مغشيا عليه ندامة لما
عدى منه اليه و مات محمود خان المكحول في سنة ٥٨٩ .
و يرثيه اخوه السلطان تكش بهذا الرباعي رباعي:

محمود برادر من ان شير عرين
ميخواست که از من ببرد تاج نگين
کرديم دو حصه تا بيارامند خلق
من روی زمين گرفتيم او زیر زمين.

*محمد(محمود) خوارزمشاه بن تكش و يقال له سلطان
سنجر ايضا مات هاربا من المغولية الى جزيرة بحر الخزر في سنة
٦١٧ في سفينة ركب بها و مات سلطان جلال الدين منك بورني
بن محمد خوارزمشاه بعد ان قاتل مع المغولية مرارا فادبر عنهم
فرارا في رجب سنة ٦١٨ و قتل بالفتك...ض مهاربه و ما وصل
الى ماربه (↓25^a).

ذكر الخواقين المغولية و بيان تاريخهم

الا و هم ملوك او اخر الزمن و هم سلوك اوائل الفتن بل هم
شرط من اشراط الساعة سلطهم الله على رقاب اختعلت عن رباق
الطاعة كسربهم اعناق الاكاسرة و قصر بهم طول قصرات طول

و اختلع عن ربيعة الانقياد بامر و قيامه مات في جمادى الاخرة سنة
٥٥١ .

ايل ارسلان بن اتسز خوارزمشاه ايل ارسلان خوارزمشاه
مات في رمضان سنة ٥٩٦ .

محمود^{٧١} خال بن ايل ارسلان خوارزمشاه اخو[سلطان]
تكش و حكي انه كان جميلا حسن الخلق و الخلق ترك من ابيه
صغيرا و رباه اخوه تكش و كان يحبه غاية الحب و حين ذهب
تكش قسرا^{٧٢} اسرا الى كورخان القراخطائي انتهز اخوه محمود
فجلس على سريره بلا طوع منه فلا تخلص تكش و عاد الى
خوارزم اخذه و كاد يقتله غير لمن يعسبه ثم تطوع^{٧٣} له قتل اخيه و
ما سمحت قرونته فيه لفرط محبته اياه فكحله و كان ياتي^{٧٤} يجيء
كل اسبوع اليه و تلقاه و يتحير على ما فعل و يعود و ما كان يحس
المكحول بمجيئه حتى قال يوما لمن عنده ان السلطان اخي لم
يزرني في المدة قط قال بل يزورك كل اسبوع و يجلس سويعة
ينظر اليك و يبكي عليك و يعود و انه منعنا عن ان نخبرك
بمجيئه قال فان اتى بعد و جلس نبئوني بنوع من الاصوات لاحس
بحضوره ففعلوا كذلك فقال المكحول مخاطبا اخاه تظنيا من نفسه
الغيبه اياه رباعي:

اي شاه جهان يكي برويم بنگر
هستيم ز پشت يك پدر ما دو پسر

٧١ محمودخان بن ايل ارسلان خوارزمشاه اخو تكش

٧٢ لم توجد

٧٣ ان نفسه لم تطوع

٧٤ لم توجد

ذكر السلاطين الخوارزمشاهية

مأمون بن محمد بن علي خوارزمشاه الاول باني اخشيک و صاحب الجرجانية مات بالعتک في مادبة صنعها صاحب جيشه فاستحالت المادبة مندبة و الدعوة مناحة و الغناء عويلا و السرور حزنا طويلا في سنة ٣٨٧ اتسز خوارزمشاه و هو السلطان علاء الدولة ابو المظفر بن محمد و له فضل فائق و طبع رائق مع شجاعة تزرى باسود الغاب و سماحة تربي على جود السحاب و هو ممدوح جار الله الزمخشري في قوله شعر:

الفضل حصله علاء الدولة و المجد ائله علاء الدولة.

قصيدة مردفة الى اخرها و من مجرباته شعر:

در رزم چو اهنيم و در بزم چو موم
بر دوست مبارکيم و بر دشمن شوم
از حضرت ما برند اثار مصر
وز هيبت ما درند ز نار به روم.

و كان من ندمائه استاذ الزمان ذو اللسانين صاحب البيانين رشيد الملة و الدين الوطواط الكاتب البلخي و كان اتسز هذا من نشاء الدولة السنجرية السلجوقية و قيل انه خرج عليه في اخر ايامه

عشرين من شعبان سنة ١٣٧ كانت ولادته بقرية ماخوان سنة ١٠٥ و كانت خروجه في رمضان سنة ١٢٩ الامير سليمان بن كثير بن امتية بن اسعد الخزاعي و هو الذي كان ابو مسلم في خدمته و من جملة اولاء و هو خالف بني امية في تقديم صلوة العيد على الخطبة و هم كانوا تقدمون الخطبة عليها كالجمعة قتله ابو مسلم في سنة ١٣٢ و في هذه السنة سم ابراهيم الامام الوزير القاشاني مات ببغداد و حمل الى الكوفة و هو الذي قال الحريري في مقاماته فاشار الى من اشارته حكم و طاعته غنم.

ابو حفص قتيبة بن مسلم بن عمرو الباهلي قتل يوم الاربعاء لاربع بقين من ذي الحجة سنة ٩٧ بفرغانه و دفن بقرية كليج قتله وكيع بن الاسود بامر سليمان بن عبد الملك فولى خراسان ثلاثة عشرة سنة.

البطل الغازي و هو عبد الله بن الحسين بن زين العابدين مات بالروم سنة ١١٣ و غزواته و قصته معروفة.
الامير نصر بن سيار الكناني والي خراسان من بني مروان في ولاية هشام بن عبد الملك و من مقولاته شعر:

(↓24⁶) فر من العار الى النار
 خص بها نصر بن سيار.

النار لا العار فكن سيذا
 فتلك اخلاق كنانية

مات سنة ١٣١.

المقتع المروزي في قلعة كش مات سنة ١٦٦ في خلافة

المهدي.

قالوا صدق والله نفعل به ثمة على رؤس الاشهاد ما نفعل فجلسوا على الطعام من معهم من الكرام و الطعام فاذا رفع السفرة قاموا و ركبوا و الشيخ تقدمهم حتى ساروا بعض المسير مسرعين الى الجمعة فيينا ذاك التفت القاضى فاذا هو لم ير احدا من اشياعه و اتباعه الذين ركبوا معه غير انه و الشيخ بقيا فردين واحدهما للاخر ثانى اثنين فانتھيا الى درب بلدة لم يرها القاضى فى عمره الماضى و سال اية بلدة هى قال الشيخ هذه بلدة دمشق و بقعة العشق فتحير القاضى و دخلا الجامع فصليا الجمعة فيينا هو و الشيخ يصافحان الناس و يشتغلان المناقثة و المساس غاب الشيخ عن نظره فلم ير شيئا من اثره و ترك اياما بعد ذاك صموتا مبهوتا ثم طفق يعرف نفسه و لم يصدقه احد فبقى مؤملا الفرح مترددا بين امس و غد الى ان قال له بعض نصحاءه اصطبر اليوم راقب غدك لعل من اضلك حضر الجمعة القابلة فارشدك و كان كذلك و اتى الشيخ للجمعة القابلة و حضر فاقبل اليه القاضى و قبل يده و اعتذر فقال الشيخ كيف حالك و اين رجالك و جدالك و انا اليوم اتيت لاجلك ا تريد ان تلحق بخيلك و رجلك قال نعم قال الشيخ فغض عينيك فهاك بلدتك بين يديك ففتح القاضى عينه فاذا هو قد وصل ببلدته و اهله بلا مقاساة حزن الطريق و سهله فصار يعد من المريدين للشيخ و الزاهدين و المخلصين له و المعاهدين رحمهما الله.

ذكر بعض من مشاهير الامراء و الوزراء

صاحب الدعوة ابو مسلم امين ال رسول الله عبد الرحمن بن مسلم بن سيغرون بن اسفنديار الماخوانى المروزى قتل فى خمس و

لمشهد ستوق بغراخان فادرکت ثمة خدمته و سألنى عن حسبى و نسبى فاخبرته بابى انه كان من حفاظ بلاساغون رحمه الله ثم قلت اما امى فمروزيه من حفدة الشيخ ابى على شاه فقام اذ ذاك ثانيا و صافحنى و قال اسمع عنى من مناقب شيخ المشائخ جدك هذا حكاية فحكاها لنا باكيا و ابكانا و قد اشرت الى هذه الحكاية فى مشيختى اشارة و ذلك فى العشرين من محرم سنة ٦٦٣ بعد هجرتى من المالمغ الى كاشغر و توطنى بها و توفى السيد بانديكان فرغانة بعد جلاء النفو لدرية سنة ٦٦٩ و دفن اتفاقا بجوار مسجد روشنائى بانديكان رحمه الله.

و من كرامات شيخ المشائخ ابى على شاه جدى هذا ما حكى لنا السيد الشريف اللطيف الصالح الثقة الحقيق بالوداد و المقة سيد تاج الدين بن سيد ابى هاشم المروزى سلم الله حين اتاها منتجعا فى شهور سنة ٦٩٩ و قال كان قاضى القضاة ابو عاصم سعيد بن محمد العاصمى القاضى بمر و معاصرا للشيخ ابى على هذا فاغراه بعض اخلاف الفقهاء على الشيخ تعصبا كما هو اليوم بين المتفقهة و المتصوفة و قالوا انه يجهر بالذكر و يستحل السماع (٢4^a) و يقرع به الاسماع و انت اليوم والى الشرع فامنع هذا الممتنع المبتدع بالزجر و القرع فركب القاضى ابو عاصم فى جمع كثير صباح الجمعة الى ماخوان و هى قرية من قرى مرو بفرسخين منها و خانقاه الشيخ بها فنزلوا عليه بالاشنع و الانكر ناهين عن المنكر فقال الشيخ رحمه الله مهلا مهلا حتى يحضر السفارة و ما حضرنا عندكم او لستم مسافرينا تناولوا من سفرة المشائخ شيئا فقفوا فينا قالوا لا نتوقف مخافة ان تفوت الجمعة عنا قال الشيخ و نحن ايضا ساعون فى ركابكم الى ذكر الله فاذا قضيت الصلوة فاعملوا بعد ذاك ما شئتم و افعلوا ما لاجله جئتم فتوقفوا و اسروا النجوى و

اليه متضرعا متكسرا لا متدرعا متجبرا فقام و خرج من عنده و جاء الى خانقاه شيخ المشائخ فقال للغلام تنح انت و اخذ هو يدق عتبة الباب براسه حتى قال الشيخ للخادم اخرج مبادرا و قد يكاد ينكسر رأس سنجر فادخله فدخل سنجر و سلم و قام فى الدهليز ساكتا صامتا فتبسم الشيخ و حكا له رؤياه و جميع ما سمعه و رءاه ثم قال اجلس هناك حتى حضر شيخاك فحضر سهل و ابو الحسين ساعتئذ معا و استاذنا الدخول فدخلا و جلسا عنده فالتفت الشيخ الى سهل قال ا ما اسمك سهل قال بلى قال هلا سهلت له خالفت اسمك و قد خشئت لديه و لم اجزيته و اصعبت عليه و قد جاءك مجتريا على اعتماد التاخى بينكما لتدارك شأنه فعم و سافر مكانه فقام سهل فقال الشيخ يا سهل هب له ما لك من العمر فقال وهبت فقال عوضه يا سنجر بما بقى لك قال عوضت فقال لسهل اخرج و استعد و قال لسنجر احضر لصلوة سهل و توديعه فانه يذهب فداء لك فكان كذلك و اصبح المؤرثون بعد الثلاث يصبحون الصلاة على سهل بن عبد الله فخرج السلطان فى اركان دولته و اعيان مملكته قريبا من خمسة الاف من الملوك و الامراء و اعلام الائمة و العلماء حاسيرين الرؤس حافيين الارجل لابسين الحداد و حضروا جميعا لمأتم و صلوا عليه و لزموا زيارته اربعين صباحا و كان السلطان يبكى و يقول يا ذاهبا لفدائى طلبت طول بقائى و عاش السلطان بعد ذلك خمسا و عشرين سنة.

قال الضعيف القرشى قواه الله بفضلته سمعت الحكاية بكاشغر عن الشيخ السيد الجليل سيد روشنائى المروزى و يقال له حسام المعرفة ايضا و كان شيخنا سالكا ناسكا سخيا كريما جاور مشهد ستوق بغراخان بارتوج سنين و له حالات و مقالات غريبة و لهجة محلاة بالفصاحة و بهجة مجلاة للسماحة و حين حضرت زائرا

كان لكان فى يد المشائخ و ارباب القلوب فهم سر الله فى الارض و كثير اما ينقل منهم مثل هذا الامر فقام بعد ان خرج المعبرون و قال لگلام له اذهب بى الى خانقاه سهل بن عبد الله البسطامى و كان سهل هذا شابا زاهدا عابدا صاحب الكرامات و المقامات و له مؤاخاة و اختلاف مع السلطان فذهب اليه ماشيا حتى بلغ الخانقاه و امر للگلام بصك الباب فهتف الخادم من بالباب قال اللگلام افتح و قد حضر السلطان فاخبر الشيخ بذلك و قال ليدخل فدخل السلطان و سلم عليه و هو جالس على سجاده و لما اقبل اليه و ما قام لديه و قال ا سنجر رأيت فى المنام ما يهولك بثلاث مرات و يخوفك المعبرون و جئت طالبا للتدارك منى ثم ادعيت السلطانية على بابى فهلا تداركت نفسك و انت السلطان ليس عندى تدارك له اذهب الى اخى الشيخ ابى الحسن الخرقانى ليتداركك فخرج و قال للگلام دلى الى ابى الحسن و ذهبا حتى اذا بلغا قال للگلام دق الباب و لا تقل كما قلت ثمة و عرفنى باسمى ففعل فاجاب الخادم وراء الباب من انت قال اللگلام يستاذن الدخول سنجر بن ملك شاه فاخبر الشيخ فقال له افتح الباب ليدخل فدخل سنجر و سلم عليه فقام له و رحبه ثم قال انا اقول امانت قال الامر لكم قال رايت ثلاث مرات و دفعها كذا و كذا و احضرت المعبرين فخوفوك بالتاويل و احال التدارك الى المشائخ (↓23⁶) فتوجهت نحو سهل بن عبدالله اخينا فعرفت نفسك بالسلطانية عنده تكبرا فغضب عليك تأديبا و ارسلك الينا قال نعم كذا كان قال و مع ما باتت بادب سهل تركت السلطانية عندى و ادعيت السنجرية و انا تجاوزت عنك و اريد اتداركك غير ان بوجود شيخ المشائخ ابى على شاه و هو شيخ المشائخ ابو على شاه و اسمه الحسين بن محمد بن الحسين المروزى الماخوانى رحمه الله بمر و ليس لاحد ولاية التصرف و التدارك دونه فاذهب

السلطان ابو شجاع الب ارسلان محمد بن داود چغرى مات
فى ربيع الاول سنة ٤٦٤ و دفن بمر و جلس بعده ابنه السلطان
جلال الدولة ملك شاه بن الب ارسلان صاحب خراسان و العراق
مات فى شوال سنة ٤٨٥ باصفهان.

السلطان بركيارق بن ملك شاه مات سنة ٤٩٨ .

السلطان ابو شجاع محمد بن ملك [شاه] مات فى ذى الحجة
سنة ٥١١ .

السلطان محمد بن مسعود بن ملك شاه مات فى سنة ٥٤٨ .

السلطان محمود بن محمد بن ملك شاه مات فى سنة ٥٢٥ .

السلطان طغرل بن ملك شاه مات فى صفر سنة ٥٢٩ .

السلطان الاعظم ابو الحارث *معز* الدنيا والدين سنجر بن
ملك شاه بن الب ارسلان بن داود چغرى بن ميكائيل بن سلجوق
جلس على سرير الملك سنة ٥١١ و توفى يوم الاثنين وقت العصر
فى الرابع وعشر من شهر ربيع الاول سنة ٥٦١ باندراية و حمل
الى مرو و دفن بالقبة التى بناها لنفسه بها قبالة الجامع و كانت
ولادته فى سنة ٤٦٨ ظهور السلجوقية بخوارزم سنة ٤٢٣
محاربتهم مع السلطان مسعود بن محمود بدندانقان سنة ٤٣١ و من
ماثر السلطان سنجر بن ملك شاه ما حكى انه راى فى المنام رؤيا
مهيبه استيقظ و ذكر الله تعالى ثم نام فراى مثل ما راى ثم استيقظ و
نام فراى ثالثة كذلك فهب و قام و اغتسل و صلى ثم امر باحضار
المعبرين و كان فى ذلك العهد بمر و اربعون معبرا فاحضر اربعة
منهم و حكى لهم رؤياه فقالوا السلطان و اجاز لنا بان نعبر عليه
عبرناها فقال اجزتكم و اجزت لكم فقال ترى هذه الرويا على انه ما
بقى من عمر السلطان الا ثلاثة ايام فاضترب السلطان و قلق و بكا
ثم قال هل من تدارك لهذا الامر قالوا لا تدارك له فى يد احد و لو

الهروى بالبواب فناداه بلقبه و قال اذهب و اكف كذا و كذا من المهم فذهب و وفى المهم متفكرا فى نفسه ان السلطان لاي معنى استدعاه باللقب دون الاسم فبعد ما رجع و اخبره بكفاية ما امر به فجثى لديه و قال ايد الله السلطان ان العبد فى الغم و النصب منذ دعانى باللقب و كان لم يدعنى فى مدة ثلاثين سنة كنت فى خدمته الا باسمى محمد و اليوم جرى على لفظه لقبى فلم ادر هذا تشرىف لى فاسر و اتفاخر ام تعنيف على فاهتم و اتضرر فقال يا محمد ما كان تشرىفا لك و لا تعنيفا عليك غير انى كنت فى تلك الحالة بلا وضوء فكرهت ان يجرى على لسانى لفظ محمد انار الله برهانه و اعلى فى الجنان مكانه.

ذكر مشاهير الملوك و السلاطين السلجوقية*

سلجوق بن قتيق و هو رئيس التراكمة الذين كانوا فى نواحي بارچكند و جند و مروا منها الى نور بخارا (23^a) و توطنوا مدة فيها ثم اشار السلطان احمد بن اسماعيل السامانى ان اخلوهم^{٧٠} عنها لتزاحمهم اهاليها فعبروا الى خراسان فتكثرت بها اولادهم و اشتدت اعضادهم و من ابناء السلجوق السلطان داود چغرى بن ميكائيل بن سلجوق صاحب الروم مات فى رجب سنة ٤٥١ .

السلطان ابو طالب محمد طغرل بن ميكائيل صاحب بغداد و الشام مات سنة ٤٥٥ .

فما مشى الا قليلا تعبت نفسه جدا و عرق جبينه كذا فلما راى ذلك ادركه و مسح راسه بيده فقال^{٦٣} ويلك يا ايلك عيلت^{٦٤} اليوم من حمل حزمة^{٦٥} خفيفة كعلامة^{٦٦} فكيف تحتمل المظالم و الملامة ذات فخامة^{٦٧} و وبال وخامة فى عقبات القيامة اعطني^{٦٨} الحطب و لا تتعب فصاح ايلك و خر مغشيا و غاب الشيخ عن نظرهم و خبا و كان هو الخضر صلوات الله عليه فبعد ذلك نال ايلك ببركة مساس يده سعادة تعم احواله من يومه و غده الى ابد^{٦٩}.

* و من ال السام من الملوك و السلاطين العظام

و يسمون ملوك الجبال و الغور من نسل ضحاك و هم غزاة الهند و ولايتهم غزنة و خراسان و ما ينضاف اليهما اولهم سيف الدين سام بن الحسين شهاب الدين محمد بن سام هلال الدين على بن سام و هؤلاء المذكورون قد خرجوا بعد انقراض دور السلجوقية بخراسان و العراق و حكى عن ديانة السلطان غياث الدين انه كان يكتب المصحف و ياكل منها و له خط رائع عجيب و حكى انه خرج يوما الى الباب مسرعا لمهم له و صاحبه كمال الدين محمد

^{٦٣} لم توجد

^{٦٤} عبيت

^{٦٥} خزيمت

^{٦٦} كقلامت

^{٦٧} ضخامة و فخامة

^{٦٨} اعنى

^{٦٩} ابد

ترفع ستر الحشمة في ذات البين و اتفاق تلك^{٥٤} المصاهرة و
الوفاق كان في محرم سنة ٣٩٠ فانهض السلطان محمود ابا الطيب
سهل بن^{٥٥} محمود الصعلوكي امام اهل الحديث رسولا الي^{٥٦} الخان
و ضم اليه طغانجق في خطبة كريمته عليه و نقلها في صحبتها اليه
فسارا الي ايليک خان ينقلان من ايران حرة كريمة ليحملا من بحر
توران الي السلطان درة يتيمة الي ان فرغ من الجانبين من امر
الزفاف فعزم بعد ذلك كل^{٥٧} منهما الي مستقر ملكهما للانصراف
و مما اتفق^{٥٨} لايليک الخان من دولة ابدية و سعادة سرمدية في
بداية امره و عنفوان عمره ما حكي لى الشيخ الامام^{٥٩} الثقة شيخ
الشيوخ جمال الحق و الدين الخراساني^{٦٠} اللامشى رحمه الله حين
صادفت خدمته باللامش في شهر سنة ٦٦٩ ان ايلک الخان ركب
يوما للصيد في نواحي اوزجند مع غلمانه فراى في الطريق شيئا
حسن الرداء^{٦١} صافية السيماء حاملا على ظهره حزمة حطب
يصعد ربوة بكلفة و كبوة فقال الملك^{٦٢} لواحد من غلمانه ارحل و
احمل حطب الشيخ على فرسك فقال الشيخ ما لغلامك لو احتمل
الفرس قال ايلک احتمل ايها الغلام على ظهرک فقال مالک لو
احتمل الغلام فنزل ايلک و اخذ الحزمة عن الشيخ و احتملها بنفسه

٥٤ لم توجد

٥٥ "عبد الله" نسخ بعدا

٥٦ ايليک

٥٧ واحد

٥٨ بن

٥٩ لم توجد

٦٠ لم توجد

٦١ الرواء

٦٢ اليک

فارس من الجانبين ليحصل غرض واحد من اثنين فاليك^{٤٩} هذا ثم اليك اما الغلبة^{٥٠} لك على و اما لى عليك فكم من رجال بيننا يقتل و كم من نساء تايم و ترمل و كم اطفال يتركن يتامى فانت تجيب لرب العزة غدا^{٥١} ام انا وجئت الان براسى اليك و ها انا قائم بين يديك و افعل بى ما تريد و لا خصومة لى يوم القضاء عليك فسقط محمود فى قدميه و هو عليه ثم قام و قال باى علامة نصدق بانك ايلك قال بانى ان اعد من عندك و اصبح غدا ارسل اليك رسل المخاطبة و المصاهرة بدل المعاتبة و المجاهدة^{٥٢} و ركبان الوفود طالبى الالوف و الاصلاح مكان فرسان الجنود جالبي السيوف و الرماح و ستسمع اصوات دفوف الطروب دون رعود الطبول فى صفوف الحروب فعاد فى تلك الليلة الى معاده لايفاء ميعاده و صل فائزا بالمراد الى مراده و اجناده و ارسل حين اصبح للخطبة مصاقع الخطباء و اعلام الائمة و الادباء مع هدايا لم تقبل بوضعها^{٥٣} الالين و لم تجتل مثلها الاعين و المحموديون كانوا منتظرين بعد ان رجع ايلك و راح من اندماج الرواح الى انبلاج الصباح فحين بدا من الجانب الايلكى اثار النجاح و امارات الفرح و الاتياح و دواعى الوصلة و النكاح (22⁶) استقبلوهم بما يقتضى الحال من حسن الاستقبال كما يليق بارباب الدولة و الاقبال بين الاكفاء و الامثال و تردد السفراء بينهما فى وصلة تبل رحم الحال و تؤكد اسباب المودة و الوصال و تحمى حريم الثقة فى الجانبين و

٤٩ عن

٥٠ غدا

٥١ نسخ على حاشية

٥٢ المجاهرة

٥٣ تغل بوصفها

على شط جيحون من الطرفين و نزلا مساء لتعبية القتال غدا فسرى
 ايلك فى جنح الظلام مع غلام له نحو الشط و عبر جيحون و ترك
 الغلام مع المعبر فى المعبر و قال انتظرنى حتى الصباح فان لحقت
 بك فيها و نعم و الا خلص بعرضك و عد الى ارضك و القى
 نفسه فى معسكر محمود متنكرا و ذهب حتى الخيمة السلطانية فاذا
 هم فى تعبىة القتال و تهيئة اسباب النضال بغد^{٤٥} فوصل بواحد من
 الحجاب و قال له ادخل و قل للسلطان و انى رسول ايلك للرسالة
 فلما بلغ السلطان قال ليدخل الان فدخل و سلم عليه تسليم الكبراء
 و^{٤٦} تحية نوى الخيلاء بلا انحطاط و لا انحناء فاستنكره
 الحاضرون و تغير عليه الناظرون فقال السلطان انت رسول ايلك
 قال نعم فقال ادى الرسالة يا ذا البسالة قال الخلوة فخرجوا ثم قال
 هات ما انت به ات قال الخلوة ثم خرجوا حتى بقى اربعة من اركانه
 ثم اقتضى اداء الرسالة فقال لا و الله بهذه الحالة حتى نكون انا و
 انت فردين مع لسان و اذنين فهال السلطان مقاله ثم قال فى نفسه ما
 باله و انى يغلبنى احتياله هب انه يقصدنى فى التليب اما^{٤٧} فى قوة
 شباب و فيه ضعف المشيب فتفرس ما اوجس فى نفسه و يجس^{٤٨}
 فى خاطره فقال ما معى من حديد فيه باس شديد و اعوذ بالله من
 المكيدة ثم اعوذ مرة بالتفتيش فان وجد شيء منه فى فانى مأخوذ
 فامن من السلطان فقال ادن و اد الرسالة الان فدنا من سريره و قال
 انا ايلك يا محمود فكاد يخز السلطان من السرير مهابة فنزل و
 تصافحا فقال ايلك يا محمود جئنا مقاتلين فى زهاء مائتى الف

^{٤٥} لم توجد

^{٤٦} هى

^{٤٧} انا

^{٤٨} هجس

الخاقان ابو المظفر يوسف ارسلان خان كاشغر مات في رجب سنة ٦٠١ و دفن بالجنبذة الخاقانية بها قتل ابنه ابو الفتح محمد ارسلان خان بن يوسف ارسلان خان بن محمد ارسلان خان ابن ابراهيم خان الشهيد بن احمد ارسلان خان بن حسن طفغاج خان بن سليمان ارسلان خان بن يوسف قدرخان سنة ٦٠٧ قريبا من عهد المغولية في اواخر دور كورخان بن^{٤٠} قراخطاي و هو كان معاهدا لكوچلوک خان السغيزي النصراني و هو الذي خرب كاشغر مرارا ثارا عن قتله معاهده محمد ارسلان خان لما قتله خداعا^{٤١} بعض ملوکه بكاشغر فاستولى كوچلوک على كاشغر و خربها و قتل اکثر اهاليها من الكبار و الملوك ثم فر من عسكر المغول حتى لحقوا به في سارغ قول و قتلوه فانتهى دوره و جوره (↓22^a) و الخاقان الكبير الخطير صاحب الكرامات و المقامات ايليك خان الماضي و هو نصر ارسلان ايليك بن على تونكاخان^{٤٢} الحريق الشهيد بن باي تاش ارسلان بن ستوق بغراخان رحمهم الله مات في سنة ٤٠٢ باوزجند و دفن بها و من كراماته و سلامة طبعه و خيمه^{٤٣} و صدق توكله و تسليمه ما^{٤٤} حكي لنا الصدر العلامة كمال الملة و الدين المظفري رحمه الله بكاشغر حماها الله ان للسلطان يمين الدولة محمود بن سبكتكين في مبادى ولايته تشاجرا مع الخان الكبير نصر ايلك هكذا قاد محمود من خراسان و ايلك من ما وراء النهر جيوشا فالتقيا كلا العسكرين

^{٤٠} لم توجد

^{٤١} لم توجد

^{٤٢} تولكاخان

^{٤٣} ختمه

^{٤٤} لم توجد

الغازى فى سنة ٣٤٤ و مشهده بارتوج من قرى كاشغر و اليوم معمور و مزور.

على ارسلان خان الشهيد ابو الحسن بن باى تاش ارسلان خان بن ستوق بغراخان استشهد فى اواخر محرم سنة ٣٨٨ و مشهده بكاشغر مزور.

يوسف قدرخان الكبير^{٤٥} هارون بغراخان بن موسى تونكا^{٤٦} ايليك بن ستوق مات غرة المحرم سنة ٤٢٤ دفن فى الجنبذة الخاقانية بكاشغر على شط^{٤٧} نهر تمن الخاقان شمس الملك ابوالحسن نصر بن ابراهيم مات سنة ٤٧١ و هو صاحب رباط الملك بخرچنك الخاقان ابراهيم بن ارسلان خان محمد بن سليمان مات بكلاباد بخارا سنة ٥٥٠^{٤٨}.

الخابان ارسلان خان الغازى محمد بن سليمان تكين بن داود كوج تكين بن ابراهيم طفجاج بن ايليك نصر الماضى^{٣٨} فى رجب سنة ٥٢٦.

الخابان صاحب فرغانة حسين طغرل خان^{٣٩} الحسن قراخان مات فى رجب سنة ٥٥١ و مات اخوه مسعود چغرى خان صاحب سمرقند و بخارا و سمى طفجاج خان فى شوال سنة ٥٦٠ بسمرقند مات ابنه محمد تونكا خان فى سنة ٥٦٩.

٤٥ بن
٤٦ تولكا
٤٧ لم توجد
٤٨ ٥٥١
٣٨ مات
٣٩ بن

بالاسلام فاذا ذكر عليه اعين الرقباء ان رأوه يوماً يتوضأ و يصلى
فاخبروه بشانه فافشى عمه بهذا الشأن الى خاتونه و هى كانت تميل
الى ستوق فبعثت اليه فى السر تنذره فقالت^{٤٤} ان عمك يريد يوم
السبت ان يعمر بيت الاوثان بنفسه و حويضته امتحانا لك فعليك
ان تجتهد فى زيادة العمل فلما وقت الموعد كان كل واحد من الفعلة
ياتى بلبنة و ستوق يحمل لبنتين و هو فيما بين ذلك يناجى ربه
تعالى جده و يقول اللهم ان نصرتنى على اعدائك و اعداء دينك و
فتحت الاسلام بى و جعلت اعلاء الكلمة على يدى لاتخذن هذا
الموضع مسجدا يجتمع فيه عبادك لطاعتك و ابنى فيه محرابا
لعبادتك و انصب منبرا للثناء عليك ثم اؤذن و اقيم و اتولى
الامامة فيها بنفسى ابتغاء لوجهك و طلبا لمرضااتك و هو هذا
الجامع بارتوج فلما ارى من نفسه جلدا و جدا احتجت الخاتون على
زوجها بعنائه فى بناء عمه فرضى عمه بذلك منه و قال لوصبا
عن ديننا فعل ما فعل او اساء باولادى من بعدى لما سوغت له و
كان فى ممر هذه الاحوال استظهر كتاب الله و تفقه فيما يعنيه الى
ان صار ابن خمس و عشرين سنة فاصطحب خمسين نفرا كأنه
يركب للصيد فيطلب حصنا فاذا هو بيغاج باللق يتحصر به و سكن
به مدة ثلاثة اشهر يعلم عمه بجميع ذلك و لا يرى الا ترك
التعرض للمهالك فلما عزم على مقابلته اجتمع لديه ثلاثمائة من
فرسان كاشغر و ورد عليه من غزاة فرغانة فاكملوا الفا فاول ما
فتحوا ات باشى ثم صاروا ثلاثة الف فارس فهجموا على كاشغر
ففتحوها بالاسلام و خذلت العصبية الطاغية و صارت كلمة الله هى
العليا فالحمد لله نصر عنده و انجز وعده مات ستوق بغراخان

قبله و اذا وردت قافلة من بخارا خرج ستوق الى ارتوج لينظر ما جلبوه و يتجر^{٣٩} فاحسن نصر الساماني انزاله و اكرامه فلما حان وقت الظهر قام المسلمون بحقها على قضية الشرع و ستوق لا يحسن بقضاء السعادة بعد و انما ينظر الى^{٤٠} القوم من بعد فلما فرغوا من الصلوة سال الساماني عن شأن ما عملوا^{٤١} فاجابه قد فرض علينا في كل يوم و ليلة خمس صلوات في خمس اوقات هكذا و قال من الذي فرض عليكم فابتدا الساماني يصف الباري جل جلاله و عز كماله باسمائه الحسنی و صفاته العلی و يعد شرائع الاسلام على لسان محمد صلى الله عليه و سلم و يذكر محاسن الملة و مناقبها شعر:

اتانى هواها قبل ان اعرف الهوى فصادف قلبى فارغا
متمكنا^{٤٢}.

فقال عند ذلك هذا الاله و ما احقه بان يعبد و ما اصدق هذا النبي و ما احقه بان يتبع و ما احسن هذا الدين و ما احراه بان يصار اليه فاقر بالله سبحانه و بمحمد عليه السلام و قبل الدين و امر غلمانه و حواشيه بالامان و الاسلام ساعتئذ فامنوا جميعا و اسلموا ثم استستره الساماني هذه القصة عن عمه اغولجاك فتعلم القران خفية و عرف من شرائط الايمان و الاسلام و وقف على قواعده و دعا طائفة (21^٥) من اقربائه في السر الى الاسلام فاجابوا خمسون نفرا^{٤٣} و قبلوا طاعته و متابعتة احس اغولجاك منه

^{٣٩} يتجزء ما حملوه

^{٤٠} فى

^{٤١} عملوه

^{٤٢} فنا مكننا

^{٤٣} منهم

الساماني حتى ورد مدينة اسبيجاب فصولح على اموال جمعة فرجع قهقري و كاتب^{٣٤} المراسلة لا ينقطع^{٣٥} بينهما الى ان مات نوح بن منصور فلما ولي اسماعيل بن منصور جرى على رسم اخيه في مواصلة المراسلة و كان [ت] ولاية الترك انتقلت الى اغولجاقدرخان اخى بوزير ارسلان خان فجعل لا يصغى الى كلام ارسل الاسلام الى ان هرب نصر بن منصور عن اخيه الى كاشغر فاكرمه اغولجاقد اكرام القادمين و قال له حلت بدارك و نزلت على اهلك و سوف اقوم لك بالوفاء اذ لا قاك اخوك بالجفاء و لاه ناحية^{٣٦} ارتوج فصارت القوافل تختلف من بخارا و سمرقند اليها و لا يكاد يبتاع^{٣٧} من الامتعة و الاقمشة ما لم يفضل عنه فكان يهدى الطرائف الى قدرخان يترضاها بذلك قال رضى الله عنه و حدثنى قوم عن اسلامهم ان الكافر يومئذ يستطرف من الملابس الديباج و من الحلاوى السكر اذا لم يكن عهد ذلك و لا ذاق هذا الى ان الفه و انس به و ركن اليه فسأله نصر ان يعطيه قطعة ارض مقدار جلدة بقرة يبني بها مسجدا يعبد فيه ربه فقال دونك و لك اين شئت فذبح نصر بقرة و قد جلدتها سيرا و قاد بالسير حول بقعة المسجد المعروف اليوم بجامع ارتوج فيتعجب الكافر من خلاقه فى السؤال و كان اغولجاقد هذا عم ستوق فلما استكمل ستوق ثنتى عشرة سنة و له من الجمال الفائق و المنظر الرائق و ذكاء الطبع و صفاء الذهن وجودة الفهم و حصانة^{٣٨} العقل ما لا يكون لابناء الملوك

٣٤ كانت

٣٥ لا تنقطع

٣٦ و لاه ناخيه

٣٧ هبىء

٣٨ حصافة

ذكر المشاهير من خواقين الترك بماوراء النهر و غيرهم

في عهد الاسلام

(21^a ↓) ستوق بغراخان المجاهد عبد الكريم بن بزيار ارسلان خان بن تنگلا^{٢٦} بحور^{٢٧} قدرخان من نسل افراسياب بن پشنگ بن الب بن ريسمن و هو يتصل الى تور بن افريدون بن انويان بن زراسف بن جم بن فارس بن بوري بن كركين بن^{٢٨} يافث بن نوح النى^{٢٩} عليه السلام و هو اول من اسلم من خواقين الترك في حدود كاشغر و فرغانة في خلافة المطيع لله امير المؤمنين في الدولة^{٣٠} الامير الرشيد عبد الملك بن نوح الساماني اورد^{٣١} الامام البارع الكامل العامل ابو الفتوح عبد العارف^{٣٢} بن الشيخ الامام الكبير الخطير ابي عبد الله الحسين الفضلى و قد ذكر تاريخهما قبل عند اهل التفاسير رحمهم الله في تاريخ كاشغر من تاليفه.

ان اول بلاد الترك اسلاما انما هي الشاش اسلم اهلها في زمن بيلكا بخور قدرخان غزاه الامير نوح بن منصور الرضى^{٣٣}

٢٦	بيلكا
٢٧	توجد دون نقطة
٢٨	لم توجد
٢٩	لم توجد
٣٠	دولة
٣١	به
٣٢	عبد الغافرون
٣٣	الراضى

قال نبطويه رايته باسطا يديه يطاف الناس و يرقون له و مات
اسماعيل في صفر سنة ٢٩٥ ببخارا و مدة ولايته عشر سنين.
احمد بن اسماعيل و هو ابو نصر الشهيد مات في جمادى
الآخرة سنة ٣٠١ بقرية *فتك به غلمانة* و ملك ست [سنين] و
ثلاثة اشهر.

نصر بن احمد و هو ابو الحسن السعيد مات ببخارا في رجب
سنة ٣٣١ و كانت ولايته ثلاثين سنة.

نوح بن نصر و هو الحميد مات في شهر ربيع الآخر سنة ٤٣
٣ ببخارا.

عبد الملك بن نوح و هو الرشيد مات في شوال سنة ٣٠٥
عثرت دابته فسقط منها و حمل ميتا.

منصور بن نوح و هو السيد مات في شوال سنة ٣٦٥
ببخارا.

نوح بن منصور و هو القاسم الرضى مات في رجب سنة
٣٨٧.

منصور بن نوح و هو ابو الحارث مات في صفر سنة ٣٨٩
بسرخس اعتقله بكتوزون و كحله و ملكه سنة و تسعة اشهر.

عبد الملك بن نوح و هو ابو الفوارس مات في شوال سنة
٣٨٩.

المنتصر بن نوح ابراهيم اسماعيل و ملكه في تردد و تزلزل
الى ان انتقل الولاية الى خان الترك ايلك الماضى و انتهب مملكة
السامانية فنقلت الى الترك* .

خراسان مستمكنا اياهم فآظهر الله عليهم و ظفر بعمر و بن الليث هجوما فعبر به الى بخارا عابرا سخوما و مات عمرو بن الليث فى حبس المعتضد ببغداد سنة ٢٨٩ مات اخوه يقوب بن الليث فى شوال سنة ٢٦٥ و حكى ان السلطان لما عبر نهر بلخ و ظفر بعمر و بن الليث و اخذه و ذهب به و افى عبد الله بن الفتح رسولا الى اسماعيل بن احمد لامير المؤمنين المعتضد بالله ببخارا و اوصل كتاب المعتضد اليه يأمره فيه بتسليم عمرو الى ابن الفتح ليخصه الى الحضرة فامتتع اسماعيل من ذلك و قال هذا رجل يميل اليه اهل خراسان كلهم و هم كالعبيد له و متى سلمته اليك لمن امن ان يخرج اليكم العساكر فيتسلمونه منكم و يرجع الامر الى عمرو و يغلب على خراسان و اولا ان الله [سلمته اليك] اظفرنى به بلا حرب لطل على الظفر به و من اين كتب ابا عبده مع قوة امره و كثرة جنده فلم يترك عبد الله بن الفتح مسألته تسليم عمرو اليه فقال اسماعيل ان احببت ان يحمل رأسه الى سيدى امير المؤمنين فعلت ذلك فقال عبد الله يا سبحان الله يأمرك سيدك امير المؤمنين تسليم حملته اليه فتسلم اليه رأسه تضر بكله و تسمح ببعضه و جرى بينهما كلام كثير الى ان اجابه و وافى رجال اسحاق بن احمد اخ اسماعيل و كان يلى سمرقند لعمر و و كان عمرو عبده بها و سلم الى عبد الله مقيدا و وكل به اسماعيل تركيا يقال له تكين فى صورة السبع و امره بان يعادله فى قبة على حمارة فدفع اليه سكيناً و قال متى خرج عليكم قوم لمحاربتكم فاذبحه بهذا السكين فى القبة قبل ان يؤخذ منكم و سار عبد الله بن الفتح و معه نحو من خمسمائة فارس و كان عمرو يدعو الله على اسماعيل و يقول عذرنى و الله خذ له فادخل عمرو مدينة السلام فحبس فى موضع لا يراه احد فلم يزل فى الحبس حتى مات.

فبتن بجانبى مصر عات
و كدت افض اغلاق الختام.

فقال عمر بن الخطاب رضى الله عنه قد وجب عليك الحد
بقولك هذا فقال يا امير المؤمنين قد ادرا الحد عنى بقوله و انهم
يقولون ما لا يفعلون فضحك عمر و خلى سبيله.

ذكر مشاهير الملوك و السلاطين الاسلامية الملوك السامانية

و ذكر تواريخهم

و هم السلاطين الاندار و الملوك الاخيار و دار ملكهم
بمواراء النهر ببخارا و سمرقند و من بعض ديار الترك الى
العراق طولا و من الهند الى الروم عرضا و يتصرفهم وقتا بعد
وقت و مدة بعد مدة ولايتهم مائة سنة و سنتان و ستة اشهر فارباب
التاج و السرير منهم تسعة اولهم (20⁶) اسماعيل السامانى و هو
ابو ابراهيم بن احمد بن اسد بن سامان خداة بن حاميتا بن نوش بن
طعماسف بن شادل بن بهرام شوبين و هو المعروف بالعدل و
الرافة الموصوف بطاعة ارباب الخلافة و هو الذى قهر الصفاريين
و استأصلهم و هم الليثيون الصفاريون يعقوب بن الليث و هما ابنا
معدل ابن هامان الصفار النيشابورى و مبدأ امرهما قطع الطريق و
قمع الرفاف بالتفريق فارتقيا منه الى مرتبة الامارة و الايالة ثم قيادة
الجيش نوى الهراش و الهيش حتى استويا وتقويا و غلبا
الطاهريين و طردهم عن خراسان استويا على الامصار بكثرة
العدد و الانصار الى ان انحدر السلطان اسماعيل السامانى الى

طمعا لهم بعقاب يوم سرمد

و غيرهم المذكورون في الحماسة كثيرة.

و ذكر غيرهم من المشاهير

الاعشى و هو ابن ميمون بن قيس الشاعر من بنى ضبيعة
الفرزدق بن همام بن غالب التميمي مجنون و هو قيس بن الملواح
بن زفر من بنى عامر.

و من بعض المتقدمينذوالرمة

و هو غيلان بن عقبة ابو نواس بن هانى البغدادى كثير غرة حسان
بن ثابت الانصارى مادح رسول الله صلى الله عليه و سلم و هو
الذى قال شعر:

ما ان مدحت محمدا بمقالتي
لكن مدحت مقالتي بمحمد.

ابو مجنن الجمحي الشاعر مادح امير المؤمنين عمر رضى
الله عنه و هو الذى قال في وصف النساء و حالة سكرهن شعر:

ت عليهم بالمالغ و غيرها عمرها الله و قد ذكرتهم نبذا فى مشيختى
و ذلك كاف لمن نظر فى بانصاف.

ذكر مشاهير شعراء العرب المتقدمين من الجاهلية و المحضرمين

اصحاب السبعات

اولهم امرء القيس ملك العرب و هو حجر بن الحارث بن
عمرو بن حجر الكندى ثانيهم طرفة بن العبد بن سفيان البكرى
ثالثهم زهير بن ابى سلمى بن اقيس القيسى رابعهم عنتر بن معاوية
بن شداد بن قراد العبسى خامسهم عمرو بن كلثوم بن مالك بن
عباب الجسمى سادسهم ليبيد بن ربيعة بن مالك بن جعفر بن كلاب
العامرى سابعهم الحارث حلدة اليشكرى و من اصحاب الحماسة
العنبرى و سهل بن شيبان الزمانى و ملقب بالعند و ابو العون
الطهورى و جعفر بن علبة الحارثى و ابو العطاء السندى و معدان
بن حواس الكندى و الحارث بن هشام المخزومى و هو اخو ابى
جهل و كان هرب يوم بدر لما انزل الله النصر على رسوله عليه
السلام و قال شعر:

الله يعلم ما تركت قتالهم
حتى علوا فرسى با شقر مزبد
و علمت انى ان اقاتل واحدا
اقتل و لا يضرب عدوى مشهدى
قصدت عنهم و السبيل و الاحبة فيهم

(↓20^a) الامام رضى الملة ابو طاهر احمد بن محمد
النوباغى صاحب كتاب الديباج و المحيا فى رواية يحيى و كتاب
الهداية لدراية الغاية و كتاب النجاءات.
الامام ابو محمد الحسين بن على بن سعيد العماني.
الامام ابو بكر بن مهران النيسابورى صاحب الغاية و كتاب
القراءات و الوقوف.
الامام ابو الحسن على بن محمد الفارسي صاحب علل الغاية.
الامام عبد الله بن درستويه الكاتب القارى صاحب كتاب
الكتاب فى الخط و الهجاء.
الامام بهاء الدين صدر القراء صاحب المغنى.
الامام ابو منصور محمد بن احمد الازهرى صاحب كتاب
علل القراءات.
الامام ابو الحسن على بن جعفر السعدي الرازى صاحب
كتاب التبصرة فى القراءات.
الامام ابو اسحاق الكرابيسى السمرقندى صاحب كتاب
الكافى فى القراءات.
الامام ابو نصر احمد بن عبد الله المقرئ صاحب الشواذ و
النوادر.
الامام على بن الحارث صاحب لغات القران عن ابى ذكريا
يحيى بن زياد الفراء.
الامام ابو اسحاق ابراهيم بن سعيد صاحب كتاب قراءات
غير الائمة السبعة و هو صاحب الكافى السمرقندى رحمهم الله.
فلنكتف ذكر ائمة القران بهذا الحد اذ لم يمكن احصاؤهم بالعد
و لم اذكر ههنا من العصريين الذين عهدتهم و استفدت منهم و قرا

الامام ابو الحسن الرضوانى صاحب كتاب اختلاف القراء
العشرة.

الامام ابو طاهر بن ابى هاشم البغدادى صاحب البيان فى
القراءات.

الامام ابو على الحسن بن على العطار المعلم صاحب كتاب
حسن التعليم.

الامام ابو الفضل الطبرى صاحب المنتهى فى اداء القراءات و
طرقها.

الامام ابو محمد اسماعيل ابن ابراهيم المقرئ صاحب كتاب
الشافى فى علل القراءات.

الامام ابو الفضل محمد بن جعفر اليدلى صاحب كتاب الابانة
فى الوقف و الابتداء.

الامام ابو عبد الله احمد بن ابى عمرو الاندراى صاحب
الايضاح و لا مزيد على كتابه فى هذا العلم.

الامام ابو على الاهوازى صاحب الايضاح فى القراءات.

الامام ابو بكر الانبارى صاحب الايضاح فى الوقوف.

الامام المقدم ابو حاتم سهل بن محمد السجزي البصرى
صاحب كتاب المبادئ و المقاطع فى الوقوف و هو صاحب
الاختيار فى القراءة.

الامام ابو الحسن الدهان صاحب علل ما يتفاضل به القراء.

الامام ابو العلاء الهمدانى الحافظ صاحب الهادى.

الامام سيد القراء بخوارزم رشيد الدين بن محمد بن ابى

القاسم ابى نصر القيدى *الجرجاني* صاحب نجد القراء.

ختمات في عشرين سنة بسمرقند و توفي اذا يؤدي^{٢٥} للصلوة من يوم الجمعة الثامن و العشر من ذي الحجة سنة ٦٤٢ صاحب المطلع في التفسير اربع المجلدات.
الامام فخر الائمة مجد الدين الخوارزمي نزيل كاشغر صاحب الزاد في القراءة توفي بكاشغر و دفن بها.

* ذكر من لهم قدم و سبق من هؤلاء المذكورين و هم اصحاب

القراءات و الروايات

الامام افضل المتأخرين ابو بكر بن مجاهد البغدادي صاحب كتاب قراءات السبعة مات سنة ٣٢٤.

الامام خلف بن هشام بن غالب بن غرار بن هشيم بن ثعلب البزاز الكوفي صاحب حمزة بن حبيب و راويه و له اختيار في القراءة.

الامام النقاش الموصلي و هو ابو بكر محمد بن بن الحسن راوى ابن كثير المكي صاحب الشواذ في القران في اللغات و كتاب الانتصار لقراء الامصار.

الامام ابو الفضل الخزاعي صاحب الواضح في القراءات الثمان.

الامام القاضى نصر الدين بقية الحفاظ ابو عبد الله محمد بن
ابى بكر احمد الطوسى صاحب التفسير المسمى بتاويل ما عليه
التعويل من علوم التنزيل.

الامام المفسر المحقق امان الزمان شمس العارفين مجد الملة
و الدين ابو جعفر محمد بن طيفور السجاوندى صاحب عين
المعانى و الوقوف^{٢٤}.

الامام المفسر الجليل الخطير الكبائر وعلل القراءات و ابنه
الامام العالم فخر الدين عبد الحميد بن ابى نصر منصور العراقى
صاحب البشارة رحمهما الله.

الامام نور الاسلام ابو القاسم الحسن بن محمد بن جعفر بن
حبيب النيسابورى صاحب المفتاح فى تفسير كلام الرب الفتاح.

الامام الاجل الاستاذ عمدة الزهاد ابو يوسف يعقوب بن نصر
بن عابد الكشانى صاحب التفسير بالفارسية عشر مجلدات.

الامام الاجل نصره الدين قدوة الائمة و السالكين ابو نصر
عبد الرحيم بن ابى القاسم عبد الكريم بن هوازن بن عبد الملك
بن طلحة القشيرى صاحب التفسير بالفارسية.

الامام الاجل شرف الاسلام ابو الفضائل محمد بن ابى اسعد
بن ابى الفضل السجاوندى بغزنة صاحب التفسير الكبير.

الامام الاستاذ العلامة مكمل علوم الاولين و الاخرين فخر
الملة و الدين ابو الفضائل محمد بن عمر الرازى صاحب التفسير
المسمى بمفاتيح الغيب و اسرار التنزيل*.

الامام الجليل حسام الملة و الدين محمد بن عثمان بن محمد
السمرقندى العليابادى الذى ختم القران فى صلوة الجمعة اربع

^{٢٤} قيل هتف له هاتف من روضة النبى عليه السلام حى استاذى الرجوع
ارجع يا امان الزمان شمس العارفين فرجع معر فاه مشرفا هذين الاسمين

اخذ الجواب فعاد الى طريقه و اجبات توفى رحمه الله سنة ٣٣٥
بسمرقند و دفن بچاكردزة.

* الامام الزاهد الحجاج نجم الملة و الدين ابو حفص عمر بن
محمد بن احمد بن اسماعيل النسفى مفتى الثقلين و له تفسير كبير
يسمى بالتيسير سبع مجلدات و [التفسير] الصغير مجلدة* .
الامام القاضى ظهير الاسلام منشى النظر ابو زيد عبد الله
بن عمر بن عيسى الدبوسى و له تفسير كبير.

* الامام السيد الاجل الشهيد ناصر الحق والدين ابو القاسم
محمد بن يوسف بن الحسن المدنى الحسينى السمرقندى صاحب
الاحقاف فى التفسير.

الامام القاضى الاجل ركن الاسلام قاضى القضاة بغزنة
مسعود بن محمد بن يوسف بن اسرائيل الغزنوى صاحب الدليل
فى علم التنزيل* .

الامام قدوة الافاضل برهان الملة و الدين ناصر بن ابى
المكارم شهاب الائمة المطرزى صاحب المعرب و المغرب و
مصنفات اخرى فى التفسير و غيره حج بيت الله و توفى سنة ٦١٠
بخوارزم و كان ابن ٧١ سنة (١9٦↓).

الامام المحقق المدقق صاحب علم المعانى و البيان مصنف
مفتاح العلوم سراج الائمة يوسف بن ابى بكر بن محمد بن على
ابو يعقوب السكاكى استشهد فى الحضرة الجغتائية المغولية فى
سنة ٦٢٦* .

الامام العلامة استاذ الدنيا جار الله فخر خوارزم المجاور لبيت
الله الحرام و روضة النبى عليه السلام ابو القاسم محمود بن عمر
بن محمد الزمخشري الخوارزمى صاحب كشاف التنزيل عن
حقائق التاويل.

صبر على ذلك حتى عاد عن الدفن جاد^{٢٠} عن الطريق الى مبال
فبال هناك فاذا البول دم احمر قانى فحجل اذ راه من هو عائب و
شائئ ثم قال هكذا الحال و لكن لا يقال و لم قال به لا يقال^{٢١} و الى
من يشكو العبد مولاه اذا استرد عنه ما اولاه فسيحانه لا اله الا الله
فدفن الالمعى فى جوقرمايول^{٢٢} خارج البلد و يسمى ذاك الموضع
الان يتى قبله و لهما تصانيف فى كل فن من التفسير و الحديث و
غيرهما مجلدات كثيرة.

و من المفسرين القريبي العهد من ائمتنا و سادتنا

الامام الزاهد رئيس اهل السنة و الجماعة علم الهدى صاحب
التاويلات ابو جعفر منصور بن محمد بن محمد بن محمود
الماتريدى السمرقندى رحمه الله حكى انه ارسل اليه^{٢٣} من بغداد
باشارة الخليفة فتوى فجاء الرسول بالفتوى و دخل فى باغه
بسمرقند لطلبه فراى شيخا ذا هيئة رغبة و كسوة رثة نطيفة من
قضببان الكرم فى خصره و زويرق من بردى على راسه فساله و
قال مولانا كجاست فاجاب الشيخ مولانا خداست ثم قال خواجه
كجاست فاجاب الشيخ خواجه مصطفى است ثم قال ابو منصور
كجاست فقال ابو منصور اين پير گداست فعرض عليه الفتوى و

٢٠ حاد

٢١ لايق و لمن قال به لايق

٢٢ جوقرمايول [مؤول]

٢٣ اليه لم توجد

الامام ابو منصور الغواص و له عيون التفاسير بحذف
التكرير مات سنة ٢٣١

الامام ابو الحسن على بن محمد بن حبيب البصرى الماوردى
تفسيره العيون و النكت اربع مجلدات.

الامام القاضى ابو منصور عبد الجبار السمعانى.

الامام ابو الفضل الكرايسى*.

الامام الاجل صاحب التصنيف و التاليف ركن الاسلام ابو
عبدالله الحسين بن على بن خلف بن جبرئيل الجليل^{١٨} الفضلى
الخمارى الغزنوى ثم الكاشغرى ابو الامام نادر الايام ابى الفتوح
عبد الغفار الالمعى توفى الامام ابو عبد الله الحسين الفضلى
بكاشغر و دفن بها فى شهر سنة ٤٨٦ و مات ابنه الالمعى سقطة
و حكى ان خان زمانه الذى خانه استدعاه يوما و هو فى الدرس عند
ابيه ما رأى بدا من تلبيته فقام ليذهب قال له ابوه اجلس فقال كيف
اجلس و الخان دعانى فان امتنعت تجنى على و قال قد عصانى فقال
ابوه تذهب و لا ترجع فخرج و الخان ارسل مركبا اليه^{١٩} فركبه
وسار الى ان كاد يصل الخان انفصل عن ظهر المركب فسقط على
العرض و حان فاخبر ابوه و هو فى الدرس كما كان لم يبرح المكان
و لم يقم حتى غسل فح[ينئذ] توجه اليه للصلاة و صلى عليه و اهل
البلد كثيرهم و قليلهم و حقيرهم و جليلهم قد بلغ السماء اليهم و
ملاء الارض عويلهم و ابوه لم تبلل قط من اهداءه شعره فاين
النياحة و النعرة و قد عيب على ذلك و قيل كيف لا يبكى هيهات
هيهات والد على ولد عقم من مثله الامهات و هو يحسن بما عابهم و

١٨ الخليل

١٩ ارسل اليه مركبا

*الامام عبد الله بن المبارك الدينورى و تفسيره مخرج من
 اربعة تفاسير تفسير الكلبى و مقاتل و قتادة و الضحاك.
 الامام ابو على الحسن بن على المالينى الهروى.
 المفسر الامام ابو حفص عمر بن احمد بن شاهين الشيبانى
 رت فى صفر سنة ٢٩٧ و صنف ثلاثمائة و ثلاثين كتابا احدها
 التفسير الكبير و هو الف جزء.
 الامام ابو محمد عبد الله بن عبد الرحمن السمرقندى
 الدارمى.
 الامام الفقيه الزاهد ابو الليث السمرقندى و التفسير المذهب
 له و هو صاحب التصانيف الكثيرة عربية و فارسية.
 الامام ابو بكر محمد بن الفضل المفسر البلخى و تفسيره
 الجامع لعلوم القرآن
 الامام ابو بكر بن فورك المفسر و تفسيره مخصوص
 بالاسئلة و الاجوبة.
 الامام الاستاذ ابو القاسم بن حبيب و تفسيره المختصر فى
 علوم القرآن.
 الامام عبد الله بن حامد الوزان و له التبصير فى التفسير.
 الامام الشيخ الزاهد ابو احمد عمر بن عبد الله شيخ هراة
 (↓19^a).

بالشاش فى ذى الحجة فى سنة ٣٦٥ خمس ستين و ثلث مأت و ابو بكر
 عبد الله بن احمد القفال الفقيه المروزى رحمهما الله تعالى. الانساب*
 * النص بين نجم لم توجد فى طبعة و.و. برتولد الجزئية.

فرجعت عن ذاك الجناب مؤملا ان المصالح كلها تكفى لى.

الفارسية:

مرا هاتف غیب گویی که گفت این
که ای خسته در بستگی چند باشی
بیا تا بیابی کلید کشایش
بدرگاه بو بکر قفال شاشی
رسیدیم و دید [یم] انتعاشی از این در
تو نیز ای اگر طالب انتعاشی.

فظهر بعد ذلك بقلبي اندمال الجروح فتوجه الى انواع الفتوح
و لما بلغت شاش ثانيا بمصالح^{١٤} بعض اولاد لى بها اتيته زاءرا فما
وجدت من قطعتى هاتين بها اثرا و ما بي منهما نذرا و لا دثرا
فذكرنيهما ثمة الامام صاحب النظم و النثر شهاب الملة و الدين
المعروف بناقة و قاه الله تعالى من شدة الفقر و الفاقة و كان قد
حفظهما قبل فقيدتهما بعد فى تعليقاتى لاطالعتها فى بعض اوقاتي^{١٧} .*

^{١٤} لمصالح

^{١٧} *لمولانا كمال الدين:

اگر خواهی که بر خوردار باشی برو بر تربت قفال شاشی
کلاه سلطنت بر سر نهی زود اگر خاک درش بر فرق پاشی.

و فى الانساب ابو بكر بن محمد بن على بن اسمعيل القفال الشاشى امام
عصره ملا مدافعه و كان اماما اصوليا لغويا محدثا شاعرا روى عنه الحاكم
ابو عبد الله الحافظ و ابو عبد الله الغنجار الحافظ و ابو عبد الرحمن السلمى و
غيرهم و لدليله البراءة فى سنة ٧١٢ احدى و سبعين و مائتين و مات

الامام المفسر عبد الاعلى.
 الامام المفسر نبطويه تفسيره ١٦ جزءا^{١٢}.
 الامام عبد الحميد القرشى الكشى تفسيره فى الطرق و
 الاسانيد.

الامام صهيب التيمى الكوفى.
 الامام صاحب التواريخ محمد بن جرير الطبرى و فى تفسيره
 جمع علوم القرآن مات فى سنة ٣٤٨.
 الامام ابو بكر القفال الشاشى تفسيره عشرون مجلدا و فيه
 نظم القرآن و اللغة قيل يقول القاسم بن ابى بكر القفال لو قسمت
 اجزاء تصانيف ابى و عدد ايام عمره لخرج لكل يوم جزء و حكى
 انه حين كان ببغداد قام يوما و جمع تلامذته و قال هلموا الى الجهاد
 و صعد السطح و رمى بسهم فى يده مستقبلا المشرق و كبر فنزل
 من السطح^{١٣} فكتبوا ذاك التاريخ من الحاضرين فاخبر لهم بعد
 اشهر ان بعض عسكر الكفار احاطوا ببلدة شاش و كادوا ياخذونها
 اذ سمع صوت التكبير و وقع سهم بينهم^{١٤} فانهمزوا جميعا فى تلك
 الحال سمعت عن هو الموثوق فى بلدة شاش حين كنت بها فى
 محرم سنة ١٥٦٣^{١٥} و كتبت فى مشهد هذا الامام ابياتا عربية
 مترجمة بالفارسية حين زرتة و ها هما شعر:

لما حضرت هنا لاسأل حاجة
 افتح لى اللهم قفل مناجحى
 فجرى على لفظى بيمن الفال
 بفتوح هذا العالم القفال

١٢ الامام هؤلاء المذكورين رحمهم الله

١٣ و قال كيفيت الحرب

١٤ بينهم سهم

١٥ ٦٩٣

قيس بن ابي حازم في قوله تعالى و من احسن قولاً ممن دعا الى الله
قال الاذان و عمل صالحاً قال الصلوة ما بين الاذان و الاقامة.
الامام المفسر هشام بن عبيد الله الرازي و ابنه المفسر محمد
بن هشام.

الامام المفسر سعيد بن منصور بن عثمان الخراساني سكن
بمكة سنتين مجاوراً و مات سنة ٢٣٧ (١٨٦) سئل احمد بن حنبل
من بمكة اى من يكتب عنه قال سعيد بن منصور.

الامام ابو عبد الله مسلم بن خالد الزنجي.
الامام المفسر هشيم ابن بشير الواسطي ولد في سنة ١٠٥ و
مات ببغداد في سنة ١٨٣.

الامام المفسر الوليد بن مسلم الدمشقي مات في محرم سنة
١٩٧.

الامام المفسر عفان بن مسلم مولى زيد بن ثابت مات ببغداد
سنة ٢٢٠.

الامام محمد بن ابان المفسر البلخي كان يستملى الوكيع بن
الجراح مات سنة ٢٤٥.

الامام اسماعيل بن عتبة البصرى المفسر مات ببغداد سنة
١٩٣.

الامام مالك بن سليمان الهروى.

الامام ابو بكر الاصم.

المفسر الامام ابو سعيد الاشج.

المفسر الامام سريج بن يونس بن الحارث المفسر مات ببغداد
سنة ٢٣٥.

الامام محمد بن اسحاق صاحب المغازى.

وهب بن عبد الله.

الامام الخطيب كمال الملة و الدين ابو الفتح يحيى بن زياد المعروف بخطيب زمين داور الغزنوى المدرس بمقبرة السلطان نظام الدين يمين الدولة محمود بن سبكتكين و له تفسير فى اربع مجلدات.

الامام اسحاق بن ابراهيم الحنظلى المروزى ساكن نيسابور و مات بها فى سنة ٢٣٨ و هو ابن ٧٧ سنة.

الامام ابو الحسين مقاتل بن سليمان بن زيد بن ادرك بن بهمن الرازى تفسيره مجلدتان لما قيل لابي حنيفة رحمه الله قدم مقاتل بن سليمان قال اذا يجيئك بكذب كثير ثم كان اذا سئل عن التفسير يقول عليكم تفسير ابن الدوال دوز و هو مخصوص بالكوائن *حوادث* و هو من اوضح التفاسير.

الامام ابو بسطام مقاتل بن حيان النبطى تفسيره اربعة اجزاء.

الامام المفسر سفيان بن سعيد الثورى.

الامام المفسر سفيان بن عيينة الهلالى.

الامام ابو بكر داود بن هند من اهل سرخس مات طريق مكة فى سنة ١٢٩ .

الامام المفسر وكيع بن الجراح بن مليح ولد فى سنة ١٢٩ و مات فى طريق مكة بفيد سنة ١٩٦ .

الامام المفسر شريك بن عبد الله بن سفيان.

الامام المفسر المسيب بن شريك.

الامام المفسر الواقدى صاحب التفاسير و التواريخ.

الامام المفسر ابو بكر بن ابى داود امام العراق و علم العلم فى الافاق قال ابو بكر النفاس قال لى ابو بكر بن ابى داود فى تفسيرى عشرون الف حديث ليس فيه هذا الحديث يعنى ما رواه

و من بعدهم من المفسرين السدى و هو احمد بن اسماعيل بن عبد الرحمن السدى و تفسيره فى عجائب الاخبار و الاحكام و هو اخذ عن صالح عن ابن عباس و عن مرة الهمداني عن ابن مسعود قال شريك سمعت السدى يقول اخذت التفسير عن ابن عباس فان كان صوابا فهو قال و ان كان خطأ فهو قال مات فى سنة ١٢٧.

القاضى عبد العزيز الغزنوى تفسيره يسمى تفسير الفقهاء و تكذيب السفهاء فى اربع مجلدات.

الامام الواحدى و هو الاستاذ ابو الحسن على بن احمد بن محمد الواحدى الشيبانى النيسابورى الشفعوى و له البسيط فى التفسير ١٢ مجلدة و الوسيط ٤ مجلدات و الوجيز مجلدة و كتاب الكامل فى علم القران و استاذه ركن الاسلام ابو اسحاق احمد بن محمد بن ابراهيم الثعلبى صاحب الكشف و البيان عن تفسير القران فى عشر مجلدات.

الامام الاستاذ قدوة المشائخ ابو نصر عبد الكريم بن هوازن القشبرى صاحب لطائف الاشارات فى التفسير مجلدين.

الامام الزاهد ابو على شاه بن الحسين بن محمد المروزى صاحب الكرامات و المقامات و تفسيره بالفارسية مجلدات.

و تلميذه الامام الزاهد ابو نصر احمد بن الحسن بن احمد بن سليمان الدروازجكى البخارى تفسيره مجلدتان بالفارسية.

القاضى الامام عماد الدين ابو الفتح محمد بن ابى القاسم محمود بن ابى الحسن النيسابورى صاحب ايجاز البيان فى تفسير القران و جمل الغرائب و غيرها.

الامام الزاهد ابو المعالى طاهر بن محمد بن ساهفون الاسفرائينى صاحب التراجم فى التفسير.

عطاء بن رباح الفهرى العرشى ولد بالجند و نشأ بمكة و مات بها سنة ١١٤ و تفسيره عروس التفاسير و مخصوص بحكمة افعال الله تعالى و اقواله .

عطاء بن عبدالله ابن ابى مسلم الخراسانى مولى زيد بن المهلب سكن الرملة و هو من بلخ ولد سنة ٥٠ و مات سنة ١٣٥ .
الشعبى و هو عامر بن شراحيل من شعب همدان مات سنة ١٠٦ و هو ابن ٧٧ سنة .

ابو جعفر محمد الباقر و تفسيره يسمى تفسير اهل البيت كان مولده فى سنة ٥٦ مات فى سنة ١١٥ .

ابو عبد الله جعفر الصادق و له تفسير الحقائق و كتاب ختم القرآن و كتاب فهم القرآن و كتاب اشارت^{١١} القرآن و كتاب الضياء و البرهان مولده فى سنة ٨٣ و مات فى سنة ١٤٨ .

و بعدهم من مفسرى التابعين ابو صالح ياذان مولى ام هانى و ابو الضحى و ابو الجوزاء و ابو مالك الغفارى و مرة الهمداني و على بن عبد الله بن العباس و كريب بن ابى مسلم موالى ابن عباس و ابو الزبير و نافع مولى ابن عمر و طاوس و عبد الرحمن ابن ابى ليلى و ابن ابى مليكة و ابو اسحاق السبيعى و ابن شهاب الزهرى و محمد بن سيرين و شهر بن خوشب و عور بن عبدالله^(١٨٨) و ارمدة التميمى و الربيع بن خثيم و وهب بن منبه و جابر بن زيد و ميمون بن مهران و غيرهم كل هؤلاء اخذوا التفسير عن عبد الله بن عباس رضى الله عنهم و صنفوا التفاسير توفى النبى صلى الله عليه و سلم و لابن عباس ١٣ سنة و مات ابن عباس بالطائف رضى الله عنه .

^{١١} فى النص اشارات

ايضا ببخارا و سمرقند مدة و هو يعلم الصبيان احتسابا و له التفسير الكبير و التفسير الصغير مات ببلخ سنة ١٠٢ .

الكلبي هو ابن النصر بن محمد السائب بن بشر بن عمرو الكلبي الكوفي قتادة و هو ابو الخطاب بن دعامة بن قتادة السدوسي المفسر ولد هو اعمى سنة ٦١ و مات سنة ١١٧ قال قتادة ما سمعت اذناى شياقط الا وعاء قلبى و ما نسيته و له التفسير الكبير و الصغير .

عطية العوفى ابن سعيد و له تفسير فى خمسة اجزاء قال عطية عرضت القران على ابن عباس ثلاث عرضات على وجه التفسير و اما على وجه القراءة فقرات عليه سبعين مرة .

سعيد بن جبير و له تفسير مسند الى ابى بكر بن عياش راوى عاصم فى القراءة عن ابن حصين عن سعيد ابو سعيد الحسن البصرى و له كتاب كبير فى التفسير توفى فى رجب سنة ١١٠ و له ٨٩ سنة .

رفيع ابن^{١٠} العالية بن مهران الرياحى و له تفسير فى الوعد و الوعيد قال ابو معاوية اول من اذن من وراء نهر بلخ من المسلمين ابو العالية الرياحى محمد بن *كعب* القرظى مات سنة ١٢٠ .

عكرمة مولى ابن عباس كان عبدا لابن عباس فباعه عبد الله ابن عباس بعد ابيه من خالد بن يزيد بن معاوية باربعة الاف دينار فاتى عكرمة عليا يقول ما خير لك بعت علم ابيك باربعة الاف دينار فاستقاله فاقاله فاعتقه و كنيته ابو عبد الله و هو قد سافر فى الغزوات مات هو و كثير عرة فى يوم واحد سنة ١٠٧ فقيل مات افقه الناس و اشعر الناس فى يوم واحد و لعكرمة ٨٤ سنة .

^{١٠} فى النص ابو

و المكيون عبد الله بن كثير و حمد بن قيس و محمد بن
محيصن.

و الكوفيون يحيى بن وثاب و عاصم بن ابي النجود (17⁶)
و سليمان بن مهران الاعمش.

و البصريون ابو محمد يعقوب بن ابي اسحاق الحضرمي و
ابو عمرو بن العلاء و عيسى بن عمر.

و الشاميون عبد الله بن عامر اليحصبي و يحيى بن الحارث
الذماري و ابو حيوة الشامي.

و المختارون من هؤلاء الخمسة عشر سبعة فهم المتفق عليهم
و الموثوق بهم و بقراءاتهم في الصلوة و خارج الصلوة باجماع
المتأخرين من المجتهدين و ائمة الدين منهم عاصم بن ابي النجود
الكوفي و عبد الله بن كثير المكي و نافع بن ابي عبد الرحمن
المدني و ابو عمرو بن العلاء البصري و عبد الله بن عامر الشامي
و ابو عمارة حمزة بن حبيب الزيات و ابو الحسن علي بن حمزة
القيسائي الكوفيان و ذكرت اصحاب القراءة و انسابهم في
المفردات و المجملات و غيرهما فلنكتف ههنا بهذا القدر و الله
الاجل الاكبر.

ذكر معارف ائمة التفسير و اصحاب التأويل من التابعين

و من تبعهم رحمهم الله

الضحاك بن مزاحم بن يزيد بن الاهتم الهلالي المفسر كنيته
ابو القاسم حملته امه سنتين ثم ولدته كان يتعلم ببلخ و بمر و كان

من المدينة سعيد بن المسيب و عروة بن الزبير و سالم بن عبد الله و عمر بن عبد العزيز و سليمان بن بشار و معاذ القارى بن الحرب و عبد الرحمن بن هرمز الاعرج و ابن شهاب و سالم بن جندب و زيد بن اسلم.

من مكة عبيد بن عمير الليثى و عطاء بن ابي رياح و طاوس اليماني و مجاهد بن جبير و عكرمة موالى ابن عباس و عبد الله بن ابي مليكة.

و من الكوفة علقمة بن قيس و الاسود بن زيد و مسروق بن الاجدع و عنتره السلماني و عمرو بن شرحيل و الحارث بن قيس و الربيع بن خثيم و عمرو بن ميمون و ابو عبد الرحمن السلمى و زر بن حبيش و ذرعة بن عمرو بن جرير و سعيد بن جرير و ابراهيم بن يزيد النخعي و عامر الشعبي.

و من البصرة عامر بن عبد الله يعرف بابن عبد قيس و ابو العالية الرباحى و ابو رجاء العطاردى و نصر بن عاصم الليثى و يحيى بن يعمر و جابر بن زيد و الحسن بن ابي الحسن و محمد بن سيرين و قتادة بن دعامة.

و من الشام المغيرة بن شهاب المخزومى و يحيى بن الحارث الذمارى قال ابو عبيد هؤلاء المسمون هم الذين يحكى عنهم عظم القراءة و ان كان الغالب عليهم الفقه و الحديث ثم قام بعدهم من ليس لهم اسناد هؤلاء و لا قداحهم غير انهم تجردوا للقراءة و اشتد بها عنايتهم و طلبهم حتى صاروا بذلك ائمة يقتدون بهم و يأخذون عنهم و هم خمسة عشر رجلا من هذه الامصار فى كل مصر منهم ثلاثة رجال.

المدنيون ابو جعفر يزيد بن القعقاع و شيبة بن نصاح و نافع بن ابي عبد الرحمن بن ابي نعيم.

ابن الاعرابى عبد الله بن زياد الكوفى الاصل مات بسرمن
راى سنة ٢٣٧ .

ابو محمد عبد الله بن مسلم العنسى الدينورى ابو الحسن
على بن حازم اللحيانى ابو سعيد الضرير ابو بكر محمد بن القاسم
الانبارى نبطويه ابو عبد الله ابراهيم بن محمد الليث بن المظفر بن
نصر بن سيار البصرى كاتب البرامكة و صاحب خراسان و هو
مؤلف العين .

قطرب ابو على محمد بن المستنير و هو تلميذ سيبويه سماه
بقطرب ليكوره للتعلم. عمرو بن بحر الجاحظ احمد بن محمد
البيستى الخارزنجى صاحب التكملة.

ابن السكيت يعقوب بن اسحاق روى عن ابن الاعرابى مات
ابن السكيت سنة ٢٤٥ و له ٦٧ سنة .

ابو عمرو شمر بن حمدويه الهروى روى عن الاعرابى
ثعلب ابو العباس احمد بن يحيى الشيبانى روى عن ابن الاعرابى
ذكر هذه الاسامى صاحب العلوم الامام العالم سراج الدين السكاكى
كنيته ابو يعقوب نقل منه.

ذكر معارف القراء و اصحاب كلام الله العلام من

التابعين و تبع التابعين

اعلم ان الصحابة اكثرهم اصحاب القراءات و اما من التابعين
و تبعهم فكانوا اربعمائة او اكثر و ههنا نذكر معارف كل بلدة من
بلاد خمسة.

مسعدة و اخذ عنه ابو عثمان المازنى و ابو عمر الجرمى ثم اخذ
 عنهما المبرد و هو ابو العباس محمد بن يزيد الثمالى و الزجاج و
 هو [ابو] اسحاق ابراهيم بن محمد السرى الزجاج لقبه الازهرى و
 اخذ عن المبرد ابو بكر بن السرى السراج و اخذ عن ابى بكر
 السراج ابو على و اخذ ابو الحسين الفارسى عن ابى على خاله و
 رباه و اخذ الامام مجد الاسلام ابو بكر عبد القاهر ابن عبد
 الرحمن الجرجانى عن ابى الحسين الفارسى و زاد على جميعهم و
 ذلك فضل الله يؤتية من يشاء ابو عبيدة معمر بن مثنى التيمى مات
 بالبصرة سنة ٢١٣ و عاش ٩٨ سنة

ابو زيد سعد بن اوس الانصارى الخزرجى مات بالبصرة
 سنة ٢١٥ .

الاصمعى^٩ (↓17^a) و هو ابو سعيد عبد الملك قريب بن عبد
 الملك بن الاصمعى البصرى مات سنة ٢١٦ .

ابو بكر محمد بن الحسن بن دريد الازدى خلف الاحمر بن
 حيان البصرى معلم الاصمعى و معلم اهل البصرة مات سنة ١٧٥ .
 ابو ذكريا الفراء و هو يحيى بن زياد العنسى توفى ببغداد
 سنة ٢٠٩ و له ثلاث و ستون سنة و فيها مات ابو الهيثم بن عدى و
 له ثلاث و تسعون سنة ابو محمد يحيى بن سعيد الاموى النصر بن
 شميل المازنى جالس الحسن و ابا خيرة الاعرابى و ابا قيس ابو
 عمرو بن مروان الشيبانى الكوفى سمع منه ابو عبيد و هو ابو عبيد
 بن سلام البغدادى مات سنة ٢٢٤

^٩ يبدو من خط الكاتب او من احد القراء اذ يقول: "صح البياض" ان هذه
 النسخة قد روجعت على متن المسودة او نسخة معتمدة اخرى. و الباقي من
 النسخة قد نقل بالخط النسخى على قرطاس قديم باللون الاصفر.

الناس يتعلمون منه النحو و العربية و فرع لهم ما كان اصله فاخذ ذلك جماعة منهم ... عنبسة بن سعدان الذى يقال له عنبسة الفيل فلما مات ابو الاسود اقبل الناس عليه ... من اصحابه ميمون الاقرن ابو عبدالله و زاد فى الشرح ثم توفى و ليس فى اصحابه مثل عبد الله بن اسحاق الحضرمى و هو اعلم اهل و اعقلهم ففرع النحو و اختار القراءة لنفسه و كان هو يقدم على ابى عمرو فى النحو و ابو عمرو يقدم عليه فى اللغة ثم نجم من اصحابه عيسى [ابن] عمر الثقفى و يونس بن حبيب النحوى و ابو الخطاب الاخفش و كان اعلم الناس و افصحهم فالف عيسى بن عمر كتابين مختصرا و مبسوطا سمي احد هما الاكمال و سمي الاخر الجامع ثم اخذ الخليل و هو ابو عبد الرحمن بن احمد الفراهيدى مستخرج العروض و صاحب الاشفاق الكبير و كثير من فنون العلم و الادب و هو القائل بمدح عيسى بن عمر فى كتابين له و قال شعر:

بطل النحو الذى جمعتم غير ما احدث عيسى بن عمر
ذاك اكمال و هذا جامع و هما للناس شمس و قمر.

ثم اخذ عن الخليل جماعة لم يكن فيهم مثل سيبويه و هو عمرو بن قنبر فالف كتابه الذى سماه الناس قران و قيل فيه شعر:

الاصلى للاله صلوة صدق على عمرو بن عثمان بن قنبر
فان كتابه لم يغن عنه بنو قلم و لا ابناء منبر.

مات سيبويه بفارس سنة ١٦١ (١6٠↓) و هو ابن اثنين و ثلاثين اذ ذاك ثم اخذ عن سيبويه الاخفش ابو الحسن سعيد بن

المقتدى بامر الله ثم الناصر لدين الله ثم المستنصر بالله ثم المعتصم بالله (↓16^a) امير المؤمنين و هو ابو عبد الله احمد بن المستنصر بالله اخر الخلفاء العباسية سنة ٥٢٥ و نظمه مولانا العلامة كمال الملة و الدين ابو عبد الله الحسين بن ابى المظفر رحمه الله و اكرم مثواه واقعة مدينة السلام و قيل الامام بها و قال رحمه الله شعر:

لا بارك الله في قوم رأت
 ثلما في الدين ان اكلت يوما و ان شربت
 ولا يسقى الله ارضا بعد ما اخذت
 بغذاذ ان انبتت و ازينت و ربت
 و لا راعى الله نفسا بعد ما سمعت
 قيل الخليفة ان طابت و طربت
 يا معشر الجن و الانس فاسمعوا
 عجا بغداد قد خربت بغداد قد خربت
 شمس الخلافة في قموبها طلعت
 خمس المائين و في خيوبها غربت
 بالامس افضت الى السفاح لأندة
 و اليوم بالغدر عن مستعصم هربت.

ذكر مشاهير ائمة النحو و اللغة الذين يروى عنهم الازهرى
 صاحب التهذيب و الجوهري صاحب الصحاح

فاول من يعج النحو و وضع الاعراب ابو الاسود الدئلي بامر
 امير المؤمنين على بن ابى طالب رضى الله عنه و اختلف اليه

رجب سنة ٢١٨ و مدة خلافته عشرون سنة و من كياسته ان رجلا
 تبني في عهد هارون فاتى به فامر بان يجلدوه و هو يصيح و
 يضطرب فقال له المامون و هو ابن تسع فاصبر كما صبر الوالعزم
 من الرسل فتعجب هارون من حسن اقتباسه فبعد ذلك ازداد حبا له
 فرباه و فضله و جلس بعده **المعتصم بالله** و هو ابو اسحاق محمد بن
 هارون و توفي في ربيع الاخر سنة ٢٢٧ و كانت خلافته ثمان
 سنين و ثمانية اشهر ثم جلس **المتوكل على الله** يوم دفن الواثق و هو
 ابو الفضل جعفر بن المعتصم و قتل في شوال سنة ٢٤٧ ثم جلس
المنتصر بالله ابو جعفر محمد بن المتوكل و توفي في شهر ربيع
 الاول سنة ٢٤٨ ثم جلس **المستعين بالله** و هو محمد بن المعتصم
 يوم الاثنين لست خلون من شهر ربيع الاخر و خلع في اخر سنة
 ٢٥١ و هو ابن ٢٤ سنة اذ ذاك و لم يتول الخلافة قبله احد اصغر
 منه سنا ثم جلس **المهتدي بالله** و هو ابو عبد الله محمد بن الواثق
 في سنة ٢٥٥ و توفي في رجب سنة ٢٥٦ و حدث بعض الهاشمين
 انه كان يلبس كساء كلیم بالليل و يصلى فيها و يقول اما يستحيى بنو
 العباس ان لا يكون فيهم مثل عمر بن عبد العزيز الاشع و كان قد
 طرح الملاهى و المناهى و حسم الاصحاب عن الظلم ثم جلس
المعتمد على الله احمد بن المتوكل لاربع و عشرين بقيت من رجب
 سنة ٢٥٦ و توفي ببغداد لثلاث عشرة خلت من رجب سنة ٢٧٩ و
 صلى عليه الامام يعقوب ابو يوسف القاضى و في سنة ٢٨٧ عبر
 اسماعيل السامانى نهر بلخ بطلب عمرو بن الليث و سنذكر عند
 السامانيين ثم **المكتفى بالله** ابو محمد على بن المعتضد* في ربيع
 الاخر سنة ٢٨٩ و توفي في سنة ٢٩٤ ثم **المقتدر بالله*** يوم مات
 المكتفى و هو يومئذ ابن ١٣ سنة ثم **القائد بالله** ثم **الراضى بالله** ثم
المقتفى بالله ثم **المستظهر بالله** ثم **المسترشد بالله** ثم **الراشد بالله** ثم

قتل عباسية و كسرها لاستيصال ال البرامكة باسرها قيل حبس جعفر فقتل صبيرا و سجن الفضل فصار السجن له قبرا و حكى ان الفضل ترك في السجن اربعين يوما و انشد كل يوم على سطحه اربعون قصيدة في مدحه لشعراء زمانه و فضلاء اوانه و هو يجازى كلا منهم بصلاته و يجد بهم من هباته حتى نفذ ماله و انقطعت اماله فقضى على ذلك نحيبه و لقي ربه استخلف هارون و هو ابن ٣٨ في سنة ١٧٠ من الهجرة و ولد له المامون ليلة افضت الخلافة اليه في صبيحتها فتثنى بالبشارتين بالخلافة و الولد و ام المامون جارية تسمى الفائزة و ظهر رافع بن ليث بن نصر بن سيار بطبرستان توجه هارون سنة ١٩٢ و معه ابنه المامون نحو خراسان حتى قدم طوس و كان معه الامام الرباني محمد بن الحسن الشيباني و الامام العالم افضل القراء على بن حمزة الكيساني و قد توفيا في ذلك السير في يوم واحد رحمهما الله فبكى عليهما الرشيد و اضطرب و قال قدمات الفقه و الادب ثم مرض هارون بطوس و مات بها و قبره هناك و وفاته ليلة السبت (١٥٦↓) لثلاث خلون من جمادى الآخرة سنة ١٩٣ و هو اذ ذاك ابن ٦١ و كانت ولايته ٢٣ سنة و شهرين و سبعة عشر يوما و من اولاده محمد الامين من زبيدة و المؤتمن و صالح و ابو عيسى و ابو اسحاق المعتصم و غيرهم ثم بويع الامين و هو ابو موسى محمد بن هارون و جلس لاحدى عشرة خلت من جمادى الآخرة سنة ١٩٣ و خلافته اربع سنين و ثمانية اشهر قتله طاهر بن الحسين الاعور بعد ما خلع نفسه من الخلافة و بعث براسه الى خراسان فخلص الامر للمامون ثم جلس المامون و هو ابو العباس عبد الله بن هارون سنة ١٩٨ و بويع له في محرم^١ فعاد الى بغداد و مات بطرسوس و دفن بها في

^١ في النص المحرم

طمعا حمية و الفتة ملكية فمتيما جالس بهما كان جعفر بين يديه عباسية وراء ستر لديه بحيث كان كلاهما نصب عينه و قد زوجها جعفر (↓15^a) بالنكاح ضرورة اجتماعهما في مكان لا بعيان شرط ان لا يكون بينهما احساس و اجتماع فكيف مساس و جماع حتى احتالت عباسية يوما بلطائف التلبيس و قد طالت لبقارتها مدة التعنيس فاستاذنت بالضيافة النيروزية لهارون و خلصانه في بستان لها على شط دجلة يقال جنة الدنيا فاجيبت و كان في تلك البستان عشرة مجالس من قصوره مقصورة و دور مزخرفة معمورة و في كل قصر اسباب مجلس يوم و عتيدة و لكل مجلس ادوات و الات جديدة من البسط المفروشة النطوع المرسوسة و الارائك المفروشة و الزرابى المذهبة المنقوشة و الوسائد المرصوصة و النمارق المصفوفة في الخيام من الادم و الصوفة و من لذيذات الماكول و المطعوم و المغسول و المادوم و المشروب و المربوب و الطيور المسمنة و اللحوم المعكئة و فيها ولدان مخلدون و غلمان مولدون كامثال اللؤلؤ المكنون و فيها الحسان السواقى الكحيلة المساقى السمينية التراب و التراقى المرغوبة التعانق و التلاقى و هن ابكار حور عين فى يد كل منهن كاس من معين مشروطا على ان ما جدد كل يوم من البسط و الاوانى فى كل مجلس من تلك المعانى كان كلها للندماء و الشعراء و ذوى الاغاريد و الاغانى و عباسية كانت ترسل كل يوم و ليلة بكرين الى هارون و واحدة الى جعفر عنذا كزهر الرياض للافتراش و الاقبضاض الى ان غلبها الشبق و اشتاقت الى جعفر و تاقت طرقت ليلة سكان واحدة من الجوارى عليه و زفت نفسها اليه فلما احس بها جعفر بعد ما اندلق عنه السكر و انبثق عنها السكر قال اه اه هلكت و اهلكت و الله! فحبلت عباسية من ليلتها و صار ذاك الحبل سيبا لويله و ويلتها فقام هارون بعد

جاز ان يتمنى و يعيدنى عظاما و انتم بنى العباس من افات بنى امية
 تلك العظام الرفاف فى الارماس و انا ذاك الزاهد و فمصلحتكم
 افناكى و القصد بهلاكى فاقبلوا عليه و قتلوه و طرح[ت] جثته فى
 الدجلة ثم استخلف بعده ابنه المهدي ابو عبد الله محمد بن ابي جعفر
 المنصور و هو ابن ٣٨ و مات فى ٦٩ ثم ابنه الهادي ابو محمد
 موسى بن المهدي و تولى البيعة له اخوه هارون الرشيد و كانت
 ولايته سنة و شهرا توفى ببغداد فى العشرين من شهر ربيع الاول
 سنة ١٧٠ ثم افضت الخلافة الى هارون الرشيد المهدي العادل و له
 نوادر جمة سائرة فى البلدان جائلة و امور جليلة هائلة اقام لوزارته
 الخاصة جعفر بن يحيى البرمكى و للعامّة اخاه فضل بن يحيى
 البرمكى و لم يتم امر الخلافة لاحد مثل ما تم له من الخلافة بمكان
 هذين الوزيرين و هو كان يحب وزيره جعفر البرمكى حبا شديدا
 حتى انه حكى ان بعض قياصرة الروم اهدى الى هارون الرشيد
 ذراعة مرصعة باللالى و الجواهر لم مثلها فى الاوائل و الاواخر و
 اراد هارون ان يلبسها هو و جعفر معا لفرط محبته اياه فبكى جعفر
 بن يحيى^٧ فقال هارون ما يبكيك يا ابا يحيى قال امد الله امير
 المؤمنين ان فرط السرور يبكى كما ان فرط الغم يشكى و يبكى و
 انا الان ارى رضاء امير المؤمنين عنه و محبته اياه على الكمال
 فاخاف عيادا بالله ان يكون غضبه عليه و بغضه اياه تلك الحال
 فصار قصار ذلك الحب الى البغضاء اضعاف ما كان بحكم
 القضاء و سبب ذلك ما حكى ان عباسية بنت المهدي اخت هارون
 كانت ممتازة من النساء فى الحسن و البهاء و العقل و الدهاء و قد
 يحبها هارون كحبه جعفر بل اشد و اكثر و لم يزل خلوته و سلوته
 بهما معا غير انه ما رضى بان لواحد منهما مع اخر اجتماعا و

^٧ فى النص يحيى ابو جعفر

اقام على بنائها الامام ابا حنيفة رحمه الله النعمان فلما تم البناء قال لابي حنيفة رحمه الله سمها فسمها مدينة السلام^٦ فببركة لفظه لم يتفق وفات خليفة فيها مادام خليفة و ايضا له اثار كثيرة جليلة و هو الذى قتل ابا مسلم مكافئة لتولية الخلافة اياهم ارادوا مماته اشفاقا على مجيأهم فلما استقام امر الخلافة على المنصور خاف ان ابا مسلم يخالفه و يخرج عليه فارسل اليه يستدعيه من خراسان الى حضرة الخلافة فلما كرر الاستدعاء ثلاثا توجه ابو مسلم مع عسكريه اليه و وافى الرى فتلقيه رسول المنصور و امره بتعجل المسير خفيفا و ترك الثقل ثمة و ترك ابو مسلم العسكر بالرى و سرى الى بغداد فى زهاء مائتى فارس حتى باب دار الخلافة و اراد ان يدخلها راكبا توقف فرسه و شد قوائمه الاربع بالارض فاذا هى مفروشة بالمقنيطيس و قوائمه منقلة فهيب من ذاك ابو مسلم ظنا بكرامة الباب و اراد ان يرجع فارتأتى عن قرنائه و قال ما الراى فقالوا تركت الراى بالرى يعنون العسكر فصار هذا مثلا فاضطر ابو مسلم الى الدخول فدخل مذعورا فسبقه المنصور بالسلام و اخذ عليه و قال من خالف الامام و خرج عليه هل يكون طاغيا قال نعم قال و انت ذاك خالفتنى و تركت الائتمار بامرى و ما سلمت على بقصدك اياى فامر باخذه و صب السياط و السيوف عليه (↓14⁶) فلما تيقن ابو مسلم بهلاك نفسه استمهل و قال ان شانى معكم بنى العباس كشان المستجاب الدعوة و الاسد و ذلك ان زاهدا مستجاب الدعوة مر يوما بعظام متتة ملقاة على طريقه قال سبحان الله ما هذه العظام و لاي حيوان كانت هى فدعا الله باحيائها فاحياها الله فاذا هو اسد قام و قصد افتراسه و قال مصلحتى ان افترس الزاهد لانه مجاب الدعوة فكما انه احيانى و حيانى نظاما

^٦ فى النص الاسلام

هو الملقب بالحمار و لم يزل مروان هذا فى تشتت و (14^a↓) اضطراب من امره حتى خرج ابو مسلم بخراسان يدعو الى بنى هاشم و بها نصر بن سيار خرج ففض امره فهرب نصر حتى مات بساوة و كتب ابو مسلم الى عبد الله بن على و امره بالمسير الى مروان فخرج من عسكره صالح بن على بن العباس فى طلب مروان حتى لحقه فقتله فى قرية من قرى مصر فانتهدت ولاية بنى امية بعده.

ذكر الخلفاء العباسية و تواريخهم

ولى الخلافة ابو العباس عبد الله بن محمد الكامل بن على السجاد بن عبد الله الجبر سيد المفسرين بن العباس سيد العمومة بن عبد المطلب شبة الحمد بن هاشم مطعم الثريد عمرو العلى بن عبد مناف و يقال لابي العباس السفاح لكثرة سفح دماء المارقين من بنى امية و غيرهم بويع له يوم الجمعة لثلاث عشرة خلت من شهر ربيع الاخر سنة ١٣٢ و هو ابن ثمان و ثلاثين اذ ذاك و مدة خلافته اربع سنين و ثمانية اشهر مات بالانبار فى ذى الحجة ١٣٦ و له ابن اسمه محمد مات ببغداد و لم يعقب ثم ولى الخلافة اخو ابي العباس ابو جعفر المنصور و هو عبيد الله بن محمد بن على بن عبد الله بن العباس استخلف و هو ابن ٤٢ سنة و بويع له بالانبار يوم مات اخوه ابو العباس و خرج يريد الحج سنة ٥٨ فمات لست خلون من ذى الحجة على بئر ميمون و هو اذ ذاك ابن ٦٣ و كانت و لايته ٢٢ سنة و كان يحيى بن خالد البرمكى وزيره و بنى بلدة سماها سرمن راى و هى التى تدعى اليوم سامرة ثم بنى بغداد و

شديدا و هم بقتله قيل له انت في حرم الله تعالى و حرم رسول الله
فلا يمكن ذلك فقال يا طاوس ما الذي حملك على ما صنعت فقال
و ما الذي صنعت فازداد غضبا و غيظا و قال جعلت نعليك بحاشية
بساطي و هذا منكر في رسوم الخلفاء و لم تقبل يدي و لم تسلم على
بامرة المؤمنين و لم تكني و قلت كيف انت يا هشام و جلست
بازائي بغير اذني فقال اما خلعت نعلي لحاشية بساطك فانا
اخلعها بين رب العزة كل يوم خمس مرات و لا يعاقبني و لم
يغضب علي و اما قولك لم تقبل يدي فاني سمعت امير المؤمنين
علي بن ابي طالب رضي الله عنه يقول قال رسول الله صلى الله
عليه و سلم لا يحل لرجل ان يقبل يد احد الا امرئته بشهوة او ولده
برحمة و اما قولك لم تسلم على بامرة امير المؤمنين فليس كل
الناس راضيين بامرتك فكرهت ان اكون كاذبا و اما قولك لم
تكني فان الله سمى اوليائه و قال يا ادم و يا نوح و يا ابراهيم و كني
اعداءه و قال ثبت يدا ابي لهب و اما قولك جلست بازائي فاني
سمعت امير المؤمنين علي بن ابي طالب رضي الله عنه يقول اذا
اردت ان تنظر الى رجل من اهل النار فانظر الى رجل جالس و
حوله قوم قيام فسكن غضبه و استحسن صدقه و ورعه و قال يا
طاوس عطني فقال سمعت علي بن ابي طالب رضي الله عنه يقول
قال رسول الله صلى الله عليه و سلم ان في جهنم حيات و عقارب
كالبغال تلذع كل امير لا يعدل في رعيته ثم قام و هرب مات هشام
و ابن ٥٦ و ولايته عشرون سنة ثم بعده الوليد بن يزيد بن عبد
الملك كان محمود السيرة و لقبه الناقص و ولايته خمسة اشهر و
عمره اربعون سنة و لما ولي مروان بن محمد نبش قبره و صلبه ثم
بويع ابراهيم بن عبد الملك فلم يبايعه مروان بارض الغوطة فبويع
لربها و خلع ابراهيم نفسه و دخل في طاعة مروان فجلس مروان و

كما زاد بغضى ابن زياد زيادا
فلعنى و طعنى فى يزيد يزيد.

مدة ولايته ثلاث سنين هلك و هو ابن ثمان و ثلاثين.
معاوية بن يزيد و هو ابن سبع عشر سنة و ولايته عشرون
يوما ثم بعده بايع اهل الشام مروان بن الحكم بن ابى العاص بن
امية و ابو الحكم طريد رسول الله صلى الله عليه و اله وسلم يوم
فتح مكة فلعنه رسول الله و طرده و سيره الى بطن وجّ ولايته
عشرة اشهر مات بالشام و هو ابن ثلاث و ستين عبد الملك بن
مروان و يكنى ابا الزين لنحره ولايته عشرون سنة مات و له
اثنان و ستون سنة و الحجاج بن يوسف بن الحكم كان وزيره و
قائد العسكر له و ابن عمه فولاه العراقين و خراسان و اخوه محمد
بن يوسف بن الحكم الوليد [بن] عبد الملك و كان خيب الولاية تسع
سنين مات و هو ابن ٤٨ سليمان بن عبد الملك و يكنى بابى ايوب
فافتح بخير و ختم بخير و استخلف بعده عمر بن عبد العزيز بن
مروان و هو بنى مروان يعرف باشح بنى امية ضربته دابة فى
وجهه و كان امه ام عاصم بن عمر بن الخطاب و عمر بن الخطاب
رضى الله عنه كان يقول ان من ولدى رجلا بوجهه شين يملأ
الارض عدلا توفى و هو ابن ٥٣ ثم بويع بعده يزيد بن عبد الملك
و هو صاحب لهو و لغو مات و هو ابن ٣٧ ولايته اربع سنين ثم
بعده هشام بن عبد الملك و كان اخرجهم و اكسهم و حكى (١٣٦↓)
انه قدم حاجا الى مكة و قال ايتونى برجل من الصحابة فقيل تفانوا
جميعا قال من التابعين فاتى بطاوس اليمانى فلما دخل عليه خلع
نعليه بحاشية بساط و لم يسلم عليه بامرہ المؤمنين و لكن قال السلام
عليك يا هشام كيف انت و جلس بين يديه فغضب هشام غضبا

فيه قال ايضا ابو سفيان سيد فتيان اهل الجنة و مات بالمدينة و قال
لا اله حين مات لاتبكوا على فاني لم انتظف بخطيئة منذ اسلمت.
قريظة بن الخرزج النضير بن الخرزج و هما اليوم اسماء
قبيلتين من اليهود.

عبد الله بن سلام و محمد بن كعب منهم رضى الله عنهما و
هما خير اهل التورانية و افضلهم و قد نزل (↓13^a) فيهم ايات من
القران نحو قوله تعالى و الذين يؤمنون بما انزل اليك الاية و
غيرها.

كثيرة الخرزج بن الفرسخ [و] الاوس بن الفرسخ هما ولد
توامين ملتصقين ظهراهما ففصلواهما بالسيف و لا يزال الحرب
قائمة بين هاتين القبيلتين.

ذكر انساب امراء بنى امية و معارفهم

اولهم ابو سفيان الحرب بن امية عبد شمس بن عبد مناف ثم
ابنه معاوية بن ابي سفيان و كنيته ابو عبد الرحمن و لاه امير
المؤمنين عثمان بن عفان رضى الله عنه عمل الشام فتولى هو بعد
على باسم الخلافة امارة مكة و المدينة و اليمن و الكوفة و البصرة
عشرين سنة مات و هو ابن اثنتى و ثمانين بدمشق يزيد بن معاوية
و كنيته ابو خالد قاتل الحسين بن على و اشياعه و هو يزيد و عليه
اللعنة كل سنة يزيد كما قيل فيه شعر:

لحب حسين لا يزال و ربي
على زعم من يقتله فى مزيد

ابو هريرة *قالوا قد اختلف في اسمه قال الواقدي هو عبدالله
 و قيل عبد شمس و هو من دوس من اليمن قال ابو هريرة * نشأت
 يتيما و هاجرت مسكينا و كنت اجر البنت عزوان بطعام بطني
 فزوجنيها الله فالحمد لله الذي جعل الدين قواما و جعل ابا هريرة
 اماما و كان مزاحا و ربما اتى الصبيان و هم يلعبون بالليل فيلقى
 نفسه بينهم و يضرب برجليه و هم لا يشعرون فيفرون منه.
 عمرو بن العاص بن وايل و كان العاص من المستهزئين و
 فيه نزلت ان شانك هو الابتر تميم الدار و هو [ابو] رقية تميم بن
 اوس من بنى الدار من اليمن.

جرير بن عبد الله ابي عمرو بن الجلة و كان عمر يقول
 جرير يوسف هذه الامة و فيه قال عليه السلام على وجهه مستجه
 ملك عينه بن حصين الذي يقول فيه النبي عليه السلام الاحمق
 المطاع و هو الذي اغار على لقاء النبي صلى الله عليه و السلم و
 كان من المؤلفة قلوبهم و ارتد حين ارتد العرب ثم اخذه خالد بن
 الوليد و بعث به الى ابي بكر رضى الله عنه فى وثاق فلما كلمه ابو
 بكر رجع الى الاسلام فقبل منه و كتب له امانا.

ابو امامة الباهلى و اسمه صيد بن عجلان ابو امامة الحارثى
 و اسمه ثعلبة بن سهل يكنى بابى عبد الرحمن بقى الى خلافة
 عثمان و كان والى البصرة لعثمان و هو افتح عامة فارس و
 خراسان و سجستان و كابل و لم يرو حديثا عن النبي عليه السلام
 الا حديثا واحدا من قتل دون ماله فهو شهيد البراء بن عازب ابو
 عمارة بن اخت ابي بردة ابو سفيان بن الحرب بن امية امير مكة
 كان يؤلف رسول الله عليه السلام فلما بعث عاداه و هجاه ثم اسلم
 عام الفتح و قال عليه السلام ارجو ان يكون خلفا من حمزة عمى و

ابى بن كعب و هو ابو المنذر الانصارى و هو كاتب فى
الجاهلية و كتب لرسول الله الوحي و ختم عليه رسول الله القران
مرتين و مات فى خلافة عمر فقال عمر اليوم مات سيد المرسلين.
المقداد بن الاسود بن عمرو بن ثعلبة من اليمن شهد بدر
مات و هو ابن سبعين بالمدينة.

خديفة بن اليمان ابو عبد الله بن حسن حسانة بن جابر ابو
موسى عبد الله بن قيس الاشعري كان حسن الصوت بالقران.
ابوسعيد الخدرى سعد بن مالك منسوب الى الخدرة من
اليمن.

ابو درداء عويمر بن مالك كان قبل اسلامه تاجرا.
سلمان الفارسى (12⁶ ↓) ابو عبد الله عمر طويلا و مات فى
خلافة عثمان.

ابو طلحة زيد بن سهل الانصارى قال عليه السلام فيه
لصوت ابى طلحة فى الجيش خير من الف رجل و كان من الرماة و
كان يقول شعرا:

انا ابو طلحة و اسمى زيد
و كل يوم فى صلاحى صيد.

و كانت ام انس بن مالك تحبه مات بالمدينة.
ابو دجانة و اسمه سماك بن حرث الانصارى.
ابو ايوب خالد بن زيد الانصارى غزا مع يزيد معاوية و
مات بالقسطنطينية قال مجاهد اهل القسطنطينية اذا امحلوا كشفوا
عن قبره فمطروا.

محمد بن على الباقر ثم جعفر بن محمد الصادق ثم موسى بن جعفر الكاظم ثم على بن موسى الرضا ثم محمد بن على التقي ثم على بن محمد النقي ثم الحسن بن محمد الزكي ثم محمد الحسن المهدي القايم لحجة الله و سميته الشيعة صاحب الزمان المهدي رضوان الله عليهم.

و من معارف الصحابة من الانصار و المهاجرين

عبد الله بن مسعود و هو ابو عبد الرحمن كان من هزيل افقه الصحابة و قد شهد بدرا و قتل ابا جهل يوم بدر توفى و هو ابن بضع و ستين بالمدينة و اخوه عتبة بن مسعود و كان قديم الاسلام و لم يرو على النبي عليه السلام شيئا و مات فى خلافة عمر و كان له ابن يقال عبد الله يروى الازهرى [عنه] و كان فقيها كثير الحديث و الفتيا.

ابو ذر و اسمه جندب بن حناذة الغفارى.

معاذ بن جبل و هو ابو عبد الرحمن عامل اليمن بامر رسول الله صلى الله عليه و سلم.

عمار بن ياسر بن عامر بن مالك بن عنس شهد صفين مع على بن ابى طالب فقتل هناك و هو ابن ٩٣.

سعد بن عباد من بنى الخزرج.

زيد بن ثابت بن الضحاك الانصارى و يكنى ابا سعيد و هو اوثق كتبة الوحي لرسول الله صلى الله عليه وسلم و كاتب مصحف عثمان و كان اخر عرض رسول الله القران على مصحفه مات سنة

الحارث و عبد الله اولاد ابي طالب عم رسول الله عليه السلام
جعفر، علي، عقيل، طالب

اولاد العباس عم رسول الله عليه السلام عبد الله، معيد، كثير،
الفضل، عبيد الله، عبد الرحمن، تمام، الحارث، قثم، امية.

اولاد علي رضي الله تعالى عنه بن ابي طالب الحسن و
الحسين، جعفر، المحسن، محمد الحنفية، ابو بكر، عمر، عثمان،
عقيل، زيد، يحيى، عباس، عبد الله، عبيد الله، جعفر الاصغر،
عباس الاصغر، عون، طالب.

اولاد ابي محمد الحسن بن علي رضي الله عنه قاسم، عمرو،
الحسن، زيد، طلحة، الحسين، عبيد الله، عبد الرحمن و ما بقى ابن
لابي عبد الله الحسين بن علي رضي الله تعالى عنه] بعد وقعة
كربلاء الا على الاصغر زين العابدين.

(↓12^a) اولاد زين العابدين سليمان، عبد الرحمن، عمر،
الحسين، محمد الباقر، عبد الله الباهر، عبد الله الاعرج، الحسن
الافطس، الحسين الاصغر.

اولاد الصادق اسماعيل، عباس، محمد، موسى، علي، اسحاق،
عبد الله الافطح فهم بنو ابي عبد الله جعفر الصادق بن محمد الباقر
بن زين العابدين علي بن الحسين بن علي بن ابي طالب.

الائمة الاثنا عشر للشيعة

اولهم علي بن ابي طالب المرتضى ثم الحسن^ه بن علي الرضا
ثم الحسين بن علي شهيد كربلاء ثم علي بن الحسين زين العابدين ثم

^ه في النص ابن الحسين

ابو عبيدة عامر بن الجراح بن هلال بن ضبة بن الحارث بن فهر هو الذي قال فيه رسول الله عليه السلام لكل امة امين و امين هذه الامة ابو عبيدة.

طلحة و هو ابو محمد بن عبد الله بن عثمان بن كعب بن تيم بن مرة ولى النبي عليه السلام يوم احد بيده من ضربة قصد بها اليه فسلت يده فقال عدا و حب طلحة يعنى عمل عملا يوجب له الجنة.

سعد و هو ابو اسحاق بن ابي قحافة بن ابي وقاص مالك بن اهياب بن عبد مناف بن زهرة بن كلاب كان ارمى الناس و دعا له النبي عليه السلام فقال استجب دعوته و رميته و كان يقول اسلمت و انا^٤ ابن تسع عشرة و مات و له بضع و ثمانون او سبعون سنة.

عبد الرحمن و هو ابو محمد بن عوف بن عبيد بن عوف بن الحارث بن زهرة بن كلاب هو من كبار المؤلفة القلوب و اسمه فى الجاهلية عبد الحارث فسماه النبي عليه السلام عبد الرحمن مات فى خلافة عثمان و اوصى ان يصلى عليه عثمان و قسم ميراثه فبلغ نصب كل امرءة من زوجاته الاربع ثمانين الف درهم من ثمن تركته و اعتق فى يوم واحد ثلاثين رقبة من عبيده و امائه.

سعيد و هو ابو الاعور بن عمرو بن نفيل بن عبد العزى بن قرط بن رياح بن عدى بن كعب و هو من رهط عمر بن الخطاب و كان من المهاجرين الاولين و اسلم قبل عمر و بقى الى خلافة عثمان و توفى و هو ابن بضع و سبعين وهؤلاء العشرة المبشرة بالجنة كلهم قد شهدوا بدر ارضوان الله عليهم اجمعين.

اولاد عبد المطلب جد رسول الله صلى الله عليه و سلم ابو طالب، ابو لهب، حمزة، عباس، ضرار، مقوم، الزبير، غيداق،

عمر الفاروق ابو حفص [ابن] الخطاب بن نضل بن عبد العزى بن قرط بن رياح بن عدى بن كعب و هو الذى قوى به الاسلام و كانت خلافته عشر سنين و ستة اشهر و خمس [ليال] و هو اول من يسمى امير المؤمنين طعن يوم الاربعاء لسبع بقين من ذى الحجة و مكث و توفى سنة ثلاث و عشرين و صلى عليه صهيب قال الواقدى هو ابن خمس و خمسين و يقال ثلاث و ستين و الثانى اصح.

عثمان ذو النورين ابو عمرو عثمان بن عفان بن ابى العاص بن امية بن عبد شمس بن عبد مناف بويح عثمان غرة محرم^٣ سنة ٢٤ و قيل يوم الجمعة لثمان خلون من ذى الحجة سنة ٣٢ و دفن فى البقيع و صلى عليه جبير بن مطعم و هو ابن ٧٢ سنة و كانت خلافته ١٢ سنة الا اثني عشرة ليلة.

على المرتضى و هو ابو الحسن على بن ابى طالب بن عبد المطلب بويح على سنة ست و ثلاثين فبايعه اهل البصرة و طلحة و زبير و قتل ليلة الجمعة بسبع عشرة خلت من شهر رمضان سنة ٤٠ و كان [ت] خلافته خمس سنين الا ثلاثة اشهر و صلى عليه ابنه الحسن و دفن بالكوفة ليلا و عمى قبره و هو اذ ذاك ابن ٩٣ و فى قول ابن اسحاق و عند غيره هو ابن ٥٨ و قيل وصى بعد ما جرح بان يحمل بعد ما صلى عليه على جمل اعيس (١١٦) استناخ على بابه غداة الجمعة فحملوه عليه و نهض الجمل فغاب و لا يدري اى دفن فى التراب.

الزبير و هو ابو عبد الله بن العوام بن خويلد بن اسد بن عبد العزى بن قصى كانت خديجة رضى الله عنها عمته.

سن ٢٧٥ ارغو سن ٢٥٠ فالغ سن ٣٠٩ هود النبي عابر سن ٤٣
 ٣ شالخ سن ٤٦٠ ارفخشد سن ٤٣٠ سام سن ٦٠٠ نوح شيخ
 المرسلين سن ٩٥٠ لمك سن ٨٨٢ متوشلخ سن ٧٠٠ ادريس النبي
 اخنوخ سن ٣٦٠ البارد سن ٦١٠ مهلائيل سن ٨١٠ قينان سن ٧٤٠
 انوش سن ٢٥٠ شيث النبي سن ٨٠٠ ادم صفي الله صلوات الله
 عليهم اجمعين و ولد رسول الله عليه السلام عام الفيل و دفعته امه
 امنة الظئر و هي حليلة من بنى سعد بن بكر و كان عندهم خمس
 سنين ثم رده عليها فاخرجته امه الى خواله بالمدينة بعد سنة
 فتوفيت و خرج مع عمه ابي طالب (١١١^a) الى الشام و هو ابن
 اثني عشرة سنة و خرج ثانيا الى الشام في تجارة خديجة مع غلامها
 ميسرة و هو ابن خمس وعشرين و تزوجها بعد عوده بشهرين و
 ايام و بنيت الكعبة و رضيت قریش بحكمه صلى الله عليه و سلم و
 هو ابن اربعين و هاجر الى المدينة و معه ابو بكر و عامر بن فهير
 مولى ابي بكر و عبدالله بن اريقظ و خلف عليا بمكة على رد ودائع
 الناس كانت عنده حتى اوaha ثم لحق به و هو اذ ذاك ابن ثلاث و
 خمسين و توفي في الثاني عشر من شهر ربيع الاول سنة عشرة من
 الهجرة و هو ثلاث و ستين يوم الاثنين يوم ولد فيه صلى الله عليه و
 سلم.

و خليفته بعده ابوبكر الصديق و هو عبد الله بن ابي قحافة
 عثمان بن عامر بن كعب بن سعد بن تيم بن مرة و كان اسم ابي
 بكر في الجاهلية عبد الكعبة سماه رسول [الله] صلى الله عليه و
 سلم عبد الله و هو [اول] من اسلم من الرجال و افضل اصحاب
 النبي عليه السلام و خلفائه توفي و هو ابن ثلاث و ستين في جمادى
 الاخر من الهجرة و كانت خلافته ستين و ثلاثة اشهر و تسع ليال.

ذكر التاريخ من لدن ادم الى عهد رسول الله عليهما السلام

كان من عهد [ادم] الى وقت الطوفان لنوح عليها السلام ٢٢٠٠ و الى عهد ابراهيم عليه السلام ٣٣٠٠ و الى عهد سليمان عليه السلام ٤٣٩٥ و الى عهد ذى القرنين ٥٩٠٠ و الى عهد عيسى عليه السلام ٥٣١٢ و الى عهد خاتم النبيين و المرسلين محمد المصطفى صلى الله عليه و سلم ٥٩٤٢ عليه السلام و الله اعلم بالحقيقة و الصواب.

ذكر انساب خاتم النبيين و المرسلين و اعلام الاسلام عليه و عليهم السلام مع ارقام اعمارهم

و هو ابو القاسم محمد المصطفى سن ٦٣ عبد الله سن ٥٥ عبد المطلب سن ٩٠ هاشم سن ٦٥ عبد مناف سن ٨٠ قصي سن ٦٠ كلاب سن ٥٥ مرة سن ٩٠ كعب سن ٨٠ لؤى سن ١١٠ غالب سن ٩١ فهر سن ٨٣ مالك سن ٦٠ النضر سن ٦٠ كنانة سن ٧٥ خزيمة سن ٧٧ مدركة سن ٩٩ الياس سن ٨٠ مضر سن ١٣٠ نزار سن ١١٥ معد ١١٠ عدنان سن ١١٠ اد سن ١١٢ ادو سن ١٣٠ اليسع سن ١١٥ اليميع سن ١٢٠ سلامان سن ١٢٢ النبت سن ١٢٢ حمل سن ١٣٠ قيذار سن ١١٠ اسماعيل ذبيح الله سن ١٣٠ ابراهيم خليل الله سن ١٨٠ تارخ سن ٢٠٥ ناحور سن ٢١٠ اشوع

سياوش بن كيكوس كيخسرو بن سیاوش منوچهر بن ایرج بن كيكسرو و عاش منوچهر بن ایرج من ميلاد موسى الى عهد داود عليهما السلام اردشير بن بابك رستم بن زال بن سام بن نريمان سهراب بن رستم و هو ملك بنى ساسان و اكاسرة العجم و اخرهم انوشيروان العادل السخي الذي قال فيه رسولنا المصطفى صلى الله عليه و سلم ولد في زمن الملك العادل انوشيروان و هو ابن قباد بن فيروز بن يزد جرد الاخير بن بهرام جور بن يزدجرد بن شاپور (↓10⁶) بن الاردوان الاخير بن به افريد بن الاردوان الاكبر خسرو پرويز بن هرمز بن انوشيروان شهريار بن پرويز هرمز يزدجرد بن شهريار اخر ملوك العجم و اكاسرتهم و اليه نسب الامام الاعظم ابي حنيفة نعمان بن ثابت بن مرزبان بن كامكار بن يزدجرد بن شهريار رحمة الله عليه و نسبة الامام الشافعي رحمه الله الى عبد المطلب و هو ابو عبد الله محمد بن ادريس بن العباس بن عثمان بن الشافع بن السائب بن عبيد الله بن عبد الله بن عبد المطلب جد رسول الله صلى الله عليه و سلم.

ايران ممالك الفرس توران ممالك الترك و اعظم خواقين الترك افراسياب بن فشنج بن رستم بن ترك بن يافت بن نوح عاش افراسياب من عهد موسى بن عمران الى عهد سليمان بن داود عليهما السلام فغفور بن خان بن فور بن صين بن يافت قيصر ملك الروم من بنى روم بن لاوز بن سام بن نوح.

اسرائيل ثم ادركه الخذلان فارتد عيادا بالله **برصيصا** الزاهد و هو الذى استهواه الشيطان و كان من الغاوين احسنروس و هو اسكندر ذو القرنين ملك الشرق و الغرب بن فيلقوس الرومى و اختلف فى نبوته و كان ملكه ٣٢ سنة طاف الربع المسكون فى تلك المدة مرتين و كان عمره ٦٣ سنة هو من اولاد فلطيانوس بن سام بن نوح عليه السلام ريان بن الوليد بن ثروان ملك مصر اسلم على يد يوسف عليه السلام **جالوت** هو ملك من نسل قبط بن حام مخلص بن غيران بن هارون **قارون** بن صادر بن صافر بن يصهر بن قاهيث سامرى بن ظفر بن يصهر بن قاهيث بن لاوى سبأ بن يشجب بن يعراب بن قحطان **فرعون** وهو وليد بن مصعب بن الوليد من نسل عملاق بن عاد هاملان وزير فرعون بخت نصر محرب بيت المقدس قاهر بنى اسرائيل و هو بن پيوردان بن شجاريب عوص بن ارم بن سام عاد بن عوص عملاق بن عاد ثمود ابن خاثر بن ارم بن سام عاج بن عوج بن عناق بنت ادم عليه السلام كان كافرا ولد من الزناء نسبه من اب مجهول و عظم شخصه و طول قامته معلوم ذكر فى التواريخ انه عاش من عهد ادم الى عهد موسى عليهما السلام و هلك على يده و كان جمجمة رأسه بعد ما مات مريض عشرة الاف من الغنم و ساقه صار جسرا على نيل مصر مدة مديدة **ظهمورس الملك** بن نونكهتان من اولاد كيومرث بن ادم عليه السلام كشتاسف بن لهرلاسف بن هوشنگ بن ظهمورس **جمشيد** بن ويرنجهان بن ارفخشد الملك يوراسف بن علوان بن عملاق و قيل هو ضحاک ماران الملك افريدون الملك من اولاد كيقباد بن زاب و قيل هو من اولاد جمشيد اسفنديار بن كشتاسف **بهمن** بن اسفنديار ساسان بن اسفنديار **كنعان** بن كوس بن حام بن نوح **سنجاريب** بن كنعان **كيكاووس** و هو نمرود فرعون خليل الله

عزير النبی المبعوث بعد ما اماته الله مائة عام و هو ابن ساريا
صدوق النبی اخو عزير عليهما السلام من نسل عزير بن هارون
عليه السلام.

دانيال النبی حافظ التورية و مدرستها بعد اندراسها.
حزنييل و قيل هو حزقييل رجل مؤمن و هو الذي يكتم ايمانه
من ال فرعون.

اليسع النبی عليه السلام هو من نسل هارون عليهما السلام.
يوشع بن نون بن افرائيم يوسف عليهما السلام.
برساقوس النبی و هو ابن كالوب بن يوسف كان في الجمال
مثل يوسف خاف ان يفتن به الناس فدعا حتى يسلب الله الجمال عنه
جرجيس النبی حنطة النبی و هو بنى اصحاب الرس بن صفوان
بن عيص بن اسحاق.

و من معارف الحكماء و الملوك

افلاطون الحكيم بقراط الحكيم سقراط الحكيم لقمان الحكيم
بن ناعور بن ليان بن ناخور بن تارخ و اختلف في نبوته بخيشوع
الحكيم بن ارخيا ارسطاليس الحكيم رئيس الفلاسفة و قيل له
ارسطو و قيل رسطالس كان استاذ اسكندر بطليموس الحكيم و هو
صار ملكا جالينوس الحكيم و هو معاصر عيسى عليه السلام بعث
قومه و حثهم على الايمان و التصديق بنبوته بعد ما بلغ اليه من
معجزات عيسى عليه السلام كاحياء الموتى و ابراء الابرص قالوا
له لم لا تصاحبه و لا تلاقيه قال ما بعث هو لاجلى بل لاجلكم
(↓10^a) و ارسل اليكم لا الى بلعم بن باعور بن باعركان زاهد بنى

سليمان النبي ملك الجن و الانس اصف بن برخيا خف بن شمعيان بن ميكيا وزير سليمان و هو عنده علم من الكتاب عند البعض.

يونس النبي عليه السلام و هو ابن متى و لقبه ذوالنون صاحب الحوت.

موسى كليم الله و نجيه و هو ابن عمران بن يصهر بن قاهث بن لاوى بن يعقوب عليه السلام هارون اخو موسى عليهما السلام لاب و ام قال بعض المفسرين هو اخ لام تمسكا بقوله تعالى قال ابن ام و لا كذلك و انما خاطبه باضافة الام لان ذكر الام ادعى للعطف كذا ذكره الامام السجاوندى و قال صاحب الكشاف كان اخاه لبيه و امه فان صح فانما اضافته الى ام اشارة الى انها من بطن واحد و ذلك ادعى الى العطف و الرقة و اعظم للحق الواجب لانها كانت مؤمنة فاعتد بنسبها و لانها هى التى قاست فيه المخاوف و الشدائد فذكره بحقها و ان هارون اكبر من موسى بثلاث سنين مات هارون فى صحراء اليتة و مات بعد سنة بها موسى و كان عمره ١٢٠ سنة صلوات الله عليهما.

عز بن هارون اشعيا النبي عليه السلام من نسل هارون عليه السلام.

ارميا النبي و هو ابن زخريا من نسل هارون عليهما السلام. ذكرى النبي عليه السلام بالمد و القصر و هو ابن برخيا بن اذن بن مسلم من نسل سليمان عليه السلام.

يحيى بن ذكرى المعصوم عليه السلام.

عيسى روح الله هو المسيح بن مريم بنت عمران بن ماثان.

علقمة النبي عليه السلام و هو ابن ماحت بن عوصا.

اشمويل النبي عليه السلام و هو ابن حلقانا من نسل لاوى.

اسحاق ذبيح الله ابناؤه يعقوب دعويل عيص عاش اسحاق عليه السلام ١٢٠.

لوط النبي عليه السلام و هو ابن هاران بن تارخ اخو ابراهيم عليهما السلام.

هازر بن ناخور اخو ازر.

يعقوب و هو اسرائيل عليه السلام ابناؤه ابو الاسباطريا، يهوذا، لاوى، اسر، زيالون، شمعون، روبيل، يفتال، دان، جاد، يسحر، يوسف، بنيامين.

يوسف الصديق عليه السلام و له فضل و مزية على غيره من الانبياء بانه فى الحسن و الجمال فوق حد الكمال و ثلاثة ابائه على التوالى هم المرسلون الاعالى بلا تخلل غير نبى فيهم و قيل كان سبب بلاءه الروياء كما قيل لا تقصص رؤياك على اخوتك و سبب اعتلاءه الروياء كما قيل انى ارى سبع بقرات سمان و كان سبب بلاء بصر ابيه قميصه كما قيل و جاءوا على قميصه بدم كذب و سبب جلاء بصر ابيه قميصه كما قيل اذهبوا بقميصى هذا افرائيم بن يوسف فارض بن يهوذا قابص بن يهوذا عنقا بن نوديب بن مديان كالوب بن يوفنا بن يهوذا و هو النبى عليه السلام. شعيب النبى عليه السلام بن يشرذب بن ناب بن مدين بن ابراهيم عليهما السلام و هو بنى اصحاب ايكة.

ايوب الصابر عليه السلام بن احوص بن تارخ بن دعويل بن اسحاق عليه السلام.

طالوت بن قيس من نسل بنيامين و هو ملك بنى اسرائيل صاحب السكينة.

داود النبى خليفة الله فى الارض (١٩^٦) و هو ابن الشا بن عويد من نسل فارص بن يهوذا.

عيلم سميت الديار باسماءهم يافت ابو الترك ابناؤه خلع، ترك، خزر، صقلاب، خفچاخ، روس، صين (↓9^a) هذه الطوائف منسوبون اليهم دمشق بن ماقى بن مالك من اولاد سام ياجوج بن منسخ بن يافت ماجوج بن كمارى بن يافت سد على بنيهما الاسكندر.

خضر عليه السلام و هو ايليا بن ملكان من بنى سام و فى نبوته اختلاف.

الياس عليه السلام هو من المرسلين بن ياسين بن الغيرار بن هارون.

هود النبى عليه السلام و هو عابر بن شالخ عاش بعد هلاك قومه عاد سبعا و عشرين سنة و ارسل بعده بمائتى سنة.

صالح النبى عليه السلام ابو ثمود.

ابراهيم خليل الله عليه السلام بن اتارخ لقبه ازر ابناؤه اسماعيل اسحاق يغبان زمران بشرح يسبق مديان مدين كيسان شورخ مليم لعطان نافس.

اسماعيل ذبيح الله عليه السلام ابناؤه قيذار، قيذام، بابت، مسمع، ذبا، ميشا، قيشا، ذيل قيل فى التواريخ ان اسماعيل كان يشبه اباه ابراهيم صورة و سيرة و صوتاً^٢ و الناس لا يفرقون اوداك بينهما و قيل ليس ابراهيم عليه السلام ابيض الشعر فى الشيب للانسان ولو عاش الف سنة فدعا ابراهيم عليه السلام ان يظهر فارقا بينه و بين ابنه اسماعيل فشاب و ابيض شعره و لحيته ففرقوا به بين الاب و الابن بعد عاش اسماعيل ١٣٠.

^١ فى النص ابى

^٢ فى النص صوة

ذلك انه حبيب لكثرة عبادته الى الملائكة فقال لملك الموت اذقني الموت يهن على ففعل باذن الله فحي فقال ادخلني النار اردد هيبة ففعل باذن الله ثم قال ادخلني الجنة اردد رغبة ففعل و قال له اخرج قال قد ذقت الموت و وردت النار فما انا بخارج من الجنة فقال الله عز و جل باذني فعل و باذني دخل فدعه و قيل ان اياه متوشلخ كان نبيا و قيل مرسلا تضجر و بكى على موت ابيه فالهم و اوحى اليه ان اختم صحف ابيك سبعمائة الف مرة ففعل فاحياه الله اياه و رفعه مكانا عليا و قيل ادخله في الجنة و المستثنى من قوله تعالى ونفخ في الصور فصعق من في السماوات ومن في الارض الا من شاء الله ادريس و قيل هو اهل الجنة و هم المجيبون قوله تعالى لمن الملك اليوم لله الواحد القهار و قيل المجيب هو الله بنفسه لنفسه جل جلاله و كان بين ادم و ادريس عليهم السلام ٥٠٠ سنة.

نوح النبي شيخ المرسلين و هو ابن ملك بن متوشلخ بن اخنوخ صاحب ملة و شريعة بعد ادم عليهما السلام و اصحاب الملة من الانبياء ستة اولهم ادم و اخرهم محمد و بينهما نوح و ابراهيم و موسى و عيسى عليهم السلام بعث بالرسالة و هو ابن مائة و ثمانين فبعث في قومه الف سنة الا خمسين عاما و ما امن معه الا قليل فدعا عليهم تبارا بقوله رب لا تذر على الارض من الكافرين ديارا و كان بين ادم و بين طوفان نوح ٢٢٠٠ سنة اولاده كنعان و هو هلك في الطوفان حام و سام و يافث حام هو ابو السودان ابناؤه سند و هند و قبط زنج نوبه بربر حبش سميت هذه الديار باسماءهم مصرائيم بن قبط نسب اليه مصر سام هو ابو العرب و الفرس و الروم ابناؤه اشوذ، بارح، بورج، عيلم، ارم، ارفخشد، لاوز احفاده فارس ابن اشوذ، كرماذ بن بارح، ارمين بن بورج، روم بن لاوز، خراسان بن عيلم، طحور بن هيطل بن عيلم، كابل بن هيطل بن

يوم او يومين الى طبيب ريمة الحارثية ام ابى العباس السفاح
بربرية ام ابى جعفر المنصور يقال لها سلامة.

معارف النسوان كثيرة
و اما عوارفهن قليلة
دع ذكرهن فما لهن وفاء
و سبيلهن السر و الاخفاء.

ذكر المعارف من الانبياء و الرسل صلوات الله تعالى عليهم
اجمعين

شيث النبي عليه السلام و هو افضل اولاد و اجملهم و اشبههم
و احبهم اليه و كان وصى ابيه و ولى عهده و فى الشرائع و
الاحكام كما كان كيومرث وصيه و وليه فى الملك و السياسة و هو
الذى انتهت انساب الناس اليه غالبا و انساب نبينا محمد صلى الله
عليه و سلم خاصة و بنى الكعبة بالطين و كانت خيمة هناك لادم
عليه السلام وضعها الله له من الجنة و انزل عليه خمسون صحفا و
كان له يوم توفى ادم ستمائة سنة و عاش بعده مائتى سنة و كان
عمره ثمانمائة و عاش كيومرث الملك ٧٠٢.

ادريس النبي عليه السلام و هو اخنوخ بن البارذ بن مهلائيل
بن قينان بن انوش بن شيث و هو اول من خط بالقلم و خاط بالابر و
نظر فى علم النجوم و الهيئت و اتخذ الموازين و المكائيل و
الاسلحة (١٨٦) فقاتل بنى قابيل و سمى لكثرة درسه رفعته الملائكة
الى السماء السابعة قال الحسن البصرى رحمه الله هو فى الجنة و

الزباء هي ملكة الجزيرة و هي التي قتلت جزيمة الابرش ملك العرب حين خلا بها ليلة الزفاف و قصتها طويلة متية و هي عشيقة ذى الزرمة الشاعر و اسمه غيلان ليلى العامرة عشيقة مجنون بنى. عامر عزة عشيقة كثير الشاعر شهربانو زوجها الحسين بن على رضى الله عنهما و هي التي كلما قاربها الحسين وجدها بكرا و هي من اولاد يزدجرد بن شهريار بوران هي التي تزوجها المأمون و قيل حاضت هي ليلة زفافها فلما خلا بها ومد يده اليها المأمون قالت اتى امر الله فلا تستعجل يا امير المؤمنين فتعجب المأمون من حسن كنايتها و ازداد حبا لها و اعجابا بها و قيل هي بنت كسرى (↓8^a) پرويز بن هرمز بن انوشيروان - شيرين و هي المضروب بها المثل فى الحسن و الجمال زبيدة هي بنت جعفر بن ابى جعفر المنصور زوجة هارون الرشيد وابنة عمه و كانت رحمها الله مختصة بكثرة المال مهتمة بالبر و الافضال ذكر انها حين حجت بلغت نفقتها فى ستين يوما اربعة و خمسين الف الف درهم و حفرت فى طريق مكة الابار و اتخذت بها المصانع و البرك و حكى انها امرت بحفر بئير فى البادية عمقها ستون ذراعا فحين اخذوا حفروا اكدوا فقالت من اخرج منها زنبيلًا من حصى او تراب فملؤ له فضة ففعلوا و فعلت حتى ماتت و رؤيت فى المنام بعد ما ذاقت الحمام فقيل لها ما فعل بك ربك قالت غفرلى باول مقول ضرب فى طريق مكة رابعة القيتية و قيل العدوية المشهورة بالنسك و النزاهة و العبادة و الزهادة حكى انها بطنت مدة حتى استظهرت بالفراش فقيل لها لما لا تشكين الى طبيب ليعالجك قالت متعنى الله بنعمة الصحة منذ سنى عمرى فما شكرته على صحة ساعة من ذاك عنده عدو و حبيب فكيف اشكوه الان من مرض

و ضرب بها المثل فى الغلظة و يقال اغلم من سجاح
 قيل انها قد اسلمت بعد ذاك و حسن اسلامها و اما مسيلمة
 فحاربه ابو بكر رضى الله عنه بجنود المسلمين و قتل على
 يدي وحشى قاتل حمزة عم رسول الله عليه السلام و كان
 يقول قتلت خير الناس فى الجاهلية و شر الناس فى الاسلام
 زرقاء اليمامة و هى التى يضرب بها المثل و قيل ابصر من
 الزرقاء و اليمامة اسمها و بها سميت بلدتها و كانت
 تبصر الشيء من مسيرة ثلاثة ايام قيل لها ما طعامك قالت
 ورمكة فى كل يوم تمسيح عنوق* و قيل فما تكتحليه قالت
 بالاتمد لصبوح و بالصبر لعنوق الخناء الشاعرة بنت عمرو
 السلمية اخت صخر ادركت الاسلام و رات* عائشة رضى
 الله عنها قالت لها يوما و هى تبكين تبكى على اخيها صخر
 بكاء شديدا ا تبكين مثل هذا البكاء على من مات على غير
 ملة الاسلام فقالت لذلك ابكى عليه و قيل لجرير من اشعر
 الناس فقال انا لو لا هذه العاهرة يعنى الخناء فقيل بما
 فضلتك فقال لقولها:

ان الزمان و ما يغنى عجائبه
 ابقى لنا ذنبا و استوصل الرأس
 ابقى لنا كل مكروه و فجعنا
 بالاكرمين فهم هام و ارماس
 ان الحديدية فى طوان اختلافهما
 لا يفسدان و لكن يفسد الناس.

ببنيها الثلاثة و كفى لها فخرا ان انباها مدركة و هو عامر من اجداد
النبي عليه السلام و انها احدى جداته و هي التي قالت فيها يزيد بن
معاوية عليه ما يستحق بعد قتل الحسين و شيعته مفاخرا بفعله شعر:

ليت اشيا في بيدر شهدوا جزع الخزرج من وقع الاسل
فاهلوا و استهلوا فرجا ثم قالوا يا يزيد لا تشل
لست من حذف ان لم انتقم من بنى احمد ما كان فعل.

هند زوجة ابي سفيان ام معاوية خمتة بنت ابي سفيان (↓7⁶)
و هي ام سعد بن ابي وقاص صفية بنت الحضرمي ام طلحة بن
عبيد الله سجاح بنت المنذر و قيل بنت عقفان و هي التي ادعت
النبوة بعد النبي عليه السلام ثم وهبت نفسها لمسيلمة الكذاب و قال
لها حين خلابها:

الا قومي الى المهجع فقد هي لك المضجع
فان شئت سلقناك و ان شئت على اربع
و ان شئت ففي البيت و ان شئت ففي المخدع
و ان شئت بثليته و ان شئت به اجمع
فقال بل به اجمع
فانه اجمع للشمل

و قال ابو العلاء المعري:

امت سجاح و والاها مسيلمة
كذابة في بنى الدنيا و كذاب.

و لم يدفع الموت عن ابنه فطلقها او اسمع هذا المقال فى الحال و
 طلق عرتمة و كانت عجوزا ادراها كذلك و امتنع من عالية بعد ما
 علم ان بينهما رضاعا و اما ليلى فتركها لبهق فيها او برص و
 التسع الباقية تركن بعد رسول الله عليه السلام و له صلى الله عليه و
 سلم خادمتان ريحانة بنت زيد اهداها قريظة و مارية بنت سمعون
 ام ابراهيم اهداها مقوقس اليه صلى الله عليه و سلم.

ذكر عماته صلى الله عليه [و سلم]

صفية ام الزبير بن العوام و عاتكة ام حكيم و برة و امتمة و
 ام هانئ و هى لدوى و قيل مرة حليلة ظئر النبى صلى الله عليه و
 سلم فاطمة بنت اسد بن هاشم ام على بن ابى طالب و قد اسلمت
 رضى الله عنهما.

اسماء زوجة ابى بكر الصديق رضى الله عنه بنت عميس ام
 رومان بنت الحارث زوجة ابى بكر ام عائشة رضى الله عنهم* ام
 كلثوم بنت على و فاطمة رضى الله عنهم* تزوجها عمر بن
 الخطاب و له منها زيد و فاطمة و يقال ان زيدا و امه ماتا فى ساعة
 واحدة فلم ترث واحد منهما و صلى عليهما عبد الله بن عمر فقدم
 زيدا و اخر ام كلثوم فجرت السنة على ذلك سلمى بنت صخر ام
 ابى بكر الصديق اروى بنت عمه رسول الله البيضاء بنت عبد
 المطلب و هى ام عثمان رضى الله عنه حنظف و هى ليلى بنت
 عمران بن قضاة زوجة الياس بن مغر خرجت ليلى هذه يوما فى
 اثر بنيتها عمرو و عامر و عمير بنى الياس و قالت ما زلت يا بنى
 حنظف فى اثركم فلقيت حنظف و الخنظفة الهرولة و كانت تفخر

ذکر ازواج النبی صلی اللہ علیہ وسلم و اولادہ

قال اهل الاحاديث و التواريخ رحمهم الله تزوج رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خمسة عشرة نسوة و قيل عشرين و اول من تزوجها الخديجة الكبرى بنت خويلد و رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم حين تزوجها كان بكر ابن خمس و عشرين و هي ثيب و لها اربعون سنة فولدت لرسول الله صلی اللہ علیہ وسلم قبل نزول الوحي سبعة اولاد ثلاثة ذكور قاسم و طاهر و طيب ماتوا في الصغر و اربع اناث فاطمة و زينب و رقية و ام كلثوم و ولد ابراهيم من مارية القبطية مات و هو ابن اربع و ما تزوج رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم على خديجة امرأة حتى توفيت فتزوج عائشة الصديقة بنت الصديق و لم تزوج بكرا غيرها و هي على ست من سنها بمكة فتوقف و لم يبين بها لصغرها الى ان سلمها الصديق الى رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم بعد الهجرة بثلاث سنين (↓7^a) بالمدينة و كان رسول الله عليه السلام تزوج في هذه المدة سودة بنت زمعة و حفصة بنت عمر بن الخطاب فصارت عائشة ثالثهن و لها اذ ذاك تسع سنين ثم تزوج ام سلمة [بنت] ابي امية المخزومي و اسمها هند ثم ام شريك بنت ابي زيد ثم جويرية بنت ابي الحارث فاشتراها رسول الله و اعتقها فتزوجها و كذلك فعل بريحانة ثم تزوج ام حبيبة بنت ابي سفيان الحرب ثم زينب بنت جحش ثم صفية بنت حي بن اخطب ثم ميمونة بنت ابي خازن ثم سينا بنت عمرو ثم عرمة بنت جابر ثم عالية بنت طيبان ثم ليلي بنت حطيم ماتت خديجة و جويرية قبل رسول الله و طلق سينا بعد وفات ابراهيم لانها قال كيف يكون محمد رسولا من الله

عليها و قيل سبب قتل اخيه ما ذكر الله تعالى في كلامه و اتل عليهم
 نبأ ابني ادم بالحق اذ قربا قربانا فتقبل من احدهما ولم يتقبل من
 الاخر اى تقبل قربان هابيل بدليل نزول النار عليه و ذلك دليل
 القبول في ملتهم و لم تنزل على قربان قابيل (١6٦) فقتله حسدا و
 جهلا منه توبه شبوية عناق و هى كانت بغية زانية طردها ادم عليه
 السلام من عنده ولد منها عوج و هو مجهول النسب من جهة الاب
 و يقال عوج بن عناق، فلنذكر ههنا عدة من معارف النسوان بعد
 بنات ادم عليه السلام شمخاء ام نوح عليه السلام و اعلة مراة نوح و
 هى كافرة و اهلة و قيل والغة امرأة لوط عليه السلام كافرة و هما
 اللتان قال ضرب الله مثلا للذين كفروا امرأة نوح و امرأة لوط الاية
 سارة زوجة ابراهيم عليه السلام و هى ام اسحق عليه السلام بنت
 هازر بن ناخور عم ابراهيم و قيل هى بنت وزير نمرود و امنت
 بابراهيم و سارت معه هاجر زوجة ابراهيم ام اسمعيل و هى بنت
 صالح النبى عليه السلام اسية بنت مزاحم زوجة فرعون و هى التى
 قال الله تعالى و ضرب الله مثلا للذين امنوا امرأة فرعون الاية
 راحيل ام يوسف الصديق عليه السلام و قيل خالته صفورا بنت
 شعيب النبى زوجة موسى كليم الله عليهم السلام مريم ابنة عمران
 بن ماثان ام عيسى روح الله عليهم السلام حنة بنت فاقود زوجة
 عمران و هى ام مريم و قيل هى خالتها و كانت زوجة ذكريا النبى
 عليه السلام بلقيس بنت شرحبيل ملكة سبأ زوجة سليمان بن داود
 عليهم السلام امنة بنت وهب بن عبد مناف و الدة محمد المصطفى
 صلى الله عليه و سلم برة بنت اسد بن عبد العزى جدة النبى صلى
 الله عليه و سلم.

ذكر المعارف من الملائكة المقربين صلوات الله عليهم اجمعين

جبرئيل عليه السلام باشباع الهمزة و باختلاسها جبرئيل بتشديد اللام جبرئيل بفتح الجيم و كسرها بلا همزة اسم ملك الوحي ميكائيل عليه السلام بالاشباع ميكئيل بالاختلاس و القصر ميكال بوزن فيعال او مفعال اسم ملك الرزق و الرحمة اسرافيل عليه السلام هو صاحب الصور عزرائيل عليه السلام اسم قابض الارواح و هو ملك الموت و رذائيل اسم ملك مقرب كروبيون ملائكة عباد مكرمون روحانيون هم الملائكة و الجن كرام الكاتبين هم الذين يكتبون اعمال العباد من الخير و الشر الحفظة هم حراس الخلق و رقبائهم من الملائكة حملة العرش هم الذين يحملون العرش و الطوافون حوله عزازيل لقب ابليس اللعين و ابو مرآة كنيته.

ذكر مشاهير العالم من الانبياء و المرسلين و غيرهم

ادم صفي الله ابو البشر حوا صفية الله ام البشر عليهما السلام عاش ادم صلوات الله عليه الف سنة ابناهما المعروفون عبد الحارث، عبد المغيث، قابيل، هابيل، شيث النبي، كيومرث، الملك، بالغ، اثاثي، بيان، حيان، هزر، ضيرائيس، ايد و من بناتهما المعروفات امة المغيث و هي توامة عبد المغيث اقليما و هي توامة قابيل كانت جميلة حسناء زوجها من هابيل ابوداء و هي توامة هابيل و كانت زميمة زوجها من قابيل قيل كان قابيل تنفر منها و يهوى ان يكون توامة قابيل زوجته فلذلك قتل اخاه هابيل حسدا

و عمد و خدم و حامل و باقر و سراة و فرهة و ضان و عزى و
توام و رجال و يقع الاسم الذى فيه علامة التانيث على الواحد و
الجميع بلفظ واحد و ذلك نحو حفوة و بهمى طرفاء و خلفاء و
يحمل الشئ على غيره فى المعنى فيجمع جمعه نحو قولهم مرضى
و هلكى و موتى و حربى و حمقى حملت على قتلى و جرحى و
عقرى و لدغى و نحوها مما هو فعيل بمعنى مفعول و كذلك ايامى
و يتامى محمولان على وجاعى و حباطى و المحذوف يرد عند
التكسير و ذلك قولهم فى جمع شقة واست و شاه و يد شفاه و استاه
و شياه وايد و يدى و المذكر الذى لم يكسر يجمع بالالف و التاء
نحو قولهم السراذقات و جمال سجلات و سبطرات و لم يقولوا
جوالقات حين قالوا جواليق و قد قالوا بوانات مع قولهم بون و اما
الرباعى و الخماسى من الاسماء و الصفات فاعلم ان للرباعى
خمسة ابنية **فعلل فعلل فعلل** كثعلب و برقع و زبرج و درهم و
دمقس للاسماء وكسهلب و جرشع و دفنس و هجرع و هزبر
للصفات و للخماسى اربعة **فعللل فعللل فعللل** كسفرجل و
قذعمل و قرطعب و قهبلس للاسماء و كشمردل و خبعشن و جردحل
و جمحرش للصفات يجمع بالتكسير كلها على **فعالل** مجردة كانت
من تاء التانيث او غير مجردة و بالتصحيح ايضا و يقال وهشمون
و هجرعون و صهصلقون (↓6^a) وحنطلات و بهصلات و
سفرجلات شمردلات و جحمرشات و ما كان الرابع من الاسماء و
الصفات حرف لين **كفعال و فعال و فعول و فعول و فعيل و فعلال و**
فعول و فعليل كسر على **فعاليل** كعمار و دينار و اصلها دنار و
سكين و تنور و ذروج و سنور و سكين و قرطاس و عصفور و
قنديل فقس على هذه الامثلة التى ذكرناها جميع الاسماء و الصفات
و قلما شذ منها اسم و صفة و الله الهادى

افعل الا المؤنث خاصة نحو عناق و اعنق و عقاب و اعقب و ذراع و اذرع و امكن من الشواذ و لم يجئ افعل فى المضاعف و لا المعتل اللام و قد شذ نحو سرر و ذب فى جمع ذباب و اصله ذيب و لما لحقته من ذلك تاء التانيث مثالان فعائل فعل نحو صحائف و رسائل و حمائم و ذوائب و جمائل و سفن.

و لصفاته تسعة امثلة **فعلاء فعل فعال فعلان افعال افعلاء افعله** فعول نحو كرماء و جنباء و شجعاء و ذوداء و نزر و صبر و صنع و كنز و جياذ و هجان و بنيان و شجعان و خصيان و شحقان و اشراف و اعداء و انبياء (↓5⁶) و اشجة و ظروف و يجمع جمع التصحيح نحو كريمون و كريمات و اما فعيل بمعنى مفعول فيكسر على فعلى كجرحى و قتلى و قد شذ قتلأ و اسراء و لا يجمع جمع التصحيح فلا يقال جريحون و لا جريحات و لمؤنثها ثلاثة امثلة **فعال فعائل فعلاء** نحو صباح صباح و عجائز و خلفاء و قد يقع الاسم المفرد على الجنس ثم تميز منه واحده بالتاء و ذلك نحو تمر و ثمرة و حنظل و حنظلة و بطيخ و بطيخة و سفرجل و سفرجلة و انما يكثر هذا فى الاشياء المخلوقة دون المصنوعة و نحو سفين و سفينة و لبن و لبينة و قلنس و قلنسوة ليس بقياس عكس تمر و ثمرة و كمائة و كموءكم و جيئة و جيوء و قد يجىء الجمع مبنيًا على غير واحده المستعمل و ذلك نحو اراهيط و اباطيل و احاديث و اعاريض و اقاطيع و اهل و ليال و حمير و توام و امكن و يجمع الجمع فيقال فى كل **افعل و افعله افاعل و فى كل افعال افاعيل** نحو اكالب و اساور و اناعيم و قالوا حمائل و جمالات و رجالات و كلابات و بيوتات و حمرات و جزرات و طرقات و معنات و محوذات و دورات و مصارين و حشاشين و قد يقع الاسم على الجميع ثم يكسر عليه واحده و ذلك نحو ركب و سفر و ادم و حلق

تسعة فعل فعال فعلة فعل فعلاء فعلان فعال فعول نحو شهد و جهال و فسقة و قضاة و يختص بالمعتل اللام و بزل و شعراء و صحبان و تجار و قعود و قد شذ نحو فوارس و لمؤنثه مثالان فواعل فعل نحو صوارب و نوم و يستوى فى ذلك ما فيه التاء و ما لا تاء فيه كحائض و حاسر و للاسم مما فى اخره الف تانيث اربعة مقصورة او ممدودة كفعلى و فعلاء مثالان فعلى فعال كصحارى و اناث و للصفة اربعة امثلة فعال فعل فعال كعطاش و بطاح و عشار و حمر و الصفر و حرامى و يقال ذفريات و حبليات و الصغريات صحراوات اذا اريد ادنى العدد و لا يقال حمروا و اما قوله ليس فى الخضراوات صدقه فلجريه مجرى الاسم و اذا كانت الالف خامسته جمع بالتاء كقولك حباريات و سمانيات و قد جمع فعلان بثلاث حركات مع سكون الحشو اسما على فعالين نحو شياطين و سلاطين و سراحين و قد جاء سراح و صفة على فعال و فعلى بالضم و الفتح نحو غضاب و سكارى و كذا كسالى و عجالى و غبارى و فيعل بكسر على افعال و فعال و افعلاء نحو اموات و جياذ و انبياء و يقال هيئون و بيعات و فعال و فعيل و مفعول و مفعل يستغنى فيها بالتصحيح عن التفسير فيقال شرابون و حسابون و فستقيون و مضروبون و مكرمون و قد قيل عواوير و ملاعين و مشائيم و ميامين و مياسير و مفاطير و مناكير و مطافيل و مشاون و ما كانت زيادته ثالثة مدة كفعال فلاسمائه فى الجمع احد عشر مثالا افعلة فعل فعلان فعائل فعلان فعلة افعال فعال فعول افعلاء افعال ذلك نحو ازمنة و احمره و اغربة و اغرقة و اعمدة و قذل و خمر و قره و كتب و زبر و غزلان و صيران و غربان و ظلمان و قعدان و شمائل و افائل و ذنائب و ذقان و قضبان و غلمة و صبية و ايمان و افلاء و فصال و عنوق و انصباء و السن و لا يجمع على

اثوب و اعين و انيب و امتنعوا في الواو دون الياء من فعول كما
 امتنعوا في الياء دون الواو من فعال و قد شذ نحو فوج و شؤدق و
 يقال في افعل و فعول من المعتل اللام ادل و ايد و دلى... نحو
 فتور القلب اكثر و قد يكسر الصدر فيقال دلى و نجى و قولهم قسى
 كانه جمع قسو في التقدير و ذوى التاء لمؤنثه الجر يجىء الواو و
 النون مغيرا اوله كسنين كسنون و قلون و غير مغير كثبون و قلون
 و بالالف و التاء مردود الى الاصل كسنوات و عضوات غير
 مردود كثنات و هنات و على افعل كام و هو نظيركم و هى جمع
 امه و اصلها اموه و هو نظيراكم و القياس امو فقلبت الواو ياء لانه
 ليس في كلامهم اسم متمكن اخره واو مضموم ما قبلها و نظره ادلى
 في جمع دلو و التفتيت بالكسرة عن الباء فصار ام و من مزيد
 الثلاثى ما كان الزايد قبل فائه الفاء كافعل اذا كان اسما جمع على
 افاعل كاجادل و اباجل للصفة منه ثلاثة امثلة فعل فعلان افاعل
 كحمر و حمران و الاصاغر و انما جمع بافاعل افعل الذى مؤنثه
 فعلى و بالتصحيح ايضا بالواو و النون كقولك الافضلون و
 الافضلين قال الله تعالى اعمالا بالاخسرين و لمؤنثه فعل و
 بالتصحيح ايضا بالالف و التاء كالكبرى و الكبر و الكبريات و
 على افاعيل ما كانت رابعة مدة كاسلوب و ابريق و استار و على
 مفاعل اذا كان الزايد ميما باى حركة كانت فتحا او ضما او كسرا
 كمشرق و منجل و مثقب و على مفاعيل اذا كان رابعة مدة كمملوك
 و مصباح و مسكين و كذا اذا كان مثقل الحشو كمخنت و ما كان
 بعد فائه الفاء كفاعل اذا كان اسما فله اذا جمع ثلاثة امثلة فواعل
 فعلان بالضم و الكسر نحو كواهل و حجران و جنان و لمؤنث مثال
 واحد فواعل (15^a) نحو كواثب و كذا افاعلاء نحو نافقاء و قاصعاء
 و دائماء و سالغاء نوافق و قواصع و دوام و سواب و للصفة منه

و مع العين المضمومة على افعال كاعناق و مع المفتوحة على افعال
افعال فعلان كازللم و جروان و يقال ظبية و ظبات و همزة و همزات
فعل بكسر الفاء مع سكون العين جمع على **افعال** فعول **فعال** فعلان
فعلة كاجمال و اشعاب و حرصان و قروة و مؤنثه على **فعل** فعلات
كسير و سدرات و مع العين المكسورة و المفتوحة افعال كابل و
اعناب و مؤنثه على **فعلات** كعنبه عنبات و فى هذه امثلة اعمها
افعال ثم **فعال** ثم **فعول** و **فعالن** بالكسر و هما متساويان ثم **فعالن**
بالضم و **فعله** و هما متساويان ثم **افعل** ثم **فعل** ثم **فعلة** و **فعل** و امثلة
صفاته كامثلة اسمائه و بعضها اعم من بعض و ذلك قول اشياخ و
اهلاف و احرار و ابطال و اجناب و ايقاظ و انكاد و اعبد و اجلف و
صغار و حساب و وجاع و قد جاء و جاعى و نحو رطلة حباطى و
حذارى و حيفان و اخوان و وعدان و ذكران و كهول و بطله و
سينحة و وردة و سحل و نصف و خشن و قالوا (4⁶) سمحاء فى
جمع سمح و الجمع فما كان من هذه الصفات للعلاء الذكور غير
ممتنع و قالوا و صبغون و ضبعون و حسنون صبنون و حذرون و
ندسون و المؤنث الساكن الحشو لا يحد من ان يكون اسماً او صفة
فاذا كان اسماً تحركت عينه فى الجمع اذا صحت بالفتح فى المفتوح
الفاء كحمرات و به بالكسر فى مكسورها كسدرات و به بالضم فى
مضمومها كعرفات و قد يسكن فى الضرورة فى الاول و فى السعة
فى الاخرين بلغة تميم فاذا اعتلت فالاسكان كبيضات و جوزات و
ديمات و دولات الا فى لغة هزيل قال قائلهم اخو بيضات رايح
متاوب و يسكن فى الصفة لا غير و انما حركوا فى جمع لجبه و
ربعه و حكم المؤنث مما لا تاء فيه كالذى فيه التاء قالوا ارضات و
اهلات فى جمع ارض و اهل و عرسات و عبرات فى جمع عرس
و عبر و امتنعوا فيما اعتلت عينه من **افعل** و قد شذ نحو اقوس و

كتاب و كتب و صبور و صبر و نخلة و نخل ٣ بتغيير الحركة نحو جوالق و جوالق و خشب و خشب و اسد و اسد و ينقسم الى قلة و كثرة فجمع القلة العشرة و ما دونها و امثله **افعل افعال افعله فعلة** كافلس و اثواب و احربة و غلمة و منه جمع التصحيح (4^a) يقال هؤلاء العشرة مسلمون و تلك التسع مسلمات و ثمانية الجر و سبعة اثواب و ستة ابواب و خمسة اجرية و اربعة غلمة و ثلاث نسوة و ربما يجيء في القلة على امثلة الكثرة ما ليس له مثال فيها كقلب و قلوب و قفل و افعال و شيع و شيوع و قد يستعار جمع الكثرة لموضع جمع القلة كقوله تعالى **ثلاثة قروء** فامثلة الكثرة مختلفة كثيرة و سنورد ما جاء من الجموع لكل من وجدان الثلاثي المجرد و المزيد قلة و كثرة على ترتيب الامثلة ان شاء الله تعالى.

اعلم ان للثلاثي المجرد ابنية المفتوح الفاء مع سكون العين و فتحها و ضمها و كسرها و مضمومها مع العينات الاربع و مكسورها كذلك فصار اثني عشر بناء قياسا فاهمل منها بنائها ان مضموم الفاء مع كسر العين و عكسه لفقد مجيء الاسم الا ما شذ فجمع فعل بفتح الفاء مع سكون العين على **افعل افعال فعول فعال فعولة فعلان فعيل** كافعال نجم و افراخ و بحور و بحار و عميسة و بطنان و ثيران و عبيد و مؤنثه على **فعلات فعيل فعل** كنجلات و عراض و عراصات و نخيل و نخل و مع العين المفتوحة [على ابنية] **فعل فعال فعلان** كاخشاب و خشب و ثمار و بلدان و مؤنثه على **افعال فعال فعلات** كاحذاق و رقاب و رقبات و مع العين المكسورة على **افعال فعول** كاعقاب و ثمر و مؤنثه على **فعلات** كتبعات و مع المضموم على **افعال كعضد** و اعضاء فعل بضم الفاء مع سكون العين جمع على **افعال فعول فعال فعلان فعلة** كاغصان و برود و جراح و كيزان و ترسة و مؤنثه **فعل فعلات** كعقد و ظلمات

مجفوری هاجوری بنا انچه بیاء نسبت اید اغلب ان معرب و معروف باشد و الله اعلم.
 چون از اسماء معربه و معروفه بطریق وجدان پرداخته شد بیان امثله جموع لازم آمد چه در صحاح ذکر تثنیه و جمع نیامده است مگر اندکی و اینجا در بیان امثله جموع فصلی بیاریم و بالله العون و التوفیق.

فصل فی بیان امثله التثنیه و الجمع

اعلم ان للتثنیه بنائین لیس الا وذاک بالالف و النون المكسورة كرجلان فی الرفع او الیاء المفتوح ما قبلها و النون المكسورة كرجلین فی الجر و النصب و علی هذین البنائین مطردا جمیع المثناة فی الاسماء و الصفات و اما الجمع فعلى جزئین ماصح فيه واحده و یسمى **جمع التصحیح** و ما كسر فيه یسمى **جمع التکسیر** فالاول ما فی اخره واو مضموم ما قبلها او یاء مكسور ما قبلها بعدهما نون مفتوحة كمسلمون و مسلمین و ما اخره الف و تاء كمسلمات و الذی بالواو و الیاء فمخصوص باولى العلم فی اعلامه و صفاته كقولك الزیدون و المسلمون الا ما جاء فی نحو فلون و بثون و ارضون و مروون و اوزون و الذی بالالف و التاء للمؤنث فی اسمائه و صفاته فیعم العقلاء و غیرهم كالهندات و المسلمات و الثمرات و الثانی و هو **جمع التکسیر** و معنی التکسیر نقل الاسم عن دلالتہ علی الواحد بتغییرا ما تقدیرا فی نحو فلک و سبحان لدلالتهما علی اکثر من اثنین كقوله تعالى اذا كنتم فی الفلك وجرین بهم و كقولهم اهل سجان و اما ظاهرا و ذلك علی ثلاثة اوجه بزيادة الحرف نحو رجل و رجال و حبل و احبال ۲ بنقصان نحو

جوارش گوارش خوان خوان خفتان خفتان خاوانجان ع دار برنیان
 ع دیوان ع دار برین دار فرین دکان ع رحنین ترشی راسن گیاهی
 ع رسن ع راتان ع رعنین زرفین زعفران زیتون سندان ع سنان
 ع سورنجان ع سکنجبین سکنگبین سجستان شکرستان سفیان
 سختیان ع شاهین صین چین صابون ع طرخون طلخون طاعون
 ع سرنجبین ترنگبین عنان ع فرزبان فرزین قروان کروان قیروان
 دیار مغرب قبان مشدد و مخفف کپان کتان ع کفن ع مرجان ع من
 یک من مرزبان مهرجان مهرگان مارستان بیمارستان منجنون
 گردونچه نسرین ع نسترن ع یاسمین یاسمون.

الواو سرو ع فو ع مو دارو.

الهاء اسطوانه ستون خانه باجه اباببله ابریق کماسه ع
 قمقمه م باه باء شهوة فرج جبه ع جنازه جمازه مرززه ع حقه حق
 حقاق خصیه بیماری دیه ع دراعه ع مدرعه ع زلغلیجه خریطهء
 حمام سده درگاه شکرچه سکره سفره سفتچه ع سله ع سکتہ ع شاه
 ع شجنه ع شرنجه بند مصحف و کتاب و غلبه صفه ع صغانه
 چغانه صعوه صعوه طبانچه طبانیه عصیده ع قافیہ غضاره عذاره
 غله ع غزاره ع غاشیه ع غالیه ع فوطه ع قبیلہ قلبیه ع قرابه ع
 قطعه ع قصیده (↓3⁶) کراسه ع کیس ع کبیسه روزهای کم امد
 سال لوزینه ع هریشه ع هر اس هرشه بز نقره ع نافجه نافه نقایه
 سره نقایه ناسره وسمه وسمه.

الیاء باری بوریاء بالتشدید بوریاباف بازی بازخیزی
 خیزی خیزو توزی جامه رازی ریی مروزی مروی مراوزه م
 ترکی ترک فهلوی فهلوی فارسی فارسی رومی ع روم کردی کرد
 اکراد م سکری شکربره دردی ع شاکر چاکر قالی ع قلعی

روستا زرداق م زردق رسته زندیق زنادقه م زیق زه گریبان
 سرادیق سراده سرق سره سنبوسق سنبوسه شهدانق شهدانه
 صندوق ع تابق تابه ععق عکه عقیق ع فستق پسته فلاتق فلاته ع
 فرزدق ۲ زوالهء پرزده فیلق پیله فتاق مایهء خمیر فرطق کرته
 لقلق لکلک مالق ماله منجنیق مهره مهرق ناوق ناوه واشق واشه
 بارق پاره یلمق یرمه.

الكاف درنوڪ نوعی ازفكندنی سنبك سنب علک ع فتك
 كعك كاك لك ع فلك نوعی ازحبوب ملك مسك مشك نیزك
 نیزه.

اللام ابهل ع اكحل رك هفت اندام اطریفل ع بلبل ع تل توده
 جلجل ع جلاجل ع جل ع حواصل ع خال ع خیلان م دمل ع
 دمامل م زنجبیل ع زنبیل زنبل سجیل سنگ گل سنبل ع (↓3^a) نیل
 م شكال ع صندل ع جندل ع طبل ع عسل انگبین غربال غربیل
 غل ع فلفل پلپل فرجال پركال فیل پیل قفل ع قیفال رك سراروی
 قرنفل ع قنایل لعل ع مقل دارو ع مثقال دینار سنگ نارجیل گوز
 گوز هندی.

المیم ابریسم ابریشم برسام ع بقم ع بوم ع جام ع جذام ع
 حجام ع رخام ع زكام بیماری ع سلجم شلجم ع صرم جرم
 طارم بالاخانه ع فلهم ماكوی بافنده و عورت زن قاقم ع قلم خامه
 لجام لگام ملجم جامه موم ع مرهم.

النون ارجوان ارغوان انجذان انكدان ارزن اشنان ع
 اصفهان اسبهان نام شهر عراق همدان ع ایوان ع ایران ممالک
 فارس بستان ع بارنجان باتیکان بوران بورانی و نام ملکه که این
 نوع طعام منسوب بوی است برتکان نوعی از گلم توران ممالک
 ترک جرجان شهر گرگان جوشن جلنجبین گلنگبین جلستان گلستان

ابرشمینه خزاز فروشنده ان درز ع درزی ع دهلیز ع شیراز
ع فالیز پالیز ع قز پيله ع کوز کوزه لوز بادام لوزینه ع نیروز
نوروز.

السین اطلس ع استخودوس یعنی دارو ع انبوس ع بلاس
پلاس ع جاموس گاومیش ع جاورس گاورس دیوس مشدد و
مخفف ع ریباس ریواج ریباص کرفس کرفش کرباس ع کوس ع
کاس کاسه و جام کیس کیسه مقنطیس و مقنطیس بالتمام و النقص
سنگ آهن ربا نرجس نرگس نقرس ع نادرس گورستان ترسا و
مغ.

الشین خیش ع طش ع قفش کفش ه مرزنجوش مرزخوش
مرزنگوش.

الصاد قفص قفس حص کج مصوص مسوس یعنی مرغ در
سرکه پرورده.

الضاد حضض جدل حوض ع.

الطاء بط ع بربط ع بساط ع ساباط ع صقراط جغرات و نام
حکیمی قسط.

العین جزع ع شمع جرع ع طمع ع قمع.

الغین باغ ع صمغ.

الفاء حرف ع دف ع سنجرف شنگرف، اما قحف ع قطایف
ع مشرف.

القاف ع استبرق دیبا سطر برق بره باسلیق رک فرودین
بازو باشق باشه باذق باده بندق گوی کلبن ع بوتق بوته بورق بوره
بوق ع بارق باره بیذق پیاده بیجانق بیچاره بنق بنیقه خشک
تریاق تریاک جلاشق کروهنه خندق کنده خریق دارو ع نورق
دوره و پیمانہ کرده دلوق دله دق بیماری ع رواق کاشانه ع روستاق

صنج چنگ صاروج ع طسوج طسوج طیوج تیهوه عاج ع فیج بیک
فالودج پالوده فالج ع فنج کبک قولنج بیماری کوسج کوسه کشتج
میان بند مغان کشتی گرفتن از ینجاست مردار سنج مردار سنگ
موزج موزه نارباچ ناربا نارنج
الحاء قدح.

الحاء اسفناخ سنا ناخ رخ ع زر نخ فخ ع نخ نوعی از
جامها ع.

الذال اقلند کلنده برد ع ثرید تریده ریوند ع .
الذال استاذ استاد بغداد بغداد بشذ بشذ ترمذ ترمذ ترمده تریذ
داروی جنبذ گنبذ جهبذ کهبند یعنی دانای مغان زمرذ زمرذ سبذ
سبذ سمبذ نان سبید فانیذ فانیذ کاغذ کاغذ هرید [هرید] خادم آتش
کده [موبذ] موبذ حاکم (2⁶) و معلم مغان.

الراء ازار ع ایزار م ابزار اقرار دیک انبار ع بار نار
بازدار بندار ع بیطار ع جوهر گوهر جهر جهره جزر گزر خنجر
ع خنار ع شبر خیار جنبر حریر ع خسکار نان خشک ارد حصار
ع حصیر ع حصیری منسوب به وی دینار ع رصار اچار زیر ع
اهنگ بترنم اهنگ پست ع زنبور ع طنبور ع طنبار م طنجر پاتله
سمسار ع سمور ع ساطور ع سکر شکر سیسر سه برگه شعر
شعر ع صبر ع صاغر ساغر عنبر عبیر م فطیر ع قنبر قنبیل ع
قیر قار ع کبر م کافور کور کور نیشابور نیشابور نیلوفر ع
نوشادر ع هزار هزار دستان.

الزاء بز ع بزاز ع اشکر استرموزه و کفش جوژ کوزه
جوزینه کوزینه خز

وی علامت نهیم و از جماعت ج و از معروف ع و از مثله م علامت کنیم و معربات را نیز ترجمه اریم و بالله توفیق.

الالف ابرسا از ادویه ع افاقیا داروی ع باقلا باقلی باقلی م بالمد و القصر توتیا ع جوز بوا کوز هندی ع سقمونیا داروی سناء مکی ع سیمیا ع قلونیا ع قهربا کهربا کشوئا داروی ع کشوٹ م کثیرا ع کرویا ع لوبیا ع مطوا فاژه یعنی یازیدن اندام ثوبا فاژه دهن هندیا کسنی.

الباء اسرب اسرب م جوذاب کوداب جودب ع دولاب ع دباب بردو جامه و نام مردی ع رکاب ع زرنب ع سنجاب ع سراب ع عناب جیلاب ع عصیب ع قرب موضعی فاریاب یاراب ع قصب ع کنت ع قنب م کناب ع کباب ع لبلاب یشب یشم.

التاء انزروت غزروت داروی چشم بخت ع بیت ع تابوت ع توت میوه ع و لا یقال توت بالتاء و کذا فی المقدمة ایضا دست پیشگاه مولد دشت ع ودات دویت ع سبلت ع سخت ع طست طشت طسن م کیمخت ع یاقوت.

الثاء توث توث کذا فی السامی شبت شبت گیاهی م کوٹ کفش.

الجیم اترج ترنج ترج م سفند یاج سپند پاستیج ماشور النحوج چوب عود ملیخوج م املج امله انموذج نمودار اهلیج هلیله هلیج م بابونج بابونه بلیلج بلیله بنج بنگ بردج برده بنفسج بنفشه تفرج فرجه چاک جامه و فلج بازوبند دهنج دهنه ورمسنج ورمسنگ م -رمسنج م دیباج دیبا دراج مرغی ریواج ع رهواج رهواره رهوج م زنج زنگ زنجی زنگی زاج زاک سبکباج سبکبار برماسنج شبه سنج سنگ ساج انبوس سیاه سفتج سفته شبستج دستارچه شسته [ج] شسته گه م شترنج ع شاهترج شاهتره شورباج شوربا شرح شیر

معروفه در هر دو زبان عربی و فارسی بر یک صنعت بود از بسیاری و در خیر احاطت و ضبط نیاید بس از ان کلمات آنچه متداولست از مترجمات کتب لغات در هر باب و بعضی از اسماء معجمه را از کتب تواریخ و انساب که در صحاح نبود آوردم و باخر صراح الحاق [کردم] و [از] اعلام مشاهیر عالم از عهد ادم صلوات الله علیه تا بعهد خود انبیاء و خلفاء و ملوک و معارف ائمه و مشاهیر و اعیان بقدر الامکان باز نمودم و بالله القوة و الحول و منه القدرة و الطول.

المعربات و المعروفات من الاسماء الاجناس

بدانکه معرب انرا گویند که از عجمیت او چیزی تغییر کرده باشند و بعربیت آورده چون لفظ برق از بره و قهربا از کهربا و مانند این و اسم معروف انرا گویند که به هر دو زبان عربی و عجمی بر یک صنعت باشد بی تغییری چون عصا و قبا و چون کوفه و بصره و مانند این و مولده گویند لغة حضریان را و تازی نیز گویند محضرم انکه جاهلیت و اسلام را دریافته باشد عربی لغة بدویان است و عاربا و عربا نیز گویند و اصل در لغت ان است و اغلب اسماء شهرها و مواضع چنین که آورده شد و اسماء ادویه و اعلام از قسم معروفات (2^a) و مولداتست و ان سخت بسیار است و آنچه در پارسی این دیار متداولست و مشهور است ان مقدار که بما رسیده است بیاریم و اواخر کلمات را بر ترتیب حروف نگاه داریم باعتبار ظاهر لفظ چنانکه ترتیب صراح است و آنچه در صراح آمده باشد و اینجا مکرر شود رقم مثنی چنین ۲ بر

(↓1⁶) بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده و الصلوة على من كان رسوله و عبده محمد المصطفى من الخلائق عنده وعلى اله و صحبه بعده اما بعد فاني افردت الاعجمية المعربة من اعلام الملائكة و الناس و اسماء المعارف و الاجناس لما ان صاحب الصحاح رحمه الله اورد بعضها دون بعض فالتمس مني من لايرد سؤاله بل يحب قبوله ان اجمعها و اضم اخواتها العربية معها مجدا في الطلب ملتقطا من كتب التواريخ و الادب بقدر استطاعتي و مبلغ بضاعتي مما وصل استماعي اليه و حصل اطلاعي عليه ليتم كتاب الصراح و يظفر الملتمس بالنجاح مراعاتي البعض على الترتيب من الكلام او اخرها عائصا لاستجلاب الدرر زواجرها مستعينا بالله و هو الحقيق بالعون و التوفيق ميگويد جامع اين طريف و تالد محمد بن عمر بن خالد المعروف بالقرشي ثبته الله على هدى النبي القرشي كه چون كتاب صراح من الصحاح ساخته شد و از شغل او پرداخته امد بحمد الله و توفيقه هر كه از علماء و فضلاء عصر و زمان صانهم الله عن النوايب في الامان كه نور نظر و مطالعه او برين نسخه تافت شرف قبول او يافت چنانكه جوائز احارات و قلايد بعضى قصائد از ايشان بر استحسان صراح مصداقى صريحست پس جمعى از دوستان كه بروايح اين بوستان چون گل شكفته بطريق التماس گفتند چه بودى اگر الفاظى كه در تركيب عجمية و تعريب است همه در ين ثبت امدى اگرچه صاحب صحاح صب الله عليه سجال الرحمة بكل رواح و وصباح بعضى از انهارا ذكر کرده است و اغلب را نياورده است چه تمام معربات و اعجميات

جمال القرشي

الملحقات بالصراح

اِيخَاةٌ لِمَا أَمَرَ اللَّهُ عَمَلًا وَتِلْكَ الْأُمَّةُ

ضد صفة التذكير وتقرر الكلام شيخ الاسلام جوامع الملة والدين الى الجليل طاهر بن عاصم القاهري البارحلي في
 وهو من ركنه وعالم جليل عظيم النظر ما رأيته اجد ولن يرى وان عجز الابدختم عليه التذكير وتقرر العلم
 من انشاء الخطب والرسالات وقد كان يحول في ميدان الشر والنظم لوجوه لا بد منه وانما لا تستر
 عرسه بحجة منشورة ومنظومة فاوجز المنفصل طاريد العلماء وجماعة الجليل ووجز البداية في القدر
 من تالي الدين المرغيباني في فاجح وسماه يدية المهدي من هذا اية المهدي في غاية الاجازة بلا خلاف في
 اليك الى وعتون الدلائل في مجرى ما سهل حفظ البداية للمعتل من المهديين وتيسر لهم فاعلم يا شهيد
 استعملها ببارك جند حين كنت فيها في سنة ١٠١٠ هـ فكتبت بملأه الى باب التيمم وترك وسمعت اليك
 لا تحامها وختم عليه قبل اختتامها ولتسرع اليك اشعار بالعلم في غاية وبالفارسية بلغة بالركعة
 على الالسن المثلث عالم يصنف مثل من القدام والاحداث في علم من كل ارض لم يتل شيئا من العلوم
 في مدة عمره وايضا فكتبت بخط الشرف اجازة مما علة من كل بعد ما التمسها بحلا كما انشاء في السوال
 عن اياها بالروية المتاني من قرأها وراى خطه ترك من سواه وخطه بلدة جند في سالفها
 عليه وانا في قديم غير انها من رايته وبقا النجار بها ما في حجة بها عما فيها وسوقها من رايته
 وسوقها اذ ركت بها من الشيخ قد مشى اليك ما حج اكن على كمال الحق والدين اكنوا من في السفلى
 المدعوين بلاد التركة شيخ بابا في روه فانه تهرت خدمته واغتمت صحبته وآزت اراة وبسوم
 العلامة الكمال المطوري رحمه الله في اكله وكرهه وقد هو اقدم اعيان سلطان المشايخ الذين الكرى الى اكن
 وناكسنا به والمراى في بيته وبابها رايته كتاب في الطريقة واكتشف سيف الدين البافرن اية كتبه بخطه
 المطهر الى خليفة شيخنا كمال الحق والدين عمدة السالكين فاشار الى الشيخ جنى دنار في حاله الى حواله
 كناية تاريخ وفاته فكتبت هذا المنثور المنثور على صبيح شوره او بمقنونه على راسي قرو كجند في حيا اباد وبقا
 الافر الامام حج الحق والدين شيخ الامم سلم الله والتسارع هذا امر قد من شهد الشها والوفد سها و
 في الحق جهادة وبهد السالكين في العالم العالم الرضى ساك ساك الطريقة مالك مالك الكوفة قدوة العالم
 عمدة السالكين ناصب رايات الجاهل صا حيت آيات المشاهدة في حرم منقذات التجلي والكنوز محرم
 الوحدة والالوق كمال الحق والدين شيخ المشايخ في العالمين المصطفى من الارواح في حرم منقذات التجلي والكنوز
 في رايه من القدس بنعيم المشاهدة والانس وقد توفي في يوم من خمس وثمانين ليلة الخميس في حرم منقذات التجلي
 اثنتي عشرة وسبعين وستا في رايته في الدنيا ومسلما في العالمين ومصلينا

على محمد وعي آله لعقود الطاهر
 في حرم منقذات التجلي والكنوز محرم
 في حرم منقذات التجلي والكنوز محرم

بالليل وزجفوا اليها كالليل فبينما هم يرقون الصباح على الدروب المحروبة سمعوا الصياح قبل الاصبح
من بطون ايجيون فسألوا عن ذلك فاخبرهم ان ذلك صياح المؤذنين لاذان البر وكانوا يشعرون من مواظبتهم
على اجبار الدنيا ليؤذون في جمع الليل على التوالي وفيها اربعه آلاف من مسد اجزاء وكل جماعة سبعون
متناسخ الاقوام فيها هم ذكركم اخبر فقالوا الواصح اهل ايجون واطلعوا مع كثيرهم على قلنا لغز واعلى
ذلتنا ولا عرقونا تحت بصاقهم فضلا عن لما قبا بنا ولصاقهم فرجوا منهن ميين وولوا عنها مدبرين وذلك
منه بركة اذ انهم بالتوالي واتجروهم بالدنيا في زرعتهما مشهد الشح الايام المحقق المفسر في بكر القفال المشافى
رهم الله ورحمته ما سمعنا انه رجع عن حاجه وسكن بغداد بامر خليفة زمانه فيينا هو بدرسي يوم الطلبة
ازواج حلا وتوجه نحو الشرق فكثروهم بهم فسئل عنه فقال خذت بالكوفة الذين اجاطوا بلدا فكتب
هذا الثاني في الحق ان اهل الشام كانوا يمشون في مقابلة الكفار ومقاتلتهم اذ جاور الكثير منهم
توقع بينهم فانهم مواجعا باذن الله وكثرت على باب مشهده ما تنقطع عن عربية وفارسية
سرع لما حضرت بننا لاسال جايه شجرى على الفقى بين الفاكه افتم الى اللهم قبل مناجى فينتفع هذا القام القفال
فروحت عن ذاك الكتاب فوجدناه ان الصياح كلها تكفى الى الفاكه امر ما تف غيب كوسى كه كفت ابن شاذان اخذت
خند ما تن شيا تانباى كليلد كيايش ما يند كاه بو بكر قفال شافى ما رسيدم دينا تعاشى ازين دره تويراى
اكر طالبا تعاشى ما والفيت بنا اول اجيما ان كيا من الملك اكبير بدر ملك وتركة التي كانت عمدة الملك
واركانه ومن ابنها الاجل الاعز علاه الدين دام علاوة اوفى ابنها بها واصدق ابنها هما من اكنواهن
والاخرى من السلام جلال الله والدين صلواتهم ومن كان لا فاق الصدارة بدرهم والقاضي الامام صدر اكن الدين
والنبي نصره اكن والدين سلما الله ما تم اتفق جلولى بها ثانيا وقد استولى عليها الامير السجى ذوالكرم
وكبود نصره الدين سلوان محمود بن السيد الاجل علاه الدين المعروف مستيد كنده بن السمرقندى ثم الما في
بهلوان هذا من اختى وبيننا قرابة وواضحة جهة ابنه الاجل الاعز امير ناصر وهو ابن اختى منه ولى بهلوان
رباعيات واشغار فيها هذا الرباعى من شافى كه سى اكر من هو دوت به وست دل او منق بدل جودت به شافى
بجهاى نبات دوى توده بهت عن ان كوم كيرت بهلوان محمود بهت به وقلت ابنه ناصر موشجه سدى عن عناصر اجرات
بر نوره ولها سده از نام خورشى تومس روى كنده ووز سعادت زديك وفيها ايهام لطيف علم من كنده السلطنة
وتأمل واما اهل الشامى فاكثروهم جشاشى من عادون للفرار كالكلاب معذون الشمس يوم الاطفا والابنا
ما بعد عليهم توبة الذناب ويارا كركند بلاد الفلج والركا ومجامع التلال والرمان ومصانع النعوض النمان
وسكان الصهد السال فلوات متباعدة اجبال وصلح بار كند كنده العلاء صدر الصد ووز بدر الدجور الجوى الامام

تكون كذا كذا
الرجوع الى
الرجوع الى
الرجوع الى

326

ورغبتنا فاسترجعنا بها اياما وتوجهنا منها الى اوجنه فضا ذفنا في الطريق الملك السعيد العفيف الشهدى
 ملك والى رغبته فخرنا وربنا في ربه الارادة ثم ارجلنا منه جوا ووجدنا فاذا تقاربنا منها بعثنا من
 من قديم المنافقين فما رجعنا اليها الرسول ولا استقبل اليها احد حتى دخلنا السوق ولفنا المظلم الذي كان يدرس
 فيه الشيخ فجلسنا على الدكانات سائر المسمى متوقفين فوجد الشيخ اليها معتذرا عن تقيدها استقبالنا واننا
 ذلك اليه في قلبه الميمنة والمبصرة واعني جيش الجدان وجماعة النصارى لا يتحجم على الشيخ مستغفرا عليه بركت
 الاستقبال ودخل السوفيتون عليه متني وفراي واخبروه مقاولا مستجلاوه وهو يقول مهلا مهلا لجلسوا حتى تم
 وطيفة السبق فبعد ان طال احواسنا وطلنا فرح من المسجد ففقت مستقبلا اليه اذ وقع على طليعة يده فوالى
 واصحابي منهم نظره فانهم عسكرا وتلاشي فكري ففقت منهم تاصرونا نسي على الكلام حتى السلام ففقت في مكان
 لي خفيا استيت السلام فضلا عن الكلام فابن عسكرك ويمسكك ميسرك ثم اعطاني على الفور وقار خفا لم ابني
 التور وما صنعت حتى الآن يا فلان بن فلان وشتمت شتما شنيعا فاجتال ليليق بالجنس الانسان فكيف يدرك الانسان
 فافقت بخندة بكن قلت وانا غلط وهذا الرجل ليس كالمثله ولعل محارا تصعد الان الى دماغى ففقت في ذلك
 وفي المناظره موه بعد وفقت ففقت نذهب الى البيت وتقدم ونحن على اثرها فافقت فافقت فافقت فافقت
 كجد الى نفسي وتجميع متفرقات فكري وجدني فالتفت الى وقال لي سيرا اتم اريدت بجدان اسلمت ففقت الى
 مع نفسي قد ميم وتبت اذ ذاك توبه نضوجا وطبت بارادته قلنا وروجا ففقت بعد ذلك خدمته مواهبه وفتوحا
 رحمه الله سبحانه وتعالى عليه بالامتنان في شهر رجب سنة 1148 ومما سمع من شرفه بشرفه مخاطباته وكرايمه كجائته وبميت
 بين مصاحبه وتلذذت بطيب محاورته الامام الكثر الهام الخرمي الملقب بالدين الرضى السروي الشاربي
 فهو وجد زمانه في انواع الفضائل وفرد قرانه من اقرانه في علوم الاواو والادابى توطن ما يدكان بعد اكله من كونه
 مستقر عنده واستمعنا له وطابت ايامه والذاتية وقد سبق اليه رساله في الاستيقاق قبل التلاق ثم اوفنا
 بالتمام في شرق الزمان المتطلب اياها منى النية وهذا المنظوم مضموع فيها وما هي من كى يعقوب حواديج
 وعليه من صدق نصيب الكبر الى قوله وهو في الابيات فجز بان بزنى شاستانه منه الدنيا يشنوا لها وفاق
 والشعر عشرينتا وكتب او الرساله رابعية حارسه بثلاث مصارع موشجا مصرعها الراب فيها يكذرا مولا
 تابع سراجي في درواشي دين شارح صدره في جود استاني زيبان برضواني في ارسال سلم الله الى رسالتين
 طوبلتين في اجواب عريمه وفارسية مع قصيدة موشجيه غريبة بقرا من ظلال ابياتها رابعية فارسية بلده
 الشانين في بلدة خصبية الارفاه مخدبة المياه معتدله الهواء منهلة الانوار مرفوعة الاطراف في سبوا الكنا
 وقد كانت فيما مضى من الايام فصل عظيم من امصار الاسلام حكي لنا ان قوما من كفا والشركا طوا عليها

بالليل

عليها قول النبي عليه السلام اول العلم معرفة اجتهاد واداء العلم تفويض الامر اليه راوي عن الاستاذ المعظم
 المتقدم مولانا ومولى العلماء الرايحين فخر الملة والدين اشرف الدين بن نجيب بن محمد الكاشاني بسناد
 العالي عن الاعلى معننا الى حضرة الرسالة وقلت لعيني مولانا رحمه الله وانا ان تسع سنين حين ابتدأت
 عنده بكتابة المسمى بالعربيات في ترجمه القرآن فقال لي والدين ونحن سمعنا لفظ الحديث تفويض الامر الى الله
 ان ضافه الى المظهر فقلت الى المصراول للواقع ومع الغابرة والاشراك للسامع من اسمي اجتهاد والله المعنى
 فقال لي يوه نعم ما قلت مولانا فيك ودعالي بالخير سلها الله ببلاد فرحانها وما رخصت منقذ وتعالف رف
 ووجه من اضاهها من ريعه وعرضها وسبعه ومنه اطيب ما كنها هداية واعذرهما ما واسرهما نما وادركها قال
 ورسولها من ارادته اوسن وبها جليلان مشر كان براكه وخفف وهو الى براكه منارات الارباب والصلبي
 وكبراه من رجبنا وزير سلما بن داود عليها السلام عند البعض ومشهد قتيبة بن كليم ومشهدان مشيد
 في الروم ومشهد النفوس بموضع سيد بلان ويقال بها القان وسبقها من الصحابة والتابعين جاوا عيزة
 فيهم من غير الموضع عثمان بن عفان رضي الله عنه وعنه واقتر عليهم محمد بن جبريل في مشهد داود حنيفة
 مشرف ومشهد عبد الله بن جبريل بن قنار وشهدوا ومشهد عبد الله بن علي بن ابي طالب
 رضي الله عنهم نحو قتيبة بن سعيد ومشهد ابي بلال بن رباح ومشهد باور جند ومشهد فرحان ومشهد
 القدر الامام الهام نصره الدين بن الشيخ الامام شيخ مشايخ الاسلام صاحب المقامات والكرامات سرمان الدين فليم الاو
 رحمه الله وسيم القدر الكرم الامام عمدة الصدق والعبادة الجهور لمجاهد الامة كلف الامة ركن الملة والدين
 الاسلام والمسلمين سير من ان القاسم الاو مني صدر اوشى سلمه الله وقيل في اسمه منير مني هو جازر في مشايخ القدر
 كنه بودوشني زنامشني اثره اولين باسم بونق دوم جازر مني ضعف آن سه جوف كرو مشايخ الاسلام
 الامام نقيب المشايخ الكرام عمدة العلماء العظام الامير الامام محمد بن محمد بن محمد القنادي مشيد ومشهد
 الامام عند الكلام ساكن الطريقة مالك الحقيقه جمال الدين الروي اللامشي شيخ سني سني منظر الى الامام بايجي
 وروا اوله كان مجاور المشيد لامشني اند كان حكي لنا رحمه الله من مناقب شيوخ الطريقة برالي الدين
 عليه قدس سره ووقه وقال عبرت جيجون فراسان في عنقه ان شباني مع عشرة من ساكني اصبالي الى اورا الهز
 سببا صبا جاورنا عضة وساهة الا وقد استخرنا بها من مشايخ الطريقة واربا كعقده من يتبرك من اورا
 وينصرف بجاورته ومجاورته وكان اذ ذاك معظمتنا خدنا اذراك فدمه الشيخ برمان الدين وقد ملئت اسما غنا
 من صيدت قبا مائة ومالت طبنا غنا الى التبرك بكرا مائة في سلما من سطل غنا عليه من مشايخ الطريقة ومجاوري
 التي تقامات منها الا وقد اخذنا عليه آداب السلوك والتعرف ونكات اهل التصوف الى ان يكونوا من مشايخنا نقا

سليم تزيه

تعدر بعض اجناب الاصابع في الارض ولا تندر سنبها كثيرا احيى منقطة كما ان في سنبلة منها ما رجبه يودقها
 حتمى باجل الصفات ودرامها الذ مطعوم والطيب منقبات قصبها بين واديين ما وما عذب مورودها
 اجمار الشيب البيض والسود اراضها كثيرة النور واسما راسية وود القوز والسوا كما حرة البرود والحر
 انما سنها حسان الوجوه بين الاطراف فخر العجايب ان الغم السود اذا جوت عليه السند ابضت لما الاضواء
 وقبيل في اسم سلطان ايجن هذا الرباعي كراي ماخ نورخانم دل نفس كنن ملك ختن از نو ديدو حور كنن
 جنان سوزي اري شاه كره كويد تركي به يعلق قري بوليش وكونجيش كنن بلكه جكنج مع حرد الدنيا
 في الطيب الترو وودوس الارض بالرباجين والنور مشين بالفلك المساروس حوزها ومزين كالنك الوار
 بطونها بكونك العلوم وتوافق النجوم اعني بحدور الالهة وصدور الهة فقدم الصدر الاجل المفسر
 السيادة جلال السادة الذي مر ذكره في وصف المارعة وذكر المار من هنا ولا يبع ملك السلام برمان الدين الكبر
 قطعة في الشيب مكتوبة في مشهده على شط سيجون من جانب سوغل ويه اسم جبل عا طنت الشاي وود في
 في سواد الشيب طار ان تير مع بياض الشيب هري خيطه قلت اهلالة وسهلا فذات التالي الذموج كحل عظام
 نتر حمة بالفارسية سرجوى در شيب شبار اذ في در سنده مشكيت بيد سنده كنفم از در اشك اري
 حوش توان كرد عقدر و اريد و ستم القاض الامام الاهل صدر الملة الدين ايجن ري قاض محمد و ستم
 القاض الامام مفتح الامام النائب برمان الملة الدين القاض الامام و ستم الامام في امة الاسلام اتم في الامام
 والدين الحبري و حراف الامراء والوزراء الملك الكرم الكبير والقدرا كخبر جليل الملك صلاح الدين ملك محمد
 والملك العالي سيد الاعالي سند المصطفى الامام الكبر لا مير الوزير الوزير وهو النج الثاق الصاحب
 مولانا كرم الملة والدين العبدري الصاحب وفككت البية في مطلع سنة 818 هـ لم يلبه شاهره زهير كرمها
 والنج حني الصبح تاج مصاحب ششقا ببقيا كرم دين المصطفى صدر الزمان الصاحب اخوه الوزير
 الوزير محمد الدين مولانا مير الاجل الامجد محمد الدين بنو الوزير الكبر صدر الدين الصاحب ايم الله في دار
 اجنان وكرمهم بالروح والروضان اذ ركت بهما في اجتناب في الثاني منها في مخرج سلة الامام الفاضل
 الكامل شمس الملة والدين بن ديقان غاوي وهو كان على المطلاع في السفار الكبر حيا المير اجلبا باي رحمة
 ويواظب على الذكر في مقصورة اجماع وهو عديم النظر في المحسن والتوير غير انه لم يوافق العاري في تعويد الصوت
 بالتم والوزير ولذلك في حيز الذكر وذاك شيب كبير وزرت في اجتناب في الثاني منها مولانا النبي
 النبي البارح الورع بيده المشايخ في الملة الدين الكوايقي فاستقبلني بشتا عا طفا على في التمس في تناول
 احضر مع السورة للسفرة ان اروي جدينا سمعت عرش النبي ليكون لانه صدر الدين في حق السماع والوزراء في

بني

ربيت فضل كاشك في النواحي عادت عليك من العيون عقوداً وقد غشي الزمان كقلل الجبال
 من كرم التلويح وتعد في البرد الشديد وكل من اختار في الحياتي والآخر يدع عن كرم كالمقعد المفلوج
 من يهول صول المشائيم العلوج وقطع دار القوم الذين ظلموا واحمد سدر العالمين واما المعاريب
 كحالة احواله ذوا المناقب العالم من الصدور مولانا الصدر الامام الاجل الافضل الاكمل والكل والكل
 الرفيع والمناقب المنيرة حمل الوصائل والذرية صما الملة والدين صدر الشريعة صدر كبر عا احسنها على
 اقرانه في قرارة ما لعلم العربي واصحابه الرأي والتدبير جنابه منتهى العلماء وبانه محمدي الفضلاء وانا
 من مبادئ الرب الذي يسميها الى ان شخا ومننا شينا بيننا ايجاد اجنبيا وودا انا انا
 من مبادئ الرب الذي يسميها الى ان شخا ومننا شينا بيننا ايجاد اجنبيا وودا انا انا
 والبرية التي سبقت الى الغالي كل قرن من اعطاء الرغائب الصنيعة من علوت التي تحذرة وقد راها
 من مبادئ الرب الذي يسميها الى ان شخا ومننا شينا بيننا ايجاد اجنبيا وودا انا انا
 وضعت الوسيلة والذرية اضعف ذريعتي وخذلت شاني ومن على يدي يصنع في الشريعة
 ان ليس في الشرع حق من عديت اما المردة والطبيعة رفضت وسائلتي ولزمت جنابك من البيت
 ولعلت جنابك من قلبي لعمرك ما ارتضى منك القطيعة من واد جاء العبد المهتم ليهتمك خصبت روضته
 المربوه من وحش بن النوري صدر امطاعا لاهل الدين والديننا طيبة ولتسليم الله خلف صدق وانج
 صابا وهو الامام الاخير الامجد الاكبر زمان الشريعة ملك الائمة الاعلام سواد طلبة والدين صدر السلام الذي تولى
 الصدارة جدا وانا وارثا ومكشفا علما الملة والدين الذي فرضني في تاليف هذه الملحقات بالاصح حاله الاكبر
 والاقرب من الله والى يمين همته ومر به الذكوة الدنيا من عار والاشعة الكبار واخبار الاجبار مولانا
 الامام وقدره النجدي والاعلام اسوة ائمة الاسلام سابق منار المجد والعليا فائق ارباب الفضل والفتيا في الائمة
 استناد الائمة كثر والمكلمات الملهة جلال عقود المعاني والبيان زبدة افضل الزمان صاحب النباهة الهداية تاليف
 الدراسة والدراسة العالم المحقق النجدي المدقق ورين الملة والدين الذي هو في الفضل كبر سبط وعلو على وفق
 علمه محيط ما بهت بفتيا الهدى ولاة الاحكام وتاهت بعلياه كاشع على كل بلاد الاسلام وقد قيل له شعر في الائمة
 لازالت يراينه من سدا اليا جوج اضلال واطوع من اروع حجرة لكن نسبتة يجوز لو باهت الدنيا بار توج بلان الت
 الشريعة من تينه بقل فتواه والملة مجاهة كبحى تقواه ووجصل الله مراده في دينه ودنياه وتبلغ النجابه المنتهات
 ذكره الله في حشرها كانت بلدة حنن طيبة وسبعة عراضها وفيها من كل اشياء صلاصها معتدلية
 بها ونازحة ارضها وسما واه كثره الرساتين والباغات خصيبة المرائع والزراعات عبران جرائها

ك
 خيضة

الزمان ليس غرضه الاثارة ولا معرفة احكام الامم له مهمة من ابن له الهمة لربما ضمه السهر العكرو لبيان تدلته ولكن
 اخذه عونا للسفاينة والوقاية بجلينا للسماهة والقباهة وسلاجا للجدال والنضال طالبا للتغلب على الآوان
 والاشارة والتمائم على النظر والاشكال وهذا الكبر الفطاني وهو من جملة الضلال وامسح تعليم الخط والادب
 فتركه اولي وان حصل منه بعض الازب لان فيه تضييع العيون بالاطفار والغلمان الغيرة وقد جتنبه العاقل وحاميه
 اعني واجحق من باقى وامسح اذا لم تغف انت ولم تنكف فلك امره هذا البلد ليحصلن والله لك من هذا خارج
 احكامه واستتباع بالماز والاهل والوليد وذاك الشوق فشيخ تغذيه وصفه الشوق استجسانه وغلو غلو من هو لانه
 لسانه وابتهار باول من نظم الكلام ووصف له من الطبع والمطامع ثم بالآف قالوا الى ان اتصل به ورجع عليه السلام
 ثم قال قد اخط من به الشعر اخط معجزة له صلح حيث قال وما كنت تتلوا من قبله من كتاب الا اخط بيمينك وقالوا
 وما هو يقول شاعر قلسا ما تؤمنون ولا يقول كاهن وقال وما علمناه الشعر وما ينبغي له الا انه وانقصه بطول ما قلنا
 السعير على التطويل وتكثف من الكثرة بالقليل حكم مولانا رحمه الله على بالشعر واقفا وقافية وامر من بالشعر في سنة
 وقال سمعت ان لكل شعر السائح المانية والاشارة الرائق الرابع فغض في بحر الجوار اصناف الجواهر والاشارة
 ونعز من محض محض تدكاد الايام وتكرار الالباب اذ الان في هذا المكان جواد ان يتسابقان في جليله السائح الكرم
 فجل منها جولا في الميكي المطمئنت لثبات لذات الشبهة في اربانها وتتمتع بالملك تبتان اذ انها وكان والله كما قالت
 خالطت تبتك الحال واين ذاك العهد والرحال وكان مولانا رحمه الله اذ ان زيد ان اقرأ عليه شيئا من الفضائل فغير ما
 يقول اقرأ على ما اريد لا ما تريد فينجم بعد ما يتناه من النسخ وكان قد املى ديوان شعارة قبل ورودى
 كما شعر فمضى وصلت خدمته اعداد الاملاء ثانيا وشار الى بان استملاء وكان كلامه وطفه الاملاء امرنى
 ما نشأ قصيدة منها في الصدق والاصدا وما قيل في مدحه مجتاسم من غير مولاي كما للدين للدين
 من كمال الدين يملأ حكم في الدين سواء حكما او يحكم من كمال الدين من كرامته ما رايناه بعد وفاته بغيره
 ارجح اذ وقع الملايين اجباية وذهبوا بعد ان قلوا اكثر من الناس وهدوا وشهدوا الفارة فسلوا وصلوا
 عدة من العلماء والسادات والاعيان وسبوا ما خمسة آلاف من الغلمان والولدان كان كلامهم استا
 العيون او عين الانسان ومن الميزرات الخيرات احسان فخرجنا مع من فضل من الفعل والاشارة والاشارة والاشارة
 بالتميز والعشر من الزوايا والمعارات بعد انقضاء الفارات وسعدنا نوح مولانا فاسر عنا ثم عين اليه من قبلين
 عليه وجدناه مستلقيا على قفاه كانه يتام وتنصا عدمنة النيازات كانه فرغ من اجحام وما سدا المسام من اجحام
 وكان الفصل فلد الشارة وصحيم الكانون من حين ما درجت في الكانون ضربة الا وضرت به ما فوجت من الكرم
 الهم مجاهدة الا وضرت كفوز كنه قال سوليس شارة اجليد جلود انوكسا الزواجر من البرود بروا اذ اذا

هذا البيت من شعر مولانا رحمه الله عليه
 ما نشأ قصيدة منها في الصدق والاصدا
 وما قيل في مدحه مجتاسم من غير مولاي
 كما للدين يملأ حكم في الدين سواء حكما
 او يحكم من كمال الدين من كرامته ما رايناه
 بعد وفاته بغيره ارجح اذ وقع الملايين
 اجباية وذهبوا بعد ان قلوا اكثر من الناس
 وهدوا وشهدوا الفارة فسلوا وصلوا عدة
 من العلماء والسادات والاعيان وسبوا ما
 خمسة آلاف من الغلمان والولدان كان
 كلامهم استا العيون او عين الانسان
 ومن الميزرات الخيرات احسان فخرجنا مع
 من فضل من الفعل والاشارة والاشارة
 والاشارة بالتميز والعشر من الزوايا
 والمعارات بعد انقضاء الفارات وسعدنا
 نوح مولانا فاسر عنا ثم عين اليه من
 قبلين عليه وجدناه مستلقيا على قفاه
 كانه يتام وتنصا عدمنة النيازات كانه
 فرغ من اجحام وما سدا المسام من اجحام
 وكان الفصل فلد الشارة وصحيم الكانون
 من حين ما درجت في الكانون ضربة الا
 وضرت به ما فوجت من الكرم الهم
 مجاهدة الا وضرت كفوز كنه قال سوليس
 شارة اجليد جلود انوكسا الزواجر من
 البرود بروا اذ اذا

لبيد

ذكر بلدة كاشغور وعان فاما كان بلدة كاشغور حوزة الاسلام وحلقة الميراثي الاعلام وموطن الامراء الكرام
 وسكن العلماء الفطام نبع بلدة اخصب النعم ومنبت كروم الكرم كرومها كثيرة الثمر وثمارها طيبة الصلابة وثمرتها
 جميعه الماء ومزارعها مستخينة عن السماء لا يطرر ربيعها ومصبفها ولا شمس شتاؤها وفوقها ان لا الشتاء
 لا يطرر المصيف وان مطر الربيع لا يخصب كثر رطوبة الهواء فيها ضرر واقفة وبوسنة رحمة وراوية لا يحتاج
 للجر الى الشيران والبقور وذا كثر غيرهم بالكلية والصفوة وما هو كجاء اليه في المعاش كالجوارح الثمار
 والرياش واجناس ايجلي والواشي فالكلي منها وفيها ولها فضلا عن الاثاث والقماش وليس فيها من الموديات
 السامة والحيوانات الباقية والاجناس مشرعة اثمارها شجرة اشجارها وارزها ما غير ان سماءها معتبرة
 وماؤها حار والغالب فيها البوسنة وفي احوادها السوسنة هو او ما عفن يورثها اجن اراضها يعلو ما
 الريح تهب اليها يعرفها الى بعض الصلابة اشرفها اشرف الناس واوزانها اخص من نساجن سيماسي الان قرب
 من بلاد الهند واليابس والبراب وبق اخصاش والتراب وقد اتفق اول هجرتي من الملاح اليها وكانها
 ايرت من هجرتي من هجرتي وانما فيها اخص اشاها ورياء ومن لي خيرتها ما واخص نديتها ادركت اول ورود
 في بلاد من مولاي ومولاي العلماء العالمين وهو الصدر الكثر اخصر العلامه البحر قدوة للرفيق اسوة للمريدين
 سلطان علماء الخافقين كما ان الله الذي اوعده الله اخص على المصفر البلدي الشيا تركت الاطباء الاثبات
 وزي مائة لاقابه العاليه بالاطباء بل عليها باهت الاثبات شرفني باختصاص حضرتهم وقرني بالقبول في خدمته
 وكان اول نزولي بها اوجاءني مستقلا مولانا شمس الدين الفاضل المعزى ومولانا بركان الدين عالم البحارى في ذهابي الى الهند
 مولانا رحمه الله فتعد ان شرفت بتقبل هذه سائلتي عن كبري وتاثيري فاجابه مني طرافة مولانا المعزى وقال بل
 متجرو عيان اعلم اني به لخصين الدين كما كان في ثم سال سوال اليه فاذق اليه فاجتمعا بعد مدة تفصلا على
 وتعطفنا وقال يا رات من تدبير المعاش في بلدنا هذه وماي طريق تسلك قلت امرى مفوض اليكم واختيارى بيدكم انظروا
 في طريقي لاني فن بران صلاحيتي اريد اني اليه وامرولي به فاخذ تفصل الاجار وقال لو خرجت من التذكيره الوعظ
 فالتشوية من شروطة وانظرك ما حاورت التليني قلت بل تبعث عندنا لانا فانك انت في غلواه شياك واولان
 طربك والولوج عليه وانصبا بك فان اردت بنا شرا ما يطيب نفسك سويعة لا يملكك جهنم به البنية لا تسامك التذكير
 والوعظ والابدك مع اخفا مع مهاجرتي الصفاة مخافة اطلاق المرادين على فوك المعتمد من بقوك اذ لو
 اطلعوا لا انقصوا من جوك ولصار الذوق منقصا عليك وجار الطرب طربنا لك والتذكير ايضا قليل الفائدة
 سهل التذكير خصوصا في زماننا هذا واما المناظرة ومجمل الجدل وعمل الخلافات فذاك لا طائل فيه ولا أمل
 لك الا السخيت الكلام وكثرة اقصوم واولئك العلم قدس في عهدنا اذ ما بقى من المتجربين فيه والمتعنين له وتمسك في هذا
 قوما

ويحيى موكبه العيون في قابل تلك السنة فاستقبل من صدور كاشف واعيانها مكر ما بجلا من حيا مؤبدا واجنا
 سما الى ديار الشرف والصدور الامام الزاهد العابد الشريف المنيف الفقيه النبي المتعبد المبرمج مع السلام والمسلمين
 يدع الملة والدين صاحب الدرر والفتوى المثار الميز والنعوى وكان ابو شيخ الكبر سنفا حتى الدرس والامام
 صدر الكبر يوق رحمه وكنيت اذ اذ كصغيرا وحسكي له والذي رحمه الله شيخ الاسلام سيد الدين بدر بن يونا بنافاستو
 الى البيت وكان الى البيت مدي فافرحته مفعونا اليه تبركا بطره فاخذته حتى وقيل راسه ثم اعطاني سند يلية
 الفيل وقال لغيره وقد يتقدم من يدك شفيعا لك وصار كذلك بعد ايام ثم تشرف بي بحضوره رحمه الله
 حين ولدت بعد سبني فاخرجتك وانت ابن سبعين لتكون منه ينطور العين ملبوس اليدين فنظر اليك قبل
 بين عينيك ثم اخرج روزه من تحت عمامته ووضع على ما منك وقال هذا خلف منك وتذكره شديدا ازررك
 خلدته وكرهك قال رحمه الله وانا ارجو من الله المتعال ان يجعلك كما قال تولى رحمه الله في الصلاة وتوفي الشيخ الاسلام
 الدين بعد حجة منها والآن ابنة الامام الهام النبي النبي النبي الزاهد العالم العالم شيخ الاسلام محمد بن محمد بن
 وارث اعمارهم ونجى اثارهم اطال الله بعمارهم ورزقني لغايمهم واسم الابل الالهة النبي العالم
 والرياسة والسياسة سيد السادة منذ السعادة بما شئى القابية شجرى الصلابة جديري الهامة حتى
 حسيبي النسبة جلال اكنى والدين الكاشان الذي انتعشت الملة بدولة انشائه واربعشت اكنية من
 معلية اجتنابه ما اكل طوامع الدنيا اجد الامم عرف جبين له وكذا يدلم بقدح شوية في صفاته ولا برحوة في صفاته
 سلا سوجا الله في ذاته ومن خصه من كحضرة خواقين العبد السيد المرتضى المجتهد المعلى ابو الملوک مختار اخواقين معبول
 جميع المقبلين السيد السادات سيد السعادات الذي تغا في بنده بفضل الفائق وطبة الرائق واصابة زارة والطافية
 روايته ملك قديم جميع اركان اردد وهو طبت حازق مطايب تطيب برؤية القلوب وينور في حجة الكور
 دلائل اللسان ولباقة البيان ومخزونه ايجازان وقد قلت فيه وما عراني كخفايا حكم بر توحلي است
 كان طنعت ركونه فضل على است به اصلت زجسين ليك خلقت جسين است به ناسبت جيدر وليك قد روت
 والامير الامام مندرس الافلاك والافرام متقوم الافلاك الكواكب السبع مساج الافلاك الشوكية والكامان
 من الدرر والذائق مستخرج هيلاج اخواقين ادر ريب علوم الماضي الباقين الجسد وسعاكة الالى
 من الاقران في ايات المرصود لينة اختياراته واحكام بح الملة والدين محمد الشريف دام بح حده في انابيه
 والسعد الاكبر لما استدعاه في تلبية وقد قيل فيه رما عني اي طبع ترا زسر و
 از سره بقا دجكم تو تاما هي هه سر و هم باعتر وعلاي تو وهست به لغويم تو هم معبر به استاي

ذرية
 الامام

جنسهم الملة والدين البنا جليلي رحمه الله فقال بطريق الطرف بحيث به كيف اجس الطرف للرفق
 ومنهم السيد الامام الكبير الملقب ملك علماء العالم سلطان سادات العرب والعجم رتبة الطالبية عمدة
 التائمية بعين النبوة مستندنا قبل التيادة ومنه يليها منى مراتب الاسانيد ونفيلها من الملة
 والدين ابو جعفر طاهر بن ابي المعالي الحسيني البلخي تغذيه الله ببغفرانه ادركت خدمته بهما في اختياره
 عنهما وقد رزى عنه بنوات زوجته الكبرى الشريفة العفيفة ابنة الامام ختم المهديين بكل علوم
 الاولين والآخرين محمد بن عمر الرازي رحمه الله وانا اذ ذاك صغير بين الصغرة فما اجتمعت من صدق
 الانظار وذاك من اكرام الغنائم ووجدت منا فري اجرز التمام ومناجحة السيد الصدر المعظم السادة
 سند السعادة ما فتحنا العثرة واختيار الان والاشيرة ملك الاسلام طلال السادة صدر رجبنا
 ونواجينا لعينها بالمالغ اولاه وميول الشيخ الامام اجدل برهان الدين الطويل المذكور السيد الامام
 المقري اجدل بحكم عنهم وتوطن بالمالغ ثم وصلت خدمته ووصلت
 خدمته بحسب ما ياتي في شهر ٧٠٠ منهم القاضي الامام بدر اسم السلام واعظ الامام في المسكن
 قاضي قضاة الروم عز الملة والدين ارفع الالفاظ وانفع الوعظ ادركت خدمته
 بالمالغ وقد اجتمعنا مع طائفة من المتكلمين جمعا الى زيارة كعبة الكرامات وقبلة المقامات الذي
 لم يبلغ الكعبة كعبه ولم يقبل القبله قبله مولى الشيوع رضي الدين زر كحش البافوزي وهو الذي
 كحل في يده الشوك رطبا والترت ونبها والحجر وزدة وكانت لبناء كرامته ام لفرط عرافة تعلما
 فقد منا لزيارة الطواف ليه وتشرنا بالسلام عليه واستلام يديه فصرنا محرورين باضافة يومه مسرورين فضيا
 كرمه مغورين بافاده نومه والسيطان الانساني الكاساني عنده اذ ان جابل شبابه وباسط الشكر باشره
 فعايناه من اذن وراينا فيه اكرامات فام تصدقنا لوجكيناه والسكوت عن مثلها اسم والعلوم بالخدمة
 لملته وسير السادة والشاوية التمام من والاله الاجله لتوطنين بالمالغ اقدم الصدر الكرام والاعظم
 صدر صدر جهلاء الامم في الدين المعروف بعوننا صدرنا جليلنا وشيخا نبيلنا وله يومه منسك قدم منسك عند لوزار
 نماز الى ان تولى الوزارة ابن عمه من قاض الاظم في دور دولة جنك خان وبعده الصدر الاجل عند المؤمن كان صدر اتقيا
 نبينا رقتنا من صيتنا توفى في صدر الامام مقام ابنه الصدر الاجل برهان الحق والدين من عمدة مصرنا وخصه بقران
 وفهرس كتابنا وفصل خطنا وفذلك حسابنا ولما ربا نية الامم وزعامة امير الامم فاعتلى بحاز الصدر
 كره الشرا الى ذروة الشرا وصارت من قضاة روضة الناطقين رتا واربعين برابسة اقدم الامم في صلات
 بعالم تيجان العوالي كالا عمة وكنت قد كنت من النبوة لديوان الانشا والكتابة من الى ان اتقى الى البحر منها الى كاسوفى او

عرامته

الانوار واعمالهم القدر فعلا على الارض والسموات بلواج كالتاج على المرفق ونابتهك ولاية الخطاي
 بلاد المشرق فتوفي في شهر ربيع الاول سنة ١٠١٤ هـ بحان بالق ودفن بها شهيدا غريبا والى رحمه الله ورضوانه قريبا
 واقسامه فيما بين سنتك الى سبط جيون واسان لامور الامارة والوزارة بها ابنة الصاحب الصدر الكبير المعظم الامير
 اعظم المير سلطان وزير العالم في امور بني ارجص صاحب السيف والعلوم ناصب الطود والعلوم ناصر البر والكرم
 راقى رتبته الملك العلم سابق حليته اجرت التلم ليعني الوثوق اجزوب رغبتي الشيوب للشيوب بزمان
 الدنيا والدين مسعود بن محمود كذا في الذي هو خلاصة العقود واسطة العقد مؤمن بقدر عليه التعم
 الخصاص وعق عن مثله العناصر سوس لم سبع الا ذات شره ولم يرمثه في العالمين باعين عقدا اختار
 شيد الهامة في ريشه ولذاته في ايمين مقام لضبط امور الممالك ويغني شيد الخارج والمساكن في مصالح
 الولايات وسند راز الاموال والحيات وكان اياته كالتالي في اقامة الفتن وسنة التعم الى
 الشتات والسكن والاستخلاصهم عن العوارض والموتن والنيات اركان المملكة بالخصية والسياسة كالتالي
 في الامير والديعة واليالية كالايام باضواء الاذكاره وانوار الحث والتكرار مع الشيوخ الكبار والاعمال الاجراء
 فاعمال العوام العلي بصره واجلي طلام العظم في عشرة واخضرت رباغن الدين موطن اب حوال المساعي
 فيما بين الاضداد والانداد عدله حتى ارتفعت المضادة من النار والماه واستحسرت المودة من الذنات
 والتم واستعاد العالم بالعلوم وتمتع الراجم بالرحوم وتمتع العالم بالعلوم وقدمت به ايضا من توالي اقصا
 وهي في جبهه المعافاة في تلالها تفتتها اليدوان عايش مرضيه كاسم ابنة محمود اولي الله مقفيا كاسم مسعود
 في سوال سنة ١٠١٤ هـ بخارا ودفن في مذرسته بها ونظم ما روح فواته بالشاره ثمة فواده اكلوا الماني الى بكر مسعود
 الثاني وعاش في بكاف بارشوال خوق بود منه كمدوم ان جهان كزود بدودة ثغيب اكل في
 المالك اصل برهان دين مسعود مسعوده صا حيا عظم كنامش كابس از محمد خوار وديست مورد
 كما رقتل او بر حلق مقفونة طلال عدل او بر ملك مسعوده جنابش ملك را شايسته مقفونة وجود من شرح را شايسته
 مسعوده وربع اسكندر ثاني كشدش از جور دور سدي بود مسعوده وربع ان اصف جم قد كروي شياطين
 ستممي بود مقفونة جهان از مردوش به جديان وپدي كراو بودي زبان كراي جهان بود وكنم و سوال كفتن
 اورا او كز خندان جهان كفتست مقفونة نه مرده هست نه معدوم انكه تا حشره تا خيرا نار او زنده هست وهو حود
 حو بود او تا كز نبي وعقبي ز ملكي سوي ملكي نقل فرموده ورا مير و جهان شايسته والديكه او دار و جين سوي
 خداوند عظمي قدره انو بكر بن مسعود بن محمود كهد كهدت ان ميوه خوش طعم ان كحل قهلي هست ان كل خوش طعم
 بنا مشي حود و بدر باره محمد الله كهدت امرو ز محمد وده حومت اندر جهان جاني سلف با و را و ايش ز حلف
 دل شاد و خوشنود انسر شد آن بدر عمر سپر با و انسر مملكت نار و موجوده نام فواي ملكانه او خا ابد بر باره بالشاره قيد

ابنه الامير

ودر شهر قم جلس بنده باد و بهب بها الى اربع توکما العون بن بدير بن جفای با جلاش اربع توکما انما في موسنة
 ثم جلس مبارک شاه المسلم و اجوا ذ بقدر العون بن قرا بهد لا کو من اذ رفته ما بهنکر ان في جمادى الآخرة سنة ۹۷۱ ثم جلس بوعبا
 العزل مبارک شاه براق بن بنسو ندقان مستوکان بن جفتا و هم حکام مبارک شاه و اخذت بنو ارجی خند و سببه کوه ۹۷۲
 است براق في او ابل سنة ۹۷۳ ثم جلس بنکی بن مبارک بن جفای بعد براق با جازة قند و في منتصف سنة ۹۷۴ ثم جلس
 بوقا بن مور بن فدغای بن بوری بن مستوکان بن جفای بعد ما قتل بنکی فقتله بياتا و جلس بياتا باشارة قند في سنة ۹۷۵
 و مات بوقا بن مور سنة ۹۷۶ جلس دوران براق بعد بوقا بن مور سنة ۹۷۷ با طلاس قند و اياه كما جلس بياه و لقد و كان
 براق محالفة و موألفه و هذا اليوم خان عمر ناد و کنا منه و بها و سببا سنة و در ماه و له اليد القوي في القدر و اكل
 و التربة العليا في القدر و المجل و هو الركن الوثيق له و في سنة ۹۷۸ الشقيق الاكبر و لاه الله نقد الرشاد عمرا
 مدبرا و سببه لنداب يد يا سديد اه قلبيخه ذکر اکو ارجی بن الموقوليه بنو لاه الذين سببنا هم مر ارباب التباغ
 و السرير و بن مخرج عدا هم من الصغر و الكثرة فانه كثر و هذا اليوم خمس طوائف طائفة منهم قاديته و هم بنو اذ و کنا
 و قنا الكثرة و خانم اليوم خیر بن قند و طایف جفانته و خانم اليوم دوران براق و سما و ابطما العند كما ان حکما و ابط
 و کنا هم سنادی و کستان الى ۹۸۰ خان و بعض الجلا و اکتونيه و طائفة ابناء توبی و خانم اليوم توبی بن مستوکان
 و قد سمل الممالک الشمالية بکفة فلما بقا منهم ابناء توبی بنو قتلای قادن بن توبی و خانم اليوم تهور قادن و قد سمل
 ممالک الشرق و بنو بهد لا کون توبی و خانم اليوم قران بن ارغون و له عزائب ممالک العرب و باعد اربعة اعمس اعمس
 الاروبه اجمک و خانیه فلما جئته بعد کثرة و لا کونيه اجد و ترة و ابدت خانیه و لا ظهر على غيبة اجد و سراج کون
 عدواه فلننتقل بعد الى ذکر الملوک الامراء و العلوز و الوزراء الذين ادرکنار ما لهم و عندنا و انهم و علينا
 اعيانهم ذکر سارخ الاطباء و الموزراء و ذوی العوازل الکبراء منهم الصاحب الاقدم و الدستور الاعظم في الدنيا و الذي
 غنا في الاسلام و المسلمین اعد و وزراء اذ خاقين ضابط الممالک حادث اهل الاسلام في الممالک اصف الهند محمود بلوچ بن محمد
 اخوارزمي حضرت ابدعها تربية سجاد رحمة و بهد الذي قاله مولانا الصدور العلامة المظفر رحمة الله عليه في قصته و طلبها
 سراج محمد الذي ارضى و بهد محموده عنيت اخلات في بحر الدين محمود و علت به راية الاسلام و ارتفعت و اضرته و وفده الاغصا
 و العودة فالعدل منه جلا الله منشره و انظلم منه جبل القهر مشدود و منه استقامت ارض خوارزم و دومي الدهر فافقه
 بدولرف و عبا بالشرية معقود و لقد جمدناک لما ارضت به بکدر ان فخرک يا خوارزم محموده ارض السعاده الدنيا له اجتمعت
 فالجد و الان مسعود مسعود و سله فالله الناس ذکرم و لا کنا انتم في الدهر مولود و في القصيدة تلك و کما انتم
 فوض اليه الوزارة العامه من عهد جنک خان الى دور منکوخان فرتب الممالک و نظم امور الدولة مع حمون فارتبنا
 الى اقصى بلاد التان قسم اليه کون العادان الاكبر و کنا بن جنک خان بنیه و بين انسه فاجلسه حمارک خطای و تکت
 الى ديار بخر و فخرت البلاد بيرة و ابدت و انتقلت العباد بعد له و بعده و طلب على الممالک الشرقية كالندرة الفاخرة

...الذي على عهدي الغض الرطيب قسمة حتى العتيق ومضى كالبرق اذ ومضاه مفعي الصبي عرضا سعي به عرضي
 وليتالي لينا عند الصبا عرضا لا ذرك الغرض الخبي في به وقد عرضت الي عند الصبا عرضا ولست شوي بالالمسيت
 فلا تقيت بعد شبالي اذ الصبا الشبا مضي لقد تعرضت من كل بيشته وما وجدت لا ايام الصبي عرضا والما
 الون المنكوط في قبلي قادن من تولى في ملكه خطاي بعد ما ركبا حوه منسوخا في قرا قروم باستصوات بعض امره
 ووزرائه في معانله اخيه قبلي قادن طافا واغتنما في شوازل لانه وقد كان اسلمه منسوخا في حال كونه الى منزله
 وكان يهوله قليقا لا خلفا فلذلك سمع تلغا وذلك المسووم قديم اربق ومه على يد اخيه ومه ووطسني بعد قبلي قادن
 سمور من جنكم من قبلي قادن ربي بعد صده بعد قادن وهو امان كم في ذورنا ويدا وكثرا ما وجد حده قبلي قادن
 لا سيما ديارنا ولم يضا حده حده في استولى ولا التولى بيروا ساوه على خواقيننا وامصارهم لم يهجم اياهم بكثر
 عدوهم وانصارهم وجلست بهو لا كون تولى من حكرخان وهو الذي قبل الخليفة المعتمد باليد واستولى ابيه ابقه على
 على خراسان والخراسان والروم والشام وسائر بلاد الاسلام في شهر رجب سنة ٤٤٤ وبعده اربعة اشهر وبعده
 اخوة احمد سلطان ولم يتمكن حتى قتلته ارغون بن ابقه وبعده ارغون ورجس اسلام ثم بعدة بيديق من بهو لا كون
 ثم جلست قرا من ارغون في سنة ٤٤٥ وسمع انه سلم ورجس اسلام مدي عزة وطان باعه وهو امان الابن
 خراسان الى نواح مصر وبلاد الشام والروم وديار بكر وفارس كلها في ولاته ورجس رعاية مرفقة استلمها حوزة
 حوزتها وهما ستمها دامت سائر بلاد الاسلام عمورة وياجوريت عمورة فاما حوزة قرا فاقيد من قسما في قادن الكبر
 او كساي من حكرخان في سنة ٤٤٥ بطراز وكان بهو خانا عاد لا باز لاسلمها جليما عارفا بالمصالح اعلمها عارفا
 على المسلمين رجيا خفف الله عليهم ووصلت كذمة مرتضى في الاوائل والاداف ووصلت مرتضى وخلفه القوافل فحقيقت
 بمشالة العالي لمزيد المعالي من امان الاشراف والاعالي ومدة ولاته ثلث وثلاثون سنة مائة واثنين وبعده
 اذ اذ كان امان رستم حكرخان ابيه بجزيرة وهو جعفر وقد حتم اسم بجزيرة وانشاء قيد وكثرة خيران جرمها هو الاكبر اياه
 بعد وابعاه وملكه العقبى كما ملكه اياه قادن خان وديارنا وسلمان بلادنا وامصارنا اذ الله عنده السلام بعرضه
 وشتمه مع عالم الدين بنصره جلست في سنة ٤٤٥ في نواح اهل دما القوي احييتا وكان جغتاي ثاني ابناء حكرخان وكان دار
 ملكه ابلار ارجفت والمصر كما مع بها المالح فيها ابد بالسم ابد الخ وعزم معارف ابناءه ميتو كان في بيسر وبيد وساربان
 مات ميتو كان قبل ابيه بتعلة با ميان سلمة امر حكرخان بعد ما اخذ والتلعة استيصال اهلها فقتلهم حتى اهلوا فضلا
 على الاطفال وذوات ارجوة ومات جغتاي سلمة جلس بها ميتو منكر كان ابيه بعد سنتين وكان قدا وصي حفتاي و
 قرا بهو لا كون ميتو كان بمكانه ولم يكن له ذلك من ذكر ميتو عند ذكر حكرخان وقدمات بيده اذ قمنه حانون لم يسله زوجه
 قرا بهو لا كون وجلست في سنة ٤٤٥ في نواح اهل دما القوي حكرخان اياه مكان حده جغتاي في سنة ٤٤٥ في حوزة منسوخا
 الى دار ملكته سلمة فاشغل الملك في سنة ٤٤٥ اذ قمنه حانون وابعاه مبارك شاه اذ قمنه حانون وابعاه حانون

في سنة ٤٤٥
 في سنة ٤٤٥
 في سنة ٤٤٥

في سنة ٤٤٥

٢٦

نينا واربعين نسجة وميز الامراء وقواد العساكر زمار التي نسجة حتى اوتى عيني الملك به واستمر في سر
 سلطنة وكان عنده عدد جنود ورفاهية وسعة ورفاعة وزمان امان واوران سلوان وبلنينة في المعاش
 وتمنيته بالارتياح والانتعاش عيش بعد الفصول في مناقرة القصور ونعش بعده الارواح مع الذوات
 في الاكام وهو اول بعض السيوف عشرة ثم وامضى ايجتوف في اسيرة اذ كان اولاد كويك با تعصديت بالهجوم عليه
 وكادوا يغفلون وينتقلون اليه من حوالية لما انه تعاقد عن تلبتهم في سدد عالمهم اياه عند جلوسهم مكان ابيهم
 فلما سمع منكوشان سكرهم واجتس بكهم تسابها في الخاتمة سبقهم بالمقاتلة فاسرع اليهم في بهم الرجا وبيع
 الاطال وسود الرمان واسود اجام العقال تجارهم فأتهم بيانا ومع نامون تكلمت فهم ايجتوف وقسمت
 اشياءهم السيوف فصاروا الكلة للطيور والسباع وطعم للشور والفضاء ولما فرغ من الاولاد القاديه
 اقبل الى اجفتائه وكما السر منهم مكان ابيهم اذ اذ اسد منكوشان جفتاي وعما قيادة اكيوش توري ابي ابيه
 ولهم في سعة ودعة وقدرة ومنعة واستعلاء واستعداد واهبت وعباد وجنود لا يجيبها العدو ولا يحويها ابيته
 فاستشار في امرهم في مواصول الرأى واقدم الوزير فاراه ان مجلس كان جفتاي جافه قرا هو لاكون ميتوكا
 ابن جفتاي وهو كان عند منكوشان وقد اكلها تا بقره عرسه اورقنه سر وعيني ام منكوشان الله شاكيه عرسه
 او عضد الملك اليه وقد اوصى الملك جده جفتاي فاجلبه ثم كان حده جفتاي وسائه استمالة اخيه بودي اليه طال حتر
 كذا عقدته التمه فلهذا سار رسول قرا هو لاكو الى اخيه الكبر بوي بن متوكان والمطع غامضه الرسالة فيما وعد اخوه الملك
 عجم وقلب الحن عليه طمعا في الملك فاطمنا جلبه الى الملك فقبل بوما على عجم فما ارجب ايجان باجم قار ومنه ايجان فعلى سكره
 واجبا ما كان جفتان عندك حتى الآن كلفه صارا اليوم منكوشان فالق ايجان هو وعلمنا الانقياد له فاضطر عجم الى ايجان
 لانه وقد تم بوي فركب خلفه وساقه الى وما علمه اساق نفيعه الى جينه وسار بقدم الى دمه شخصه فسرى ولكن تاركي
 فاذا عليه من القدرة على البصير نعم اذا جاء القضاة البصير الى ان بلغوا معسكر منكوشان ووصلوا فزقوا العسكر بها وفضلوا
 فانما اذن عني رقة الفرو وبعديا جيل عليهما المقدور واجتبا كيفية ايجال بعد ما اعتلق الصيد كخندق ايجال فطفقا بينه
 ايجد في حلقه فبها غايه العذل بعدل احدما الاق وقد سبق السيف العذل فاول من اخذ وقد منها بوي اخذ جعل
 في حدة الثور على الفرو وارسل الى من يرقب ابله محمد على العجلة بالهليله بانقضى بعد ذلك امرها ونفذ عجم ما وبلغ سويك
 منكوشان بعد ذلك من نواحي ديار الشرق الى اقامه بلاد الفرب طولا ومن نواحي الروم والغرب الى اصواحي الهند والجز
 عرضا فاسن دارا دود القربى من يدي الملك واسبغ الفروية بعصه الشريف والوضيع والفلمم والرضيع فلم يراع
 انسى شيئا ورسنا حتى السفلة والسوقه الاركبانا وقد كان قد نسي الانسان الزمانا شيئا ولم يبعد الاكتاف اللسان
 باليه وكان حده والندى في العهود في انتظام ايجال وانضام المان كالنقص الحواتم في الاطال وكان الفيلد القوم في الاستلال
 سب اعلمى به وروى شيئا اذ اذ ان خص طري ووسع بناي ووشع عقمى كوخوط قدي صنف بركا وورد قدي
 عرسه السور كره

بل يسنون اكله ودرودن ايجر لا يصغون الى العبي ولا يتقون عباد ذوى العجب مصرين على مجون الصغر وحنون الكبر
 فاستولى على ما وراة النهى بالقتل والقدرة بحرم سلامة وعامرو في تاسع حرم سلامة وعلا خوارزم في صفر سنة ١٠١٤ وعلما
 في السنة وبعين العشر من صفر سنة ١٠١٤ وسار الى عزة في الثامن من جمادى الآخرة سنة ١٠١٤ فاجت جنكردان بعد رجوعه من فراسان في عزة
 في عاشر رمضان سنة ١٠١٤ ومات ابنه توسني قبل ابيه سنة ١٠١٤ ومات ابيه تولى بعد وفات ابيه وجلس اخيه في سنة ١٠١٤ حكمه
 العادل الكبير على سر بر الملك وهو اوكتاى بن جنكردان بكلى ان في العمرة الكبر من يوم الخميس الثامن والعشرون من شهر ربيع
 وكان هرة السخا كالخيث الماطر وعند اللقا كاللث الزائرة وقد بعد جلوسه فتن قائمه وهبت باقباله دول نائمة واكبر
 بعدة كل كسيرة انك بدوره كل اسير ومعنى بخوده كل فقير وقني بخوده اجمعين لوقية عمر بعد له البلدان واربع رعية
 الشاهج السيدان وكان دار ملكه قراقوم دار ملك فراسيا من معارف اسمايه كويك قسناى كس قسناى قد غان
 ملك مات قسناى قبل ابيه بخراسان وترك ابنه قيد وعنه جنينا ثم اذا ولد ان به الى جده نادى فاخذه على حمله وقبله
 فليكن بنى يد اولى عهدى من بعدى نامر مع بحسن التغذية والانشاء الى ان نشاء على ما اللدث اكلون كويك كان ابيه
 نادى الكبر سنة ١٠١٤ بلا اتفاق اولاد عمه توسني فصار بعد جلوسه ثمانية اشهر غرضا لسهام التملكة لما قصد للاسلام بالشر وتوكل
 وقيل انه ابتلى بالقولج اباما ولم يفرق حتى انتم بطنه وتشنق جلس مكانه زوجة اغول قيمي من ابناءه خواطر وناقوسه
 اشهر واما قسناى بن جنكردان مات قبل ابيه وقد ذكر ترك منه اربعمائة من ابناء فرم معار فم سور دوه ما توه شكوت شهابى بر كره
 بر كره من شكوتن وغيرهم حكومتها بانك مكان ابيه باجلس جده جنكردان سنة ١٠١٤ وكان دار ملكه سراى وسى لدها قدره قربة
 من سفين وما يجي اليه من الممالك كاصفهان وبلخ وخراسان واوروسى وجر كس وبلخ واوروسى واوروسى واوروسى واوروسى واوروسى
 وجوانيه خوارزم وغيره الى مقبر الروم جلوس سرتاق بن با تو مكان ابيه ومدة ملكه قربة من ملكه وانقل الملك بعده الى
 اخوانه ثم جلس بر كره خان بن توسني وهو اخا قان المسلم نصره الدنيا والدين وقد اتى بخارازم وبتبر كاجد من ابناء
 قطب الاقطاب سرتاق فى الارض سيف كق والدي بن جدي من المظفر البافرى وكس سرد ووجه ونور ضريحه وبعده من كويك
 سرتاق بن با تو ثم اخوه دو تا من كويك سرتاق ثم آل ملكه الى توسني من كويك سرتاق وهو الآن على سر الملك كويك
 النواحي واما جلوس من كويك العادل وهو من كويك تولى بن جنكردان وانشاء تولى ثم كان اربعة اخوة اكبرهم من كويك قبلاى
 ثم هو لاكو ثم اربع بوكا وخامسهم موكا وهو لهم ارباب تولى اخاه قبلاى ممالك خطاي وبعث اخاه هو لاكو الى
 فراسان والعراقين فذهب استولى على بغداد وقتل الخليفة المعتصم بالله امير المؤمنين ومرة ذكره وجلس به سنة قراقوم
 اجلسه با تو خان بن توسني في نواحي قتال حتى استقبله والتمنا السواد فارب وضا وعيا من ارضى القوي القدر وسى
 اتفاق القضاء القدر لابنا كويك وعمره اذ كان من با تو وكويك سخي قديمه وعبادة مقومة فوديت خاتمك العبادة
 الى ابناء كويك ولو بعد حين وجلس من كويك العادل في صفر سنة ١٠١٤ بعد ما قى وقتل ابناء كويك وعمره من الارزوم كويك

قصد

هناكو

وعلا

بن دا

ذكر اخوات قبل المغول وبينهم
 الاشاعه سبطهم اند عيار قاب اختعلت عن رباقي الطاعه كسبحم اعناق الاكاسرة وقصرهم طول قصرات طول
 القيا صرة لهم من راسد المتغلبه في الارض ذات القول والوضع على الجح والبرض سداد مع الفتح ايما قصد وادعائم
 النصر حنتما رصدا ما قامهم في القتال جيشن وما لسهامهم في النصال طيشن ما طاشن بنيا لهم عرض عرض
 نعل اذ رموه وما رصوا صيدا من صيدا الصناديد الا واصوه ولوا عنهم الا اذا قبلوا وخلوا لهم الدبال
 اذ خلوا سلكوا المسالك طولها وعرضها وتمكروا الممالك جربها وبرضها ما خلا في الشرق والغرب موضع من الاقليم
 وما بق ربيع فربح وحصن شيعه والاولم اليه سبيل ارباع اسد لهم على كل النوازل والبطون ظهورا وكان آخر البدر
 قد تاسد ورا وكان ذلك الكبار بطورا ولقد بلغنا انهم كانوا في قارة المباد كما يكون البوادى من نواحي
 احياء الشرق الشمالي شعاعا رعا على بضاغة من الفخاس والالهم صناعه وليسوا لا تجد قبل حطوا حة غير ان
 التون خان اخطاى قد كان استولى عليهم وقادون وقت حتى امروا على انفسهم واجد انفسهم بانفاق
 ايتهم فصاروا طواعية لا لتون خان بعد ان كانوا طواعية له وذلك لوانه جند خان المغول هو
 صاحب المشرق وقهر ما في الا زمان وكان له اربعة من جن المشهورات اولهم تونشي وثانيهم جفتاي وثالثهم
 اوكباي ورابعهم تولى وكان يعرف به الى دار السلام في سنة ١٢١٢ وقيل سبب حروجه ان بوزار خان المايع وسمى
 طغرل خان انضم كان بيته ومن كوجلو خان السفيزي فغداة وبينهما سيرة نصف شهر او اقل وقد رسل طغرل
 خان ابنه سغناق تكمن وصيفا وبعثه ايوق فاولى يد الى جنك خان طالبا للولاية والوفاق مستحدا منه ليعم
 التلاق مع ذوى العداوة له والشقاق وكان بينه وبين المغول سيرة نصف عام او اكثر فشق اختياره بعد المنار
 وتركمه قرب اجوار على كوجلوك فسلك اليه طريق الاعتسا وتلى اليه سيفا كحلا وكان قد كمن عليه فاخذته في حصيدته فتسكا
 وراق دة سفتكا ثم جاهد النبله وبارز جند اجد وقوة اجد من اواخر المصنف الى ان جلدت الارض بالخرنوب
 فلم يكن التماك له وان كثر منه التماك عليه اذ كان زوجه طغرل وان سلك تركان نصبت الجانيق والعداوة على الاركان
 بعد الامكان وعبات الامانة والشجوا على كل مكان الى ان انقش عنه وزال عن تركان البلدة ضيعة توبة من المايع الى
 كاشغار من قبله محمد اسلاخان وقد ذكره عند ذكر خواصن كاشغار رسل جنك خان بوزار بلغة نعي طغرل خان قائد مقدم
 عسكره بجين نوبين فيهم من الابطال وصر لهم التلى ليدرك ان طغرل من كوجلوك الى ان بلغ المايع ولم يجد بها فركن في اتره بعد
 كاشغار ذكره وصير عسكره شغور فيم اخذه وقتله ودمر عليه واستاهلكه وركب على اتر المقدم جنك خان بنفسه واكاد
 في حيا قل من ربه والربيع والنازل ابر الماء والطين كانه عفاريت الشياطين بهم صيد الملوك والاسلاطين فخلص المغول
 من اكل المغول والنازل ابر الماء والنازل ابر الماء والنازل ابر الماء

۲۴۶

فتم من الغار الى النار وفتلك اخلاق كنانة من نهر من سبار مات سلمة المفتح المروزي في قلع
 مات سلمة في خلافة المهدي ذكر السلطان خوارزمشاه مامون بن محمد بن علي خوارزمشاه الاول باي اخيكم
 صاحب الجاهلية مات بالعنك ما دية صنعها صاحب حيشه فاستجالت المادوية مندوبه والدعوة مناجاة والقبائل
 عربلا والسرو ورجز ناظريلا سلمة اتسر خوارزمشاه وبنات سلطان علاء الدولة ابو المظفر محمد بن
 فائق وطبعه رائق مع سباعه تزيي باسود الغاب وسمافة تزيي على جود السحاب وهو محمد بن جارايد
 الرخشري في قوله هو الفضل حصلة علاء الدولة في المجد آتله علاء الدولة قصيدة برده الى اوقاف
 محيها في رزم جو آهينج ودر زم جو موم به برد دست مباركيم وبرد شين شوم از حضرت باربد انا و
 وزهيبت ما در نزار بر دم به وكان من زمانه استاذ الزمان ذوالسائين صاحب البيانين رسيد
 والدين الوطواط الكاتب البلخي وكان اتسر في انشاء الدولة السجوية ويسل اخرج عليه آوايه
 واختلج عن ربيعة الانقياد بامر وقيامه مات في جمادى الآخرة سنة اربع مائة بن ابي خوارزمشاه سلطان
 راي اربلان خان خوارزمشاه مات رمضان سنة ٩٩٠ هـ وكان بن ايل اربلان خوارزمشاه اخو
 حكي اربلان جميل الجملين واخلاق ترك مزاييه صغيرا ورتبه اخوه كمش وكان يحبه غاية الحبت وحين
 قسر الاشراف الى كورخان الفواظاني انتهز اخوه محمود جلس على سرير بلاط منه فلما تخلص كمش وعاد الى خوارزم
 اخذ وكاد يقتله عمر بن عيسى لم تطوع له قتل اخيه وما سمحت فزوتة فنه لفرط محبته اياه فحمله وكان
 حتى كل سبع اية وتلقاه ونحس على ما فعل وبعود وما كان يحسن المكيك محبة حتى قال يوما لمن عنده ان
 السلطان ابي لم يزدني في المدة قط فقا بل يزدرك كل سبع و مجلس سوية بنظر اليك يسكي عليك وبعود
 وانه منعنا عن ان نخرجك محبة فاق فان اتى فقد وجلس بنقوي بنوع من الاصوات لا يحسن كمنوره ففعلوا ذلك
 فقال المكيك مخاطبا اخاه تظننا من نفسه العيبة اياه وبعدي ابي شاه جهان يكي برديم بنكي بهتيم زيبت يكي
 بدر ماد وبعدي جونيت كه آفاق تراشد كبره يكي ميل بن رسيد ميراث بدر بن قبا سمع السلطان الرابع
 صاع وبعدي منعتا عليه ندانة بلا عدي منه اليه ومات محمود خان المكيك في سنة ٩٩٠ هـ وبعدي اخوه السلطان
 كمش بهذا الرابع باي محمود برادر من ان شير عرين به ميخو است كه از تبر دناه كمين به كرمي دو حصه تا بار ايد
 خلق به حين روي زمين كرمي او زير زمين محمود خوارزمشاه بن كمش بن سلطان سنجار ايقامات ما راجع الى
 الى جزيرة بحر الخزر في سلمة في سفينة ركب بها ومات سلطان جلال الدين منكر لورني بن محمد خوارزمشاه
 بعد ان قاتل مع المغولية مرارا فادبر عنهم فرار في رجس سلمة وقتل بالفقير بعد من جهار به ما حصل الى ارب

در احوال المغوليه

وتخرج به الاسماع وانت اليوم والى الشيخ فامنع هذا المذهب المبتدع بالزجر والقرح فركب القبا ابو عامر في جميع كنفه
 الى ماخوان ومن قومه من قري مر وبغسختن منها ومانقان الشيخ بها فتر لواعليه بالاشنع والاكى ناهين عن المنكر
 فقال الشيخ رحمه الله ما هذا حتى حضر السفارة وما حضرنا عندكم اولتسم منا فرينا تناولوا من سفرة المشايخ شيئا ففتوا
 فينا قالوا لا نتوقف مخافة ان نفوت اجمعنا عننا قال الشيخ ونحن انظر ساعة في ركاكم الى ذكر ابدي فاذا افضلكم
 عملوا بعد ذلك ما شئتم فاذا فعلوا كما لا جله جئتم لتوقفتوا واسترنا الخويكا وقالوا صدق الله فعلم انهم على
 رؤوس الاثمه ما تفعل فجلسوا على الطعام ومنهم من الكرام والطعام فاذا رفع الشفرة قاموا وركبوا الشيخ
 قدمهم حتى ساروا طيرين بعض المسير عنى الى اجمعه فيينا اذ اركبنا العاصم فاذا هو لم يرا احد من شيعة ابا عبد الله
 الذين ركبوا معه غير انه والشيخ بقاء فزينوا واحدهما للآخر ثمانى اشهر فانهما الى دريت بلدة لم يرا بالعاك
 في حجرة الماخض وسأل اية بلدة هي قال الشيخ هذه بلدة ومشرق وبتعة العشق في حجرة العاصم ودخلا اجماع فصليا
 اجمعه فيينا هو والشيخ بصالحان الناس وشغلان للناقة والمساس على الشيخ من نظره فلم ير شيئا من اثره وترك
 انا ما بعد ذلك صعدوا بهو تائم طفق يعرف نفسه ولم يصدق احد فبقي موثلا الفرح مترودا بين امين بغداد الى ان
 قال بعض اصحابه ان صطفي اللودج راقب عندك لعل من اهلك حضر اجماع القابلة فارتدك وكان كذلك الى ان
 حضر القابلة وحضر فاقبل اليه العاصم وقبيل يده واعتمد فقال الشيخ كيف جالك وابن رجالك جدا لك انا
 ابراهيم بيت لا جلتك اريد ان يلحق بك ورجلك فالك نعم قال الشيخ ففقدت جيبك فماك لذكى بنى يدك ففتى
 العاصم عينه فاذا هو قد وصل ببلدته واهله بلا عاصم حزن الطريق وسهله فصارت يخدم المريدن للشيخ
 والزاوية من والمخلصين له والمعابد من رحمة الله ذكر بعض من مشايخه الامراء والوزراء صاحب الدعوة ابو مسلم الجيني
 امين آل رسول الله صلى الله عليه وسلم سيفه ونسب سغديار الماخوانى المروزي قبلنا في حوزة من شيعتنا
 سلمه كانت ولادته بقرية ماخوان سلمه وكانت حروبه في رمضان سنة الامير سليمان بن كسر
 امية بن اسعد اخراعى وهو الذى كان ابو مسلم في خدمته ومن حملته اقلا وهو خالف بنى امية في تقديم
 صلوة العبد على الخطية ومع كانوا اقدمون الخطية عليها كما لجمه قتله ابو مسلم في سنة وفي هذه السنة
 ابراهيم الامام الوزير القاسم مات سفرا وحمل الى الكوفة وهو الذى قال الحريري في مقامه فاشار
 الى حنة اشارته حكم وطاعته غنى اجهن قتيبه مسلم بن عمرو الباهلي قبل يوم الاربعاء لاربع بقين حركى الحجة
 سنة بفرغانة ودفن بقرية كيلج وكنية من الاسود بامر سليمان بن عبد الملك فولى حسان بن مائة سنة
 البطل العاصم وهو عمده رسول الله صلى الله عليه وسلم العاصم مات بالروم سنة الكوفة وانه وقصته مودقة
 الامير نصر بن سيار الكتاني والى فراسان من بني مروان في ولاية هشام بن عبد الملك ومن مقولاته النار العاصم
 لكن سيدنا

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

فقد قدمت نحو سهل بن عبد الله اخبنا فخرت نفسك السلطنة عنده تكبر افضت عليك تاديبا وارسل اليك قال
نعم كذا كان قال وضع ما بابت باوب سهل تركت السلطنة عندي واذهبت السخنة وانا تجاوزت عنك في اريد
انذارك غير ان يوجد شيخ المشايخ ابي عاصم شاه وبيع المشايخ ابي علي شاه واسمهم الحسين بن محمد الحسيني
الماضاني وهو من بلاد بلخ في النهر الذي يدعى التاركان وانه فاذهب اليه متفردا منكم لا تتدبر عما بين يدي
فقام وفتح من عنده وجاء الي خانقاه شيخ المشايخ فقال لفلان شيخ انت واخذ هويديك البتة برأيه حتى قال الشيخ
للي اوم ارفع مبادرا وقد يكاد ينكسر راسه حتى فادخله فدخل سحره وفتح وقام في الدهليز ساكتا صامتا فبسط
وجال في روياه وجمع ما سمعه وراه ثم قال اجلس هنا حتى يحضر شيخنا في حضر سهل انا انا انا انا انا انا انا
الدفون قد خلا وجلسا عنده فالتفت الشيخ الي سهل قال اما اسئلك سهل قال بلى قال بيلا سمعتك له وضالقت اسئلك
قد خشت لده ولم اجزيت واصعبت عليه وقد جارك مجربا على اعتماد التاجي بيكنا لتذكر لسانه نعم وشاه
مكانه فقام سهل فقال الشيخ يا سهل هب له ما يك من العرفنا اذ هبت فقال عوصه يا شيخ بما بقي لك قال عوصت فقال
سهل ارفع واستعد وقال الشيخ احضر صلواتك سهل وتوديعه فانه يذهب فداؤك كان كذلك واصعب لودون
بعد الثمان بصحون الصلاة صلواتك على سهل بن عبد الله في السلطان اركان دولته واولادها مملكته في بيده
من الملوك الامراء واعلام الامة والعلماء جاسرين الروس جافين الارجل لا يسين اجداد وجعفر اجمع
وصلواتك عليه ولزموا زيارته اربعين صباحا وكان السلطان يبكي ويقول ما بيننا وبين القدي طويت طول على
السلطان بعد ذلك خمس وعشرون سنة قال الضعيف القوي قواه الله بفضلته سمعته ككايه بكاشغري الشيخ السيد خليل
سيدروشناسي المرزوي ونقال في جناس المعرفه ايضا وكان شيخنا سالنا ناسكنا شيخنا كويما جاوره سيد شوق
بغراقان باربع سنين وله حالات ومنازل غريبة وله حيلة بالفضاهة وراهي حيلة السجاد حتى حضر زيارته
لمشيد شوق بغراقان فاوكرت ثم ضمنت وسالني عن حسي نسي فاخبرته بان انه كان من حفاظ بلا ساغون رحمه
ثم قلت انا اتي في روزه من عنده الشيخ ابي عاصم شاه فقام اذ اذ انا وبعناحي وقال اسيح عن من ساقبت شيخ المشايخ
حدك هذا ككايه فلما بنا باكياء انا وانا وقد اشرت الي هذه الحكاية في شيخني اشارة واذك العشر من حرم
بعد حجة من المالح الي كاشغري وتوفني بها وتوفي السيد بان كان فرغانه بعد جلاء النغول لدية سنة ١١٤١ ودفن
اتفاقا كوار مسجدروشناسي بان كان رحمه وخرج كرامات شيخ المشايخ ابي عاصم جدي هذا ما حكى لنا ابيد
الشرنق اللطيف الصالح الثقة احمقن بالوداد والمقرب سيدنا ابي عبد الله سيدنا ابي شيخ المرزوي سيد حسي انا
منجوان شهر ١١٩٩ وقال ان قاضي القضاة ابو عاصم سيد محمد العاصمي القاضى بمرور في شهر ربيع الثاني من سنة ١١٩٩
تاعنه بعض اضراب الغنما على الشيخ تعصبا كما هو اليوم من المتفقه والمتصرفه وقالوا انه كبر بالمرزوي وشيخ المشايخ

سيدروشناسي
المرزوي

الشيخ

٧٢٥

وانما فان الكبير الخطير صاحب الكرامات والبقايات الملك خان المانع وهو نصير ارسلان الملك على توفيق
 ايجاق الشهدى تاش ارسلان استوق بغراخان رجم الاممات في سنة ١٠٤٠ باوز جند ووفى بها وخرجه
 وسلامه طبعه وخيمه وصدق توكله وتسلمه باحسب لنا الصدر العلام كالملك والدين المصطفى اده يكاشعها
 ان للسلطان بمن الدولة محمود سبكتكين في مبادى ولايته تسارح ايجاق الكبير نصير الملك بمكزا قادم
 من فراسان وايبك من ماوراء النهر جيو سنا فالتمينا كلالا العسكرين على شط حجون من الطرفى ونزل لاسا
 لتعبه القتال غدا نسرى ايبك في جنح الظلام مع جلام له نحو السط وعبر حجون وترك الغلام مع المعبر
 المعبر وقال انتظر حتى الصباح فان لم تجت بك فيها لم اخلص بعرضك ونعد الى ارضك والتي نفسة معسكر
 محمود وبتنكر او ذهبت حتى اخبتم السلطانية فاذا بهتة تعبته القتال وتهيته سببا بالنصال بعد فحصل بواجب
 من ايجاق فاكل اذقل وقل للسلطان واني رسول ايبك للرسالة فلما بلغ السلطان قال ليدخل الان فدخل
 وسلم عليه سليم الكبار وتحيه ذوى اخبلا وبلا الخطاط ولا اخبنا فاستنكره افاضون وغيره الناظر وقال
 السلطان انت رسول ايبك فاني فقال له الرسالة يا ذا البسالة قال اخذوه فخرجوا ثم قال ما انت بهت
 قال اخذوه ثم خرجوا حتى بقى اربعه من اركانهم ثم افضى اداء الرسالة فقال لا والله بهذه ايجاق حتى يكون انا وانه
 مع سلطان وادمن زمان السلطان معالمة ثم قالك لغه ما به انا يغلبني احمياله هيب انه تصدق التلييت
 قوة الشبار فيه ضعف المشيب تغرس ما اوحى في نومه ويحس في خاطره فقال معي من جدي يدقيه باهش شديد واعوذ بالله
 من المكيدة ثم اخذوا منى بالفتنة فالتا وجد شئ منه في فاني ما خوذ فامس السلطان فقال اذن واذا الرسالة الان فذنا
 من سريره وقال انا ايبك يا محمود فكاد كثر السلطان من السرير بهتة فنزل وتصافح ايبك يا محمود جئنا
 في زمانه ما في الف فارس من ايجاقين ليحصل غرض واحد من اثنى فاليك هذا ايبك اما الغلبة لك على واما ايليك
 فكم من رجال بيتنا نقتل يومك من نساء تايم وزر قتل وكم اطفال يتركن بيتا منى افانت تجيب لرب العزة ام انا
 رجعت الان براسى ايبك وانا انا قائم بين يديك وافعل لي ما تريد ولا خصوصى يوم القصار عليك فسقط محمود
 في قديمه وهو عليه ثم قام وقال تاي علافة تصدقنا بانك ايبك قال باي ان اخذ من عندك واصبح غدا ارسل
 ايبك رسل الحاطبة والمصاهرة بدل المعانته والمجاهدة ووركان الوفود طالبي اللوف والاصلاح فكان فرسان
 جالبي السيوف والرياح وتسمع اصوات دفوف الطروب دون رعود الطبول في صفوف الجروز فغاد في تلك الليلة
 الى معاده لا يفتي معاده ووصل فايز بالمراد الى مراده واجناده وارسل حين اصبح للخطبة مصافح الخطباء والخطام
 الهم والى توارح هذا ايا لم تغتنق بوصفها الاليتي ولم تجمل مثلها الاثمين والمجوديون كانوا مستطيرى بعد ان رجع
 وراح من اندامه الرواح الى ابله الصباغ في ندى ايجاق ايبك آثار النجاج هو انا زارت الفرح والاشاح وادى الوصلية
 وادى الشاح

غدا

من اقربائه في السراي الاسلام فاجابوا اخصون نفرا وقبلوا طاعته واتباعته اجتنابا عن غوطا منته بالاسلام فانك
عليه اعين الرقباء ان زاوه يوما منهم سوسا وبصلي فاجزوه بشانه فافشى عنه بهذا الشأن الى خاتونه وبنيها
تجمل الى استوق صنعت اليه في السر تندرته فقال ان عمك يريد يوم السبت ان يعرنت الاوثان بنفسه ووضعيه
احتيايا لك فعليك ان جهتد في زيادة العمل فلما وقت الموعد كان كل واحد من الفعلة ياتي بلبنة وسوق
كحل لبنتين لبنتي وهو فيما بين ذلك يباحي ربه بجده وتقول اللهم ان نصرتي على اعدائك واعداء دينك وفيت
الاسلام لي وحولت اعلاء الكلمه على يدي لا تحذق هذا الموضع سيدي اجمع فنه عبادك لطاعتك وابني فيه محبا
لعبادتك وانصب منبر اللئنا عليك ثم اوقن واقم واتولى الامامه فيها بنفسك استغفار لوجهك وطلب المضايقه وهو
هذا الجاهل بار توع فلما ارى من نفسه حيلدا وجد الاحتياج الخاتون على زوجها بعفانه في بنا رعيه فرضي عنه بذلك وقال
لوصبا وعنه ويننا ففعل ما فعل او اسار با ولادي من بعدى لما سعت له وكان في عمر هذه الاجال استظهر كتاب الله
وتفقه فيما يعنيه الى ان صار ابن خمس وعشرين سنة فاصطحب خمسة نفرا كانه يرك للصيد فيطلب حسنا فاذا بهد سباعه التي
تخصر به وسكن به مدة بلنه اشهر بغير عزمه ذلك ولا يرى الا ترك التعرض للمهاك فلما عزم على مقاتله اجتمع
للمقاتله من فرسان كاشغر وورد عليه من غزاه فرغانه فاكلوا الفاعل ما فتحوا آت باشي ثم صاروا وانك
فارس فاجود اعلى كاشغر ففتحوا باب الاسلام وخذلت العقبيه الطاغيه وصارت كلمه الله في العليا فالجود بنصرته
وانجز وعده مات سنوق بغراخان الغازي في سنة ١١٣٥ وشهده بار توع من قري كاشغر واليوم مودر وروز علي
ارسلان خان الشهيد ابو الحسن بابي تاش ارسلان خان سنوق بغراخان شهيد او افرجهم سنة ١١٣٥ وشهده كاشغر
من روز يوسف قدرخان الكبير بارون بغراخان موسى توكا ايلك سنوق مات غرة الحج سنة ١١٣٥ ودفن في اكنبة
اخاقاقيه كاشغر على شط نهر من اخاقان شمس ايلك ابو الحسن تاش ارسلان مات سنة ١١٣٥ وهو صاحب باب الملك كاشغر
اخاقان ابراهيم ارسلان خان محمد سلمان مات بكجا باه بخارا سنة ١١٣٥ اخاقان ارسلان خان كعبه الغازي
محمد سلمان كشي داوود كوي كشي ابراهيم طغچاق ايلك نصر الملقب في رجب سنة ١١٣٥ اخاقان صاحب فرغانه
طغرل خان اجين قراخان مات في رجب سنة ١١٣٥ ومات اذوه مسعود جغري خان صاحب سمرقند وبخارا وسطي طغچاق خان
في شوال سنة ١١٣٥ بسمرقند مات ابنه محمد تونكاخان في سنة ١١٣٩ اخاقان ابو المصغر يوسف ارسلان خان كاشغري
سنة ١١٣٥ ودفن بالجذب اخاقاقيه بها قتل ابنه ابوالفتح محمد ارسلان خان يوسف ارسلان خان محمد ارسلان خان
ابراهيم خان الشهيد احمد ارسلان خان حسن طغچاق خان سلمان ارسلان خان يوسف قدرخان سنة ١١٣٥ قريبا
من عهد المغوليه في اول ذور وركور خان قراخاي وهو كان من اهل الكوجلو خان السغري النصراني وهو ائد
كاشغر من ارا تاراخر قعا بده محمد ارسلان خان لما قتله خد اعنا بعض ملكوكه بكاشغرا استولى كوجلو كشي كاشغر
من ارا تاراخر قعا بده الملك ثم فرغ من عسكر المغول في سارخ قول وقتلوه فانتهي دوره وجوز

والمخاض

ستوق بغير اخوان المجاهد عبد الكرم بن بربر ارسلان بن تنكلا كورد قد خان من نسل افراسياب سياتشك بن ابي
 ريسمن وهدتصل الى تور بن افردون بن ابوبان بن زراسف بن حم بن فارس بن يور بن كركن بن ياقوت بن
 نوح النبي عليه السلام وهذا اول من اسلم من خواقين الترك في حدود كاشغر وفرغانة في خلافة المطيع بن ابراهيم في
 الدولة الامير الرشيد عبد الملك بن نوح الساماني في اورد الامام البايق الكامل الغافل ابو الفتح محمد بن
 الشيخ الامام الكبير الخطير ابن عبد الجبار الفقيه وقد ذكرنا ذكرهما قبل عند هذا التفسير رحمه الله في تاريخ كاشغر
 من تاييفه ان اول بلاد الترك اسلاما انما هي الشاش (اسلم اهلها في زمن تنكلا كورد قد خان
 غزاه الامير نوح بن منصور الرضي الساماني حتى ورد مدينة اسبجيا فوضع على احوال حجة فرجع فمقرى كانت
 لا ينقطع منها الى ان مات نوح بن منصور فلما ولي اسماعيل بن منصور جرى على رسم اخيه في مواصلة المراسلة وكان ولاية
 الترك انتقلت الى اغولجاقي قد خان اخي شير ارسلان خان فحصل لا يصغي الى كلام ارسل الاسلام الى ان
 نصر بن منصور عن اخيه الى كاشغر فاكرمه اغولجاقي اكرام القاديين وقال له جللت بدارك ونزلت على اهلك
 في سنة ثمان مائة بالوفاء اذ لاقاك اخوك بالجفاء وولاه باخيه ارتوج فصارت القوافل كخلف من حار او من
 من كاشغريه يبتاع من الامم والاشنة ما لم يفضل عنه فكان يهدي الطرائف الى قد خان يهناه بذلك والرضي عنه
 حتى تقوم على اسلامهم ان الكافر يمشي في الملباس الديباج من ايجلاوي الشكر اذ لم يكن عند ذلك ولا ذاق
 هذا الى ان ايقه وانسى وركن اليه فسأله نصر ان يعطيه قطعة ارض مقدار جلدة بقرة بني بهاسي ابي عبد ربه فقال
 دونك ويكفيك عشت فذبح نصر بقرة وقد جلدت اسيرا وقاد بالسير حول بقعة المسمى المعروف اليوم بجامع ارتوج بحسب
 الكافر في خلافة السواد وكان اغولجاقي هذا من استوق فلما استكمل استوق ثنتي عشرون سنة ولم يزل اجمال الفائق المنظر
 الرائق وذكاء الطبع وصفاء الذهن وجوده الفهم وخصانه العقل لا يكون لا بناء الملوك قبله واذا وردت قافلته من
 بخارا حرج استوق الى ارتوج لينظر ما جلبوه ويحج فاجس نصر الساماني انزاله واكرامه فلما جان وقت الظهر قام للسوان
 بكرة على فضيته واستوق لا يحسب تقصير السعادة بعد وانما ينظر الى التوجه من بعد فلما فرغوا من الصلوة سأل الساماني
 عن شأن ما عملوا فاجابه قد فرض علينا في اليوم وليلة خمس صلوات في حوائج هكذا او قال من الذي فرض عليك فابتد
 الساماني يصف الباري جل جلاله وعز كماله باسمائه ايجسني وصفاته العلى ويعد شرائع الاسلام على لسان محمد صلي الله عليه
 ويذكر مجاسن الملة ومناقبها سرا تاتي بهواها قبل ان امر بالموتى في فساد قلبى فارغنا من كفاة فقال عند ذلك هذا
 الآله وما احقته بان يعبد وما اصدق به النبي وما احقته بان يتبع وما احسن به الدين وما اجراه بان يصار اليه
 فاقر بالديباج ولحق عليه السلام وقبل الدين وامن علمانه وجواشيه بالايمان والاسلام ساعته فامنعوا جميعا واملوا
 ثم استسره الساماني هذه القصة عن عمه اغولجاقي فسمع القرآن خفية وعرف من شرائع الايمان الاسلام ووقف على قواعد دينه
 تاييفه

الامام رضي الله ابو طاهر احمد بن محمد النوبختي صاحب كتاب لسانه والحج في زواجره وكما في الغاية وكما
 القامات الامام ابو محمد الحسن بن علي بن سعيد العماني الامام ابو بكر بن ابي بصير صاحب الغاية وكما في القامات
 والنوف في الامام ابو الحسن بن محمد الفارسي صاحب علم الغاية الامام عبد بن رستم الكاتب القاري صاحب كتاب
 في الخط والجماع والامام بنار الدين صدر الفراء صاحب المعنى الامام ابو منصور محمد بن احمد الازهرى صاحب كتاب على القامات
 الامام ابو الحسن بن محمد بن الحسين الرازي صاحب كتاب التفسير في القامات من الامام ابو اسحاق الكوفي صاحب كتاب القامات
 في القامات من الامام ابو نصر احمد بن عبد الله المقرئ صاحب الشواذ والنادر الامام علي بن ابي اكار صاحب كتاب القامات من الامام
 يحيى بن زياد الفراء الامام ابو اسحاق ابراهيم بن سعيد صاحب كتاب في آيات غير الائمة السورة وهو صاحب كتاب السورة في علم الله ملكه
 في ذكر آية القرآن لهذا الجيد اذ لم يكن احصاء فيم بالعدد ولم اذكر منها من العشر من الذين هم فيهم واستعدت منهم وقرات
 عليكم عليهم بالمال وغير ما علم الله وقد ذكرتم هذا في مشيختي وذلك في طريق نظري بانصاف في كرمها في مشيختي او
 في العرب المتقدمين من اهل بلده والمخض من اصحاب السعادت اولهم امير المؤمنين ملك العرب هو محمد بن ابي اكار صاحب
 ابن حجر الكندي تاليفه طهر العبد سعيان الكندي البكري تاليفه زهير بن ابي سلمى ابي القيس البجلي تاليفه عنده من معاوية
 ابن سويد تاليفه في القامات العبد في امهم عمرو بن كلثوم مالك بن ابي جهمي الجهمي صاحب كتاب في القامات
 الامام بن سابع صاحب كتاب حلة المشركي وهو صاحب كتاب في القامات العبد في امهم عمرو بن كلثوم مالك بن ابي جهمي الجهمي صاحب كتاب
 الطهورى وحقق بن عبد الجبار بن ابو العطاء السدي وهو من حواشي الكندي واهل ارض فارس والحزبي وهو من
 ابن حنبل وكان يهرب يوم بدر لما انزل الله النصر على رسوله عليه السلام وقال الله يعلم ما تركت قائلهم حتى عكروا فرسي
 من يده وعلمت اني ان اقاتل واحدا او اقتل ولا تضرب عدوي مشهدي وقصدت عنهم والسبيل والاجبة فيهم طعنا
 لهم تعقاب يوم سرمد وغير المذكورون في الحجامة كثيرة وذكر غيرهم من المشاهير الاغشي وهو ابن جهم بن قيس الشاعر
 من بني ضبيعة الفرزدق بن سمام بن غالب التميمي جهم بن اللؤلؤ بن زفر بن منى عامر بن جهم المتقدمين ذوالرقة
 وهو غيلان بن عقبة ابو نواس بن ثابتي البغدادي كثر عثره جهمان بن ثابت الانصاري ياذع رسول الله صلى الله عليه وسلم
 وهو الذي قال سومان مدحيت محمد بن جهمي في مدحيت مقالتي في كرمي الشاعري في كرمي الشاعري ياذع امير المؤمنين عمر رضي
 وهو الذي قلته وصف النساء وجماله ساكن من سم قنن بجاني مصر عاتت وكرت افض اطلاق اخطام فقال
 من اخطاب رضي الله عنه قد وجه عليك اكد تقولك هذا فقال يا امير المؤمنين قد اقررا اجد عنى اجد بقوله وانهم يقولون
 لا يفعلون فضحك عمر وخطي سبيله في كرمي الشاعري في كرمي الشاعري ياذع امير المؤمنين عمر رضي الله عنه
 اندارد الملوك الاخيار ودار ملكهم بما وراة النهر بخارا وسم قند ومن بعض ديار الركن الى العراق طولا ومن الهند الى الروم
 فيهم قتل بعد وقت مدة بعد مدة ولايتهم مائة سنة وستين وستة اشهر فازتاب القامات والسري فيهم تسعة ايام

في القامات
 في القامات
 في القامات
 في القامات

الامام ابو منصور الغزالي وله عيون النفايس في الكارزمات سلطنة الامام ابو الحسن علي بن محمد بن الحسين
 البغدادي تفسيره العيون والفتوح اربع مجلدات الامام القاضي ابو منصور عبد الجبار البغدادي الامام ابو الفضل
 الكرابيسي الامام الاجل صاحب التفسير والتأليف ركن الاسلام ابو عبد الله الحسن بن علي بن خلف بن جبرئيل اكيل الفضا
 الحسن بن الغزالي ثم الكاشغري ابو الامام نادر الامام ابي الفتح عبد الغفار الالمعي توفي الامام ابو عبد الله الحسن
 الفضلي الكاشغري ودفن به في شهر ربيع الثاني ومات ابنه الالمعي بسقطه وحسن ان خان زمانه الذي ظاهرا سديعا
 يوما وهدى الدرر عند ابيه ما راى بداهة تلبسته فقام ليدهيب فاكله ابوه اجلس فقال كيف اجلس في خان دعاني
 فان امتنعت زجتي علي وقال قد عصاني فقال ابوه تذهب ولا ترجع في و كان ارسل مركبا اليه فركبه وسار الي
 ان كما وصل الخان انفضل عن ظهر المركب فسقط على الارض وحيان فاحبر ابوه موتي الدرر كما كان لم يبرح المكان لم
 يبع حتى غسل في توبه اليه للصلوة وصل عليه اهل البلد كثير من قديهم وحققهم وجليلهم قد بلغ السماء اليهم وابوه
 لم يسل قط من اهداه شعوه فابن النياحة والنرة وقد عيب على ذلك وقيل كيف لا يبكي بهيات بهيات والد علي
 ولد عثم من مثل الامهات وهو كحسب باعابكم وصبر على ذلك حتى غادى عن الدفن جاد عن الطريق الى ميان فبال هناك
 فاذا التول دم ايجر قاني فحلى اذ راه من هو عايب شاني ثم قال بيكذ الجار وكس لا تقاوطه قايه لا تقاوا والى حشد
 السيد مولاه اذا استر وعنه ما اولاه في بيان لاله الا الله فدفن الالمعي في جوف قوما بولي خارج البلد يسمى ذاك
 الكومح الآن بيتي قبله ولما تصانيفه كل فن من النفس اكدت دغره مما مجدرات كثيرة والمفسر القوي العبد
 اجتمعا وسادتنا الامام الزاهد ريس بل السند واجماعه علم الهدي صاحب التاويلات ابو حنيفة منصور بن
 محمد بن محمد بن محمود الماتريدي السمرقندي رحمه الله حكي انه ارسل اليه من بغداد باشارة اخليف فتدعي فجاء الرسول التوا
 ودخل في باعه بسم قد طلبه فرأى شيئا ذا بهية غنية وكسوة رثة تطبقه من قضبان الكوم في خضرة وزويق من بردى على
 راسه فسأله وقال مولانا كجا انت فاجاب الشيخ مولانا خذ است ثم قال خذوا كجا است فاجاب الشيخ جواب مصفا است
 ثم قال ابو منصور كجا است فقال ابو منصور راسي بيكدا است فعرض عليه الفتوى واخذ اجواب فعاد الى طريقه واجاب
 توفي رحمه الله بسقطه ودفن بجوار ذرة الامام الزاهد الحاخاخ المله والدين ابو حنيفة عمر بن محمد بن احمد بن
 النسفي مفتي الثقلين وله تفسير كبرى في تفسير سبع مجلدات والصغير مجلدة الامام القاضي ظهير الاسلام منفي النظر الزيد
 عبد الدين عمر بن عيسى الدبوسي وله تفسير كبرى الامام السد لاجل الشهيد ناصر الحن والدين ابو القاسم محمد بن يوسف بن
 الحسن بن السمرقندي صاحب الاغاثة في تفسير الامام القاضي ركن الاسلام في النفاة بغزيرة مسعود بن
 ابن يوسف اسراييل الغزالي صاحب الدليل على الدليل التمهيل الامام قذوة الاقل برهان المله والدين ناصر
 الى الكارم شهاب الدين صاحب المغرب المغرب مصفا امة النفس وغيرها في بيت وتونة في سنة 1040 هـ

وله الامام ابو عبد الله

رسلمان بن مهران الاعمش والبصري ابو محمد يعقوب بن ابي اسحاق الجعفي، وابو عمرو بن العلاء، وعيسى بن عمير الشامي
عبد الله بن عامر الجعفي، وكبي بن الحارث الدماري وابو جعدة السامي والطياري من مدينا واسط وعشيرة سبعة
فهم المتفق عليهم والموثوق بهم وبقرآتهم في الصلوة وخارج الصلوة باجماع المتأخرين من المجتهدين في اهل الدين
منهم عامر بن ابي النجود الكوفي وعبد الله بن كثير المكي ونايف بن ابي عبد الرحمن المدني وابو عمرو بن العلاء البصري وعبد
بن عامر الشامي وابو حمارة حمزة بن حبيب الزيات وابو الحسن علي بن حمزة الكوفيان، وذكرنا صاحب
القراءة وانسابهم في المفردات والجملة وغيرهما فلنكتف من هذا القدر والله الاجل المالك ذكر معارفنا
التفسير واصحاب التاويل من التابعين ومن تبعهم رحمهم الله القضاة من مراحم بن يزيد بن الاصح المكي
المفسر كنيته ابو القاسم حملته امه سنتين ثم ولدته كان يقيم ببلد بخره وكان ايضا بخارا وسمرقند مدة وهو صاحب
الصينيان اجناسا وله التفسير الكبير والتفسير الصغير مات سنة ١٥٢ هـ الكلباني هو ابن النضر بن حمزة الساسي بن شريك بن
الكلبي الكوفي قتادة وهو ابو الخطاب بن دعامة بن قتادة السدوسي المفسر ولد له هو ابي سلمة وما سئل قال قتادة
ما سمعت اذ نأى شيئا قط الا وعاه قلبي وما نسيته وله التفسير الكبير والتفسير الصغير عظيمته العوفي ابو سعيد ذكره في حقه
قال عظيمته عرضت القرآن على ابن عباس ثلاث عرضات بحا وجه التفسير والاعمال وجه القراءة فقرات علي بن ابي طالب
سعيد بن جبيرة له تفسير مسند الى ابي بكر بن عياش راوى عامر في القراءة عن ابن جصاص عن سعيد بن ابي حمزة البصري
وله كتاب كبير في التفسير توفي في رجب سنة ١٥٩ هـ وله تفسير في رفع ابن العالبي بن مهران الرباعي وله تفسير في الوعد والوعيد
قال ابو معاوية اول من اذن من رايه في تفسيره من المسلمين ابو العالبي الرباعي محمد بن القزويني مات سنة ١٣٥ هـ عن ابي بصير
كان عند ابن عباس فباعه عبد الله بن عبد الله بن خالد بن يزيد بن معاوية باربعة آلاف دينار فاني حكوت عليا بن ابي حمزة
بعثت به لي ابيك باربعة آلاف دينار فاستقاله فاقاله فاعتقه واكفاه ابو عبد الله وهو قد سافر في الغزوات مات وهو وكبير
عشرة في يوم واحد سنة فقبل مات افد الناس واشهر الناس في يوم واحد وعكفة بمائة عطاء من رايه النهدي العوفي
ولد بالجند ونشأ بمكة ومات بها سنة ١٤٤ هـ ونسبه عروس النماير ومخصوص بحكمة افعال الله واقواله عطا عن عبد الله
ابن ابي مسلم الخراساني مولى زيد بن المهدي سكن الرملة وهو من مدينا ولد له سنة ١٤٤ هـ وما سئل الشامي وهو عامر بن شريك
من شعوبهم محمد بن مائة سنة وهو ابي سلمة ابو جعفر حمزة بن ابي سلمة بن يوسف بن يوسف بن ابي سلمة بن ابي سلمة بن ابي سلمة
ابو عبد الله الجعفي له تفسير اختلف في كتابه في القرآن وكتب في التفسير القرآن وكتب في الفياض والبرهان مولد
سنة ١٤٤ هـ وما سئل في سنة ١٤٤ هـ بعد من مفسري التابعين ابو صالح باذان مولى ام ماني و ابو الصمغ وابو الجوزاء وابو مالك الغفاري
ومرة الهذلي وعلي بن عبد الله بن الكلباني وكريب بن ابي مسلم مولى ابن عباس وابو الزبير ونافع مولى ابي حمزة واسم
ابن ابي ليلى واسم ابي مليكة وابو اسحاق البصري وابو شهاب الزهري ومحمد بن سيرين وشهر بن حوشب وعور بن

وارثه

الاصحاح وهو ابو سعيد محمد بن مالك قريب بن محمد الملك بن الاصمعي البصري مات سنة ثمان مائة ابي بكر محمد بن الحسن بن
 الازدي خلفه الاخر بن جيان البصري معلم الاصمعي ومعلم اهل البصرة مات سنة ثمان مائة ابي بكر محمد بن الغزالي وهو يروي عن ابي
 العنسي توفي سنة ثمان مائة وله ولد وستون سنة وفيها مات ابو الهيثم بن عدي وله ولد وتسعون سنة ابي محمد
 يحيى بن سعيد الاموي النضري شميل المازني جالس الحسن وانا خيرة الاعرابي وانا قيس ابو بكر بن مروان
 الكشي الكوفي مع منه ابو عبيد وهو ابو عبيد بن سلام البغدادي مات سنة ثمان مائة الاعرابي عبد الله بن زيار الكوفي
 الاصل مات سنة ثمان مائة ابي سلمة ابو محمد عبد الله بن صالح العنسي الذي يروي عن ابي الحسن بن جازم الجعفي ابو سعيد
 القهر بن ابو بكر محمد بن القاسم الانباري ينفوس ابو عبد الله بن محمد بن محمد بن الليث بن المظفر بن نصر بن سيار البصري
 كان له ابنة وصاحبها انسان وهو مؤلف العين وقارب ابو علي محمد بن الحسين وهو تلميذ سيده بجمه بقطب بكونه
 للعلم عرو بن كرام حاط احمد بن محمد البستي الخازني صاحب التكملة في السيرة يعقوب بن اسحاق روى عن ابن
 الاعرابي مات ابن السكيت سنة ثمان مائة وله ما يسمونه ابو جهم وشيخ من حمويه الهروي روى عن ابن الاعرابي في طب الولا
 احمد بن يحيى الشيباني روى عن ابن الاعرابي وهو ذكره في الاسامي صاحب العلوم الامام العالم سراج الدين السكاكي وكنيته
 تلي منه في ذكر معارف القراء والاصحاب كلام العلماء من التابعين وتبع التابعين علم
 ابن الصفي ذكره في اصحاب القراءات واما من التابعين وتبعهم فكانوا اربعة ائمة او اكثر وهم ساند ذكر معارف كل
 بلد من بلاد حنيفة في الحديث: سعيد بن المسيب وعروة بن الزبير وسالم بن عبد الله وعمر بن عبد العزيز وسليمان بن
 بشير ومعاذ القاري بن ابي بكر وعبد الرحمن بن مهران الانباري و ابن شهاب وسالم بن جندب وزيد بن اسلم
 حمر بن عتبة بن عبد بن عبيد بن عبيد بن عبيد بن عبيد بن عبيد بن عبيد بن عبيد بن عبيد بن عبيد بن عبيد بن
 وعبد الله بن ابي نليك ومالك بن علقمة بن قيس والاسود بن زيد وسروق بن الاعداء وعنزة الساماني وعروة بن
 شرحبيل و ابي حازم بن قيس والربيع بن خنيس وعمر بن ميمون وابو عبد الرحمن البستي وقرن جندب و ذرعة بن عمرو
 جبريل وسعيد بن جبريل وابراهيم بن زيد النخعي وعامر بن شعيب وعمر البصرة عامر بن عبد الله بن عوف بن عبد قيس بن
 العاليد الرباعي وابو رجاء الطاردي ونصر بن عاصم الليثي ويحيى بن يعقوب و جابر بن زيد و الحسن بن ابي الحسن بن
 وقتادة بن دعابة بن زينة الساماني بن شهاب الخرمي ويحيى بن ابي حازم الدماري فالكسبي ابو جندب هو لاء السموت
 سم الذين حكى عنهم عظم القراء وان كان افعالهم الفقه واكدت في قاص جدم من ليس لهم سناد وهو لاء ولا قدم
 غيرهم في رواية الفرائد ويستند بها عن ابيهم وطلبهم حتى صاروا بذلك ائمة فقتلوا بهم وياخذون عنهم وهم خمسة
 رجال من اهل البصرة كل من منهم ثلثة رجال المدينيون ابو جعفر بن زيد بن القعقاع وهو شيبه بن نصيب و نافع بن
 ابي عبد الرحمن بن ابي نعيم وابو عبد الله بن كثير و محمد بن قيس و محمد بن يحيى الكوفيين يحيى بن وثاب وعاصم بن الجهم

امير المؤمنين وهو ابو عبد الله محمد بن الحسين بن علي بن ابي طالب
 كمال الله وولده ابو عبد الله الحسين بن ابي مطرفه وكرم مشواه واقعه مدينة السلام وقيل الامام بها وقال رحمه
 الله لا بارك الله في قوم رأت ثمان في الدين ان اكلت يوما وان شربت ولا سقى احد ارضا بعد ما اخذت
 بعد اذان انبت وازنيت وربت ولا راغى احد نفسا بعد ما سمعت قيل الخليفة ان طابت وطربت
 في محشر الجن والانس فاسمعوا عجبنا بعد اذ قد خربت بعد اذ قد خربت سبب الخلافة في ثوبها طلعت منسجما من الجن والانس
 بها خربت بالانس انضت الى الله لانه واليوم بالعدو عن شعور هربت ذكرنا هيرانية النجود واللغة الذين
 عنهم الا انهم صاحب التمدن بل هو صاحب الصحاح فالنوع النجود وضع الاعراب ابو الاسود الذي هو امير المؤمنين
 علي بن ابي طالب رضي الله عنه واختلف الله لنا من النجود العربية وضع لهم ما كان اصله فاخذ ذلك مما
 من عند من هو عيسى بن سعدان الذي قال له عنبته الفيل فلما مات ابو الاسود اقبل اليه علي
 بن ابي طالب صاحب الميمنة الا ان ابو عبد الله وزاد في الشرح ثم توفى وليس في الصحاح مثل عبد بن ابي
 الجضر وهو علم اهل وعقلهم ففزع النجود وادخله القراءه لنفسه كان هو يقيم على ابي عمر في النجود ابو
 القاسم غلبه اللغة ثم خلفه صاحب عيسى بن عمار الثقفي ويونس بن جبيب النجود ابو الخطاب الجعفي وكان علم
 الناس في الصحاح فالف عيسى بن عمر كتابين مختصرا ومبسوطا سماهما اكمال وسمر الاخر الجامع ثم اخذ
 الخليل وهو ابو عبد الرحمن بن احمد الفراهيدي استخراجا للنوعين وصاحب الاسماء الكبير فكثر من
 فنون العلم والادب وهو القائل بديع عيسى بن عمر في كتابه وقال بشر بطل النجود الذي جمع غير
 ما احدث عيسى بن عمر ذاك كمال وهذا جامع وبما للناس في قمر ثم اخذ عن الخليل جامع النجود في
 هيبويه وهو عمرو بن قنبر فالف كتابا بالذريه اسمها الناس قرآن وقيل فيه شعر الاصل اللامه صلوة
 صدق على عمرو بن عثمان بن قنبر فان كتابه لم يبق عنه بنو قلم ولا ابناء منبر مات هيبويه في

لثلاث خلون من جمادى الآخرة سنة ١٩١٠ وهو ذاك ابن ابي ولانته سنة ١٩١٠ وشهرين وسبعة عشر يوما
 ومن اولاده محمد الابن من زبديه والمؤمن وصالح وابوعيسى وابو اسحاق المعظم وغيرهم ثم بويك الابن
 وهو ابو موسى محمد بن يارون وجلس لاحد عشرة حلت من جمادى الآخرة سنة ١٩١٠ وخلافته اربع سنين
 اشهر سنة طاهر بن الحسين الا عبور بعد ما فتح نفسه من الخلافة وبعث برأسه الا فرسان فخلص الامر للمؤمنين
 جلس الاموي وهو ابو العباس عبد الله بن يارون سنة ١٩١٠ وبويك له في الحرم فغا الا بعد اذ مات بطريق
 ودفن بها في رجب سنة ١٩١٠ وخلافته عشرون سنة ومن كان سنة ان رجلا تقي في عهد يارون فالتفت
 بان يكلمه وهو يصيح ويضطرب فقال له الاموي وهو ابن سبع فاضبر كما صبر الوالعزم من الرضا فقتل
 من حين اقتباسه فبعد ذلك ازداد جماله وزياده وفضلته وجلس بعده المعظم باهد وهو ابو اسحاق محمد بن يارون
 وتوفي في ربيع الآخر سنة ١٩١٠ وكانت خلافته ثمان سنين وثمانية اشهر جلس المتوكل على الله يوم دفن الاموي
 وهو ابو الفضل جعفر بن المعظم وقيل في شوال سنة ١٩١٠ جلس المنتصر بالله ابو جعفر محمد بن المتوكل وتوفي في شهر
 ربيع الاول سنة ١٩١٠ جلس المستعين بالله وهو محمد بن المعظم يوم الاثنين است خلون من شهر ربيع الآخر
 في آخر السنة وهو ابن سنة اذ ذاك لم يتولى الخلافة قبله احد اصغر منه سنا ثم جلس المهدي بالله ابو جعفر
 محمد بن الواثق في سنة ١٩١٠ وتوفي في رجب سنة ١٩١٠ وحدثت بعض الناس ان كان يلبس اللباس ويصلي
 ويقول اما يستحي بنو العباس ان لا يكون فيهم مثل عمر بن عبد العزيز الا شخ وكان قد طغى الاملا هو والمنابر وحسب
 الامحاب عن الظلم جلس المعتز بالله ابو احمد بن المتوكل لاربع وعشرين بعت من رجب سنة ١٩١٠ وتوفي في رجب
 لثنت عشرة حلت من رجب سنة ١٩١٠ وتوفي في ربيع الثاني من شهر ربيع الآخر سنة ١٩١٠ وصلى عليه الامام يعقوب بن
 القاسم وخلفه في سنة ١٩١٠ من ربيع الثاني طلب عمرو بن الليث وسند كعندنا ثمانين ثم الملك بن احمد
 ابو محمد بن المعتز يوم مات الكنتف وهو يومئذ ابن سنة ثم القايد باهد ثم الرضا باهد ثم المقتدر باهد ثم
 المستظهر باهد ثم المسترشد باهد ثم الراشد باهد ثم المعتز باهد ثم القائم باهد ثم المستظهر باهد ثم المعظم باهد

الاول سنة ١٩١٠
 الثاني سنة ١٩١٠
 الثالث سنة ١٩١٠
 الرابع سنة ١٩١٠
 الخامس سنة ١٩١٠
 السادس سنة ١٩١٠
 السابع سنة ١٩١٠
 الثامن سنة ١٩١٠
 التاسع سنة ١٩١٠
 العاشر سنة ١٩١٠

امير

بما لا يخفى ضرورة اجتماعهما في مكان لا يعين بشرطان لا يكون بينهما حساس اجتمع فكيف حساس مع جماع حتى حجت
 غيبية يوما بلطائف التيسير قد طالت لبقارتها مدة التعيين فاستأذنت بالصفحة النيروزية لها روزه وطقها
 الاثنان لها على شرط وجد يقال جنبه الدنيا فاجبت وكان في تلك البستان عشرة مجالس من قصورهم مقصور ودورهم
 ممتورة وفي كل قصر بها مجلس من وعيدة ولكل مجلس ادوات وآلات جديدة من البسط المفروشة والمنطوق المستور
 بالارائك المفروشة والرزاقية المذهبة المنقوشة والوسايد المصوطة والمارق المصفوفة في الخيام من الادم والصفوة
 ومن لذات المأكول والمطعم والمغسول والمأدوم والمشروب المربوب والطبيعة المهيمنة واللحم المعككة وفيها ولدان مملوكان
 مولودان في كل منزل اللؤلؤ والمكنوز وفيها الخس السواتر المجلدة المناع السمينه التراب المرقبة العنق والتلاوة
 البكار بحور غلين في يد كل منق كاس من معين مشروطا على ان عاجد كل يوم من البسط والاداء في كل مجلس تلك المغانم
 كان عليها لذة فاذا شعرا ودور الاعاريد والاعان وعباسية كانت ترسل كل يوم وليلة بركين الاها روزه واجدة
 بهن خنجره اذ هو الرماض الاقراشي الاقبضا في الا ان عليها شبق واكثافت الاجعفر وناقت طرقت ليله
 في كل واحد من الجوار عليه وزفت نضرها اليه فلما حسها جعفر ما اندلق عنه الشكر ونسب عنها لكر قال له
 بكت وابتكت والله فخلبت عباسية في ليلتها وصار ذاك الجبل سببا لويله وويلتها تمام بارونه بعد قتل عباسية
 وكفره بالاستيصال ال البراكة باسرها قتل جعفر فعزل صبرا ومن افضل فساد الجبن له قبر او حيا ان افضل ترك في الجبن
 اليعين يوما انشد كل يوم على بسطة اربعون قصيدة في مدح شعرا زمانه وفضلا اوانه وهو يجازر طلائعهم بصلابة وجم
 من هباته حتى نفذت امانه فقص على ذلك نجبه وقره به استخلف بارونه وهو ابن اربعة عشر سنة اشر اليرج
 وولده ابا مونس ليله افضت الخلاقه اليه صبغها فتشقي بالبارتين بالخلاقه والولد اوم ابا مونس جارية تسهر الغائبة
 في ظلاله بن ليش بن سببا بلبرستان توجب بارون سنة وومع ابنه ابا مونس بخوفات حتى قدم طوس وكان ملكا
 الربيع محمد بن الحسن الشيخ والامام افضل القراء على بن حمزة الكيسل وقد توفي في ذلك اليوم واحد منهما امد
 فيك عليها الرشيد واضطرب وقال قصات الفقه والابن مرض بارون بطوس مات بها وقبره هناك ووعاته ليله

فلما تيقن ابو سلمة بهلاك نفسه استعمل وقال ان شاء الله معكم بنو العباس في شأن الدعوة والاسم وذلك
 ان زاهد بن مستجاب الدعوة مرويا بعظم تشتمه بلقاء على طريقته قال سبحان الله ما هذه العظام ولا التي
 كانت يرفدها عند باجها بها فاجابها الله فاذا هو اسد فاج وقصد اقرباسه وقال مصلحتهم ان اقرباس الله
 لانه مجاب الدعوة فكما انه اجيبا وجيبا نظاما جاز ان ينجي ويعيد عظاما وانتم بنو العباس من اقات بنو
 ملك العظام الرفاق في الارباب وانما ذلك الزاهد منكم انك والقصه ببلادنا فقلوا عليه فقلوا
 جنة في الدنيا ثم استخلف بعده ابنه المهدي ابو محمد محمد بن ابو جعفر المنصور وهو ابن ارم و مات في يوم
 في ائمة القادر ابو محمد موهب بن المهدي وتولى البيعة اخوه هارون الرشيد وكانت ولايته سنة ثمان
 قوت بعد اذ في العشرين من شهر ربيع الاول سنة اتم افضت الخلافة الى هارون الرشيد
 المهدي والعدل وله نوادر حرة سايرة في البلدان جات له وامور جليله بائنه اقام لوزارته لخاصة جعفر
 كعب البركة وللعمامة اخاه فضل بن كعب البركة والتميم امر الخلافة لا يمشي ما في كعبه الخلفاء بل كان يدين الوزير
 وهو كان كعب زيرة جعفر البركة جبا شديدا حتى انه حكم ان يعرض قباصرة الروم اهدر الى هارون الرشيد
 مرقعة باللذ والجرير لم تملها في الاول والاخر وازاد هارون ان يلبسها بهو جعفر مع القوط فحبسه
 اياه فبكى كعب ابو جعفر فقال هارون ما يبكيك يا كعب قال اهدر القدر المومنين ان فوط التبرور يبكى كما ان فوط
 التبرور يبكى واما الان اري رندا امير المؤمنين عنه وحبته اياه على الكمال فاحاق محيا ذبا بعد ان يكون
 غضبه عليه وبقضه اياه بملك الحال فصار قضاة ذلك الجلب لا البغض اضعافا كان كعب القضاء وسبب ذلك
 ما حكى ان عباسية بنت المهدي اخت هارون كانت ممراة من النيران في الحسن والبهنا والعقل والذبا وقد كتمتا
 هارون كعبه فبذل اشدا اكثر وازيل حلوتيه وسلوته بهما معا غير انه ما فران لوزارتهما مع اخراجهما وطحا
 واعنه ملكه فتمت ما جالس كان جعفر بن يزيد عباسية وراسته كعبه حيث كان كلاهما يصيب قد زوره هارون
 بالنكاح

واصطرا من امره حتى فرغ ابو مسلم الجواب يدعوا لابي هاشم وبها نصر من سيار حتى فغض امره من نصر حتى
 مات بساوة وكتب ابو مسلم الامير عبد الله بن علي وامره بالسير الامروان حتى من عكة صالح بن علي بن العباس بن علي
 مروان حتى لحقه فقتله في قرية من قرى مصر فانتقلت ولاتيه بني امية بعده وذكر الخلفاء العباسية وتوارى عنهم في خلافة
 ابو العباس عبد الله بن محمد الكامل بن علي السجائين عبد الله الجبري المفسر من بني العباس سنة الممونة بن عبد الملك بن
 الطبري بن هاشم مطع التريدي عمرو العاص بن عبد مناف ويقال لابن العباسي الشجاع لكثرة سبوح ونداء المارقين من بني امية
 وعمر بن بويع له يوم الجملية عشرة حلت من شهر ربيع الاخر سنة ١٣٥ او هو ابن ثمان وثلاثين اذ ذاك سنة
 اربع مائة وثمانية اشهر مات بالانبار في ذي الحجة سنة ١٣٥ ولد ابن ابي محمد محمد بن بغداد وها يعقبهم واولاد
 احوال العباس ابو جعفر المنصور وهو عبد الله بن محمد بن علي بن عبد الله بن العباس اخلف به هو ابن ٢٤ سنة
 ويومئذ له بالانبار يوم مات اخوه ابو العباس حتى يريد الحج سنة فماتت طول من في الحج على غير ميوزج وهو اذ
 ابن ٢٥ وكان في ولاتيه ٢٢ سنة وكان في بن حاكم البركة وزيره وبن بركة بها باس من راي وهو القم تدخر اليوم ببارقة
 في بغداد واقام على بناها الامام ابا جعفره النعمان فلما اصابها قال لا جعفره منها فماها مدينة الاسلام بمكة فلفظ في
 ذوات حليقة منها ما اذ حليقة وايضا اثار كثيرة جليقة وهو الذي قيل ابا مسلم مكافاة تولية الخلافة اباهم ارادوا مائة اشفاقا على
 جميعهم فلما استقام امر الخلافة على المنصور حاف ان اباهم كماله فخرج عليه فارس الى المدينة فخرج من حرات الى حفرة اخلافة فلما
 كرا الاستد عاتلنا توجه ابو مسلم مع عكة اليه وواذ الرقعة فاه رسول المنصور وامره بحمل الحية وترك القلعة
 وترك ابو مسلم الحية في راسه وهدى العبد اذ في زها ما في فارس حتى باب الاخلافة و اراد ان يدخلها راكبا توقف في
 وشده حواجبه الاربع بالارض فاداهم من فرقة القبط حتى توام من علة فميت في ذلك ابو مسلم طبا بكرامة الباب اراد ان
 يرحب حار مائة من فرمائه وقال نا الراي فقا لولا تركت الرق بالراي لعوضت العكر فصار هذا مثالا فاصطر ابو مسلم
 الا الدخول فدخل في حوزة منسورة المنصور بالسلام واخذ عليه وقال من حالف الامام وخرج عليه هل يكون طاعيا
 قال نعم قال وانت ذاك فاستتر وتركت الایثار بامر وسلمت على بقصة اباي فامر باجنده وصب السياط والسيوف عليه

انه قدّم حاجا الى مكة وقال استودع رسول الله صلى الله عليه وسلم ما بين يديها قال نعم فالتفت اليه فالتفت اليه
فلما دخل عليه خلع عليه كباثية طويلا ولم يلبس عليه ما من المومنين ولكن قال ولبس عليك يا هاشم كباثية
وجلس بين يديه فغضب شاع غضبا شديدا وهم بقوله قيل له انت في حرم الله تعالى وحرم رسول الله صلى الله
ذلك فقال يا طاوس بن ابي العاصمك على ما صنعت فقال وما الذي صنعت فازداد غضبا وغظا وقال جعلت
فعليتك كباثية لربك وهذا منك في رسوم الخلفاء ولم تقبل يدك على باعة المومنين ولم تكن وقت
كيف انت يا هاشم وجعلت بازا في غير اذني فقال اما ما جعلت فغضب على كباثية باطك فاما اهل مكة
رب العزة كل يوم خمس مرات ولا يعاقبه ولم يغضب على واما قولك لم تقبل يدك في سمعت امير المومنين
عابن ابي طالب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يجلس رجل ان يقبل يدك
الا امرته بشهوة او ولده برحمة واما قولك التلم على باعة المومنين فليس كل الناس ارضى بك
فكذبت ان اكون كاذبا واما قولك لم تكن فان الله سمع اولياءه وقال يا آدم ويا نوح ويا ابراهيم
وكنت اعداه وقال ثبت يداي في الحب واما قولك جعلت بازا في سمعت امير المومنين
ابي طالب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول اذا اردت ان تنظر الى رجل من اهل النار فانظر الى رجل ليس عليه
قيام فسكن غضبه ورجس صدقه وورعه وقال يا طاوس بن عطفه فقال سمعت علي بن ابي طالب
الله عنه يقول قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان في جنهم حيات وعقارب كما يقال قد
كل امير لا يعدل في رحمة ثم قام وهرجات هاشم وامين اول وولايته عشرة وسنة ثم بعده الوليد بن يزيد بن
عبد الملك كان محمود البيرة ولقبه الناقص وولايته خمسة اشهر وعمره اربعون سنة ولما ولّى مروان
بن محمد بنى قبره وصلبته بوجه ابراهيم بن عبد الملك فلم يبايعه مروان بارض الفوطه فتزوج اربابا وطلع
ابراهيم نفسه ووصل في طاعة مروان فجلس مروان وهو ملقب بالجارح واول من اهل مروان هذا في سنة
اصطرب

فيهم آيات من القرآن نحو قوله تعالى والذين يؤمنون بما أنزل إليك الآية وغيرها كثيرة اطرنه بن الهيثم
 الاوس بن الهيثم هما ولد اتوا من مله تصقين ظراهما ففضلوا بها بالسيف ولا يزال الحرب قائما بين
 باين القبيلتين ذكر ابن ابي امية وعمارهم اولم ابو هيثم الحرب بن ابي عبد شمس بن عبد
 بن ابي معاوية بن ابي هيثم وكنيته ابو عبد الرحمن وولاه امير المؤمنين عثمان بن عفان رضي الله عنه عمل
 في مكة وبعث على ايام الخلافة اماره مكة والمدنيه والميمن والكوفة والبقرة عشر سنين مات وهو ابن
 ثمانين سنة بن زيد بن معاوية وكنيته ابو جلد قاتل الحسين بن علي واشياعه وهو زيد وعليه
 كل سنة زيد كما قيل فيه شعر لحيه من لا يزال وردي على زعم من يقيد في مزيد كما زاد بعض من زبانا
 عليه وطمع في زيد مدة ولايته ثلث سنين ملك وهو ابن ثمان وثلثين معاوية بن زيد وهو
 بن سبع عشر سنة وولايته عشرون يوما ثم بايع اهل الشام مروان بن الحكم بن ابي العاص
 بن امية و ابو الحكم طريد رسول الله صلى الله عليه واله وسلم يوم فتح مكة فلعنه رسول الله وطرده
 الى بلخ وولايته عشرة اشهر مات باثم وهو ابن ثلث وستين سنة عبد الملك بن مروان وكنيته ابا
 الذي له لخره وولايته عشرون سنة مات وله اثنتان وستون سنة والجلاب بن يوسف بن الحكم
 كان وزيره وقايد الحيرة وابن عمه فولاه العراقيين وخراب واخوه محمد بن يوسف بن الحكم ابو
 عبد الملك وكان حبيب لولايته سبع سنين مات وهو ابن اربع وستين سنة عبد الملك وكنيته ابا
 ايوب فان خرجت الحيرة وضم الحيرة وخراب بعد عمر بن عبد العزيز بن مروان وهو بن مروان يعرف بالشمس بن
 صرته دايرة وجهه وكان امه ام عام بن عمر بن اوطا وعمر بن المطا رضي الله عنه كان يقول ان من ولدك
 صلا بوجهه شين يلا الارض عدلا توفي وهو ابن اربعين سنة بعد يزيد بن عبد الملك وهو صاحب
 لاسر وخرمات وهو ابن اربعين سنة وولايته اربع سنين ثم بعده هشام بن عبد الملك وكان افرجه واسم

ابو عبد الله محمد بن طويلا ومات في خلافة عثمان ابو طلحة زيد بن سهل الانصاري قال عم فيه لصوت اب طلحة في الجش خيرا
 من الف رجل وكان من الرماة وكان يقول شعرا اما ابو طلحة وابو حمزة وكل يوم في صلواتي وكنيت ام ابن
 بن مالك تحت مات بالمدنية ابو جابنة واسمها سمك بن جرت الانصاري ابو ايوب خالد بن زيد الانصاري
 خزاعية زيد معاوية ومات بالقنطنية قال مجاهد اهل القنطنية اذا اكلوا كفتورا عرفوه فمطروا
 ابو هريرة ثقات يثما وهاجرت مكينا وكنيت اجرا بنت عزوان بطعام بطي فزوجها الله فاطمة بنت
 جيل الدين قواما وجعل اباهرة امانا وكان مزارعا وثمان الصبيان وهم يلعبون بالبل فيلقب نفسه منهم
 ويضرب برجله وهم لا يشعرون فيفرون منه عمرو بن العاص بن داري وكان العاص من الهذليين وفيه نزلت
 ان شارك هو الا بترقيم الدار وهو رقية بن اوس بن ابي الدار من الهذليين حرير بن عبد الله بن عمرو بن ابي
 وكان عمر يقول حرير يوفى هذه الامة وفيه قال عم علي وحيد بن جهمية بن حصين الذي يقول في
 الاصح المطاع وهو الذي ارعاه على ابنه النضر صلح وكان في المواضع فلو بهم وارثه حين ارتد العوت ثم
 خالد بن الوليد وبعت به الى ابي بكر رضي الله عنه في وثاق على كفة ابو بكر رجع الى الاسلام فقتل منه كتب له
 اما ابو امامة الباهلي واسمها صيد عثمان ابو امامة اجازة واسمها ثعلبة بن سهل وكنيت بام عبد الرحمن بن ابي
 خلافة عثمان وكان واليا البصرة لعثمان وهو من عمارة فارسي فرزند ونجسان وكابلي ولم يزوجها
 البنية الاحديثا واحدا من قبله ووزع مال فموت شهيد البراء بن عازب ابو عمارة بن ابي بردة ابو
 بن ابراهيم بن امية امير مكة كان يوفى رسول الله عم فلما بعث عاداه وبجاءه ثم سلم على النبي وقال عليا
 ارجوان يكون خلفا من حمزة وعمر وفيه قال ايضا ابو طلحة سيد فتيان اهل الجنة ومات بالمدنية وقال له
 حين مات لا تبكوا علي فانما انتطف كخطة منذ اسلمت قرظية بن الرزح النضير بن الرزح وبها اليوم ابيها
 قبيلتين من اليهود عند عبد الله بن سباع ومحمد بن كعب بن عبد الله بن عثمان وبها خير اهل التوراة وفضلهم وقدرهم

نقل ابو طلحة
 ابو طلحة زيد بن سهل
 ابو طلحة زيد بن سهل
 ابو طلحة زيد بن سهل

صميم

استناف على باب عذارة الطمعة مخلوه عليه ونقض الجمل فغاب لا يدرك في التراب الزبير وهو ابو عبد الله
 بن العوام بن حويل بن اسيد بن عبد العزيز بن قصي كانت خديجة زفر الله عن ثمة ابو عبيدة عامر بن الجراح
 بن هلال بن فبته بن الحارث بن فهد بن سواد قال فيه رسول الله عليه السلام اكل امته اعيان وايمان هذه الامة
 طلحة وهو ابو محمد بن عبد الله بن عثمان بن كعب بن تميم بن مرة بن زينة بن عبد الله بن عبد المطلب
 فثقت بذه نعال عدا وحب طلحة يعني عمل عملا يوجب له الجنة بسبعة وهو ابو اسحاق بن ابي قحافة بن زبير بن وقاص
 مالك بن اسيد بن عبد مناف بن زهرة بن كلاب كان امرئ الناس وعاله النبي عليه السلام فقال اسيد بن جهم
 ربيعة وكان يقول اسلمت وان ابن سبع عشرة ومات له بضع وثمانون او سبعون سنة عبد الرحمن وهو ابو محمد بن
 عوف بن عبيد بن عوف بن الحارث بن زهرة بن كلاب هو من كبار المولقة القلوب واسمها ابي عبد الله عبد الحارث بن
 النبي عم عبد الرحمن مات في خلافة عثمان واو امرئ يصلي عليه عثمان وقتهم ميراثه فبلغ نصب كل امرأة من زوجاته
 الاربع ثمانين الف درهم من ثمن تركته واغت في يوم واحد ثلثين رقبته من عبيده وامانة سبعة وهو ابو الاعمش
 بن عمرو بن فضل بن عبد العزيز بن قوط بن رباح بن عبد بن كعب بن هون بن ربهط بن عبد المطاب وكان من المهاجرين
 وسلم قبل عروة بن الاصلافه عثمان بن قوت وهو ابن بضع وسبعين نفولا لعشرة المبشرة بالجنة كلهم قد شهدوا
 بدر ارضوا الله عليهم اجمعين اولاد عبد المطلب جد رسول الله صلى الله عليه وسلم ابو طالب ابو طالب
 عباس بن صرار مقوم الزبير عتيق الحارث وعبد الله اولاد ابو طالب عم رسول الله صلى الله عليه وسلم جعفر بن عتيق
 اولاد العباس عم رسول الله صلى الله عليه وسلم عبد الله معيد كثير الفضل عبد الرحمن تمام الحارث قسم امية اولاد علي
 محمد بن جعفر الحسين جعفر الحسين محمد الحنفية ابو بكر عمر عثمان عتيق زيد يحيى عباس عبد الله
 عبيد جعفر الاخير عباس بن لا صفه عون طالب اولاد ابو محمد الحسين بن علي بن عبد الله بن قاسم عمرو الحسين زيد
 طلحة الحسين عبيد الله عبد الرحمن واما بقا بن لاد عبد الله الحسين بن علي بن عبد الله بن قاسم عمرو الحسين زيد

اولاد

الاثنتان وهو ابن اثنتي عشرة سنة وخرج نائبا الاثنتان في تجارة خديجة مع علامها ميسرة وهو ابن
 خمس وعشرين وثزوجها بعد عودته بشهرين وايام وبنيت الكعبة وزينت زينب حكمة صلى الله عليه وسلم وهو
 ابن اربعين وهاجر الى المدينة ومعه ابوبكر وعامر بن ميمون ابوبكر وعبد الله بن اريقط وخلف عليا
 بكه عاردا والى الناس كانت عنده حتى اوارها ثم لحق به وهو اذ ذاك ابن ثلث وخمسين وتوفي في
 شهر ربيع الاول سنة عشرة من الهجرة وهو ثلاث وستين يوم الاثني عشر يوم ولدته صلى الله
 وسلم وخليفة بعده ابوبكر الصديق وهو عند ابن ابي جافة عثمان بن عاص بن عبد مناف بن عبد
 منزة وكان اسم ابوبكر في ابا بركة ابا بركة عبد الكعبة بن رسول صلى الله عليه وسلم عبد الله وهو من
 من آل جال وفضل اصحاب النبي عليه السلام وخلفائه توفي وهو ابن ثلث وستين في جاد الاخير من
 الهجرة وكانت خلافة ستين وثلاثة اشهر وست ليال عشر الفاروق ابو حفص الخطاب فضل
 بن عبد العزيز توفى بنسب رباح بن عبد بن كعب وهو الذي توفى من الاسلاف وكانت خلافة عشرين وستة
 اشهر وخمسة وهو اول من سار امير المؤمنين طعن يوم الاربعاء السابع من ذي الحجة ومكث وتوفي ثلث
 وعشرين وصلى عليه صهيب قال الواقدري هو ابن خمس وخمسين ويقال ثلث وستين والآن اصبح عثمان
 ذوالنورين ابو عمر وعثمان بن عفان بن ابي العاص بن امية بن عبد شمس بن عبد مناف بولي عثمان بن عروة الخرمي
 سنة وقيل يوم الجمعة لثمان خلون من ذي الحجة سنة ولما دفن في البقيع وصلى عليه حبيب بن ميطع وهو ابن
 سنة وكانت خلافة اربعة اشهر الا ان شرة ليلة على الحوضي وهو ابو الحسن علي بن ابي طالب اللطيف
 بويج على سنة ثلث وثلثين فبايعه اهل البصرة وطاعة وزبير وقتل ليلة الجمعة بسبع عشرة من شهر رمضان
 سنة وكان خلافة خمس سنين الاثنتا عشرة اشهر وصلى عليه ابنه الحسن ودفن بالكوفة ليلا وعي قبره وهو اذ
 ذاك ابن سبعين وقول ابي اسحاق وعنده غيره هو ابن اربعين وقيل وقرع ما جرح بان يحل بعد ما صلى عليه صلى الله

وهو ابن الشاين مؤيد من نسل فارس بن يوزا سليمان النبي ملك اليمن والاشي آصف بن حيا
خف بن شمعان مسكنا وزير سليمان وهو عند علم من الكتاب عند البعض يونس النبي ع وهو ابن تميم ولقبه
ذو النون صاحب الجوت موسى حكيم الله ونجيه وهو ابن عمران بن ميسرة بن قاهنت بن لاوي بن يعقوب
بارون بن مؤسس علمها السلام لابن وام قال بعض المعقبين من مواسخ لام تمسك بقوله تعالى قال ابن ام ولا تكلف
واما فاطمة باحافه الام لان ذكر الام اذ يحرف للعطف كذا ذكره الامام السجادي نذر وقال صاحب الكافي كان
احاه لابيها وانه فان صح فانما اصافته الى الام استاذة الى انها مشرطون واحد وذلك دعوى العطف والقد
وامم للبحر الواجب لانها كانت مؤمنة فاعتدت بنسبها ولا ينسب اليه كالتف في الحروف والشدة اذ يذكر فيها
وان بارون بن اكرم مؤسس ثلاث سنين مات بارون في القبة ومات بعد سنة بها مؤسس وكان عمره سنة اهلوا
الله عليهما عز من بارون بن شعبة النبي عن بن بارون علمها السلام ارميا النبي وهو ابن حبيب بن ارميا
من بن بارون علمها السلام ذكرها النبي على بالمد والقصر وهو ابن برخيا بن اذن بن مسلم بن سليمان بن
يحيى بن ذكريا المعصوم ع عيسى روح الله هو المسيح بن مريم بنت عمران بنت مازن علقم النبي ع وهو ابن حنانيا
بن عوصا استعمل النبي ع وهو ابن خلفا مامر بن لاوي بن عزير النبي المبعوث بعد ما اتمته احد مائة عام وهو
ابن ساريا صدوق النبي اخو عزير علمها السلام من بن عزير بن بارون بن داود النبي حافظ التوراة
وذكرها بعد انذرا بها جرنيل وقيل هو جرنيل رجل مؤمن وهو الذي كتبه ايمانه في آل فرعون النبي ع
هو من نسل بارون علمها السلام يوشع بن نون بن افرانيم يوسف علمها السلام برسا قوس النبي وهو ابن
كاتب بن يوسف كان في اجمال مثل يوسف فان ان ليفتن به الناس فدا عنه يسلب الله اجمال عنه جوسين
النبي حفظه النبي وهو مني الحجاب ارس من صفوة بن عيسى بن اسحاق ومن معارف الحكمة والملك افرطون
الحكيم بقراط الحكيم بقراط الحكيم لقمان الحكيم بن باعور بن سليمان بن ايمان بن ناخور بن نوح واصطفى بن يوسف
الحكيم بن ارضيا ارضيا الحكيم بن ارس الحكيم وقيل لارسطو وقيل رنطال بن اسنا ذكروا في الحكيم بن
الحكيم بن يوسف ملكا جالينا بن الحكيم وهو معاوية بن عيسى بن عتب بن قومه وجهتم على الايام والتصدق بنو قومه
بعد ما بلغ اليه من معجزات عيسى ع كاجل الموتى وازداد الارض قال لوالدهم الا حبه لا تلاقية قال يا بعت هو كابل لام
وارسل

سجود

صين هذه الطوائف منسوبون اليهم دمشق بن ماعة بن مالك من اولاد سام باجور بن منسج
 بن بافت ماجور بن كمار بن بافت سنة على بنهما الاسكندر خضر ٤ وهو ايليا بن ملكان من بني
 سام وفي نبوته اختلاف الياس ٤ هو من المرسلين بن هاشم بن العزاز بن يارون هو الذي
 وهو عابر بن شام عاش بعد هلاك قومه عاد سبعاً وعشرين سنة وارسل بعده يابني سنة
 اليه عمر ابراهيم خليل الله عليه السلام اناخ لقمه ازر ابناوه اسماعيل اسحاق يعقوب
 يشوع يسحق تدبان مدين كين شونج بلعم لوطان هاشم اسماعيل من ابناءوه قيدر
 حية ام بابت مسيح ذبا ميتا قيثا ذيل قيثا في النوارح ان اسماعيل كان يشبه اياه ابراهيم صنوره
 وصورة والياس لا يفرقون او ذاك بينهما وليس قتل ابراهيم عن ابيان الشعر في الشيب للان ولوعاش
 اليه سنة فدعا ابراهيم عن ان يظهر مار قابينه وبين ابنة اسماعيل فتا ب ابيض شعره ولحمه فقوا
 به بين الاب والابن بعد عاش اسماعيل ٥١٠ اسحاق ذبح امد ابناوه يعقوب دعويل عيص عاش
 اسحاق ٤٥٠ لوط اليه عمر وهو ابن ياران بن تارح اخو ابراهيم عليهما السلام يارون باخرا اخو ازر
 يعقوب وهو اسرائيل عن ابناوه ابوالاسلم يهودا لاوي اسير زايون سمعون روبيل يفسال
 دان جاد يسحر يوسف بنيامين يوسف الصديق عمر وله فضل ومزية على غيره من الانبياء في
 الحسن والجمال فوق حد الكمال ونكته اباؤه على التوراه هم المرسلون الاعمال بل كليل عجز في فهم وقيل كان
 بلاوة الرويا كما قيل لا يقصص رويان على اخوتك وسبب عملائه الرويا كما قيل ان ارضي سبع لغرات
 سمان وكان سبب بلا بصر ابيه قميصه كما قيل وجاوا على قميصه بدم كذب وسبب بلا بصر ابيه قميصه كما
 اذ هبوا للقميص هذا اخو ابراهيم بن يوسف فارض بن يهودا قابض بن يهودا عفا بن نوديب بن يديا
 كاتوب بن يوفنا بن يهودا وهو اليه عم شعيب اليه عمر بن يشوع بن ياب بن يامين بن ابراهيم عليهما
 السلام وهو بنجي اصحاب اريكة ايتوب الصبار عمر بن اجوص بن تارح بن دعويل بن اسحاق عمر
 طالوت بن قيس بن نسل بنيامين وهو ملك بني اسرائيل صاحب كينته داود اليه عليه السلام

فقال نبي قاتل وسمي لكثرة درسيه فسمي املاك الالهيات التي قال الحسن البصري انه هو الجنة وذلك
انه يحب كثرة عبادة الالهيات فقال الملك الموت اذني الموت بين علي ففعل باذن الله عز وجل اذ
البارازة وذهبية ففعل باذن الله قال اذ على الجنة اذ وورعته ففعل قال له اذ قال قد ذقت الموت
ووردت النار ما انا بارج من الجنة فقال الله عز وجل باذن فعل وبارز في دخل فذعه وقيل ان امير
كان نبيا وقيل مرسلنا فخرج على موت ابيه فاهم واوحى اليه ان اضم صغف ابك سبعمئة الف مرة
ففعل فاجابه الله اباه ورفعه مكانا علنا وقيل اذ دخل الجنة ولم يستن من قوله تعالى ونضح في الصلوة
فصعق من السموات ومن الارض الا من شئ الله اذ ليس قيل هو واصل الجنة وهم لم يسموه قوله تعالى
لمن املك اليوم يقول الله الواحد القهار وقيل الجيب هو الله بنفسه لفضله جل جلاله وكان بين ادم
وادريس عليهما السلام ٥٥٠ سنة نوح النبي شيخ المرسلين وهو ابن ملك بن نوح
بن اخنوخ صاحب مكة وشرقيه بعد ادم عليهما السلام واصحاب مكة من الالهيات اولهم ادم
واخوهم محمد وبنهما نوح و ابراهيم وموسى وعيسى عليهم السلام بعث بارساله وهو ابن مائة وثمانين مفلت
في قومه الف سنة الا خمسين عاما وما امن معه الا قليل فذاعا عليهم تبارا بقوله رب لا تدرك علي الايام
من الكافرينه ديارا وكان بين ادم وبين طوحان نوح ٥٥٠ سنة اولاده كنعان وهو نبيك
في الطوحان حان وسام وياث حان هو ابو السودان اباه سهند وسهند وقبط زنج نوحه
بربر حيت سميت هذه الديار بابها لهم مهرانيم بن قبط بن اليمصر حان هو ابو العرب والفرس حان
اباوه اشوز باب حان بون عليم ارم ارغند لاوز اقعاده فارس ابن اشوز كرماد حان
ارمين بن بوج روم بن لاوز اخراسان بن عليم طحور بن حنبل بن عليم كابل بن حنبل بن عليم
سميت الديار بابها لهم ياوث ابواثرن ابا واطح ترك حوز صقيلاب خنجان روس حان

بروزين هرزين انوشيروان شيرين وهر المصروب بها المشلى في الحسن والحمال زينة هر بنيت جعفر
 اذ جعفر المنصور زوجه بارون الرشيد وابنة حمه وكانت رجبها الله محضه بكنة امال مائة بالبر واللا
 ذكر انها حين حجت بلغت نفقتهما في سنتين يوما ربه وبعين الف الف درهم وحضرت في طريق مكة
 الآبار واخذت بها المصانع والبرك وكلها امرت بغير بئر في البادية عمدتها ستون ذراعا في حين
 جفروا الكد ورافالت من اخرج منها زنبيل من حصي او تراب فملوه فضة ففعلوا او فعلت جومات ورويت
 في المناخ بعد ما ذقت اللحم فيقتل لها ما مل بك ربك قالت عفرى باول مقول ضرب فرطون مكة رابعة لقيته
 وقيل القهوتية المشهورة بالنك والزاهية والعبادة والزيادة وكلها ابنت مدة حتى استظرت
 بالقرشي فعمل لها المالكين اذ طبيب ليعالجك قالت متع الله بنعمة الصخر منذ سنين عمرها شكرته على
 صحة ما تحمى في ذلك عنده عدو وصيب فكيف اسكوه الا ان من مرض يوم او يومين اذ طبيب ربيطه الى
 ام ابي العباس السعدي بربرية ام ابي جعفر المنصور وفعال لها سلاتة معارف النبوة كثيرة واما
 عوارضه فثلاثة - دغ ذكره بن فالين وفاء وسيلين استرو والاخفا - ذكر المعارف من
 والرسول صلوات الله تعالى عليهم اجمعين شئت البني علمه السلام وهو فضل اولاد اهلهم و
 ربيهم واحبهم اليه وكانه وصرابه واد عمده وفي الشرايع والاجكام كما كان كيومث وصية
 ووليه في ملك التياية وهو الكد انتمت ان باب لها من اليه عالبا وان باب بنينا محمد صلى الله
 حاصنة ونبي الكعبة بالطين وكانت خيمة هناك لا دغ عم وصغها الله من الجنة وانزل عليه من صحها و
 كان له يوم توفى ادم ستائة سنة وعاش بعده مائة سنة وكان عمره ثمانمائة وعاش كيومث الملك
 ٧٥٢ ادريس النبي عم وهو اخوخ بن البارون متلايل بن قنات بن انوس بن شيت
 وهو اول من خط بالقلم وحاط بالابر ونظف علم الجوم والبيات واتخذ الموازين والمكاييل والآلة

وهي ام سعد بن ابي وقاص صفية بنت الحضرى ام طلحة بن عبيد الله بن مسعود بنت المنذر
 ونسب بنت عققان وهي التي ادعت النبوة بعد النبي عليه السلام ثم وهبت نفسها لمسيلمة الكذاب
 وقال لنا جابن ضلها بها الا قوموا الي المجمع فقد سئى لك المصنع فان شئت رسلناك
 وان شئت على اربع وان شئت صغر البنت وان شئت فجع المجمع وان شئت
 بتلته وان شئت به اجمع فقالت بل اجمع فان اجمع للتمثل وقال ابو العلاء المعري ان
 سجاجة ووالاها مسيلة كذا في نبي الدنيا وكذاب وضرب بها المثل في العتمة ويقال ان
 سجاجة قتل انها قد اعلنت بعد ذلك وحسن اسلامها واما مسيلة فخاربه ابو بكر فراه عنه
 بجنود المسلمين وقتل على يد رسول الله صلى الله عليه وسلم وكان يقول قتلت خير الناس
 ابا هيلته وشرا الناس في الاسلام زهارة اليمامة وهو الذي يضرب بها المثل وقيل البصرى الزرقا
 واليمامة اسمها وبها سميت بلدتها وكانت تبصر الشيء من مسيرة ثلثة ايام قيل لاما طعناك قالت وركبة
 وكل يوم يبع عنوق عايشه رضى الله عنها قالت لاما يوما وهو يتكلم بكى على اذنها صخر بكاء وشدة يد
 مثل هذا الكاء على من مات على غير الله الا سبهم فقالت لذلك بكى عليه وقيل جبر شرا الناس فقال لاما لولا
 العابرة يعني الحن فقتل بمفضلك فقال لقولنا ان الزمان وما بينه مجابيه ابق لنا ذنبا و
 الراس ابق لنا كل مكره ومحننا بالاكريمين فهم بام وارمايس ان الحد يدنيس في طوان اخذت
 لايفدان ولكن بعد الناس الزبا وهي ملكة الجزيرة وهي التي قتلت جذية الابرش ملك الوب
 جابن ضلها بلدا الزفاف وقصتها طويلة ممتدة وهي عشيقه ذر الزرقة الشاعر واسم عشيقه ليل
 عشيقه مجنون بنى عامر عزة عشيقه كثير الشاعر مشهور بانوز وجها الحسين بن علي فراه عنها
 وهي التي كلما قاربها الحسين وجدها بكرا وهي من اولاد يزود جود من شهر يار بوران هي التي
 المومنين وقيل فاضت من ليلتها زفانها فلما خلاها ومزيدة اليها المومنين قالت ان امر الله فلا
 تسجل يا اير المومنين فتعجب المومنين حين كانوا وازدادوا حبا لها وانحازوا بها وقيل من سب كثير

قوله في سجاجة
 سجاجة بنت
 عققان
 وهي التي ادعت
 النبوة بعد النبي
 عليه السلام ثم
 وهبت نفسها
 لمسيلمة الكذاب
 وقال لنا جابن
 ضلها بها
 الا قوموا الي
 المجمع فقد سئى
 لك المصنع فان
 شئت رسلناك
 وان شئت على
 اربع وان شئت
 صغر البنت وان
 شئت فجع
 المجمع وان
 شئت بتلته
 وان شئت به
 اجمع فقالت
 بل اجمع فان
 اجمع للتمثل
 وقال ابو
 العلاء المعري
 ان سجاجة
 ووالاها
 مسيلة كذا في
 نبي الدنيا
 وكذاب وضرب
 بها المثل في
 العتمة ويقال
 ان سجاجة
 قتل انها قد
 اعلنت بعد
 ذلك وحسن
 اسلامها واما
 مسيلة فخاربه
 ابو بكر فراه
 عنه بجنود
 المسلمين وقتل
 على يد رسول
 الله صلى الله
 عليه وسلم
 وكان يقول
 قتلت خير
 الناس ابا
 هيلته وشرا
 الناس في
 الاسلام
 زهارة
 اليمامة
 وهو الذي
 يضرب بها
 المثل وقيل
 البصرى
 الزرقا
 واليمامة
 اسمها
 وبها
 سميت
 بلدتها
 وكانت
 تبصر
 الشيء
 من
 مسيرة
 ثلثة
 ايام
 قيل
 لاما
 طعناك
 قالت
 وركبة
 وكل
 يوم
 يبع
 عنوق
 عايشه
 رضى
 الله
 عنها
 قالت
 لاما
 يوما
 وهو
 يتكلم
 بكى
 على
 اذنها
 صخر
 بكاء
 وشدة
 يد
 مثل
 هذا
 الكاء
 على
 من
 مات
 على
 غير
 الله
 الا
 سبهم
 فقالت
 لذلك
 بكى
 عليه
 وقيل
 جبر
 شرا
 الناس
 فقال
 لاما
 لولا
 العابرة
 يعني
 الحن
 فقتل
 بمفضلك
 فقال
 لقولنا
 ان
 الزمان
 وما
 بينه
 مجابيه
 ابق
 لنا
 ذنبا
 و
 الراس
 ابق
 لنا
 كل
 مكره
 ومحننا
 بالاكريمين
 فهم
 بام
 وارمايس
 ان
 الحد
 يدنيس
 في
 طوان
 اخذت
 لايفدان
 ولكن
 بعد
 الناس
 الزبا
 وهي
 ملكة
 الجزيرة
 وهي
 التي
 قتلت
 جذية
 الابرش
 ملك
 الوب
 جابن
 ضلها
 بلدا
 الزفاف
 وقصتها
 طويلة
 ممتدة
 وهي
 عشيقه
 ذر
 الزرقة
 الشاعر
 واسم
 عشيقه
 ليل
 عشيقه
 مجنون
 بنى
 عامر
 عزة
 عشيقه
 كثير
 الشاعر
 مشهور
 بانوز
 وجها
 الحسين
 بن
 علي
 فراه
 عنها
 وهي
 التي
 كلما
 قاربها
 الحسين
 وجدها
 بكرا
 وهي
 من
 اولاد
 يزود
 جود
 من
 شهر
 يار
 بوران
 هي
 التي
 المومنين
 وقيل
 فاضت
 من
 ليلتها
 زفانها
 فلما
 خلاها
 ومزيدة
 اليها
 المومنين
 قالت
 ان
 امر
 الله
 فلا
 تسجل
 يا
 اير
 المومنين
 فتعجب
 المومنين
 حين
 كانوا
 وازدادوا
 حبا
 لها
 وانحازوا
 بها
 وقيل
 من
 سب
 كثير

فضله حباً وجمالاً من توبه شهبويه عياق وهي كانت بغيره زانية طردوا آدم عليه السلام من هذه ولدها
 عوب وهو مجهول النسب من جهة الاب يقال عوب بن عياق فلنذكر به شاعرة من معارف اليونان بعد بنا
 آدم على شخا وام نوح ع واعدت امرأة نوح وهي كفرة واولادها وقيل والتمه امرأة لوط ع كفرة وبها اللسان قال
 ضرب الله مثلاً للذين كفروا امرأة نوح وامرأة لوط الاليتين سارة زوجة ابراهيم ع وهي ام الحق عليه السلام بنت
 هاجر بن ناحور بن عم ابراهيم وقيل هرنست ويزر زور وامننت بابر ايم وسارت معه هاجر زوجة ابراهيم ام
 اسمعيل وهي بنت صالح النبي ع آسية بنت مزاحم زوجة فرعون وهي التي قال الله تعالى ضرب الله مثلاً
 امراة فرعون الاليتين ام يوسف الصديق ع وقيل حاله صفورا بنت شعيب النبي زوجة يوسف ع
 عليهم السلام مريم ابنة عمران بن ماثان ام عيسى روح الله عليهم السلام حنة بنت فاقولا زوجة
 وهي ام مريم وقيل مرفا لها وكانت زوجة ذكريا النبي عليهم السلام بلقيس بنت شرس ملكه سبا
 زوجة سليمان بن داود عليهم السلام آمنه بنت وهب بن عبدمنان والدة محمد المصطفى صل الله عليه وسلم
 برة بنت اسد بن عبد الغر حدة النبي صل الله عليه وسلم ذكر ازواج النبي صل الله عليه وسلم واولاده قال
 اهل الاحاديث والتواريخ رحمهم الله تزوج رسول الله صل الله عليه وسلم عشرة نسوة وقيل عشرة نسوة
 من تزوجها الحذيقه الكبريت خويلد ورسول الله صل الله عليه وسلم حين تزوجها كان بكر ابن خمس
 عشرة سنة وهر شيب ولها اربعون سنة فولدت رسول الله صل الله عليه وسلم قبل نزول الوحي بسبعين
 سنة وذكور قاسم وطاره وطيب ما توارى الصفر واربع اناث فاطمة وزينب ورقية وم كلثوم
 وولد ابراهيم من مارية القبطية مات هو ابن اربع ومارت زوج رسول الله صل الله عليه وسلم على حذيقه
 امرأة حتى توفيت فزوج عايشة الصديق بنت الصديق ولم تزوج بكر غير ما وعلايت من سنها ملكه
 فوقف ولم ين بها الصفر الا ان سلمها الصديق الى رسول الله صل الله عليه وسلم بعد الهجرة بسنتين
 بالمدينة

وحطرات وهدصلات وسفحلات وشذولات وجمرات وما كان الرابع نسيب الاسماء والاصفا حرف لين
 كفعال وفعال وفعل وفعل وفعل وفعل وفعل وفعل وفعل وفعل وفعل وفعل وفعل وفعل وفعل وفعل وفعل وفعل وفعل وفعل وفعل
 وسكين وتنور ووزوج وسنور وسكين وقرطاس وعصفور وفذيل فقص على هذه الامثلة التي ذكرنا
 جميع الاسماء والاصفا فلما استند منها اسم وصفه والله الهادي ذكر المعارف من املاكه المقربين صلوات
 الله عليهم اجمعين جبرئيل ع بانبيا الهرة وبانصلاها جبرئيل بتبديد اللام جبرئيل بفتح الجيم وكبير الهرة
 اسم ملك الوحي ميكائيل ع بابشباع ميكيل بالاختلاف القصر ميكال بوزن فيعال او مفعال اسم ملك
 الرزق والرحمة اسيرئيل ع هو صاحب الصدور عزرائيل ع اسم قاض الارواح وهو ملك الموت
 وهو الذي ينفخ الصور اسم ملك مقرب كروبون ملائكة عباد مكرمون روحانيون هم الملائكة والجن كرام الكاشفين
 هم الذين يكتبون اعمال العباد من الخير والشر الحفظة هم جبرئيل والحق وبقائهم من املاكه صلوات الله
 عليهم الذين يحملون العرش والطوافون حوله عزرائيل لقب ابليس اللعين وابو مرة كنية ذكرنا
 العالم بين الانبياء والصلوات عليهم وغيرهم آدم صفة الله ابو البشر حقا صفة الله
 ام البشر عليها السلام عاشى آدم صلوات الله عليه الف سنة ابتداءهما الموعودون من عبد جارث
 محمد المغيث قابيل بائيل شيت البع كيوث الملك بالغ اناثه بان حيان نهر فيرسي
 اباد ومن بناتها المعرفات انه المغيث وهي تواتر عبد المغيث اقلما وهو تواتر قابيل كانت حيلة
 حسنا وزوجها من بائيل ابوداد وهي تواتر بائيل وكانت ذمية زوجها من قابيل قبل كانه قابيل
 تنفر منها ويوران يكون تواتر قابيل زوجته فلذلك قتل احاه بائيل حسدا عليها وقيل سبقت
 ارضه ما ذكر الله تعالى في كلامه وآل عليهم بائيل آدم بالحق اذ قربا قربانا فقتل من احدهما ولم يقتل
 من الاخرى فقتل قربان بائيل ليل زول النار عليه وذلك قيل القبول فماتت ولم تنزل على قربان بائيل

سماواتي صريح وريح فما كان من هذه الصفة للعقل والذكور غير متخ وقالوا وصيون وصيون وصيون
 صيون وجرون وندسون والمونث الك المشوايح من ان يكون السما او صفة فاذا كان السما بركت
 عيبه في الريح اذا صحت بالفتح في المصنوع الفا حركات وية بالكسرة كسور باكت شد وية باهم في مضمونها كحركات
 يسكن في الضرورة في الاول وفي التعم في الاخرى بلغة متميم فاذا عملت فالاسكان كنيضا وجوزات ودييات و
 دولات الاله لغة نزل قال فاعلمهم احوبيات رايح متاوب ويسكن في الصفة لا غير وانما كوا في جمع بلغة ربيع
 المونث مما لا يافيه كالفردية الناف قالوا ارضها واهلات في ارض اهل وعربا في جمع عرب ومنتعوا لما عملت
 عين من الفعل وقد شذخوا قوس الثوب وعين ما ينبت منتعوا في الواو دون الياء من فعل كما منتعوا في الياء
 ووزن الواو من فعال وقد شذخوا قوسا وشذوق ويقال في فعل منقول من فعل اللام ادل ايد ووزن
 كوزن فموز القلت كثر وقد كسر الصمد فيقال في واو جرح وقولهم شبي كانه في صيغة القدير في واو القدير
 الهمزة الواو والنون مع الالف كسنت كسوز وقلوز وغيره في صيغة وقلوز وبالالف والياء وورد الالف
 كسوات وعصوات غير مردود كسوات وهنات وعلا فعل كأم وهو نظير كأم وهو جمع امه وصلها اموه هو
 نظير كأم والقياس موفقت الواو وبالالف لانه ليس في كلامهم اسم مذكر اخره واو مضموم فاقبلها ونظرة اوله في
 جمع ولو اكتفيت بالفتحة عن الباء فصار كأم في غير السلا ما كثر الزايد قبل فاء العا كعمل اذا كان اسم جمع
 على افعال كما جادل واصل للصفة منه ثلثة امثلة فعل ضلنا افعال حمود حمران والاصغر وانما جمع بافعال
 افعال الذر مؤنثة فعلا وبالفتح ايضا بالواو والنون كقولك افضلوني واهليني قال الله تعالى بالاخير اسم
 ومؤنثة فعل بالفتح ايضا بالالف والياء كما كبر والكبر والكبرياء وعلى افعال كانت رابعة منه كاسوت وارت
 واستار وعلى مفعال اذا كان الزايد مما ياتي جرته كانت فجا او ضما او كسرت في مفعول ومثقب على مفعال
 اذا كان رابعة منه كملوك ومصا وسكين وكذا اذا كان منقلب المثنو كمنث وما كان بعد فاء الصا وكذا
 اذا كان اسافلا اذا جمع ثلثة امثلة فمفعول فعلان باهم وكسرت في واو حمران ووجها ومونث مثلا اذا عمل

جمع

كجو

يقال هو الا عشرة مسلمون وملك التي مسلمات وثمانية ابر وسبعة اثنان وستة ابواب خمسة اجرة والوجه
علمة وثلاث لثوة وربما يحيى في العلم على امثلة الكثرة ما ليس مثال فيها كقلب قلبك فقال وقال وسبح وشيوع
وقد يستعار جمع الكثرة لموضع جمع الفلك كقوله تعالى ثمة قروا فامثلة الكثرة فمثلة كثيرة وسهور ونافعا من مجموع
لكل من وجد ان الثلاثة الجرد والمراد فله وكثرة على ترتيب الامثلة ان الله تعالى اسلم ان الثلاثة الجرد
المفتوح الفاء مع سكون العين وفيها ضمها وكسرها ومضمومها مع العينات الاربعة ومكسورها كذلك فصا
اي عشر نباد قاسا فاعمل منها بانيها ان مضموم الفاء مع سكون العين وعكسه لفقد محي الاسم الا ما شئنا
فعل نفتح الفاء مع سكون العين على فعل افعال فعول فعال فعول فعولان فيعمل كفعال كج وافراخ وكجور
وعمسرة ويطنان ويران وعسرة وموننة على فعولان فيعمل كفعال وعراض وعراضا وكحل وكحل مع العين المفردة
والفعال فعل فعال فعولان كاختاب وخبث وثار وبلدان وموننة على افعال فعال فعولان كاختاب وخبث
ورقات ومع العين المكسورة على افعال فعولان كعقاب مومر وموننة على فعولان كعقاب ومع المضموم على
كعصا وفعل الضم الفاء مع سكون العين جمع على افعال فعول فعال فعولان فعلة كعصا وبرود ورجل
وكيزان ورتنة وموننة فعل فعولان كعقد وطلحات ومع العين المضمومة على افعال كعراق ومع المفردة على
افعال فعولان كازلم وجروان ونقال طلبة وطلحات وجمرة وبنرات فعل كسرة الفاء مع سكون العين مع على
افعال فعول فعال فعولان فعلة كاحمال وارشعاب وجرصا وقرورة وموننة على فعل فعولان كسرة سدراك مع
العين المكسورة والمضمومة افعال كالبال واعنا وموننة على فعولان كعينة وعينات وفي هذه الامثلة اعربنا
افعال ثم فعال ثم فعول وفعولان كسرة وهما متساوية ثم فعولان كعقبة وهما متساوية وان ثم فعل فعول
ثم فعول فعول وامثلة صفات كاشياء وبعضها العم فربما يكون ذلك قول اشياء واهلها في اجراء واطلاق
واجبات واريات وارتداد واعبد واخلف وصار وحباب ووجلع وقد جاد وجامعي وكخور طلة حياطي
وحداري وحقان ورحوان ووعولان وذكر ان وكهول وبللة وبنحة ووردة ومحل ونصف وشيخ قايلا

نيل م نكال ع صندل ع جندل ع طبل ع عسل كهن غزال غریله غل ع فلفل بلبل و حمال برکال
 قیل بل قیل ع قیل رگ بهار وی قفل ع قایل لعل ع مقل داروع مثقال دیار سنک مار صیل
 کوز بندی ابرسم ابرسم برسم ع قمع ع بوم ع جام ع جذام ع جام ع رحام ع زکام
 نیادر ع سل سل ع صرم ع صرم ع طارم بالا خانه ع فلم ماکور با فنده و عورت زن قانع ع فلم
 حامه لیم لیم جامه موم ع مرهم النورس از جوارخ از خون انجان الکه ان از زنده شنان ع
 اصصه نام سبر نام شهر عراق بهمن ع ایوان ع ایران ممالک فارس بستان ع کمال
 باتکان بوران بوران و نام ملکه که این نوع طعام منسوب بوست برکان نوع از کلم تورق
 ممالک ترک جوایه شهر کازخوشن ملنجین کلنجین جستان گلستان جوادش کوارش خون
 حوان خفتان خفتان حاولجان ع دار برنج ع دیوان ع دار برنج داروین و کلان ع
 رضین از شر اس کیا بر ع راس ع راتان ع رعین زرغین زرغین زرغین زرغین زرغین
 ع سنان ع سورجان ع سلنجین سلنجین بستان بکرستان بستان بستان ع شایان
 صین صین صابون ع طرخون طرخون طرخون ع سرخین ترکین ع عنان ع فزانه فزانه فزانه
 کاروان قروان دیار مغرب قبان مشد و محفف کبان کتان ع کفن ع مرجان ع مویک
 من مرزبان مرزبان مارستان بهارستان مجنون کرد و کیم پسرین ع پسرین ع پاهین یا
 سیمون الو او سبرو ع فوع مودار و الی اس ابطوانه سبتون خانه باه ابا بلبله ابرق کاس
 قحطیه م باه باد شهوة زنج جبه ع بمانه جمانه مرزبه ع حقه ح حقا ح حقیصه ماکر دینه ع درخ
 ع مدر ع ز لعلی حریطه حجاج مشد درگاه سکره سکره سفوف سفوف ع سکره ع سکره ع شاه ع
 شجنه ع شکره بند محفف و کتاب و غلبه صفه ع معانه معانه صفوه صفوه طباطبا نیه ع صیده
 ع مایه ع صاره ع عذره ع عذره ع عذره ع عذره ع عذره ع عذره ع عذره ع عذره ع عذره ع

و موثر است در آن جهت بسیار است و آنچه در بارسی این دیار متداول است و مشهور است آن که در بارسی
بسیاریم و او از کلمات را بر ترتیب هر وقت نگاه داریم باعث بار طاهر لفظها که ترتیب بر این است که در
هر حال آمده باشد و اینجا مکرر شود و قلم مشغول چنین هر روزی علامت است بجمع و از جماعت است و از
و از مندم علامت کنیم و متربات را نیز از جمله داریم و بابت التوفیق الالهی از بنا از او و در هر
جای با علامت باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی
فوقین است که در بارسی باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند
علاوه بر این است که در بارسی باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند
بر وجهی و نام هر دو یکی است که در بارسی باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند
فازمان ما را باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند
در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند
که از این است که در بارسی باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند
ما شوره بخورد خوب بود و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند
سنگ بر روی برده نشسته و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند
و بسیار دیده در این مریضی است که در بارسی باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند
سنگها در بارسی باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند
نظر به این است که در بارسی باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند
عاجب است که در بارسی باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند
گرفتن از کجاست و در بارسی باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند
ستاره در بارسی باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند
است که در بارسی باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند
معانی از هر دو مرده است که در بارسی باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند و در بعضی موارد نیز باقی می ماند

جمال القرشي

الملاحظات بالصرح

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие (М. Х. Абусеитовой)	5
Введение	7
Перевод текста.....	27
Арабизированные [заимствованные] и общеизвестные [слова] из имен нарицательных	28
Глава об изложении примеров двойственного и множественного числа	35
(Образование множественного числа) от имен существительных и прилагательных.....	45
Упоминание об именах в определенном состоянии	46
Упоминание о знаменитостях мира сего	47
Упоминание о женах и потомках Пророка Мухаммада	49
Упоминание о тетках со стороны отца Пророка	50
Упоминание о личных именах пророков и посланников	54
Из личных имен мудрецов и правителей	60
Упоминание хронологии от эпохи Адама	63
Упоминание о родословиях печати пророков	64
Потомки 'Абд ал-Мутталиба, деда Пророка Аллаха	67
Двенадцать имамов ши'итов	67
Об именах собственных сподвижников из числа <i>ансаров</i> и <i>мухаджиров</i>	68
Упоминание о родословных правителей (из рода) Бану Умайя и их именах собственных	71
Упоминание об 'аббасидских халифах и датах их жизни, правления и смерти	73
Упоминание об известных ученых (наук) грамматики и лексикографии.....	80
Упоминание об именах нарицательных чтецов	82
Упоминание имен нарицательных имамов – толкователей Корана	84
Толкователи Корана позднейших времен из числа наших имамов саййидов	92
Упоминание об известных древних поэтах-арабах эпохи <i>Джәхилийи</i>	96

Упоминание кроме них известных	97
Упоминание о знаменитых мусульманских правителях и султанах	98
Упоминание об известных хаканах тюрок в Мавараннахре	101
* Великие правители и султаны из рода ас-Сам	108
Упоминание о знаменитых правителях и султанах (из числа) салджукидов	109
Упоминание о некоторых знаменитых правителях и вазирах	114
Упоминание о султанах-х ^В аразм-шахах	115
Упоминание о монгольских хаканах и изложение их истории	117
Глава об известных [людях] из числа амиров, вазиров.....	127
Подробное описание ряда известных лиц и знаменитостей	131
Упоминание о знаменитых имамах, обладателях чалмы, сайидах, шарифах	135
Из знающих садров и сайидов и славных имамов, живущих в Алмалиге	138
Описание города Кашгара и его знаменитостей	140
О выдающихся знатных людях, имеющих высокие достоинства	144
Описание Хутана и его знаменитостей	146
Город Худжанд	147
Страна Фаргана	149
Город Шаш	153
Страна Барчканд	155
Город Джанд	156
Указатель названий сочинений	158
Указатель имен	161
Указатель географических названий.....	188
Указатель названий этносов	196
Түйін	198
Summary	198
Арабский текст и факсимиле.....	201

Джамāl ал-Қаршӣ

Д 40 ал-Мулҳақāt би-с-сураҳ / Отв. ред. А. К. Муминов. Введение, перевод с арабско-персидского, комментарии, текст, факсимиле Ш. Х. Вохидова, Б. Б. Аминова. — Алматы: Дайк-Пресс, 2005. — 416 с.

ISBN 9965-699-80-1

Настоящая публикация включает в себя факсимиле Наманганского списка, текст, перевод с арабско-персидского языка уникального сочинения, составленного в XIV веке на территории Чағатайского улуса. Впервые этот ценный источник по истории Казахстана и Центральной Азии становится доступным широкому кругу читателей — историкам, преподавателям вузов, студентам. Перевод на русский язык снабжен комментариями, подробными научными указателями.

Книга содержит следующий материал: грамматику арабского языка, арабско-персидский словарь, историю раннего ислама, мусульманских династий, включая центральноазиатские, мемуары автора о своих современниках, описание таких региональных центров мусульманской науки как Джанд, Бәрчканд, Алмāлиг и другие

Д 0503000000
00(05)-05

ББК 63.3

Научное издание

Серия

«История Казахстана в персидских источниках»

I

ТОМ

**Джамāl ал-Қаршй
ал-Мулҳақāt би-с-сурāх**

*Утверждено к печати Ученым советом
Института востоковедения им. Р. Б. Сулейменова МОН РК*

Редактор Л. А. Туманова
Дизайнер К. К. Карпун
Компьютерная верстка Е. А. Немировской
Корректор З. Рахимбаева

Подписано в печать 10.11.05. Формат 60x90^{1/16}
Бумага офсетная. Печать офсетная.
Усл. печ. л. 26,0. Уч. изд. л. 29,1.
Тираж 3000 экз.

Издательство ТОО «Дайк-Пресс»,
050010, г. Алматы, ул. Курмангазы, 29.
Тел.: 61-28-35, 61-32-75

Директор Б. А. Казгулов

ISBN 9965-699-80-1

9 789965 699801